

300714

98/99

1999/2000

NUMIZMATIKAI KÖZLÖNY

FŐSZERKESZTŐ:

BÍRÓNÉ SEY KATALIN

SZERKESZTI:

TORBÁGYI MELINDA

A SZERKESZTŐBIZOTTSÁG TAGJAI:

BUZA JÁNOS

FITZ JENŐ

KŐHEGYI MIHÁLY

L. KOVÁSZNAI VIKTÓRIA

XCVIII – XCIX. ÉVFOLYAM

1999–2000

KIADJA

A MAGYAR NUMIZMATIKAI TÁRSULAT

BUDAPEST, 2000

TARTALOM

Rádóczy Gyula 1932–1998 (Balogné Ábrányi Hedvig)	3
Unger Emil 1926–1999 (Somorjai László)	9
Wolfgang Hess 1926–1999 (Bernhard Overbeck)	11
<i>AZ ARISZTOKRÁCIA ÉREMGYŰJTÉSE C. KONFERENCIA ELŐADÁSAI</i> (1998. XI. 21.)	13
Bertók Krisztina–Tóth Csaba: Az arisztokrácia éremgyűjtése (angol resümé)	15
Mirnik, Ivan: Das Münzsammeln der kroatischen Aristokratie (magyar resümé) A horvát arisztokrácia éremgyűjtése	21
Bíróné Sey Katalin–Gedai István–Héri Vera: Az Esterházy éremgyűjtemény (német resümé)	31
Pető Mária: A Wiczay és más magyarországi éremgyűjtemények a XVIII. század végén és a XIX. század elején D.Sestini munkáiban. (német resümé)	39
Bertók Krisztina–Tóth Csaba: A keszthelyi Festetics-éremgyűjtemény története (angol resümé)	43
Lakatos Sarolta: A Kállay gyűjtemény (német resümé)	49
TANULMÁNYOK	57
Kőhegyi Mihály–Szabó Géza: Késő római pénzek archaeometallurgiai vizsgálata	57
Gyöngyössi Márton: Mátyás király sziléziai pénzverése (német resümé)	73
Buza János: Orosz és török váltópénzek Kassán a XVII. század első felében (német resümé)	83
Szemán Attila: Legkorábbi magyarországi bányapénzeink	89
Kőhegyi Mihály: Pénztörténeti adatok I. (II.) Ferenc pénzkibocsátásának hatodik és hetedik periódusához 1828–1831. (német resümé)	97
Ráymán János: József nádor 50 éves nádori jubileumának emlékérmé (német resümé)	101
Berényi Zsuzsanna Ágnes: Az Első Magyar Tűzzománc Jelvénygyárban készült iskolajelvények katalógusa. 3. Rész. (német resümé)	107
Garami Erika: Az 1998–1999. évi jubileumi érmek tervei (angol resümé)	117
KISEBB KÖZLEMÉNYEK	121
Bakos Miklós: Berichtigungen zum Band III. der „Fundmünzen der römischen Zeit in Ungarn” (magyar resümé) Helyesbítések a „Fundmünzen der römischen Zeit in Ungarn” III. kötetéhez	121
Óvári Ferenc: Egy antiochiai antoninianus	124
Rónaszéki István: Tájékoztató Licinius augustus és caesar figyelemre méltó kisbronzairól	125
Soós Ferenc: Gerard Lisbona kamaraispán Nagybányán a XVII. század elején.	127
Bercelly László: Norvégiai 56-os érem	131
IRODALOM	133
Társulati élet 1998–1999	141
Magyar Numizmatikai bibliográfia 1997–1998 (Balogh Éva–Balogné Ábrányi Hedvig)	145
MELLÉKLET (A Magyar Numizmatikai Társulat létesítő okirata)	171

01/35
999/2000

300714

NUMIZMATIKAI KÖZLÖNY

FŐSZERKESZTŐ:

BÍRÓNÉ SEY KATALIN

SZERKESZTI:

TORBÁGYI MELINDA

A SZERKESZTŐBIZOTTSÁG TAGJAI:

BUZA JÁNOS

FITZ JENŐ

KŐHEGYI MIHÁLY

L. KOVÁSZNAI VIKTÓRIA

XCVIII – XCIX. ÉVFOLYAM

1999–2000

KIADJA

A MAGYAR NUMIZMATIKAI TÁRSULAT

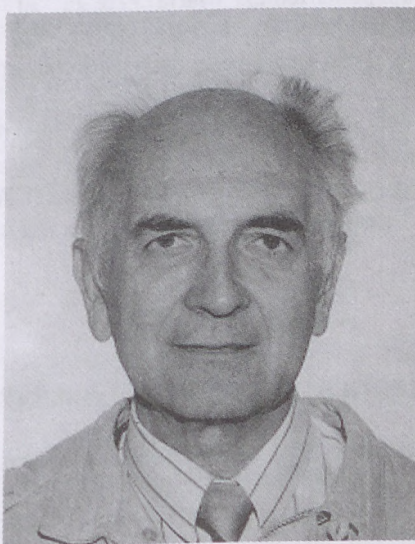
BUDAPEST, 2000

INHALTSVERZEICHNIS

Gyula Rádóczy 1932–1998 (Baloghné Ábrányi, Hedvig)	3
Emil Unger 1926–1999 (Somorjai, László)	9
Wolfgang Hess 1926–1999 (Overbeck, Bernhard)	11
VORTRÄGE DES SYMPOSIONS „DAS MÜNZSAMMELN DER ARISTOKRATIE“ am 21. November 1998	13
Bertók, Krisztina–Tóth, Csaba: Coin Collecting of the Aristocracy (englisches Resümee)	15
Mirnik, Ivan: Das Münzsammeln der kroatischen Aristokratie (ungarisches Resümee)	21
Bíró-Sey, Katalin–Gedai, István–Héri, Vera: Die Esterházy Münzsammlung (deutsches Resümee)	31
Pető, Mária: Die Wiczay-Münzsammlung sowie andere Münzsammlungen in Ungarn an der Ende des 18. und am Anfang des 19. Jahrhunderts in den Abhandlungen von D. Sestini (deutsches Resümee)	39
Bertók, Krisztina–Tóth, Csaba: The History of the Festetics Coin Collection in Keszthely (englisches re- sümee)	43
Lakatos, Sarolta: Die Kállay – Sammlung (deutsches Resümee)	49
Studien	57
Kőhegyi, Mihály – Szabó, Géza: Archaeometallurgical investigation of late Roman bronze coins	57
Gyöngyössy, Márton: Die schlesische Münzprägung von Matthias Corvinus (deutsches Resümee)	73
Buza, János: Russische und türkische Münzen im Geldumlauf der königlichen Freistadt Kaschau in der ersten Hälfte des 17. Jahrhunderts (deutsches resümee)	83
Szemán, Attila: Die frühesten ungarischen Bergwerksmarken (deutsches Resümee)	89
Kőhegyi, Mihály: Geldgeschichtliche Angaben zur sechsten und siebten Perioden der Geldemissionen unter Franz I (II) 1828–1831 (deutsches Resümee)	97
Rayman, János: Beiträge zur Gedenkmünze des 50. Jubiläums des Palatins Joseph (deutsches Resümee)	101
Berényi, Zsuzsanna Ágnes: Katalog der in der Ersten Ungarischen Emailleabzeichen-Fabrik hergestellten Schulabzeichen. Teil 3. (deutsches Resümee)	107
Garami, Erika: Commemorative coin plans 1998–1999 (englisches Resümee)	117
Kleinere Studien	121
Bakos, Miklós: Berichtigungen zum Band III der „Fundmünzen der römischen Zeit in Ungarn“ (ungarisches Resümee)	121
Óvári, Ferenc: Von einem in Antiochia geprägten Antoninian	124
Rónaszéki, István: Information über bemerkenswerte Kleinbronzen von Licinius Augustus und Caesar	125
Soós, Ferenc: Gerard Lisboa, Kammergraf in Nagybánya am Anfang des 17. Jahrhunderts	127
Berczelly, László: Eine in Norwegen herausgegebene Medaille zur Erinnerung der ungarischen Revolu- tion 1956	131
Literatur	133
Gesellschaftliches Leben 1998–1999	141
Bibliographie der ungarischen Numismatik 1997–1998 (Balogh Éva–Baloghné Ábrányi, Hedvig)	145

Rádóczy Gyula

1932–1998

1932. április 24-én született Kiskunhalason anyai nagyapja Decker József órás- és ékszerész mester akkor Horthy Miklós tér 5. alatt álló házában. Édesanyja Decker Gizella, Decker József egyetlen gyermeke. Édesapja id. Rádóczy Gyula gyógyszerész, aki 1930-ban Kecelen alapított gyógyszertárat Szent Rókus néven, melyet 1950-ben államosítottak. A család az 1700-as évek közepe óta élt Kiskunhalason.

Elemi iskolába Kecelen a Római Katolikus Elemi Népiskolába járt. Középiskolai tanulmányait a kiskunhalasi Református Szilády Áron Gimnáziumban végezte (1948 után Állami Szilády Áron Gimnázium), ahol 1950-ben érettségizett. 1950 és 1953 között a Szegedi Orvostudományi Egyetem Gyógyszerésztudományi Karának hallgatója volt, ám politikai okok miatt tanulmányait meg kellett szakítania, így 1957-ig az ország különböző gyógyszertáraiban dolgozott nem okleveles gyógyszerészként. 1957-től a Budapesti Orvostudományi Egyetemen folytathatta megkezdett felsőfokú tanulmányait, s itt szerezte meg diplomáját 1960-ban.

1966-ig ismét gyógyszertárakban dolgozott, kezdetben beosztott és helyettesítő gyógyszerészként, később gyógyszertárvezetőként. Közben elvégezte az ipari gyógyszerészi tanfolyamot, majd 1967-ben a Saccharin tablettázó üzem vezetője lett, ahol két találmányát is szabadalmazták.

Természettudományos ismeretei mellett érdeklődése mégis egyre inkább a humán tudományok, ezen belül is a történettudomány felé fordult. Gyógyszerésztörténeti vizsgálódásai családi hagyományokon alapultak, ugyanis már édesapja gyógyszertárában megismerkedett régi gyógyszerkönyvekkel és egyéb történeti dokumentumokkal.

Figyelme már korán a numizmatika felé irányult. Ennek előzménye lehetett, hogy saját elbeszélése szerint gyermekkorában dédanyjától kapott „egy köcsög régi pénzt”. Gyűjtési területe kizárólag a magyar veretek-

re, ill. bankjegyekre korlátozódott, és az e témában kialakított gyűjteményével megbecsülést vívott ki magának az éremgyűjtők között.

A 60-as évek elején kezdett el behatóan foglalkozni a pénztörténettel, céltudatos munkával szakavatott gyűjtőből nemzetközileg is elismert numizmatikussá képezte magát. A Magyar Numizmatikai Társulatnak 1961. november 14-én lett tagja. 1970 és 1975 között főkönyvtáros volt, majd 1979-től 1994-ig a Társulat főtítkári tisztségét töltötte be. A Társulat történetének egyik legkritikusabb időszakában vállalta el ezt a feladatot, mivel a Magyar Tudományos Akadémia éppen ezektől az évektől kezdve bocsátotta el szervezeti keretei közül a tudományos társaságokat, és a mindannyiunk által ismert gazdasági nehézségek is ez idő tájt tették kétségessé ezen intézmények működését. Mindezek ellenére éppen az ő főtítkársága idején sikerült a Társulat első saját tulajdonú helyiségét megvásárolni, és ezzel a Társulat fennmaradásának lehetőségét megalapozni. 1989-től a Numizmatikai Közöny szerkesztőbizottsági tagja, 1994-től haláláig pedig a Társulat alelnöke volt. Kedvessége, még a legnehezebb helyzetekben is elengedhetetlen humora sok nehéz helyzeten segítette át saját magát és bennünket kollégáit is. Köszönjük.

A Magyar Éremgyűjtők Egyesületébe 1974-ben lépett be, ahol választmányi, majd 1998-tól tiszteletbeli tag volt. 1976-tól az *Az Érem* című folyóirat szerkesztőbizottsági tagja, 1990-től pedig felelős szerkesztője volt.

Numizmatikai kutatásainak központi témája Mária Terézia kora és pénzverése volt. Munkásságát számtalan publikáció őrzi, sőt egyes területek úttörő feldolgozása – így a magyar pénztörténet Mária Terézia korában – az ő nevéhez fűződik. 1984-ben erre vonatkozó kutatásai eredményeként és elismeréseként bölcsészdoktorrá avatták.

1987-ben kötött házasságot Kovács Zsuzsanna gyógyszerésszel. Három gyermekük született, Zsuzsanna, Katalin és Piroska, akiknek élete hátralévő részében igyekezett tudása legjavát átadni.

Méltósággal viselt súlyos betegség következtében 1998. november 26-án hunyt el. Határozott kívánságára Kiskunhalasra a régi Református Temetőben lévő családi sírboltba tért vissza.

BIBLIOGRÁFIA

I. ÖSSZEFOGLALÁSOK, IRODALOMJEGYZÉKEK

1. Az *ÉREM* tartalomjegyzéke. 7. kötet. 1986–1990. Inhaltsverzeichnis. Contents. = *Az Érem*, 46. 1990. 2. p. 39–48.; 1991–95. = uo. 51. 1995. 2. p. 37–47. Név nélkül.
2. A *RÉGI* magyar gyógyszerészi súlyok kialakulása. [Pénn súlymértékek is]. = *GyógyszDiár*, 2. 1973. 3. p. 29–33.

II. MAGYAR PÉNZTÖRTÉNET

3. I. László pénzeinek korrendi meghatározása metrológiai alapon. = *Az Érem*, 24. 1968. 45–46. p. 4–7.
Chronological determination of King Ladislas I. of Hungary's coins according to metrology
4. II. Rákóczi Ferenc pénzei. = MPTA, 6. 1995–1996. 3. p. 2305–2309.
5. Az 1848–49-es szabadságharc és az emigráció pénzei. = MPTA, 5. 1994–1995. 3. p. 2273–2284.
6. Az 1946. évi Kossuth 5 forintos. = MPTA, 5. 1994–1995. 3. p. 2285.
7. *ADATOK* a legújabbkori magyar pénztörténethez. A korona pénzrendszer (1892) 1900. I. 1. – 1926. XII. 31. = *Az Érem*, 27. 1971. 2. p. 14–26.; II. A pengő pénzrendszer 1927. I. 1.–1946. VII. 27. = uo. 29. 1973. 2. p. 60–69.; A forint pénzrendszer 1946. VIII. 1-től. = uo. 31. 1975. 2. p. 20–25.
Data to the history of modern Hungarian money
8. *ADATOK* egy III. Béla brakteáthoz. = *Az Érem*, 23. 1967. 39–40. p. 393–395.
Data to a bracteate of Béla III. (CNH.275.)
9. A „BRESLAVVA CIVITAS” denárral kapcsolatos gondolatok. = *Az Érem*, 40. 1984. 1. p. 8–12.
On the BRESLAVVA CIVITAS dinars
10. Az *ELSŐ* évszámú magyar pénzek. = *Az Érem*, 30. 1974. 1. p. 12–20.; II. = uo. 30. 1974. 2. p. 8–16.
The first Hungarian dated coins
11. A *FORINT* valutarendszer fém pénzei. = MPTA, 4. 1993–1994. 2. p. 2387–2396.; uo. 5. 1994–1995. 3. p. 2258–2267.; uo. 6. 1995–1996. 3. p. 2290–2299.; uo. 7. 1996–1997. 3. p. 2474–2483.; uo. 8. 1997–1998. 3. p. 2602–2611.
12. *HÉBER* betűjeles Árpád-házi pénzek. = NK, 70–71. 1971–72. p. 33–37.
Árpádenmünzen mit hebräischen Buchstabenzeichen. Monnaies de lettres hébraïques au temps du regne des Árpáds res. p. 37.

13. *HUNYADI* Mátyás pénzverése. = MPTA, 4. 1993–1994. 2. p. 2397–2408.
14. *KIEGÉSZÍTÉSEK* a Magyar Éremhatározóhoz. = Az Érem, 28. 1972. 1. p. 14–15.; 2. = uo. 31. 1975. 1. p. 6–8.
Data to Unger's Hungarian Coin Catalog
15. *KI* verette a CNH I. 360. sz. dénárt? = Az Érem, 35. 1979. 1. p. 18–20.
Who had coined the denar CNH I. 360?
16. A *LEGÚJABB* kori magyar pénzek. Budapest. 1984, Corvina. 216 p., ill.
17. A *LEVANTEI* tallér gazdaságtörténete. = Az Érem, 41. 1985. 1. p. 24–26.
The economic history of the Levant thaler
18. *LILIOMOS*. Visegrádi „csúcs”. = Magyarország, 25. 1988. 43. p. 38.
19. A *MAGYAR* aranypénzverés bevezetése. = Az Érem, 44. 1988. 2. p. 12–16.
An introduction to Hungarian gold coin minting
20. *MAGYARORSZÁG* területén hivatalos régi gyógyszerési taxák árai és pénzegységei. = GyógyszDiárSz, 3. 1974. 1. p. 18–24.
21. *MÉG* egyszer a szabadságharcra kapcsolatos „ellenjegyek”-ről. = Az Érem, 39. 1983. 1. p. 22–23.
Once again about the countermarks relating to war of independence
22. A *NAPOLEONI* háborúk hatása a gyógyszerkincseinkre. [Pénztörténeti vonatkozásokkal]. = GyógyszDiár, 4. 1975. 1. p. 54–59.
23. Az *OSZTRÁK*–Magyar Monarchia pénzügyei a XIX. század második felében. [Das Geldsystem der Österreich–Ungarischen Monarchie in der zweiten Hälfte des 19. Jahrhunderts]. = MNumTÉvk, 1972. p. 43–68.
res. p. 66–68.
24. *SZERECSÉN* Jakab, egy méltatlanul elfeledett híres gyógyszerész. = Gyógyszerészet, 10. 1966. 3. p. 113–114.
25. A *VISEGRÁDI* királytalálkozó pénztörténeti vonatkozásai. = MPTA, 8. 1997–1998. 3. p. 2617–2621.
26. *TÜLZOTT* lojalitás, vagy gyűjtői hamisítás? = Az Érem, 37. 1981. 2. p. 9–10., ill.

III. ERDÉLY

27. *BETHLEN* Gábor emlék 200 forintos. = MPTA, 7. 1996–1997. 3. p. 2495.
28. *BETHLEN* Gábor pénzverése. = MPTA, 7. 1996–1997. 3. p. 2489–2494.
29. Az *ERDÉLYI* pénzverés kezdetei a középkorban. = Az Érem, 43. 1987. 2. p. 7–15.; II. rész. = uo. 44. 1988. 1. p. 14–21.
The beginning of coin minting in medieval Transylvania

IV. MÁRIA TERÉZIA

30. *ADATOK* Mária Terézia pénzveréséhez 1741–1768 között. Daten zur Münzprägung Maria Theresia's zwischen 1741–1768. Udaje o tisknutí mincí z doby Márie Terézie v rokoch 1741–1768. = Az Érem, 32. 1976. 1. p. 12–16.; 2. folytatás. = uo. 32. 1976. 2. p. 14–16.; [3. folytatás] = uo. 33. 1977. 1. p. 32–35.; 4. folytatás. = uo. 33. 1977. 2. p. 12–15.; Befejezés. = uo. 34. 1978. 1. p. 5–8.
31. *ARANYPÉNZVERÉS* Mária Terézia korában. = Pénzügyi Szle, 25. 1981. 6. p. 473–475.
32. *BEITRÄGE* zur Münzprägung während der Regierungszeit Maria Theresias (bis 1768). = Numismatische Zeitschrift, 94. 1980. p. 7–45.
33. *MÁRIA* Terézia birodalmának pénzverési adatai. Die Münzprägungsangaben im Reich Maria Theresias 1741–1768. = NK, 82–83. 1983–84. p. 65–78.
res. p. 78.
34. *MÁRIA* Terézia körmőcbányái 1 és 2 dukátosai az 1765 utáni évekből. = Az Érem, 37. 1981. 1. p. 11–12. Maria Theresa 1 and 2 ducats from Kremnica after 1765
35. *MÁRIA* Terézia magyarországi pénzverése 1741–1768. Die Münzprägung Maria Theresias in Ungarn 1741–1768. = NK, 84–85. 1985–86. p. 87–98.
res. p. 98.
36. *MÁRIA* Terézia magyar pénzverése. = Az Érem, 25. 1969. 49–50. p. 10–17.
The coinage of Hungarian Queen Maria Theresa (1740–1780)
37. *MÁRIA* Terézia magyar pénzverése. Budapest. 1982, Magyar Éremgyűjtők Egyesülete a Magyar Numizmatikai Társulat támogatásával. 143 p., ill.
38. *MÁRIA* Terézia osztrák pénzverése 1741–1768. Die Münzprägung Maria Theresias in Österreich in den Jahren 1741 bis 1768. = NK, 86–87. 1987–88. p. 93–108.
39. *MÁRIA* Terézia pénzverése 1741–1768 között. Die Münzprägung Maria Theresias zwischen 1741–1768. = NK, 74–75. 1975–76. p. 61–72. res. p. 72.
40. *PÉNZVERÉSI* adatok Mária Terézia korából. = MNumTÉvk, 1977. p. 59–70.

V. KÜLFÖLDI PÉNZTÖRTÉNET

41. A *TÖRÖK* pénz értékviszonyai a hódoltság alatt. = Az Érem, 24. 1968. 43–44. p. 18–21.
Valuations of the Turkish coins in Hungary during the Occupational Period (1526–1586)

VI. PAPÍRPÉNZTÖRTÉNET

42. A *FORINT* valutarendszer bankjegyei. = MPTA, 5. 1994–1995. 3. p. 2268–2272.; uo. 6. 1995–1996. 3. p. 2300–2304.; uo. 7. 1996–1997. 3. p. 2484–2488.; uo. 8. 1997–1998. 3. p. 2612–2616.
43. *MAGYAR* papírpénzek 1848–1992. Tasnádi Gézával közösen. Budapest. 1992, Danubius Kódex Magyar–Osztrák Kiadó. 384 p., ill.
44. A „*MAGYAR* papírpénzek 1848–1892” című könyvvel kapcsolatos megjegyzéseim. = Az Érem, 50. 1994. 1. p. 30–32.
Meine Bemerkungen betreffend des Buches „Ungarisches Papiergeld 1848–1992”
45. A *SZABADSÁGHARC* és a Kossuth-emigráció bankjegyei. = Éremtani Lapok, 1992. 14. p. 5–10.
46. Der *UNGARISCHE* Banknotenerlass der österreich-ungarischen Bank nach dem Krieg. = Slovenska Numizmatika, 13. 1994. p. 35–38.
Provojnove madarské korunové bankovki Rakúsko-uhorský banky

VII. SZÜKSÉGPÉNZ

47. Egy *EDDIG* ismeretlen szükségpénz. [Száz pengő, Kiskunhalas, 1945]. = NK, 66–67. 1967–68. p. 99–101.
Un bon de monnaie encore inconnu
48. *GYÓGYSZERTÁRAK* papír szükségpénz kibocsátásai. = Gyógyszerészet, 24. 1980. 11. p. 426–429.

VIII. EMLÉKPÉNZ

49. *II. Rákóczi Ferenc* emlék 2 pengős 1935-ből. = MPTA, 6. 1995–1996. 3. p. 2311.
50. A *FORINT* pénzrendszer emlékpénzeinek darabszámai. = Filléres Híradó, a Georgikon numizmatikai melléklete, 27. 1985. 3. p. 5.
51. A *FORINT* valutarendszer emlékpénzei. = MPTA, 3. 1992–1993. 2. p. 1371–1380.; uo. 4. 1993–1994. 2. p. 2377–2386.; uo. 5. 1994–1995. 3. p. 2247–2457.; uo. 6. 1995–1996. 3. p. 2279–2289.; uo. 7. 1996–1997. 3. p. 2463–2473.; uo. 8. 1997–1998. 3. p. 2591–2601.
52. *MÁTYÁS* emlékérem. = MPTA, 4. 1993–1994. 2. p. 2409.
53. *SZENT* István emlékpénz. = MPTA, 1991. p. 867.
54. *SZENT* László-emlékpénz. = MPTA, 3. 1992–1993. 2. p. 1381–1382.

IX. NUMIZMATIKUSOK, GYŰJTŐK

55. *AMBRUS* Béla (1909. XI. 3. – 1979. VIII. 22.). = NK, 78–79. 1979–80. p. 115–116.
56. *CSILLAG* Ferenc (1907–1989). = Az Érem, 45. 1989. 1. p. 1.
57. *NAGY* Lóránt (1917–1986). = Az Érem, 43. 1987. 2. p. [49.]
58. *RÉTHY* László és családja. = Éremtani Lapok, 1994. 23. p. 15–18.
59. *VADÁSZ* György. 1924–1997. = Az Érem, 54. 1998. 1. p. 1.; = NK, 96–97. 1997–98. p. 3.

X. MÚZEUMOK, GYŰJTEMÉNYEK, SZERVEZETEK

60. [*MAGYAR* Numizmatikai Társulat] Társulati élet 1980–1981. = NK, 80–81. 1981–82. p. 177–178.; 1982–83. = uo, 82–83. 1983–84. p. 157–158.; 1984–85. = uo, 84–85. 1985–86. p. 205–206.; 1986–87. = uo, 86–87. 1987–88. p. 215–216.; 1988–89. = uo, 88–89. 1989–90. p. 179–180.; 1990–91. = uo, 90–91. 1991–92. p. 271–272.; 1992–93. = uo, 92–93. 1993–94. p. 165–166.
Gesellschaftliches Leben
61. *VISSZATEKINTÉS* a Társulat kilenc évtizedére. = Éremtani Lapok, 1991. 9. p. 10–16.; NK, 90–91. 1991–92. p. 4–7.

KÖNYVISMERTETÉSEK

62. AMBRUS Béla: Magyarország papírszükségpénzei 1723-tól 1914-ig. Budapest. 1977, Magyar Éremgyűjtők Egyesülete. 201 p., ill. – rec. R.Gy. monogrammal. = Az Érem, 34. 1978. 1. p. 48.
63. BÁCSKAI Tamás – HUSZTI Ernő – SIMON Péterné: A pénz. Budapest, 1974. Kossuth. 310 p. – rec. = Az Érem, 31. 1974. 2. p. 42–43.
64. HUSZÁR Lajos – VARANNAI Gyula: Medicina in nummis. Hungarian coins related to medicine. Budapest. 1977, Medicina. 215 p., 104 t. – rec. Huszár Györggyel közösen. = Fogorvosi Szemle, 74. 1981. 9. p. 286–287.
65. KOCH, Bernhard – JUNGWIRT, Helmut: 2000 Jahre Geld in Österreich. Wien. 1974, Österreichische Länderbank. 18 p., ill. – rec. = Az Érem, 31. 1974. 2. p. 41–42.
66. KOVÁCS László: Münzen aus der ungarischen Landnahmezeit. Budapest. 1989, Akadémiai Kiadó. 188 p., 29 t., ill. – rec. = NK, 90–91. 1991–92. p. 243–244.
67. PÁVÓ Elemér: Török pénzek a hódoltság kori Magyarországon. Budapest. 1986, Magyar Éremgyűjtők Egyesülete ; Magyar Numizmatikai Társulat. 111 p., ill. – rec. = NK, 86–87. 1987–88. p. 184.
68. SÜLE Tamás: Baranya és Pécs orvostörténelme érmeiken. = Baranyai Levéltári Füzetek, 1990. 138. p. 593–690. – rec. = NK, 90–91. 1991–92. p. 250.
69. WEBER-HUG, Christine: Die Geschichte der Schweizerischen Numismatischen Gesellschaft. = Schweizerische Numismatische Rundschau, 58. 1989. p. 1–82. – rec. = NK, 88–89. 1989–90. p. 163.
70. ZALÁNI Béla: A Habsburgok magyar veretei. 1. I. Ferdinánd (1526–1564) – Miksa (1564–1576). Budapest. 1972, Magyar Éremgyűjtők Egyesülete. 69 p., ill. – rec. = Az Érem, 29. 1973. 1. p. 47.

A feldolgozott időszaki kiadványok és rövidítések jegyzéke

	Az Érem
	Éremtani Lapok
	Filléres Híradó, a Georgikon numizmatikai melléklete
	Gyógyszerészet
GyógyszDiárSz	Gyógyszerészettörténeti Diárium, Szolnok
GyógyszDiár	Gyógyszerészettörténeti Diárium
MNumTÉvk	Magyar Numizmatikai Társulat Évkönyve
MPTA	Magyar Pénzügyi és Tőzsdei Almanach
	Magyarország
	Numismatische Zeitschrift, Wien
NK	Numizmatikai Közlöny
OrvTörtKözl	Orvostörténeti Közlemények
Pénzügyi Szle	Pénzügyi Szemle
	Savaria
	Slovenska Numizmatika, Bratislava

Baloghné Ábrányi Hedvig
Magyar Numizmatikai Társulat
1085 Budapest Csepreghy u. 4.

Dr. Unger Emil

1926–1999

Unger Emil: Magyar Éremhatározó. A név és a cím eggyé vált, mindörökre. Halandósága halhatatlansággá változott, amikor sorsának csöndes méltósággal átadta életét, nem kellett hosszadalmasan megalázó, testi-lelki gyötrelmeket átélnie. Felesége szavaival élve: „... a fák állva halnak meg”.

Akik ismerték a magas, vékony alkatú úriembert, takarékos beszédmodorát, méltóságát, talán tudják, hogyan vált kutatóorvosként – numizmatikai kíváncsiságának hatására – kutató érmésszé. Nem csak ő, hanem a magyarországi érmész szakma az Éremhatározó megalkotása óta érzi, tudja, hogy neve és műve eggyé vált, – a rövidítéseknek, mint fogalmaknak a formájában – a mindennapos használatba mentek át. Magyarországon, és túl. Önmegvalósított. Ő így.

Visszaemlékezéseinek, naplójának tanúsága szerint a kezdetet valahol ott érte tetten, amikor nagybátyja egy marék olcsó, régi pénzt vásárolt neki ajándékba az 1933. esztendő valamelyik napján. Később maga kérte, hogy vigyék el régi pénzt vásárolni a Kamermayer utcába (vagy térre?) a Tivadar és Társához. És, ahogy ez történni szokott, a kezdő lelkesedés hamarosan kifulladt – gondolom a szakszerű vezetés hiányában. A belső tartalékok újraéledése következtében 1937 és 1939 között ismét komolyabban foglalkozott numizmatikával és filatéliával. És ekkor következett be a számunkra tanulságos fordulat.

1955-ben támadt fel benne az a gondolat, hogy lerajzolja – elsősorban saját gyűjteményét rendező céllal – az összes magyar pénztípust. 1957-ben felfigyelt rá Huszár Lajos, és így lehetővé váltak számára az éremtári kutatások, majd eredményeinek megjelentetése. 1958 és 1960 között meg is jelent a 9 füzetből álló munka első kiadása. Így született meg a *Magyar Éremhatározó* az ösztönös tudomány módszereire hagyatkozva.

A tanulást a másik oldalról szemlélve a személy és a kor áttűnéséből születő mű tárul elénk. Unger Emil régi vágású úriember, ma polgárnak neveznénk, de nem az: a polgári értékek ma mások. A kor, melyben alkotó élete nagy részét leélte, a Rákosi- és a Kádár-korszak és közte a felkiáltójel, 1956. A műgyűjtés nem halmozás, bár lehet az is. Nála érdeklődés, kutatói, rendszerezői szenvedély. A pénzérmék szellemi „aurájának” tekinthetnénk a darabok összefüggés rendszerét leképező katalógust. A mű másik lére hívója viszont a kiszolgálásra való éremgyűjtői magatartás. Unger Emil katalógusa a gyűjtők lelkesedés hullámai közti völgyek áthidalója. Ilyen völgyek a szakszerű vezetés hiányából keletkező vákuumok, az útmutató katalógus hiánya. Az Éremhatározó, mintegy a saját, kezdő gyűjtői ta-pasztalataira adott válasz: a tudományos önművelés kézen fogva vezeti az ismeretterjesztő magatartás formát és a gyűjtői gyakorlat népszerűsítését. Az ösztönösen megérzett szükségszerűség már naplója írásakor tudatosult benne: „... elkészült a nagy, és igazán hézagpótló mű, a Magyar Éremhatározó, az összes létező magyar és erdélyi pénztípusok felsorolása és ábrázolása.” Tehát a kezdő gyűjtők számára olcsó, egyszerű kivitelű, átfogó útmutató készült nagy példányszámban, mely később még több átdolgozott és bővített kiadást ért meg, igazolva a munka hasznosságát.

A rendszerezés, mint alkotó életforma, szépirói alkotásokat is eredményezett. A legtanulságosabb önéletrajzi, eredet kutató írása „*Egy pesti polgárcsalád története*” címmel, melyet unokatestvérével közösen írtak meg. A másodikban, „*Szabadság?*” címűben, a rendszerváltás által átformálódó sorsainkat boncolgatta. Az életművek folyamatba ágyazódnak. Ahogy ő folytatta az elődök és kortársak kutatómunkáját, úgy az ő munkássága is folytatódik a kortársak és szellemi örökösök munkájában, többek között a magam késő középkori pénzritkák katalógus tervezetében is.

Somorjai László
Magyar Numizmatikai Társulat

Wolfgang Heß

1926–1999

Teljesen váratlanul hunyt el dolgozószobájában 1999. július 3-án Wolfgang Heß, a müncheni Staatliche Münzsammlung nyugalmazott igazgatója, e sorok írójának elődje.

Tösgyökeres hesseni volt, a Majna menti Offenbachban született 1926. április 13-án. Ahhoz a generációhoz tartozott, amelynek képzését, szakmai indulását mellékvágányra állította a II. világháború. Fiatalon esett fogságba, így lett mezőgazdasági munkás Franciaországban. Wolfgang Heß habitusára és a megváltozott politikai körülményekre is jellemző, hogy hosszú időn át baráti kapcsolatban állt azzal a francia családdal, amelyiknek birtokán kellett dolgoznia.

Művészettörténeti, mediaevisztikai és néprajzi tanulmányait az 1948/49. tanévben kezdhette meg. Majna-Frankfurtban doktorált 1955-ben, értekezését Thüringia tartománygrófjainak 12. századi, hesseni városalapító tevékenységéről, a középkori városi építőművészetről írta. A középkori városok iránti érdeklődése – numizmatikai kutatásai közepette is – megmaradt, noha mindinkább az utóbbi vált életútja, tudományos pályája súlypontjává. Hamburgi éveit *Walter Hävernich* támogatásával a hesseni numizmatika kutatása sorsdöntővé lett számára.

Tudományos pályája elsősorban Marburghoz és Münchenhez kötődött. 1960–1964 között Worms város levéltárában és múzeumában dolgozott, innen ment át Marburgba, ahol a hesseni Landesamt für Geschichtliche Landeskunde munkatársaként, 1973-tól tudományos tanácsadójaként a numizmatikai kutatásoknak, az éremleletek feldolgozásának szentelte minden energiáját. A marburgi egyetemen bízták meg a numizmatika oktatásával. Különösen szívén viselte az utódok nevelését, olyan ember volt, aki folyamatosan törekedett tudásának átadására, tudományágának továbbvitelére.

A müncheni Staatliche Münzsammlungban, a középkori pénztörténet kiváló szakreferense, *Dirk Steinhilber* utóda lett 1980-ban, majd 1984-től 1991-ig, 65. életének betöltéséig igazgatta az intézményt. A múzeum megismertetésén fáradozott, ezért szervezett a széles publikumnak szóló kiállításokat. Az utóbbi parádés példája „*A tallértől a dollárig*” c. bemutató, amelyet a tallérverés 500. évfordulójára kezdeményezett, katalógusát pedig *D. O. A. Klose* kollégájával közösen írta. A nagy nyilvánosságnak szánt munkákon kívül továbbra is jelentős súlyt fektetett az éremleletek feldolgozására, a nürnbergi számlópénzek múltjának feltárására, illetve közzétételére, s természetesen a múzeum állományának gyarapítására. Igazgatóságának éveire esett a Randersacker térségében talált középkori pfennig-, valamint a II. keresztshadjárat idejéből származó, ún. kereszt-s-vitéz-lelet megszerzése. Hivatali tevékenysége mellett élete végéig a numizmatika oktatója volt a müncheni egyetemen. A Német Szövetségi Köztársaság Numizmatikai Bizottságának tagjává, illetve alelnökévé választották. Tevékenyen vett részt a Bajor Numizmatikai Társulat és a *Jahrbuch für Numismatik und Geldgeschichte* szerkesztőségének munkájában, s külföldön is tartott előadásokat, illetve elnökölt nemzetközi rendezvényeken.

Életműve elismeréseként a köztársasági elnök 1989-ben a szalaggal ékesített szövetségi érdemkereszttel tüntette ki. Az Alpok alján, Ickingben, épült szép háza gazdag könyvtárában, illetve Münchenbe továbbra is bejárva számos tervet dédelgetett még. Közülük és a boldog családi környezetből ragadta ki a hirtelen halál.

Wolfgang Heß a numizmatikának szentelte életét, tudósként és emberként egyaránt méltó arra, hogy megőrizzük emlékét.

Prof. Dr. Bernhard Overbeck
Staatliche Münzsammlung München
Residenzstraße 1, D-80333 München 7

AZ ARISZTOKRÁCIA ÉREMGYŰJTÉSE

1998. XI. 21.

A konferencián elhangzott előadások*

A magyar éremgyűjtésről - XVI-XVII század

* Torbágyi Melinda előadása a Dessewffy éremgyűjteményről két részre bontva jelent meg: „A Dessewffy éremgyűjtemény története” Az Érem 2000/1. 24–28, „Szemelvények Dessewffy Miklós gróf érmeiből” Éremtani Lapok 61 (2000) 4–8.
Krankovics Ilona nem küldte el A Déri gyűjtemény érmei-ről tartott előadását, de az éremgyűjtemény legkiemelkedőbb részének anyagát, az erdélyi vereteket az előadó közölte „Déri numizmatikai gyűjteménye – Erdély” címmel 1995-ben.

Az arisztokrácia éremgyűjtése

Coin Collecting of the Aristocracy

Bevezetés

Az éremgyűjtés, ahogy általában a műgyűjtés összes ága, mindig is költséges szórakozásnak számított, tehát nem mindenki „engedhette meg magának”. Az első műgyűjtők ezért az uralkodók és a leggazdagabb főurak köréből kerültek ki, akiknél szerencsés esetben párosult a műértés a megfelelő anyagi háttérrel. A későbbi korokban, amikor már elterjedtebbé vált a numizmatikai anyagok gyűjtése, közgyűjtemények hiányában a legnagyobb, legreprezentatívabb kollekciók az arisztokrata családok kezén gyűltek össze, akik a múzeumokhoz hasonlatosan, sokszor generációkon át gyűjtötték össze a műkincseket. Természetesen ezzel nem azt akarjuk állítani, hogy más nem gyűjtött érmekeket, hiszen a műgyűjtés e fajtája ma is az egyik legelterjedtebb gyűjtési ág. Nem feledkezhetünk el olyan neves, közrangú gyűjtőkről, mint Kazay Sámuel, Dobai Székely Sámuel, Weszerle József, Rupp Jakab, vagy akár minden idők egyik legnagyobb mű- és éremgyűjtője, a köznemesi származású Jankovich Miklós. Ennek ellenére az arisztokrata gyűjtemények külön fejezetet képeznek a tárgykörben. Előadásunkban e műfaj történetét szeretnénk nagy vonalakban összefoglalni hazai kezdeteitől a XX. század közepéig.

A magyar műgyűjtés kezdetei – XVI–XVII. század

Az éremgyűjtés – mint a műtárgyak gyűjtése általában – a reneszánsz Itáliában kezdődött, ahol az érdeklődés eleinte az antik érmekre irányult. Magyarországon az itáliai humanisták hatására Mátyás udvarában találjuk meg ennek első nyomait. A nagy uralkodó mellett a magyar szellemi élet kiválóságait is vonzotta ez a terület. Nem meglepő, hiszen tanulmányait jórészt Itáliában végezték, kapcsolataik hazatértük után is maradtak. Itt említhető meg Vitéz János, Mátyás nevelője és unokaöccse, Janus Pannonius, az európai hírnév költő. Az érmészet iránti érdeklődés másik jellemzője az emlékérmék megjelenése. Magyarországon az első korabeli emlékérmék Mátyás királyról készültek. A Philostratus Codex egyik lapját antik császárok pénzeinek képei díszítik, közöttük foglal helyet a Mátyás-érem rajza is. Mátyás humanista házi tudósáról, Galeotto Marzioról is készült emlékérem, továbbá Bakócz Tamás esztergomi érsekről. A műfaj hamarosan elterjedt az országban.

Huszár Lajos a budai vár éremleleteinek tanulmányozása közben figyelt fel arra, hogy antik római pénzek gyakorta fordulnak elő középkori pénzekkel. Ő ebben az éremgyűjtés kezdeteinek megnyilvánulását látta.

Uralkodóink közül II. Lajos felesége, Mária királyné és testvére, Habsburg Ferdinánd hitvese, Jagelló Anna szintén gyűjtöttek régi pénzeket. Máriának I. Ferdinánd még Brüsszelbe is küldött érmekeket, sajnálkozva, hogy többet sem Erdélyben, sem Magyarországon nem sikerült szereznie. Hogy egyéb, magyar földről előkerült lelet is a Habsburgokhoz vándorolt, bizonyítja az a Szentgyörgyön előkerült 800 darabos Mátyás kori aranypénzlelet, amelyet II. Mátyásnak küldtek el.

A XVI. század második felében már több nyomát is találjuk a numizmatikai emlékek gyűjtésének. Leltárak, végrendeletek tanúskodnak erről, így 1529-ből ismert Maghy Pál neve. 1595-ben Pesti Ferenc hagyatékán Károlyi Kata és Zsuzsa osztzkodtak, ahol a lajstrom az arany és ezüst tárgyak között régi pén-

zeket is említ. Egyéb végrendeletekben is gyakorta előfordulnak „*pogán pénzek*”. Már a tudományos szintű érdeklődés nyomait is felfedezhetjük. Zsámboki János, humanista éremgyűjtő 1564-ben „*Emblemata*” című könyvében saját pénzeinek képét mutatja be. 1593-ban Padovában jelent meg Szamosközi István műve a dáciai régiségekről, amelynek 2. fejezete az erdélyi antik érmekről szól. Verancsics Antal (1504–1573) esztergomi érsek szintén foglalkozott archaeológiával és érmekeket is gyűjtött. A század érmészete mindezek mellett még kis jelentőségű volt.

A XVII. században új terület, az újkori érme iránti érdeklődés bővítette a skálát. Több erdélyi fejedelemről is feljegyezték, hogy egyebek között érmekeket is gyűjtött. Megemlíthető Bocskai István (1604–1606), akinek végrendelete szintén megemlékezik érmekről, de különösen I. Rákóczi György (1630–1648) nevét kell megjegyezni. Róla ismert, hogy igen komolyan érdeklődött az érmészet iránt. Sárospataki kincstárában őrzött éremsorozataiban a magyar darabok mellett külföldi pénzekről is tudásunk van. Halála után sajnos császári kézbe került értékes anyaga. Kornis Zsigmond vagyonösszeírása szintén megemlékezik érmekről. Erdély a korban egyébként éremlelőhelyként is ismert volt, így Sobieski János lengyel király 1684-ben megkérte Teleki Mihályt, hogy Erdélyben régi pénzeket gyűjtsön számára.

A XVII. századi főúri éremgyűjteményekről a Wesselényi-féle összeesküvés kapcsán szerezhetünk adatokat, amely nem csak az ország politikai történetében szomorú fejezet, de fekete lapja a magyar numizmatikának is. A tragikusan elbukott összeesküvés résztvevőit a császári udvar halálra ítélte és teljes vagyonuk elkobzásával büntette. A lefoglalások és elkobzások alkalmával születtek azok a jegyzékek, amelyekben feltüntették a különféle ingóságokat, az ékszerek, ruhaneműk és egyéb műkincsek mellett az esetleges numizmatikai tárgyakat is. Sajnos a század két kiváló gyűjteményének tulajdonosait, Zrínyi Pétert és Nádasdy Ferencet is sújtotta az ítélet. Nádasdy Ferenc korának egyik legnagyobb műgyűjtője volt, akinek lefoglalt kincseiről nyolc könyvre terjedő összeírás született. A gróf szenvedélyes numizmatikus is volt, régi arany- és ezüstérmeit egy nehéz vasládában őrizte, amely a lefoglaláskor Bécsbe, a kancelláriára került. Korábban megemlítték, hogy Nádasdy Ferenc éremtárában Mátyás királytól kezdve az összes magyar uralkodók arany és ezüst pénzei megvoltak, ezenkívül 14 250 db antik érem. Feltehetőleg a lefoglaláskor sok darab eltűnhetett belőle, mert mire a hivatalos összeírás elkészült, már csak a következőket találták benne: „*1. Ötven dukát súlyú érem, amelyet Puchaimb Kristóf veretett. 2. Zsigmond lengyel király öt arany érme, amelyek közül egy 80, egy 61, egy 60 és kettő 41–41 aranyat nyomott. 3. Lajos francia királytól 38 arany súlyú érem. 4. egy darab „quintino” (ain haidnisch Stuck), 14 arany súlyú. 5. Bethlen Gábor nyolc aranyat nyomó érme. 6. I. Mátyás király két aranyas koronázási érme. 7. II. Mátyás 4 aranyas érme 1611-ből. 8. Tíz aranyas érme Bolla János képével. 9. Koronázási emlékérem Lajos magyar királytól. 10. Két magyar pénz, a magyarok vonulását ábrázolja Prágába. 11. Egy négyszögletes Lipót-féle érem. 12. Ezüst pénz, mellképpel és zsidó felírással. 13. 36 darab koronázási emlékpénz (ezüst) II. Mátyás, II. Ferdinánd, III. Ferdinánd, IV. Ferdinánd és I. Lipót királyoktól. 14. 250 darab kisebb nagyobb pogány (haidnisch) ezüst pénz. 15. Szent Ilona érme. 16. Kelemen pápa 15 aranyas érme. 17. Mátyás főherceg 16 aranyos érme. 18. III. Ferdinánd 12 aranyos érme. 19. III. Ferdinánd 18 aranyat nyomó érme. 20. Pogány pénz, tizenegy arany súlyú. 21. Lipót aranyozott ezüst érme. 22. 53 darab kisebb nagyobb aranypénz. 23. Két Krisztus idejéből való szentföldi pénz.*”

Thököly István és lányai, Éva és Mária grófkisasszonyok 1670-ben lefoglalt értéktárgyai között nagy értékű régi érmeke is szerepeltek, többek között egy ezüstérem Mátyás király képével.

Szintén hasonló sorsra jutott Zrínyi Péter csáktornyai várában lefoglalt gyűjtemény, amelyről Jacobus Tollius holland utazó emlékezik meg munkájában (*Epistolae Itinerariae*, 1700), aki az események előtt tíz évvel járt a várban. Leírása szerint a könyvtárhoz éremgyűjtemény is csatlakozott. Szerepelnek a leírásban Nagy Sándor érmei aranyból és bronzból, Otho, Vitellius, Pescennius Niger, Horatius, Ovidius érmei és sok más értékes numizmatikai anyag. Van egy kollekció, amely királyok, fejedelmek és egyéb jeles férfiak piciny, kerek, ő úgy véli, hogy esztergályozás útján készült arcképeit tartalmazza. Ezek valószínűleg fapionok lehettek.

Nem minden gyűjtemény jutott azonban ilyen tragikus sorsra. A XVII. század legkiválóbb magyar éremgyűjtői közé tartoztak a Draskovich testvérek, Miklós és Gáspár, akiknek levelezése is fennmaradt, amelyből megtudhatjuk, hogy Miklós Győrben és Bécsben antik római pénzeket szerzett. Draskovich Miklós véleményét numizmatikai kérdésekben még az uralkodó, III. Ferdinánd is kikérte. Gyűjteménye végül az akkori német-római császár és magyar király, I. Lipót tulajdonába került. Draskovich Miklós halála után három évvel, 1690-ben összeállított hagyatéki leltár a gyűjtemény értékét 36 000 forintra becsülte, viszont I. Lipótnak 25 000 forintért ajánlották fel megvételre. A gyűjtemény becsült értéke a Draskovich vagyonnak (290.000 forint) mintegy a nyolcadrészét tette ki.

A numizmatika virágkora. A XVIII. századi főúri gyűjtemények.

A XVIII. század a konszolidáció időszaka volt a magyar történelemben, amely lehetővé tette a magángyűjtemények felvirágzását is. Ugyanakkor Európa szerte is ekkor indult meg a nagy éremgyűjtemények megalakítása. A műgyűjtés még ekkor is a főurak kiváltsága volt, de ekkor már kezdtek nagy számban megalakítani. A műgyűjtés még ekkor is a főurak kiváltsága volt, de ekkor már kezdtek nagy számban megalakítani. A műgyűjtés még ekkor is a főurak kiváltsága volt, de ekkor már kezdtek nagy számban megalakítani. A műgyűjtés még ekkor is a főurak kiváltsága volt, de ekkor már kezdtek nagy számban megalakítani.

A legnagyobb, nemzetközi viszonylatban is kiváló éremgyűjteményt id. Wiczay Mihály gróf (1727–1781) alapította, és fia, ifj. Wiczay Mihály (1756–1831) folytatta gyarapítását. Az antik anyag a gróf halála után Párizsba került, viszont a magyar érmek még a XX. század elején is a hédervári kastélyban voltak. Réthy László 1912-ben látogatta meg Khuen-Héderváry Károly grófot, és az érdekesebb darabokról leírást készített. Szerepelt köztük egy-egy I. Lipót és Mária Terézia XV. krajcáros arany verete, II. Rákóczi Ferenc X polturása. Serepelt köztük egy-egy I. Lipót és Mária Terézia XV. krajcáros arany verete, II. Rákóczi Ferenc X polturása. Serepelt köztük egy-egy I. Lipót és Mária Terézia XV. krajcáros arany verete, II. Rákóczi Ferenc X polturása. Serepelt köztük egy-egy I. Lipót és Mária Terézia XV. krajcáros arany verete, II. Rákóczi Ferenc X polturása.

A keszthelyi Festetics-éremgyűjtemény megszületése szintén a XVIII. század közepére, második felére tehető. Megalapítója Festetics Pál volt, aki a gyűjtemény tudományos feldolgozását is megkísérelte. A gyűjteménynek több listája is ismert, sőt a darabok rézmetszetes képe könyvbe kötve máig megtalálható a Magyar Nemzeti Múzeum Éremtárában. A gyűjtemény nagy számban tartalmazott antik anyagot, de a legfontosabb része az erdélyi veretek gyűjteménye volt. A gyűjteményt 1917-ben Festetics Taszilo értékesítette. (Részlete-sen lásd a Numizmatikai Közlöny e számában írottakat a gyűjtemény történetéről.)

Ráday Gedeon Pécelen őrzött éremgyűjteményéről a legkorábbi adatok a XVIII. század közepe tájáról valók. Ráday kiterjedt levelezést folytatott a korszak tudosaival mindenfajta pénztörténeti kérdésekben, de ugyanúgy tartotta a kapcsolatot éremkereskedőkkel is. Levelezése azért is fontos számunkra, mert például Podmaniczky Sándor aszódai éremgyűjteménye kizárólag itt van megemlítve. Gyűjteményéről halála után, 1828-ból ismert egy összesítő jegyzék, amely szerint e kollekción 203 db aranypénzt, 736 ezüstpénzt és 20 latnyi apróságot tartalmazott. Később a család a teljes gyűjteményt Promber Anton bécsi éremkereskedőnek adta el.

Nevezetes volt az Andrássy Lipót gróf által alapított betléri gyűjtemény is, amelyet halála után unokaöccse, Manó gyarapított. A magyar aranypénzek súlya 1700 dukátot tett ki, az ezüstpénzeké pedig mázsán felül volt. Ezekhez tartozott Napóleon érmeinek jelentős sorozata. Andrássy Manó nem csak gyűjtötte az érmekeket, de fel is dolgozta őket. Mikor a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagjává választotta, székfoglalóját „*Kiadatlan magyar érmék és pecsétgyűjteményük saját gyűjteményéből*” címmel tartotta meg.

Bruckenthal Sámuel báró (1721–1803) gyűjteményét Bécsben állította össze, majd a hetvenes években Nagyszebenbe szállította, ahol palotájában helyezte el. Az első emelet a könyvtárat, a második széttrajzi anyagot és az éremkabinetet, a teljes második éremgyűjteményt sorol fel. Halála után a jegyzék egy kb. 16 000 darabos éremgyűjteményt sorol fel. Közvetett adatokból biztosan állíthatjuk, hogy már a kezdetektől azzal a céllal gyűjtött, hogy egykor a nemzetnek adományozza. A Magyar Nemzeti Múzeum alapításakor az éremgyűjtemény volt az egyik legnagyobb összefüggő gyűjteményrész. Ekkor 2675 darabot számlált, ebből 705 db volt dukát, 1768 db ezüst, 193 db réz és 12 db pedig ón érme.

A fraknoi Esterházy család 1725. évi hagyatéki leltára felsorolja az éremgyűjteményt is. Eszerint négy különböző éremszekrényben mintegy 7000 darab különféle, arany ezüst és réz régi pénz található. Pálffy János vöröskői gyűjteményéről már 1737-ben leltár számol be. Második megalapítója Pálffy Rudolf gróf volt. Az ő megbízásából készültek az 1760-as években újabb leltárak, amelyek 500 késő római érmet sorolnak fel, de vannak benne Habsburg-érmek és egyéb külföldi országok pénzei is.

A fentebb ismertettek mellett még számos főúri gyűjteményről tudunk, hol több, hol kevesebb adattal. Ilyen volt a Radvánszky-gyűjtemény, amelynek katalógusa 1777–78-ban készült, továbbá Klimó György pécsi és Batthyány Ignác erdélyi püspökök gyűjteményei.

Főúri gyűjteményeink a XIX–XX. században

A XIX. században az addigi nagy magángyűjtemények anyagának jelentős része az ekkor keletkező múzeumokba került. Így vetette meg a Magyar Nemzeti Múzeum alapjait gróf Széchényi Ferenc 1802-ben, mikor könyvtárát és éremtárát a nemzetnek ajándékozta. Bruckenthal Sámuel gyűjteménye az általa alapított Nagyszombati Múzeum részévé vált. Az Esterházy család hercegi ágának gyűjteménye a II. világháború után a Nemzeti Múzeumot gyarapította. Dessewffy Miklósnak a XIX–XX. század fordulóján létrehozott görög és kelta érmeiben roppant gazdag gyűjteménye szintén a Nemzeti Múzeumba került.

Némely esetben azonban a generációkon át összehordott gyűjtemények szétszóródtak, nyomuk veszett. A későbbi leszármazottak sok esetben csak tökélt láttak az őseik által összeállított gyűjteményekben és szorult anyagi helyzetükben értékesítették azokat. A Ráday- és a Wiczay-gyűjteményt kereskedők vették meg. Festetics Taszilo herceg a bécsi Brüder Egger-cégnél szerette volna nyilvánosság kizárásával értékesíteni egyedülálló gyűjteményét, ami azonban szinte napok alatt nyilvánosságra került és egy nyughatatlan ellenzéki képviselő majdnem belpolitikai botrányt kavart belőle. Szerencsére a külföldre került numizmatikai anyag visszaszerzésében már akkor több, a nemzet iránt elkötelezett gyűjtő közbelépett. Példának okáért éppen a már emlegetett Festetics-gyűjtemény magyar anyagának java részét Déri Frigyes vásárolta meg, aki Debrecen városának adományozta teljes gyűjteményével együtt.

Irodalom

- Andrássy Manó: Kiadatlan magyar érmek és pecsétgyűrűk. In: *Archaeologiai Közlemények* 2 (1861) 47–64.
- Bíróné Sey Katalin – Gedai István – Héri Vera: Az Esterházy család „éremgyűjteménye”. Kézirat. MNM Éremtár
- Entz Géza: A magyar műgyűjtés történetének vázlata 1850-ig. Budapest, 1937.
- Huszár Lajos: Az éremgyűjtő Ráday Gedeon. A Ráday gyűjtemény évkönyve. 1 (1955) 46–55.
- Huszár Lajos: Jankovich Miklós numizmatikai tevékenysége. In: Belitska-Scholtz Hedvig: Jankovich Miklós, a gyűjtő és mecénás (1772–1846). *Művészettörténeti Füzetek* 17. Budapest, 1985.
- Komáromy A.: A Rákóczyak kincsei Munkács várában. *Századok* 25 (1891) 736–750.
- Odescalchi A.: Két főrangú érmész a XVII. században. *Századok* 7 (1873) 578–581.
- Ráth György: Az iparművészet könyve. I. kötet. Budapest, 1905.
- Siklóssy László: Műkincseink vándorútja Bécsbe. Budapest, 1919.
- Takács Sándor: Magyar műkincsek pusztulása a Wesselényi összeesküvés idején. *ArchÉrt* 20 (1900) 147–150.
- Torbágy Melinda: A Dessewffy-éremgyűjtemény története. *Az Érem* 56 (2000):1, 24–28.

Bertók Krisztina
Magyar Tudományos Akadémia
Titkárság
1051 Budapest
Nádor u. 7.

Tóth Csaba
Magyar Nemzeti Múzeum
Éremtár
1088 Budapest
Múzeum krt. 14–16.

COIN COLLECTING OF THE ARISTOCRACY

Summary

The coin collecting started in Hungary under the rule of Matthias Corvinus, the renaissance king. The first Hungarian medals were made in that age. Not just the king, but many people in his court dealt with coins, eg. Janus Pannonius, János Vitéz. After the death of Matthias there were no successors in collecting in Hungary owe to the wars and the Turkish occupation. In the 17th century we know about a couple coin collections. After the end of the Wesselényi-conspiracy, the Habsburgs confiscated the properties of the participants. The lists of the confiscated goods mention the coin collections of Ferenc Nádasdy, István Thököly, Péter Zrínyi, but no every collection had such a rude end. The biggest coin collectors of this century were the Draskovich brothers, Miklós and Gáspár, whose collection was acquired by Leopold I on the price of 25.000 forints. The Princes of Transylvania also collected coins. We should mention the name of István Boeskaï and György Rákóczi I.

The heyday of coin collecting in Hungary was the 18th century. We have some very interesting sources about the collections of the 18-19th centuries. In his manuscript József Weszerle mentions 5 public and 105 private collections. In the books of Jacobus Rupp there are 9 public and 75 private collections. These sources are very important, because they give a survey of the origin of the collections and the most important coins. The most important collection was the Wiczay regarding both the antique and the modern coins. The antique coin collection was sold to Paris, but the Hungarian coins remained in the palace of Hédervár still the beginning of the 20th century. The origin of the Festetics collection can be traced back to the middle of the 18th century, and it was very rich in Hungarian and Transylvanian coins, but there were a lot of antique coins, too. It was sold in 1917 in Wien. Large collections had Radvánszky, Bruckenthal, Ráday, Klimó bishop of Pécs, Andrásy, Batthyányi bishop of Transylvania. The collection of Ferenc Széchenyi form the basis of the Coin Cabinet of the Hungarian National Museum.

(Fordította: Tóth Csaba)

Das Münzsammeln der kroatischen Aristokratie

A horvát arisztokrácia éremgyűjtése

Wie überall in Zentraluropa, haben sich auch etliche gebildete Leute aus den Kreisen des kroatischen Adels dem Münzsammeln gewidmet. Die ersten Münzsammlungen in Kroatien kann man mit Sicherheit um die Mitte des 17. Jh. befolgen, als die Münzkunde und das Sammeln zum Renommée gehörte. Die Numismatiker des 17. Jh. waren noch Angehörige der höchsten Adelsschichten, erst im 18. Jh. entstanden auch Sammlungen der niedrigeren Edelleute und das bewährte sich durch das ganze 19. Jh. und teilweise in das 20. Jh. Der letzte Kroat, der noch vor dem Zusammenbruch der Oesterreich-Ungarischen Monarchie in den österreichischen Adelsstand erhoben worden ist, hiess Gjuro Vranković von Starigrad. Er war Banalrat und erhielt den Titel am 1. Juni 1918. Šandor Alexander von Sesvete aus Zagreb erhielt z. B. den ungarisch-kroatischen Adel noch am 1. August 1918. In den Staaten zu welchen Kroatien nach 1918 angehört hat, war der Gebrauch der Adelstitel verboten, mit der Ausnahme zu Zeiten des Unabhängigen Staates Kroatien (1941–1945). Seit 1990 kann man im Kroatischen Parlament Mitglieder der Aristokratie wieder sehen und es bestehen sogar zwei Bunde kroatischer Edelleute.

KROATIEN UND SLAVONIEN

Freiherr Nikolaus I. Drašković von Trakošćan (*15.III.1595 + 1659 oder 1665; CSERGHEÖ 1894: 144–145, T.114; BOJNIČIĆ 1899: 40; DUIŠIN 1938: 200–204), von der Linie aus der etliche Bane entsprossen sind, der älteste Sohn des Freiherrn Johann (Ivan) und Eva Istvánfi, kann als der erste kroatische adelige Münzsammler betrachtet werden (RENGJEO 1953: 61). Der Historiker Ivan Bojničić von Knin hat im gräflichen Archiv im Schlosse Trakošćan (Drachenstein) einen ihm einst gehörenden deutschen Kalender für das Jahr 1630 entdeckt. Auf dem Einband stand mit goldenen Buchstaben: *Dem Wohlgebornen Herrn Niclaussen Dräszkovitsch Freyherrn zu Trackhenstain, Clenovnickh und Sanct Marxen und Röm. Kais. wie auch der zu Hungarn und Böhaimb Khönigl. Maj. Rath und Cammerern und meinem gnedigen und gebietunden Herrn.* Auf leeren Seiten hat Nikolaus Drašković seine Aufzeichnungen in lateinischer, kroatischer, französischer und ungarischer Sprache eingetragen. Sein grosses Interesse für Numismatik wird auf mehreren Stellen festgestellt (BOJNIČIĆ 1880; KUKULJEVIĆ 1886: 173, 175):

„Prima Januarii fui Viennae.

2-a Jan. acquisivi argenteum numisma Lucillae Augustae et lucratus sum aureos 86.

4-a Jan. acquisivi 30 n. argentea Neronis, Vespasiani, Severi, Caracallae, Getae et aliorum

Imperatorum.

5-a. Jan. acquisivi n. argenteum Othonis, Albini et universum 38 valde rara et pulchra.

5-a. Februarii acquisivi numisma argenteum summe necessarium, pulcherrimum et rarissimum, Matidiae Augustae, quo hactenus carui, et praeterea adhuc alicui decem, Neronis, Titi, Domitiani, Severi etc.

24-a. Febr. misit michi Episcopus Tergestinus plusquam 20 numismata argentea, inter caetera erant duo Augusti Caesaris, et alia duo Anastasii Imp. sane exquisitissima, et unum Floriani Imp. pulcherrimum et rarum ex aere.

13-a. Martii habui copiosam messem argenteorum numismatum, inter caetera erant quatuor pulcherrima Augusti Caesaris, et plusquam 30 Consularia, optime conservata.

- 14-a. acquisivi numisma aureum Valentiniani primi Imp.
22-a. emi duo numismata aurea Trajani et Valentiniani jun.
22-a. Aprilis acquisivi numisma argenteum rarissimum Maximiani Augusti, item unum Crispinae Aug. et A. Vitellii, que inventa fuerunt Sabariae in Pannonia.
Prima Maii veni in comitatum Imperatoris Posonium ad diaetam
2-a. acquisivi duo numismata aurea Vespasiani et Aureliani Augustorum.
5-a. lucratus fueram 128 aureos, quos item omnes peridi.
17-a. absoluta diaeta, rediimus Viennam.
21-a. emi duo numismata aurea, Constantii et Placidi Valentiniani Augustorum.
5-a. Junii venimus in civitatem Wels, ubi ante annos 111 Maximilianus primus Romanorum Rex mortuus est, eadem die acquisivi hic numisma aereum Antonini Pii, magnae quantitatis.
18-a. pransi sumus in oppido Pogenbergh, ad coenam venimus Straubingam, pucherrimum ducis Bavariae oppidum, hic emi vili praetio numisma argenteum elegans et rarum Julij Caesaris.
19-a. ante horam quartam vespertinam venimus Ratisbonam.
20-a. vidi in monasterio sancti Emerani, praeter Casulam et infulam S. Wolfgagni et magnam particulam SS. crucis, codicem Evangeliorum pulcherrimum et antiquissimum, quem curavit conscribi aureis litteris Carolus calvus Imp. anno Christi 870. Hac eadem die emi duo numismata argentea M. Julii Philippi et Constantii Caes. Patris Constantini magni.
1-a. Julii veni Augustam Vindelicorum.
3-a. in monasterio s. crucis a quodam canonico regulari acquisivi argenteum numisma pulcherrimum Constantii Chlorig Augusti, et quoddam aliud argenteum Constantinopolitani Imperatoris cum tribus capitibus parvae qualitatis valde rarum, sed necdum scio cuiusdam Imp. Vidi apud quendam Patritium Augustanum Österraicher nomine quamplura aurea, argentea et aerea numismata. Vidi apud Jesuitas cranium S. Mariae Aegyptiacae.
4-a. vidi quamplurima numismata aurea, argentea et aerea multo pulchriora, quam pridie apud alium Patritium hujus loci, inter reliqua erant duo Pertinaces aurei admirandi, Constantius Caesar cum reversu VICTOR OMNIVM GENTIVM; Nero cum matre, Claudii 6 argentea, Didia Clara et Constantinus ac Jovinus Tyranni, aerea Flaccilla et mariti illius una cum multis aliis.
17-a. acquisivi numisma aereum Fl. Helenae Aug. matris Constantini magni Imp.
24-a. emi 5 numismata aurea Imperatorum Domitiani Trajani, Constantini magni, Juliani apostatae et Honorii, item aerea decem admirabilia, magnae quantitatis, C. Caligulae tria, Vitellii, Hadriani, Antinoi, duo Commodi, Pupieni et Probi.
29-a. acquisivi duo n. aerea pulchra Clodii Albini et Maximini junioris Imperatorum.
3-a. Augusti emi numisma aereum Licinii Imperatoris.
12-a. acquisivi n. argenteum Caesaris Augusti.
20-a. veni Viennam, eadem die acquisivi n. aereum Gl. Valeriae Augustae, Diocletiani Imp. filiae.
22-a. acquisivi duo n. aurea Theodosii junioris et Placidii Valentiniani ejus generi Augustorum.
3-a. Septembris veni ad S. Marcum.
9-a. acquisivi tria n. argentea Commodi, Macrini et Philippi imperatorum.
30-a. emi Varaschini n. aureum pulchrum et bene conservatum Theodosii junioris, et sex argentea, Domitiani, Nervae, Hadriani, Antonini Pii et M. Aurelii Imppp.
12-a. novembris acquisivi n. argenteum Titi Imp. et sex argentea Sabinae Augustae, et unum aereum elegans Philippi junioris Caesaris.
3-a. Decembris veni Belotincez, acquisivi n. argenteum Getae Caesaris.
6-a. fui in Belotincz et acquisivi n. argenteum M. Antonii III. viri.
19-a. acquisivi Graetii n. argentea 4, Vitellii, Sabinae, L. Aelii Caesaris et M. Aur. Antonini.
23-a. in magno frigore et vento summo mane veni Viennam.
24-a. acquisivi 4 aurea n. Alexandri Severi, Constantii, Ariani et Justini Senioris Augustorum.
26-a. acquisivi num aurea Lysimachi regis duo et Decii Imp. unum.”
Es wäre von Wichtigkeit nachzuforschen ob ähnliche Kalender auch für andere Jahre bestanden haben. Das Geschlecht der Draškovići sollte dem kroatischen Uradel Mogorovići (?) entsprungen (BOJNIČIĆ 1899: 40, T. 30; DUIŠIN 1938: 200–204). Nikolaus I. hat in Graz studiert, war Hofrat und Kämmerer. Verheiratet mit Elisabeth Erdödy, starb er kinderlos. Den Grafenstand erhielt erst sein dicker und kleingewachsener Bruder Johann III. Drašković (*Trakošćan, 1603 +Óvár, 5.VIII.1648) am 4. September 1635 (BOJNIČIĆ 1899: 40;

ZZH 1925: 68), Banus von Kroatien (1640–1646) und Palatin von Ungarn (1646) und grosser Feldherr (genannt „*Defensor Croatiae*“). Auch Johann III. Drašković (KUKULJEVIĆ 1886: 175–183), hat seine Studien in Graz (Philosophie) und Bologna (Jus) beendet. Seine Frau war Barbara Thurzó, die Tochter des Palatins Georg und seiner Gemahlin Elisabeth Czobor, und Witwe des Christophor Erdödy. Johannes III. war Numismatiker und hat sich mit Archäologie befasst: das beweisen etliche Werke, die sein Nachkomme Graf Johann Karl (*Bisag, 1807 +1855) dem Kroatischen Nationalmuseum schenkte. Unter numismatischen Büchern nennen wir z.B. das von Adolph Occo (OCCO 1579), das berühmte Handbuch von Antonio Agostini (AGOSTINI 1599), ferner De Bie (DE BIE 1615), Chiflet (CHIFLET 1656) u.a. – alle Bücher sind mit *Comitis Joannis* 1599), unterzeichnet und tragen auch das *Ex Libris J.C. Draskovich. In Bib./Zag. Anno 1826*. Das Buch von Agostini war in eine Urkunde auf Pergament aus dem 15. Jahrhundert eingebunden, die im Kroatischen Staatsarchiv, in dessen Laboratorium das genannte Buch vor einigen Jahren restauriert wurde, aufbewahrt wird. Am Rücken des Werkes von Chiflet kann man die Nummer 287, auf dem von De Bie die Nummer 57 lesen, was auch einigermaßen für den Umfang dieser Bibliothek spricht. Es ist interessant zu bemerken, dass im Jahre 1846 derselbe Graf Johann Karl Drašković sein Palais in der Oberen Stadt in Zagreb für das Kroatische Nationalmuseum verkauft hat. Nikolaus II. (*um 1625 +Pressburg, 8. X. 1687; KUKULJEVIĆ 1886: 186–189), der Sohn des Johann III. Drašković, dessen erste Frau Barbara Homonnay und die zweite Christina Nádasdy war, hat sich auch mit Numismatik befasst. Er studierte in Bologna und war etlichen Sprachen kundig. So. z. B. sprach er lateinisch, französisch, italienisch, ungarisch, spanisch und deutsch. Über seine wirklich wesentliche numismatische Sammlung spricht ein im Archiv der Grafen Khuen-Héderváry in Hédervár entdeckte Dokument aus dem Jahr 1690: „*Specificatio Bonorum et Debitorum Draskovithianorum post mortem videlicet Illmi ac excellimi Dnó olim Comitis Nicolai Draskovith de Trakostian Judicis Curiae Regiae etc. pro duobus Filiis Paulo et Adamo remansorum*“, worin seine Sammlung auf 36.000 Gulden geschätzt wurde: „*Accedunt adhuc Numismata antiqua Gentilia ad m/36 fl. aestimata sed jam m/15 fl in paratis et praeterea m/10 fl in Bonis Fiscalibus primo in futurum conferendis Suae Matris oblatas constitues in toto m/25 fl sed quia Bona conferenda nondum essent prae manibus Pro pretio eorum omitti exponuntur dumtaxat fl. 15.000*“. Später wurde sie vom Kaiser Leopold I. für 25.000 Gulden erworben (ENTZ 1943: 66; RENGJEO 1953: 61).

Nikolaus VII. von Zrin (Zrinski, Zrinyi, Serin; Čakovec, 1.V.1620 +Kuršanečki Lug, 18.XI.1664; CSERGHEÖ 1892: 737, T, 503; ZZH 1925: 294–295), Banus von Kroatien und Slavonien, der ältere Sohn des Georg IV. (*Čakovec, 31.I.1599 +Pressburg, 18.XII.1626; ZZH 1925: 293) und Magdalena Szechy, war auch Numismatiker (RENGJEO 1953: 61–62; KRASNOV 1980: 3). Viele Jahre nach seinem und seines Bruders Peter's Tod wurden die Briefe des Niederländischen Reisebeschreibers Jacob Tollius von Heinrich Christen Hennin posthum veröffentlicht und mit Kommentaren begleitet. Der Sechste Brief: „*Epistola Itineraria VI. Iter Graeziense & Hospitum Serini ad Nobilissimum Spondidissimumque Dominum Nicolaum Witsen*“ (TOLLIUS 1700: 237–246, 250) enthält den Bericht, wie er im Jahre 1660 aus Graz, zusammen mit dem Grafen Pötting nach Čakovec (Csaktornya, Csakathurn) reiste ausdrücklich um den berühmten Grafen Zrinski kennen zu lernen. Drei Tage nach ihrer Abreise kamen sie in Čakovec an. Tollius beschreibt das stark befestigte Schloss und dann den Reichtum dass er in seinem Inneren besichtigen durfte. Am dritten Tag nach der Ankunft führte Graf Nikolaus seine Gäste in seine Bibliothek (teilweise in der Zagreber National- und Universitätsbibliothek erhalten), in die Rüstkammer und dann in die Schatzkammer (HORVAT 1908: 188). Wie er berichtet: „*Accessit huic humanitati amplissimum auctarium, Cimeliotheca aperta, in qua, praeter alia, haud spernenda Numismatum Antiquorum copia. Erant in iis Alexander Magnus ex auro & aere, erant Othones argentei, Vitellius, Pescennius Niger, Horatius, Ovidius, multique alii, quorum Nummi rariores ex aere. Erant effigies Regum, Principum, Clarorumque Virorum, minuta & orbiculari forma, torno, ut suspicor, elaboratae. Inde monstrabatur mihi, prae caeteris, effigies Martini Lutheri & consortis Catharinae perquam elegantes. Inde digressi in Hortos Comitum perreximus...*“ (TOLLIUS 1700: 241; KUKULJEVIĆ 1851: 156). Tollius hat auch eine Gratulationsrede an Erzherzog Joseph veröffentlicht (TOLLIUS 1687). Nach dem Jagdunfall in Kuršanečki Lug am 18. November 1664, in dem Nikolaus Zrinski von einem Eber getötet wurde, erbte sein jüngerer Bruder Peter (*Vrbovec, 6.VI.1621 +Wienerneustadt, 30.IV.1671; ZZH 1925: 295), unter anderem, Čakovec, darin auch die Münzsammlung. Am 30. April 1670 wurden der Banus von Kroatien Graf Peter von Zrin und sein Schwager Markgraf Franz Christoph Frangepan vom Kaiser Leopold I. wegen Hochverrat aller Besitzungen verlustig erklärt und am 30. April 1671 in Wienerneustadt hingerichtet. Das ganze Gerichtsverfahren war juridisch falsch gegründet, denn sie wurden nicht nach dem Ungarisch-kroatischen Recht (*Corpus iuris hungarici*), dass einen rechtmässigen Aufstand der *barones regni* gegen einen seine Pflichten nicht erfüllenden König

genehmigte, verurteilt, sondern nach den juristischen Normen der Erblanden. Denn in der Goldenen Bulle des Andreas II. (1205–1235) aus dem Jahre 1222 wurde ein legitimer Aufstand (*facultas contradicendi et resistendi*), falls der König seine Verpflichtungen nicht gehalten hat, vorgesehen (XXXI, Paragraph 2). Ausserdem war es unerhört dass man einen regierenden kroatischen Banus festnimmt und verurteilt. Medimurje (Mureck) und das Schloss von Čakovec wurden sofort am 14. April 1670 gründlich ausgeplündert – keine Besitzungen der beiden Familien blieben unversehrt. Das war die grösste Plünderung die je in Kroatien stattgefunden hat, deren schwere Folgen noch heute nach mehr als dreihundert Jahren zu spüren sind. Als der Kapitän Kaniczky in dieser Nacht die Schatzkammer von Čakovec ausgeraubt hat, muss bei dieser Gelegenheit auch die Münzsammlung verschwunden sein (HORVAT 1908: 186; RENGJEO 1953: 62). Die wertvollsten Gegenstände, sogar die prachtvollen Kleidungsstücke, wurden nach Wien gebracht, und vom Kaiser persönlich für sich behalten (KUKULJEVIĆ 1851: 157–172; HORVAT 1908: 188–192).

Einer der besten unter den kroatischen Numismatikern des 18. Jahrhunderts war Freiherr Adam Alexander Patačić von Zaječda (*Karlovac, getauft am 18.II.1716 +19.II.1784; ZZH 1925: 207), Mitglied eines alten Adelsgeschlechtes und Sohn des Nikolaus und Pudentiana Barbara Patačić (CSERGHEÖ 1894: 484, T. 354; BOJNIČIĆ 1899: 140–141, T. 102), als Verfasser des kapitalen Geschichtswerkes über die fünf Kaiser, welche den Namen Karl getragen haben (PATAČIĆ 1735). Das 416+16 Seiten zählende Werk *Augusta Quinquecarolorum Historia*, dem Kaiser Karl VI. gewidmet, enthält auch vieles über Diplomata und Numismatik, auf reichen Kupferstichen abgebildet. Dieses Buch muss noch mit Sorgfalt analysiert werden, genau wie die Sammlertätigkeit des Verfassers. Adam Patačić war grosser Musikfreund und als Bischof von Grosswardein (Nagyvarad) hielt er ein Orchester und Theater, zuerst unter der Leitung von Michael Haydn, später von Karl Ditters von Dittersdorf. Später war er auch Erzbischof von Kalocsa (1776).

Der Agrarier Domherr Balthasar Adam Krčelić de Corbavia (*Brdovec, 5.II.1715 +Zagreb, 29.III.1778; WURZBACH 11, 1864: 171–172; BOJNIČIĆ 1899: 87, T. 61; ZZH 1925: 146; MIRNIK 1972) war ein bekannter Historiker und Chronist seiner Epoche. Die *Annuae sive Historia*, eine *Chronique scandaleuse* seines Zeitalters wurde *in extenso* erst nach zwei Jahrhunderten veröffentlicht (1952). Für die Numismatik sind zwei seiner Werke wichtig: *De regnis Dalmatiae, Croatiae, Slavoniae Notitiae praeliminares* (1770) und das Manuskript „*Inscriptio Reperta Sisciae occasione erectionis Sellensis 1760. ac nummorum veterum notitia submissorum d. Festetich*“. Beide sprechen viel von seiner Tätigkeit als Münzsammler. Es ist wichtig festzustellen, dass Krčelić, wo er weiss, immer die Münzstätte, manchmal auch die Fundstätte (*vidimus...*, *habuimus...*, *tractavimus...*; *obtentus...*, *in his oris*, *in his regionibus eruti...* usw.) angibt, denn oft berichtet er über die Prägungen von Siscia und Viminacium. Seine nicht immer korrekten Kenntnisse aus dem Gebiete der römischen kaiserzeitlichen Numismatik sind auf einer höheren Stufe als die aus dem Reiche der republikanischen Numismatik. Man darf nicht vergessen das Krčelić einige Seiten der kroatischen mittelalterlichen Münzen gewidmet, den Banaldenaren, deren Alter er mit Urkunden beweisen trachtete. Manche seiner Ansichten sind uns heute stark übertrieben. Krčelić war nicht nur Theoretiker, sondern auch als Sammler tätig. Von seiner Sammlung konnte man 250 verschiedene Exemplare identifizieren. Testamentarisch vermachte er seine wesentliche Bibliothek und die numismatische Sammlung der K. juridischen Akademie in Zagreb (1777) und auf diese Weise kann er als der Gründer der Universitäts- und Nationalbibliothek und der Numismatischen Sammlung des Archäologischen Museums in Zagreb betrachtet werden. Seine hohe Gönnerin, Kaiserin Maria Theresia hat Krčelić die unveröffentlichten Schriften des Polyhistor und Heraldikers Paul Ritter Vitezović (*Senj, 7.I.1652 +Wien, 20.I.1713; ZZH 1925: 276–277) welcher sich auch mit Numismatik befasst haben muss anvertraut.

Der ausserordentlich gelehrte Diakoverer Bischof (ab 1806) Antun von Mandić (*Požega, 18.VIII.1740 +Đakovo, 11.I.1815; WURZBACH, 16, 1867: 364; CSERGHEÖ 1894: 395, T. 295; BOJNIČIĆ 1899: 109, T.78; ZZH 1925: 171) – er sprach sieben Sprachen – wurde Münzsammler erst nach seiner Installation als Bischof. Seinem Rufe folgend schickten ihm viele Pfarrer Antiquitäten, darunter um 800 Münzen, welche er 1811 an das Ungarische Nationalmuseum schenkte (LASZOWSKI 1897: 9 sqq.). Da seine Sammlung weiter wuchs, wandte sich Palatin Joseph an den Bischof mit der Bitte seine Doubletten dem Ungarischen Nationalmuseum entweder zu schenken, oder zu verkaufen. Diese Bitte wollte Mandić, mit der Erklärung dass er die Sammlung zuerst systematisieren möchte, nicht erfüllen. Nach seinem Tod wiederholte der Palatin seine Bitte und scheinbar hat das Kapitel die Sammlung nach Budapest geschickt (RENGJEO 1953: 64). Weiterhin war auch der Zagreber Bischof Alexander Alagović von Rakitovec (Alagovich de Rakitovecz; *Manželice/Manigha bei Tyrnau, 30.XII.1760 *Zagreb, 18.II.1837, Bischof seit 1829; CSERGHEÖ 1894: 7, T. 5; SZABO s.a.; ZZH 1925: 4; *Hrvatski biografski leksikon*, 1,1983: 48–49) Sammler. Einen Teil seiner Münzsammlung schenkte Alagović der Juridischen Akademie in Zagreb (Pravoslavna akademija; DESPOT 1960: 136–137)

Nach seinem Tod wurde die Sammlung öffentlich versteigert und vom Richter Paul Keresztury de Szinerseg erworben, dann von ihm teils (114 silberne und 54 bronzene Exemplare) an das Kroatische Nationalmuseum in Zagreb geschenkt: „*ad locupletandum amlius in dies acrescentem nationale nostrum museum*“ (RENGJEO 1953: 65; VINSKI-GASPARINI 1966: 8–11).

Die wesentlichste Münzsammlung aus der ersten Hälfte de 19. Jh. in Kroatien war die des gelehrten und gebildeten Richters der Gerichtstafeln der Gespanschaften von Varaždin und von Zagreb Ivan Nepomuk Labaš von Blaškovec (*1783 +1849; CSERGHEÖ 1894: 353, T. 266; BOJNIČIĆ 1899: 101, T.71). Am 14. Oktober 1814 wurde im *Allgemeinen Intelligenzblatt der Wiener Zeitung* die Versteigerung dieser Sammlung vom Warasdiner Kaufmann Antun Perko annonciert. Palatin Joseph, als Gründer und grosser Mäzen des Ungarischen Nationalmuseums, hat sich für die Sammlung sofort interessiert; zuerst forderte Labaš 7.000 Gulden, jedoch nach zweijährigen Verhandlungen hat er den Preis heruntergebracht und seine Münzsammlung wurde für 2.000 Guden verkauft (LASZOWSKI 1897: 9 sqq.; RENGJEO 1953: 66–67). In der Sammlung Labaš befanden sich 4.702 verschiedene Exemplare: 52 Gold-, 1384 Silber- und 3266 Bronze- und Kupfermünzen. Die meisten römischen Goldmünzen (Gallienus, Tacitus, Probus, Carus, Numerianus, Carinus, Magnia Urbica, Diocletianus) stammten wahrscheinlich aus dem bekannten Fund von Petrijanec bei Varaždin aus dem Jahre 1805. Da gab es z. B. auch byzantinische und ungarische (19 Gold-, 360 Silber- und 135 Kupfermünzen) Exemplare. Nach Budapest kamen auch etliche numismatische Werke aus demselben Besitz. An das zukünftige Kroatische Nationalmuseum hat Labaš auch gedacht und hat Anno 1829 der Juridischen Akademie 53 Münzen geschenkt (DESPOT 1960: 136–137).

Nach Rengjeo war die grösste numismatische Sammlung die je von einem Kroaten gehört hat die des General-Majors Eduard Freiherr Maretich von Riv-Alpon (Maretić; *Pest, 1807 + Zadar, 19.V.1861; WURZ-BACH 10, 1867: 435–436; CSERGHEÖ 1894: 397, T. 296; BOJNIČIĆ 1899: 110–111, T.79; REŠETAR 1953: 67–68), der Sohn des Gedeon Ernst (*Neustadt in Mähren, 30.VI.1776 + Zagreb, 3.V.1839; ZZH 1925: 173). Der Wiener Versteigerungskatalog dieser Sammlung ist ziemlich bekannt (MARETICH 1863–64). Fer-ner darf man auch den Schriftsteller und Politiker Ljudevit von Gaj (*Krapina, 1809 +Zagreb, 1872; WURZ-BACH 5, 1858: 58–59; BOJNIČIĆ 1899: 49, T.36) als Münzsammler nicht vergessen (RENGJEO 1953: 69). Seine reiche und mannigfaltige Sammlung wurde vom Archäologischen Museum in Zagreb im Jahre 1898 ge-kauft. Sein Sohn Velimir v. Gaj war auch Numismatiker (RENGJEO 1953: 69–70). Als Numismatiker, Heraldiker usw. war auch der kroatische Historiker und Politiker Ivan Kukuljević-Sakcinski (v. Sacci; *1816 +1889; CSERGHEÖ 1894: 348, T. 261; BOJNIČIĆ 1899: 98, T. 70; ZZH 1925: 152–153) bekannt (ZMAJIĆ 1967).

Ferner sollten wir nicht Franjo von Miškić (*1828 +1900; CSERGHEÖ 1894: 426, T. 315) vergessen, des-sen Sammlung bei den Brüdern Egger in Wien im Jahre 1902 verkauft wurde (RENGJEO 1953: 80), und den Medaillensammler Nikola von Salopek (Szalopek; CSERGHEÖ 1894: 614, T. 434; BOJNIČIĆ 1899: 181, T. 131) aus Osijek. Die Sammlung (202 zeitgenössische Medaillen und Plaketten) des letzteren wurde am 3.IV.1905 bei Adolph Hess in Frankfurt verkauft. Baron Milan Turković von Kutjevo (*Karlovac, 7.II.1857 + Rijeka-Sušak, 18.IX.1947) war auch Münzsammler und Amateurarchäologe – seine Sammlungen befanden sich bis zu einem Brand im Jahre 1919 in seinem Schloss zu Kutjevo. Der kroatische Banus Dr. Nikola von Tomašić (*Zagreb, 13.I.1864 +Trešćerovac, 29.V.1918; CSERGHEÖ 1891–92: 673, T. 465; BOJNIČIĆ 1899: 191, T.140; ZZH 1925: 264–265) kann auch als Numismatiker betrachtet werden. Seine posthum publizierte Arbeit über das kroati-sche Münzrecht zu Zeiten der mit Ungarn geschlossenen Union ist von Wichtigkeit (TOMAŠIĆ 1939). Noch grösser sind die Verdienste des Staatsarchivars Emil von Laszowski Szeliga (*Schloss Brlog bei Ozalj, 1.IV.1868 +Zagreb, 29.XI.1949; BOJNIČIĆ 1899: 102, T.72; ZZH 1925: 158–159), eines der Gründer des Kroatischen Drachenordens (*Družba „Braća Hrvatskoga Zmaja“*, 1905), für die Numismatik und Heraldik. Der Obergespan Adolf von Makanec (*Sarajevo, 29.VII.1879 +Zagreb, 28.I.1945; CSERGHEÖ 1894: 392, T. 293; BOJNIČIĆ 1899: 108, T.77) war Sammler, besonders während seiner Dienstzeit in Bosnien und der Staatsarchivar Baron Bartol Zmajić von Svet-Ivan (*Sušak, 19.XII.1907 +Zagreb, 16.IV.1984; BOJNIČIĆ 1899: 237, T.174; *NumVij*, 27/1984, 38: 135–141) war einer der gelehrtesten Numismatiker und Heraldiker unserer Zeit.

DALMATIEN UND DUBROVNIK

Am 5. Juli 1674. landeten zwei reisende Altertumsforscher, der Franzose Jacob Spon (*Lyon, 1647 +Vevey, 25.XII.1685) und der Engländer George Wheler (*Breda, 1650 +Durham, 18.II.1723), in Zadar und wurden von Antonio Soderini, dem Venetianischen *Conte* dieser Stadt, schön empfangen. Er zeigte den beiden

seine Münzsammlung: „*Il a vu tout le Levant, & en a rapporté un Cabinet de medailles considerables. Ce qui nous surprenoit dans cette abondance de belles choses, ce seroit d'y voir cinq Othons de cuivre indubitablement antiques, & cela me fit ressouvenir de nôtre incomparable Monsieur de Peyresk...*” (SPON-WHELER I, 1679: 73).

In Zadar hat sich viel später auch der Gymnasialprofessor Franjo Danilo (DUIŠIN 1938: 157) mit der numismatischen Disziplin befasst und hat die Sammlung des K.u.K. Gymnasiums bearbeitet und veröffentlicht (DANILO 1860; RENGJEO 1953: 67).

Ein wahres Zentrum der numismatischen Forschung war seit dem 17. Jh. Dubrovnik. Die ersten bekannten Sammler waren Mitglieder der Patrizierfamilie Bassegli (Basiljević; HEYER 1873: 11, 27, 96, T.7, 18, 57), Marko (Markus; *1634 +1705) und sein Sohn Tomo (Thomas; *1669 +1740). Marko besass eine gute Bibliothek und von seiner Münzsammlung besteht im Familienarchiv ein Verzeichniss „*Medagliere di Marco Bassegli*” (Hrvatski biografski leksikon, 1, 1983:503). Thomas muss die Sammlung seines Vaters vergrössert haben, denn im Archiv der Minoriten in Dubrovnik wird sein Testament aus dem Jahre 1705, zusammen mit dem Katalog der Sammlung aufbewahrt („*Catalogo delle medaglie esistenti nella biblioteca di Tommaso Bassegli*”; RENGJEO 1953: 52). Thomas Bassegli war ein guter Freund (*amicus eruditus*) des bekannten Ragusar Numismatikers Anselmo Bandur. Bandur hat sich mit der Sammlung Bassegli beim Schreiben seines Kapitalwerkes bedient und alle mit BA bezeichnete kaiserzeitliche Münzen stammen aus der Münzsammlung des „*Thomas Bassegli, Senator amplissimus Reipublicae Ragusinae*” (BANDUR I, 1718: 52, 67, 226, 306, 352; II: 175, 270, 337, 385, 513). Von der ganzen Sammlung konnte Rešetar zweihundert Jahre nachher nur einige alte Medaillen sehen (REŠETAR 1924: 595–596).

Als Numismatiker kann auch der gelehrte Dominikaner Fr. Serafin (Saro) Marija Cerva (Crijević; *1686 +1759; HEYER 1873: 8, 35, 138, T.4, 24) betrachtet werden (KAZALI 1841: 1–4; REŠETAR 1924: 20; ZZH 1925: 50), einer der ersten die sich mit der mittelalterlichen Numismatik von Dubrovnik befasst haben. Das 17. Kapitel seines Manuskriptes „*Prolegomena in sacram metropolim Ragusinam*” (1744) enthält viele wichtige Angaben über die Gesetze, Nominalen und Münzumsatz. Ivan (*Dubrovnik, 1670 +26.I.1743; ZZH 1925: 5; Hrvatski biografski leksikon, 1,1983: 78) und sein Sohn Antun Alety-Natali (Aletić-Natalić; *Dubrovnik, 13.VI.1745 +6.I.1774; HEYER 1873: 16; ZZH 1925: 5; Hrvatski biografski leksikon, 1,1983: 79), Schwager und Neffe des Anselmo Bandur, waren beide grosse Sammler und Besitzer einer grossen Bibliothek und eines weitbekannten Museums, das einmal in einem Feuer teilweise vernichtet wurde. Die Münzen – griechische, keltische, römische kaiserzeitliche und mittelalterliche (z.B. die von der Republik von Dubrovnik) wurden in einem prachtvollen antiken Kabinettkasten aufbewahrt. Bandur hat in seinem Werke etliche Münzen aus der Zeit zwischen Zeno und Justin II. aus der Münzsammlung des „*Alleti-Johannes Natalis Alletti, Magnus Cancellarius Reipublicae Ragusinae*” publiziert (BANDUR 1718: 597, 601, 612, 613, 614, 626, 627, 638, 639, 652). Der Sohn hat auch eine Liste der Sammlung verfasst: „*Manoscritto di Antonio Natali-Alety, Lettere e descrizioni di medaglie*” (1743). Da sich Kaiserin Maria Theresia und nach ihr Kaiser Joseph II, für die Sammlung interessiert hatten, wurde sie nach dem Ableben des Sohnes von der Republik von Dubrovnik von seiner Witwe Anna abgekauft und an den kaiserlichen Hof in sieben Kisten verpackt nach Wien transportiert (RENGJEO 1953: 62; HAN 1954: 110–115).

In Dubrovnik war im 19. Jh. die Sammlung des Pavao (Paul) v. Rešetar (+Dubrovnik, 8.XIII.1880; HEYER 1873: 19, 76,T.13) ziemlich bekannt (M. REŠETAR 1915; 1924: 605–608; RENGJEO 1953: 71–72). Sein Werk über die Münzstätte von Dubrovnik wurde erst posthum publiziert (P. REŠETAR 1891–1892). Zu sammeln begann er – allerdings zuerst nur römische Münzen – in den dreissiger Jahren des 19. Jh., als er in Knin stationiert war. Erst als er 1848 nach Dubrovnik zurückkehrte, begann er sich für das Mittelalter, besonders für die Numismatik der Republik von Dubrovnik zu interessieren. Wie man aus einem Brief eines anderen Sammlers, Ivo Kaznačić, entnimmt war im Jahre 1860 seine Sammlung bereits sehr gross: „*Il cons. Rešetar ne possiede la più ricca, perchè tenta di completare la specie di ognuna con esemplari di ogni anno in cui furono battute. Egli si occupa pure nella ricerca delle diversi legge che regolavano il conio, ma finora non fu felice nelle sue indagini in proposito nell'Archivio antico, per mancanza di un buon indice dello stesso, cosichè finora ha dovuto contentarsi del pochissimo che dice l'Engel, delle contraddittorie notizie del Diversis e del Cerva, ne'suoi Prolegomeni, e delle dotissime ma aride notizie che si trovano nel Majkoff...*” Die Sammlung Rešetar konnten K.K. Major Mijat Sabljari, Kustos des Kroatischen Nationalmuseums und Luka Ilić-Oriovčanin besichtigen. Nach seinem Tode blieb die 913 Stück zählende Sammlung bis 1903 unangetastet (M. REŠETAR 1915; 1924: 608). Erst damals begann sich sein Sohn, Univ.-Prof. Milan (*Dubrovnik, 1860 +Florenz, 14.I.1943; ZZH 1925: 228–229; KRASNOV 1980: 11) mit Numismatik zu befassen – als speziali-

sierter Sammler und bedeutender Wissenschaftler. Im Jahre 1923 zählte diese Sammlung bereits 3461 Exemplare von Münzen und Medaillen der Republik von Dubrovnik (M. REŠETAR 1924: 608). Im Jahre 1929 wollte der Eigentümer die Sammlung um 650.000 Dinar verkaufen, dann setzte er, aus freundschaftlichen Gründen, Prof. Viktor Hoffiller, dem Direktor des Archäologischen Museums in Zagreb, den Preis herunter auf 300.000 Dinar. Da man in den Belgrader Ministerien nicht die ganzen Betrag sofort aufreiben konnte, und weil sich als Konkurrent das Nationalmuseum in Prag meldete, wurde 1931 die Sammlung Rešetar, genau wie seine Bibliothek einige Jahre vorher, nach Prag verkauft, wo sie sich auch jetzt befindet.

In Dubrovnik gab es noch weitere Sammlungen Mitglieder alter Patrizierfamilien, so z. B. die des Lujo Saraca (HEYER 1873: 20, T.14) und des Eudard Bona-Bunić (*1816 +1892; HEYER 1873: 5, 30, 99, XXII, T. 2, 21; DUIŠIN 1938: 81–87). Die Sammlung des letzteren – 3892 Stück – wurde von seiner Familie 1904 dem Tschechen Vaclav Flaček verkauft, der verkaufte sie aber dann nach St. Petersburg. Der Petersburger Sammler verkaufte die Sammlung Saraca weiter an einen türkischen Sammler. Am Ende tauchte dieselbe Sammlung, bereits ganz dezimiert und ohne ragusäische Münzen, in Wien auf (M. REŠETAR 1924: 598; RENGJEO 1953: 74).

Literatur

- AGOSTINI 1592 – AGOSTINI, Antonio. Discorsi del. S. Don Antonio Agostini sopra le medaglie et altre anticaglie divisi in XI dialoghi. Tradotti dalla lignua Spagnuola nell' Italiana con l'aggiunta di molti ritratti di belle, et rare Medaglie all' Ill.mo et R.mo S.r Card. Caetano Camerlengo de S. Chiesa. Roma, 1592: Ascanio, et Girolamo Donangeli.
- BANDUR 1718 – BANDURIUS, Anselmus. Numismata Imperatorum Romanorum a Trajano Decio ad Palaeologos Augustos, I–II. Paris, 1718.
- BOJNIČIĆ 1880 – BOJNIČIĆ KNINSKI, Ivan pl. Hrvatski starinar u XVII. veku. VHAD 2 (1880):3, 77–79.
- BOJNIČIĆ 1899 – BOJNIČIĆ KNINSKI, Ivan pl. Der Adel von Kroatien und Slavonien. Nürnberg, 1899.
- CSERGHEÖ 1891–1894 – CSERGHEÖ DE NAGY-TACSKÁND, Géza. Der Adel von Ungarn sammt den Nebenländern de St. Stephans-Krone, I–IV. Nürnberg, 1892–1894.
- CHIFLET 1656 – CHIFLET, Henricus Thomas. Dissertatio de Othonibus aereis. Auctore Henrico Thoma Chifletio, Ioannis Iacobi f. Subiunctus est Claudii Chifletii de Antiquo numismate liber posthumus. Antverpiae, 1656: ex officina Plantiniana Balthazaris Moreti.
- DANILO 1860 – DANILO, Francesco. Monete e medaglie, le quali si riferiscono alla Storia della Dalmazia, e si conservano nel medagliere 1860 del Museo provinciale presso l'I.R. Ginnasio Superiore di Zara. Programma dell'I.R. Ginnasio di Zara alla fine dell'anno scolastico 1859/60. Zara, 1860.
- DE BIE 1615 – DE BIE, Jacobus. Imperatorum romanorum a Julio Caesare ad Hraclium usq. numismata aurea, Excell.mi nuper dum viveret Caroli ducis Sroii et Arcschotani, &c. Magno & sumptuoso studio collecta, nec minore fide, atque industria Jacobi de Bie ex arhetypis in aes incisa, Brevi & Historico Commentario explicata. Antverpiae, 1615: Hieronymus Verdusius.
- DESPOT 1960 – DESPOT, Miroslava. Prvi darovi i darovatelji „Narodnom muzeju” u Zagrebu 1828. g. Vijesti muzealaca i konzervatora Hrvatske (Zagreb) 9 (1950) :4, 136–137.
- DUIŠIN 1938 – DUIŠIN, Viktor Anton conte. Zbornik plemstva u Hrvatskoj, Slavoniji, Dalmaciji, Bosni-Hercegovini, Dubrovniku, Kotoru i Vojvodini. Codex de la noblesse en Croatie, Slavonie, Dalmatie, Bosnie-Herzégovine, Raguse (Dubrovnik), Kotor et Voivodine. Kodex des Adels in Kroatien, Slavonien, Dalmatien, Bosnien-Herzegovina, Dubrovnik, Kotor und Vojvodina, I, II/1. Zagreb, 1938–39. (erschienen nur von Ada bis Jur).
- ENTZ 1943 – ENTZ, Géza. Mennyiért vette meg I. Lipót Draskovich Miklós éremgyűjteményét? (Résumé: Pour combien l'empereur Léopold I acheta-t-il la collection de N. Draskovich?) NK 42 (1943) 66, 90.

- HAN 1954 – HAN, Verena. Nekoliko podataka o jednom dubrovačkom muzeju XVIII vijeka i njegovim vlasnicima. Muzeji (Zagreb) 9 (1954) 110–115.
- HEYER 1873 – HEYER von ROSENFELD, Friedrich. Wappenbuch der Königreichs Dalmatien. Nürnberg, 1873.
- HORVAT 1908 – HORVAT, Rudolf. Zapljena zrinskih imanja. Hrvatsko kolo (Zagreb) 4 (1908) 184–235.
- HORVAT 1907 – HORVAT, Rudolf. Zator Zrinskih i Frankopana. In: Posljednji Zrinski i Frankopani. Zagreb, 1907. S.124–170.
- KERCSELICH 1770 – KERCSELICH DE CORBAVIA, Balthasar Adam. De regnis Dalmatiae, Croatiae, Sclavoniae Notitiae praeliminares. Zagrabiae, 1770.
- KLAIĆ 1907 – KLAJČ, Vjekoslav. Zrinski i Frankopani. In: Posljednji Zrinski i Frankopani. Zagreb, 1907. S.1–8.
- KRASNOV 1980 – KRASNOV, Gjuro. NumVij 23 (1980) Suppl. zu 34.
- KUKULJEVIĆ 1851 – KUKULJEVIĆ v. SACCI, Ivan. Dragocene i umetne stvari grofovah Zrinskih u gradu Čakovcu. Arkiv za povestnicu Jugoslavensku (Zagreb) 1 (1851) 155–172. KUKULJEVIĆ 1886 – KUKULJEVIĆ v. SACCI, Ivan. Glasoviti Hrvati prošlih vjekova. Niz životopisâ napisao... Zagreb, 1886.
- LASZOWSKI 1903 – LASZOWSKI, Emilij pl. Matica plemstva Županije požeške srijemske i virovičke 1745. 1902. Catastrum nobilium comitatus: de Posega, Syrmio et Virovitica. Zagreb, 1903.
- MARETICH 1863–64 – Verzeichniss der Münzen- und Medaillensammlung des k.u.k. Generalmajors Eduard Baron Maretich de Riv-Alpon. Europäische und aussereuropäische Münzen, berühmte Personen und Miscellanstücke des Mittelalters und der Neuzeit. Wien, 1863, 1864. Versteigerung J. Bermann.
- MIRNIK 1972 – MIRNIK, Ivan. Baltazar Adam Krčelić kao numizmatičar. Summary: Balthasar Adam Krčelić as a numismatist. Zusammenfassung: Balthasar Adam Krčelić als Numismatiker. NumVij 19 (1972) 30: 39–49.
- MIRNIK 1974 – MIRNIK, Ivan. Tradicija numizmatičkog istraživanja u Hrvatskoj s dodatkom: Bizantski i noviji novci u stalnoj izložbi numizmatike u Arheološkom muzeju u Zagrebu. Zagreb, 1974. (Magisterialarbeit).
- MIRNIK 1977 – MIRNIK, Ivan. Tradicija numizmatičkog istraživanja u Hrvatskoj. U povodu 140-godišnjice postojanja numizmatičke zbirke Arheološkog muzeja u Zagrebu. Summary. Vijesti muzealaca i konzervatora Hrvatske (Zagreb) 26 (1977) 1: 44–41.
- OCCO 1579 – OCCO, Adolphus. Imp. romanorum numismata a Pompeio Magno ad Heraculum: quibus insuper additae sunt inscriptiones quaedam veteres, arcus triumphales et alia ad hanc rem necessaria. Antverpiae, 1579.
- PATACHICH 1735 – PATACHICH DE ZAJEZDA, Adam. Augusta Quinquecarolorum historia augustissimo, invictissimo, maximo imperatori Carolo VI. Humillimé consecrata A.R. et illustrissimo D.L.B. Adamo Patachich de Zajezda, Croata Carolostadiensi Collegii Croatici Alumno, A.A.LL. & Philosophiae Magistro; dum Sub Augustissimis ejusdem Auspiciis Positiones ex Universa Philosophia in antiquissima, et celeberrima Universitate Viennensi Publice defenderet ex praelectionibus R.P. Francisci Dolfin, é Soc. Jesu, A.A. LL. & Phil. Doctoris, ejusdémque Professoris Emeriti, ac p. t. Senioris, & consistorialis. Vienna, 1735: Typis Mariae Theresiae Voigtin Viduae, Universitatis Typographae.
- RENGJEO 1953 – RENGJEO, Ivan. Stariji hrvatski numizmatičari. (Zusammenfassung:) Ältere kroatische Numismatiker. Numizmatika (Zagreb) 5 (1953) 60–81.
- REŠETAR, M. 1915 – REŠETAR, Milan. Sammlung Rešetar. Monatsblatt der Wiener Numismatischen Gesellschaft 10 (1915) 17: 397.
- REŠETAR, M. 1924, 1925 – REŠETAR, Milan. Dubrovačka numizmatika, I–II. Sremski Karlovci – Beograd-Zemun, 1924–1925.
- REŠETAR, P. 1891–1892 – REŠETAR, Pavao. La zecca della Repubblica di Ragusa. Split, 1891–1892.
- SPON – WHELER 1679 – SPON, Jacob – GEORGE WHELER. Voyage d'Italie, de Dalmatie, de Grece, du Levant fait aux années 1675. & 1676. Par Jacob Spon Docteur Medecin Aggrégé

- à Lyon Et George Wheler Gentil-homme Anglois, I–II. Amsterdam, 1679: Henry & Theodore Boom.
- SZABO s.a. – SZABO, Gjuro. Biskupovanje biskupa zagrebačkog Aleksandra Alagovića. (Unveröffentlichte Handschrift im Archiv des Denkmalamtes für Kroatien in Zagreb).
- ŠIŠIĆ 1907 – ŠIŠIĆ, Ferdo pl. Posljednji Zrinski i Frankopani na braniku domovine. In: Posljednji Zrinski i Frankopani. Zagreb, 1907. S. 9–124.
- TOLLIUS 1687 – TOLLIUS, Jacobus. Sermo gratulatorius ad archiducem Josephum. Lipsiae, 1687: Lanskisch.
- TOLLIUS 1700 – TOLLIUS, Jacobus. Epistolae Itinerariae ex Auctoris Schedis Postumis Recensitae, Suppletæ, Digestæ; Annotationibus, Observationibus & Figuris Adornatæ, Cura & Studio Henrici Christiani Hennini. Amstelaedami, 1700: Franciscus Halma.
- TOMAŠIĆ 1939 – TOMAŠIĆ, Nikola. Vrhovničko pravo kovanja novca u vrijeme sklopljene unije sa Ugarskom. Vjesnik Kr. drž. arkiva u Zagrebu (Zagreb) 8 (1939) 22–26.
- VINSKI-GASPARINI 1966 – VINSKI-GASPARINI, Ksenija. O historijatu i djelatnosti Arheološkog muzeja u Zagrebu. Vijesti muzealaca i konzervatora Hrvatske (Zagreb) 15 (1966) 6: 8–11.
- ZMAJIĆ 1967 – ZMAJIĆ, Bartol. Ivan Kukuljević-Sakcinski (1816–1889) i numizmatika u Hrvatskoj. Prigodom 150 godišnjice rođenja. NumVij 15 (1967) 25: 22–24.
- ZZH – Znameniti i zaslužni Hrvati te pomena vrijedna lica u hrvatskoj povijesti od 925–925 sa pregledom povijesti Hrvatske, Bosne i Istre, hrvatske književnosti i razvitka hrvatskog jezika, te hrv. vladara, hercega, banova i biskupa, kao uovodom. Zagreb, 1925.

Ivan Mirnik
Arheološki Muzej
Zágráb

A HORVÁT ARISZTOKRÁCIA ÉREMGYŰJTÉSE

Összefoglalás

Draskovics I. Miklós báró (†1665) tekinthető az első horvát arisztokratának, aki éremgyűjtéssel foglalkozott. Amint az naplójából kiviláglik, nagy érdeklődést tanúsított a régi pénzek iránt, és jól ismerte azokat. Könyvtárából néhány könyvet – köztük numizmatikai tárgyakat is – utóda János Károly a Horvát Nemzeti Múzeumnak ajándékozott. I. Miklós numizmatikai tevékenységét II. Miklós (†1687) gróf, és Draskovics IV. János (†1692) folytatták. A két Zrínyi testvér, a rendkívül művelt Miklós (1620–1664) és a szerencsétlen sorsú Péter (1621–1671), is foglalkozott éremgyűjtéssel. A Zrínyi gyűjteményt még látta és leírta Jacobus Tollius holland utazó mielőtt a Zrínyi Péter elfogása utáni pusztítás áldozatául esett volna. A polihistor és heraldikus Paul Ritter Vitezović (c.1650–1713) is mindenbizonyal foglalkozott numizmatikával.

1674. július 5-én két tudós utazó, a francia Jacob Spon és az angol George Wheler, érkeztek Zárába (Zadar), ahol Antonio Soderini, a város velencei helytartója fogadta őket. Megmutatta nekik éremgyűjteményét is. Az Adria partvidékén, főleg Raguzában (Dubrovnik), Seraphin Maria Cerva (Crijević, 1686–1759), Ivo (1688–1743) és Anton gyűjtők köréből: Thomas Bassegli (†1738), Milan von Rešetar (1860–1942), Eduard de Bona Natalić-Aletić (Natali-Alety, 1716–1774), Paul (Pavao, 1809–1880) és Milan von Rešetar (1860–1942), Eduard de Bona (Bunić, 1816–1892) és Ivan Kaznačić (1817–1883). A raguzai gyűjtemények közül a Rešetar gyűjtemény (*A raguzai köztársaság pénzei és érmei*) volt a legfontosabb, amelyet ma Prágában, a Nemzeti Múzeumban őriznek. Más dalmát városokban éltek nemesi származású éremgyűjtők is, mint Francesco Danilo, Jerko (Hieronymus) Machiedo és Šimun (Simeon) de Marchi. Ezek gyűjteményei közül néhány ma a spliti Régészeti Múzeumban található.

A Horvátország belső vidékein és a külföldön élő éremgyűjtők közül az alábbi neveket kell megemlítenünk: Balthasar Adam Kerchelich de Corbavia (Krčelić; Brđovec, 5.II.1715 – Zagreb, 29.III.1778) zágrábi kanonok, Antun Mandić (1740–1815) djakovari püspök, Alexander Alagović de Rakitovec (Alagovich de Rakitovecz; 1760–1837) zágrábi püspök, Ivan Nepomuk Labaš Blaškovečki (1783–1849), Paul Keresztury de Szinersegh, Eduard Maretich de Riv-Alpon (1807–1861), Ljudevit (Ludwig; 1809–1872) és fia, Velimir von Gaj (Gay), Ivan Kukuljević Sakcinski (de Sacci; 1816–1889), Milan Turković (1857) báró, Nikolaus von Tomašić (1864–1918) báró, Emil von Laszowski Szeliga (1868–1948), Adolf von Makanec és Bartol Zmajčić (1907–1984) báró. Krčelić bizonyosfokig a zágrábi Régészeti Múzeum Éremtára megalapítójának is tekinthető. Paul Keresztury is nagy donátora volt a zágrábi múzeumnak. A Maretich gyűjtemény azon-

ban Bécsbe került. Tomašić, Laszowski, Milan Rešetar és Zmajčić tudományos tevékenységet is folytattak, és sok értékes könyvet, tanulmányt írtak, amelyek nélkül szegényebb lenne a horvát numizmatika.

Az Esterházy éremgyűjtemény

Die Esterházy Münzsammlung

A XVIII. században minden tisztesebb főúri kastélyban volt könyvtár és természetesen éremgyűjtemény. A Magyar Nemzeti Múzeum alapítója, gróf Széchenyi Ferenc is könyv- és éremgyűjteményét ajándékozta a nemzetnek. A könyvtárral együtt tartott érem- és régészeti gyűjtemény nemcsak a főúri, de az egyházi gyűjteményeknek is sajátossága volt.

Az Esterházyak a XVII. századtól egyre nagyobb politikai szerepet kaptak Magyarország történetében. A leg-hatalmasabb és leggazdagabb főurak körébe tartoztak. A család a XVII. század végén két ágra szakadt¹. Esterházy Miklós nádor halála után – 1645-ben – két fia: Pál és Ferenc osztoztak az örökségen. 1687-ben Pál hercegi rangot kapott – ez a fraknói ág. A grófi ág megalapítója Ferenc volt. Már Esterházy Miklós halála után, 1645-ben készült egy hagyatéki leltár. Ennek, és a későbbi leltárnak az összevetéséből világosan látszik, hogy a fraknói gyűjtemény a XVII. század végén jelentősen gyarapodott.

Az éremgyűjtemény szempontjából az 1725. évi leltár forrásértékű. Katona Imre a Művészettörténeti Értesítőben (1980) szó szerint hozza az egykori szöveget². Ebből értesülünk, hogy ekkor már a család birtokában volt Fraknón egy több ezer darabot számláló „éremgyűjtemény”.

A leltár úgy készült, hogy nemcsak a tárgyakat írták le, de azt is hogy milyen helyiségben és szekrényben voltak elhelyezve. A pénzeket rejtő szekrények, bútordarabok egy folyosón a második ablakmélyedésben álltak³. A leltározó sorra vette az 1–5 sorszámmal ellátott éremszekrényeket. A „Nro 1” piramis alakú éremszekrény 27 fiókkal. Alatta több „Kástli” volt elhelyezve. A „Nro 2” egy meg nem nevezett színű „Kástli” kétszer 18 fiókkal. Ugyanezen szám alatt említi egy „also részen való Piramisnek...” ugyancsak 28 fiókját, amelyekben 18 fiókkal. érmek vannak. „Nro 3” egy vörös „Kástli”, amelynek két oszlopban 15-15 fiókja van⁴.

A leírásból rekonstruálhatjuk, hogy az „Egy aranyos Ezüstös Tornynos Pirámis”-nak és „Kásztli”-nak nevezett bútordarabok éremszekrények.

Az a tény, hogy a piramisban fiókonként hasonló mennyiségű pénz van – 36 vagy 24 darab, a kásztlikban pedig a legtöbb esetben 143 darab – arra utal, hogy valami osztás lehetett a fiókokban. Továbbá az is kiderül, hogy a piramis fiókjai jóval kisebbek, mint a kásztlié. Talán valami leírás, vagy meghatározás is volt a pénzek alatt, mert különben, hogy tudtak volna különbséget tenni a leltározók a „régli Ezüst Pénz” és a „régli Ezüst Pogány Pinz” között. Ez utóbbiak valószínűleg görög, kelta vagy római pénzek lehettek. Azon analógia alap-

¹ Nagy Iván: Magyarország családai címerekkel és nemzedékrendi táblákkal. Pest, 1858. 80. old.

² Katona Imre: A fraknói kincstár 1725-ös leltára. Művészettörténeti Értesítő 29 (1980):2, 131. – Héjné Détári Angéla: A fraknói Esterházy-kincstár a történeti források tükrében. Magyarországi reneszánsz és barokk. Budapest, 1975.

³ Katona Imre: A fraknói kincstár ... 145. old.

⁴ Katona Imre: A fraknói kincstár ... 146. old.: ...A vörös „Kástli” mellett van egy fekete „Kástli” ez a „Nro 4”, amelyben ugyan-csak 2 oszlopban voltak fiókok, de ezek részben üresek voltak, illetve nem tudták felnyitni mint írja a leltározó: „Másik rendet Pedigh föl nem nyithattuk” (a rend alatt valószínűleg a fióksor értendő). Úgy tűnik öt különböző bútorról, illetve dobozról van szó. A „Nro 5” egy fekete tok, de abban már nem pénzek voltak. – „Második utána való ablakban ... Nro 1 Egy aranyos Ezüstös Tornynos Pirámisnek Első fiókjában ...” és felsorol 27 fiókot, amelyekben különböző, zömmel ezüstpénzek vannak, idézem: „Öreghéb s aprobb 34 arany ... 36 fiókjában ...” és „Régli apro Ezüst Pénz” vagy „Régli külömb külömb Ezüst moneta”. A pénzek leírása, mint az előbbieken láttuk, elég szűkszavú, többnyire csak a fémfajtára, nagyságra és darabszáma szorítkozik...

ján tételezzük fel ezt, hogy más főúri családok leltárában leírt „*pogány pénzes edények*”, antik pénzekkel díszített ötvöstárgyak voltak.

A leírás nem mindig ad fiókonként darabszámot, de a megadott adatok alapján arra következtethetünk, hogy több mint 7000 db pénz volt az éremszekrényekben. Ez az 1725. évi fraknoi állapot. De hová lettek ezek a pénzek a következő két évszázadban? Az 1923-ban, 1947-ben és végül 1962-ben készült leltárak már csak néhány száz pénzt és kitüntetést sorolnak fel, zömmel olyanokat, amelyek nem is szerepelhettek az 1725. évi leltárban, mert ezen időpont után kerültek kibocsátásra.

1784-ben megjelent egy könyv a fertődi Esterházy kastélyról, amely leírja a kastély kertjét, berendezését és gyűjteményeit. Itt azonban szó sem esik éremgyűjteményről⁵.

A fraknoi Esterházyak grófi ágán sikerült egy Esterházyt lelteni, akinek numizmatikai érdeklődése volt: ez Károly, aki egyházi pályára lépett. Váci püspök, majd egri érsek lett, nevéhez fűződik az egri lyceum alapítása. Esterházy Károly egész fiatalon professzorával Joannis Prileszky-vel 1744-ben könyvet adott ki a szíriai pénzekről – *Compendiarii regum, rerum Syriae, numis veteribus illustrati* címmel, Mária Terézia császárnőnek ajánlva⁶.

A könyvnek azonban nem írója, csak patrónusa Esterházy Károly. A műnek egy példánya a Magyar Nemzeti Múzeum Éremtárában van. Érdekessége, hogy megjelenése után egy évvel, 1745-ben, Esterházy Dániel írt bele ajánló sorokat „*Emerici Christovics*” számára⁷.

Az Esterházy gyűjtemény a XX. században

Két évszázad hiátus után 1919-ben, illetve 1923-ban kapunk újabb hírt az „éremgyűjteményről”, ami egészen biztosan nem az, amit az 1725. évi hagyatéki leltárban felvettek. Hogy annak mi lett a sorsa, nem tudjuk. Talán majd egy véletlen levéltári „lelet” nyomra vezet. Kutatni a gyűjtemény után nagyon nehéz, amikor azt sem tudjuk valójában, milyen érmekeket tartalmazott. Sajnos ilyen meghatározás alapján, hogy „*Öreghej s aprobe 34 arany*”, „*Réghe Ezüst Pogány Pinz*” vagy „*Réghe magyar Pénz*” nem tudjuk, mit keresünk.

Az Esterházy gyűjtemény először 1919-ben került múzeumba. A Tanácsköztársaság idején „szocializálták” a fraknoi kincstárat. A képzőművészeti anyag a Szépművészeti Múzeumba, a többi tárgy – ötvös, textil stb. – pedig az Iparművészeti Múzeumba került. A politikai visszarendeződés után Esterházy Pál herceg 1923-ban kötött letéti szerződést az Iparművészeti Múzeummal⁸. Ennek értelmében a tulajdonjog fenntartása mellett a műtárgyak a múzeum őrzetében maradtak. A kincstár egyes darabjait az 1940-es évek elején állandó kiállításon is bemutatták.

1944-ben, amikor a háború Budapesthez közeledett, a herceg kérte a letéti szerződés felbontását, amely meg is történt. Esterházy elszállította a kincstárat, mint később kiderült budavári palotájába. A háború után az a hír járta, hogy a palotával együtt a gyűjtemény is elpusztult a vár ostrománál.

1948-ban a herceg bejelentette az Iparművészeti Múzeumnak, hogy a kincstár fellelhető Tárnok utcai palotája pincéjében.

Ekkor a múzeum feltárta a romokat és a pusztulásnak indult textil- és ötvöstárgyakat beszállította a múzeumba és elkezdődött a restaurálásuk. A romok alatt töltött évek oly mértékben megrongálták a tárgyakat, hogy helyreállításuk évtizedeket vett igénybe.

A közönség először 1963-ban láthatta kiállításon a restaurált textil- és ötvöstárgyakat. Ezek legnagyobb részét az Iparművészeti Múzeum művész restaurátora, vagy inkább restaurátor-művésze, Szvetnik Joachim varázsolta újjá.

A kincstár anyagában pénzek, emlékérmek és kitüntetések is voltak. Ezeket 1962-ben hivatalosan átadták a Magyar Nemzeti Múzeum Éremtárának, szám szerint 169 darabot. 1991-ben az éremanyag katalógusszerű feldolgozása megtörtént, egy rövid bevezető szöveggel. Ekkor tervezték Szilágyi András szerkesztésében kiadni az Esterházy kincstár anyagát. Ez meg is történt, de végül is az érmekek közül csak néhány rangos újkori darab került bele a kiadványba⁹. Valóban, a kincsek között a numizmatikai tárgyak voltak a legkevésbé mutatósak.

⁵ Beschreibung des Hochfürstlichen Schlosses Esterhas im Königreich Ungarn. Pressburg, 1784.

⁶ Prileszky, R. P. Joannis Baptistae: Compendiarii regum, rerum Syriae, numis veteribus illustrati, deducti ab obitu Alexandri Magni, ad Cn. Pompeji in Syriam adventum, cum amplisprolegomenis. Inscripti honoribus serenissimae, ac potentissimae dominae, dominae Mariae Theresiae Hungariae, Bohemiaeque reginae, archiducis Austriae etc. Viennae, 1744.

⁷ „Emerici Christovics ex dono Illmi Dni Comitis Danielis Eszterhazy de Galantha: 29 8bris 1745.”

⁸ Esterházy 1923. évi letéti leltár: OLT P 112, P 118 köteg.

⁹ Szilágyi András: Az Esterházy-kincstár. Esterházy Péter előszavával. Budapest, 1994.

Folytatódik a történet a kincstár egy másik részének előkerülésével. 1947. elején a Sopron környékén állomásozó határőrszázlőalj egyik nyomozója felfigyelt arra, hogy a környékbeli parasztemberek kezében arany és zománc díszes tárgyakat, kitüntetésekét lát. Először teljesen titokban magánnyomozást indított az ügyben, majd segítséget kért Budapestről. Így sikerült a Gazdasági Rendészet és a 7. Határvadász Százlőalj segítségével kideríteni, hogy a kincsek hol vannak. Így sikerült a Gazdasági Rendészet és a 7. Határvadász Százlőalj segítségével kideríteni, hogy a kincsek hol vannak. Így sikerült a Gazdasági Rendészet és a 7. Határvadász Százlőalj segítségével kideríteni, hogy a kincsek hol vannak.

Hónapokig tartó munkával szedte össze a rendőrség a már eladott és elajándékozott tárgyakat. Végül a kincs a Budapesti Rendőrkapitányságra került. Az eseményről hírt adott a sajtó. Ennek nyomán jelentkezett a Magyar Nemzeti Múzeum és kérte a tárgyak múzeumi elhelyezését.

Mihalik Sándor főigazgató helyettes vette át a tárgyakat. Azonban a rendőrség nem adott ki mindent (miért?). Az eredeti rendőrségi listán 123 tétel szerepelt, de ezek mintegy fele jutott csak múzeumba. Az kétsős sem derült ki, hogy a rendőrség milyen tárgyakat tartott vissza. Egy tétel alatt több tárgy is szerepelt, pl.: a 64. tétel alatt „1 zsákban.... 229 db különféle ezüstnek látszó érem, 2 emléklakett”. Gondoljunk csak vissza a 1950-es évekhez, amikor a rendőrség a lakásokból annyi értéket vit el, hogy az átvett anyagban voltak rendjelek is.

A numizmatika részben az Éremtárba, részben a Középkori Osztályra került. Ekkor már pontos lista készült, mint ez az aktákban látható¹⁰.

1947 nyarán nyílt meg a Történeti Múzeum (azaz Magyar Nemzeti Múzeum) új szerzeményi kiállítása (1945–1947). A sajtó számára készített „fülszöveg” külön felhívja a figyelmet az Esterházy gyűjteményre: „...Igen jelentősek az Esterházy család régi rendjelei, melyek között számos aranygyapjas rendjel, két Szent István rendi kereszti, az angol Bath rend és az orosz Szent Anna rend is szerepelnek...” A kiállításra csak az értékesebb és mutatósabb darabok kerültek. A többi a Középkori Osztályon őrizték és csak akkor adták át az érdeklődők számára, amikor a Nemzeti Múzeum 1962-ben átadta a Tárnok utcai palotában lelt érmeiket¹¹.

A új szerzeményi kiállításra 1948 áprilisában betörték, de csak az Esterházy kincstárból származó tárgyakat vitték el. Az Interpol is nyomozott az ügyben¹². Az Interpol közleménye 31 tételben sorolta fel a tárgyakat, értéküket 370 000 Sfr -ra becsülték. Ez akkor kb. 1 millió forintnak felelt meg. Huszár Lajos főigazgatói pozíciója esett áldozatul az Esterházy ügynek. 1948 éppen a „fordulat éve” volt. Leváltották a főigazgatói posztról és visszaminősítették beosztottnak az Éremtárba. A vád az volt, hogy összejátszott a herceggel, aki megrendelte a „lopást”. Természetesen bizonyítékok nem voltak. De abban az időben ilyen mond vaccsínált ügyekben nem is volt szükség bizonyítékokra.

1948 őszén Ausztriában elfogták a tettest, akinél olyan ékszereket találtak, amelyek azonosítónak voltak a kiállításról ellopottakkal. Ez után a külföldi hatóságok elhallgattak az ügyről és tárgyak nem kerültek vissza Magyarországra.

1985 tavaszán az Osztrák állam jószomszédi gesztusként átadott néhány darabot az enópiai ékszeres és rendjelek közül. Hérei Vera publikálta az Érentárba visszakerült darabokat¹³. Ezek a következők voltak: a Bath-rend I. osztályú keresztje, a Szent Anna rend II. osztályú keresztje, a Vaskoronarend és az Aranygyapjas Rend láncja.

Az Iparművészeti Múzeumtól átvett érmek képeztek az értékesebb részt az anyagunkban, melyek közöttük a sérült, különösen az emlékérmek között.

Végül összegezve: a vasládából előkerült 308 db pénz, illetve kitüntetés és az iparművészeti múzeumból átvett 169 db (MNM Éremtár, Ltsz: 24.1962.1-169) jelenti az Esterházy gyűjtemény numizmatikai anyagát. A vasládában elásottak inkább a herceg „használati” tárgyai, ékszerei illetve rendjelei lehettek. A rendjelek a hitbi-

¹⁰ Esterházy kincstárral kapcsolatos iratok a Magyar Nemzeti Múzeumban: 24/1947 Főig. és 54/1947 Főig.; 20/1947 Ét. (308 tételben) Az 1947-ben előkerült anyagot először a Magyar Nemzeti Múzeum Középkori Osztálya feltárta az Értéknaplóba 635–746 számok között bejegyezték az Érentár anyagához képest.

11 1962-ben Huszár Lajos átvette ezeket, de duplumnak bizonyultak az E

¹² Internol közleménye: C I P C. Paris. Mai 1948.

¹³ G. Héri Vera: Az Esterházy család rendjelei. Művészet 28 (1987):1, 33–36

zomány tulajdonát képezték. Az Országos Levéltárban lévő iratok között feljegyzések, illetve átvételi elismervények találhatók, amelyek arról szólnak, hogy a herceg mikor, milyen alkalomra vett ki, illetve hozott vissza rendjeleket a kincstárba.

Az éremgyűjtemény

Az *antik* éremanyag szinte említésre sem méltó. A 3 db római pénz: Titus sestertius, Sabina (Hadrianus császár felesége) és Traianus Decius aureus, ezen kívül még néhány fiktív görög és római érem, un. **Paduaner** alkotják az „antik éremgyűjteményt”¹⁴.

A XVI. század elején Paduában élt Cavino mester készített másolatokat római pénzekről, illetve inkább a római éremművészet utánérzésével készített főként bronz vereteket. A reneszánsz eszményéhez tartozott az antik hagyományok, stíluselemek, ábrázolásmód felelevenítése. Ezt részben másolással, illetve utánzással fejezték ki a kor művészei. Cavino is egész sorozatot készített római pénzekből, amelyek ma már érdekesebbek és értékesebbek, mint az eredetiek. Az idők folyamán Cavinonak is akadtak utánzói. Így sokszor nehéz eldönteni, hogy eredeti Cavino, vagy annak utánzata van a kezünkben¹⁵.

Augustus, Agrippina mater, Vitellius és Vespasianus sestertiusok másolatai, illetve fiktív változatai vannak a gyűjteményben. A sestertiusok elég nagyméretű érmek. Egy korábbi gyűjteményjegyzék „ostáblakőnek” nevezi őket. Hogy ostábla játékhoz használták ezeket azért is hihető, mert az Augustus sestertius például szaru keretbe van foglalva. A pénzekkel együtt szarukeret maradványok is voltak (16 db töredék). Ez valószínűsíti, hogy a többi érmet is szaru foglalásban ostáblához használták. Az Agrippina érem aranyozása is ezt látszik igazolni. A játékhoz ugyanis két féle színű, sötét és világos „kő” volt szükséges.

Az antikizáló érmek legmutatósabb darabjai a két, már korábban publikált Domitianus fiktív aranymedalion¹⁶.

E./ IMP.CAES.DOMIT.AVG.GER.COS.XVII CE a császár babérokoszorús mellképe köpenyben jobbra néz.

H./ PONT MAX IRP (sic) VII – LVD SAEC, 4 oszlopos épület előtt a császár pódiumon balra ül, előtte egy polgár és egy gyermek áll.

Arany, 34,89 g és 34,72 g, Ltsz: 24.1962.1 és 2. (1. kép)

1. kép

Mindkét medalion elő- és hátlapja azonos verőtővel készült. Mindkettő előlapján a fej előtt egy bekarcolt „10”-s szám látható, ez valószínűleg a 10 dukát súlyt jelzi.

Az első elképzelés – hogy paduaner a két darab – megdőlt az előlapon látható CH vagy GH szignó miatt. Az előlap stílusa, a császár portréja erősen eltér az eredeti római pénzek és a paduanerek stílusától is. Nem olyan plasztikus a portré, nagyobb az átmérője az érmeknek, mint az eredeti sestertiusoknak. Ezért a császár

¹⁴ A Magyar Nemzeti Múzeum Éremtárának munkatársai (Bíróné Sey Katalin, Gedai István és Héri Vera) 1991-ben írtak egy ismertetést és katalógust az Esterházy gyűjtemény érmeiről, mert Szilágyi András tervbe vette az egész gyűjtemény publikálását. Végül azonban csak egy válogatás jelent meg a kötetben, amelybe néhány mutatósabb pénz és emlékérem került bele. (Lásd 9. jegyzet) Az 1991-ben megírt cikknek – továbbiakban *Kézirat* – (lásd Éremtári irattár 18–16/1991. akta) katalógus nélküli, rövidített változata a jelen tanulmány.

¹⁵ Lawrence, R. H.: *Medals by Giovanni Cavino, the "Paduan"*. New York, 1883. – Klawans, Z. H.: *Imitations and Inventions of Roman Coins*. Santa Monica, California, 1977.

¹⁶ Bíró Sey Katalin: A fraknoi Esterházy-kincstár két Domitianus medalionja. NK 82–83 (1983–1984) 81–85

mellképét is nagyobbra kellett készíteni. A császár arcvonásai nem hasonlítanak az eredeti pénzeken ábrázolt Domitianushoz. Az előlapról nem mondható el, hogy kvalitásos művészi munka.

A hátlap kivitelezése már sokkal jobb. A mintát ehhez egy paduaner szolgáltatta, amelynek körirata és ábrázolása is teljesen megegyezik a medallionnal.

Az előlapon látható CH, de inkább GH monogram feloldása Gioacchino Hamerani¹⁷, aki munkái jelzésére ezt a monogramot is használta. A híres, olasz Hamerani éremművész család utolsó sarja volt. Forrer szerint a XVIII–XIX. század fordulóján dolgozott. Sok VI. és VII. Pius pápa pénzen megtalálható szignója. Munkái között nem említ Domitianus érmét.

Azt hogy Hamerani lehetett a medalionok készítője valószínűsíti, hogy Esterházy Miklós (1765–1833, a „fényes”), szinte évente utazott Olaszországba képvásárlás céljából. Ő volt, aki a XVIII.–XIX. század fordulóján a család híres képtárát megalapította és fejlesztette. Feltételezhetjük, hogy egy ilyen utazás alkalmával vásárolhatta a herceg a paduánereket és a Hamerani medalionokat is.

2. kép

A kincstár többi anyaga újkori magyar pénzekből és emlékérmekből áll. A legnevezetesebbek: III. Zsigmond lengyel király 100 dukátosai – három példányban – amelyek azonos verőtővel készültek. (2. kép) III. Ferdinánd cseh király 100 dukátosaiból is három példány van¹⁸. Két erdélyi pénz: Bethlen Gábor 10 dukátosa 1619-ből¹⁹ (3. kép) és Thököly Imre 4 dukátosa 1683-ból említendő²⁰. A gyűjteményben van Esterházy Miklós

3. kép

¹⁷ Forrer, L.: Biographical Dictionary of Medallists. Vol. II. London, 1904. 398. old.

¹⁸ Szilágyi András: Az Esterházy-kincstár ... 29. old.

¹⁹ Szilágyi András: Az Esterházy-kincstár ... 21. old.

²⁰ Szilágyi András: Az Esterházy-kincstár ... 32. old.

verette 4 dukát, dukát, tallér és féltallér is. Galánthai Esterházy Pál (1635–1713) Magyarország nádora 1687-ben I. Lipóttól birodalmi hercegi címet kapott. Ezt II. József 1783-ban kiterjesztette leszármazottaira is. A privilégiumhoz pénzverési jog is tartozott. Így Esterházy Miklós herceg 1770-ben élt is pénzverési jogával és 5 dukátosokat veretett²¹, továbbá 400 db 1 dukátost, 406 db tallért és 500 db féltallért. Természetesen ezek is képviselve vannak az együttesben²². Kisebb csoportja a gyűjteménynek a Hohenlohe család különféle XVII–XVIII. századi pénzei, továbbá IV. György angol király XIX. század elejéről származó kisebb címletei²³. Az Esterházy kincstár közép és újkori pénzekből álló együttesét sem lehet valójában gyűjteménynek nevezni.

Az emlékérem anyag magyar és külföldi érmekeket tartalmazott, sajnos többségük sérült. Ez a gyűjteményrész sem szisztematikus gyűjtés eredménye. Főként arany koronázási emlékérmekből áll. A család mindig is nagyon befolyásos volt. Ezek az aranyérmek a frissen koronázott uralkodó ajándékai lehettek a közvetlen környezetnek, így az Esterházyaknak is. Az alacsonyabb rangú személyek kapták az ezüst változatot. A vékony kis bronzérmeket, zsetonokat szórták a nép közé a koronázás alkalmával.

4. kép

A család emelkedése, udvari körökbe, az uralkodó közelébe kerülése magyarázza a magyar koronázási aranyérmek jelenlétét a kincstárban. Antal herceg 1792-ben a Szent István Rend I. osztályának kitüntettje. Ekkor készítettett 6 szegletű arany és ezüst csegelyeket, amelyek felsorolják két legrangosabb kitüntetését és pozícióit. (4. kép) A csegelyeket valószínűleg ő szánta ajándékozásra az ünnepi alkalomból²⁴. Vannak még II. Ferenc 1815. évi milánói koronázásra készült érmeke, V. Ferdinánd koronázási érme, melyet Pál Antal herceg

5. kép

²¹ Kézirat, katalógus 17–18. sz. (MNM Éremtár 18–16/1991 számú akta)

²² Kézirat, katalógus 19–23. sz. (MNM Éremtár 18–16/1991 számú akta)

²³ Hohenlohe: Kézirat, katalógus 32–68. sz. (MNM Éremtár 18–16/1991 számú akta), IV. György: Kézirat, katalógus 69–79. sz. (MNM Éremtár 18–16/1991 számú akta)

²⁴ Kézirat, katalógus 107–118. sz. (MNM Éremtár 18–16/1991 számú akta)

kaphatott, aki az évben lett az Aranygyapjas Rend lovagja²⁵. A külföldi koronázási érmek elnyerésére nincsenek ilyen kézenfekvő magyarázatok. Kiemelkedő darab X. Károly, francia király koronázási érme 1825-ből²⁶, amely a király reimsi felkenését ábrázolja, a vendégek között felismerhető Pál Antal herceg. Az érme peremén, mint rendkívüli és meghatalmazott követnek a neki szóló ajánlás található. (5. kép)

Az Esterházyak „éremgyűjteménye” valójában nem nevezhető annak. Jelentősége eltörpül a kincstár egyéb műtárgyai mellett.

Biróné Sey Katalin–Gedai István–Héri Vera
Magyar Nemzeti Múzeum Éremtár
1088 Budapest Múzeum krt. 14–16

DIE ESTERHÁZY MÜNZSAMMLUNG

Resümee

Im 17–18. Jahrhundert gab es in fast allen Schlössern der Hochadeligen Bibliothek und Münzsammlung. Auch die Familie Esterházy verfügte über eine Münzsammlung, wie davon die 1645, 1725 aufgenommenen Inventare zeugten. Diese Sammlung konnte aus mehr als 7000 Münzen, – aller Wahrscheinlichkeit nach – aus römischen und mittelalterlichen Münzen bestehen. Obwohl es kein Beschreiben über die Münzen zur Verfügung steht, lässt es sich aber auf ihre Anzahl Folgerungen ziehen.

Die Sammlung ist nach 1725 „verschwunden”, ihr Schicksal ist unbekannt. In dem 1923 aufgenommenen Inventar wurden nur mehr einige hunderte solche Münzen und Auszeichnungen aufgezählt, die im Inventar zu 1725 nicht erschienen konnten, da sie erst danach ausgegeben wurden.

Von den Inventaren des 20. Jahrhunderts kann man sich mit einem neuen Münzenbefund bekannt machen, der aber für keine Sammlung gilt. Die Familie kam wegen ihres hohen Ranges und ihrer Positionen zu Auszeichnungen, Krönungs-Jetons, Krönungsmünzen. Dieser Befund bestand aus Antiken und Paduanern, mittelalterlichen, neuzeitlichen Münzen und neuzeitlichen Gedenkmünzen.

Weder die Esterházy-Schatzkammer noch die Münzen erlebten zwischen 1919–1948 ein abenteuerliches Schicksal, bis sie zuletzt unter den Trümmern des Esterházy-Schlusses in Budaer Burg zuerst im Kunstgewerbemuseum und dann im Münzkabinett des Ungarischen Nationalmuseums landeten.

Dieser Artikel gilt bloß für eine kurze Zusammenfassung des umfangreichen Manuskripts, in dem *Katalin Bíró-Sey, István Gedai* und *Vera Héri* den Katalog der Münzen zusammengestellt und dazu einen ausführlichen Kommentar geschrieben haben (Archiv des Münzenkabinetts des Ungarischen Nationalmuseums: 18–16/1991 ÉT), in der Erwartung, dass er in vollem Umfang veröffentlicht wird.

(Fordította: Daróczi Edit)

²⁵ Kézirat, katalógus 119–122. sz. (MNM Éremtár 18–16/1991 számú akta)

²⁶ Kézirat, katalógus 149. sz. (MNM Éremtár 18–16/1991 számú akta)

A Wiczay és más magyarországi éremgyűjtemények a XVIII. század végén és a XIX. század elején Domenico Sestini munkáiban

Die Wiczay-Münzsammlung sowie andere Münzsammlungen in Ungarn
an der Ende des 18. und am Anfang des 19. Jahrhunderts in den Abhandlungen
von D. Sestini

Entz Géza a magyar műgyűjtés történetét összefoglaló munkájában a XVIII. századot a hazai műgyűjtés virágkorának nevezte¹ és megállapította, hogy e század második felében három olyan főúri gyűjtemény alakult ki Magyarországon, melyek már külföldi viszonylatban is megállták helyüket. Ezek a Bruckenthal, a Wiczay és az Esterházy gyűjtemények.² A felsoroltakból az első kettőt a hazánkban több ízben is megfordult tudós, firenzei utazó, polihisztor és numizmata, Domenico Sestini (1750–1832)³ is felkereste, s ő volt az, aki a hédervári Wiczay gróf éremgyűjteményének teljes anyagát feldolgozta, és annak nagyobb részét katalógus formában közreadta. Emellett Sestini jelentős munkát végzett a kor egy másik ismert és jelentős gyűjteményében, leírta és publikálta Migazzi püspök váci palotájában őrzött római, feliratos kömlékeket.⁴

Domenico Sestini 1780-ban járt először Magyarországon. Konstantinápolyból indult el és néhány hónapos bukaresti tartózkodás után hazánk földjén keresztül érte el úti célját, Bécs városát, ahol 5 hetet töltött el a császári éremgyűjtemény tanulmányozásával, miközben ismeretséget kötött a kor jeles numizmatikusaival. Az akkor még fiatal tudós első nagy numizmatikai megbízatásához gyűjtött adatokat, mivel Sir Robert Ainsley, a konstantinápolyi brit követ megbízta gazdag görög-római éremgyűjteményének gyarapításával, rendezésével és publikálásával. E feladatnak a későbbiekben Sestini teljes mértékben eleget tett.⁵ Sestini 1780-as magyarországi útjáról készített naplójából⁶ a korabeli élet szinte minden megnyilvánulásáról képet kapunk, így többek közt azokról a műgyűjteményekről is, melyeket útja során meglátogatott. Sestini utazása során több főúri kastélyban vendégeskedett és házigazdái nem kis büszkeséggel mutatták meg neki az akkor még meglehetősen vegyes összetételű gyűjteményeiket, melyekben természettudományi anyagot, régiségeket, festményeket őriztek, és természetesen könyvtáraikat is kinyitották előtte, ahol az ezekhez a könyvtárakhoz tartozó éremgyűjteményeket is megtekinthette a firenzei utazó. Sestini a kisebb, erdélyi gyűjteményeket – Loeffler, Fichtel stb. – csak megemlíti⁷, de részletesebben írja le a nagyszebeni Bruckenthal gyűjteményt⁸.

„/1780/ jun. 7... ebéd után... a kormányzó úr nem mulasztotta el megmutatni különböző fajta gyűjteményeit, először is a könyvtárat, melyben a régiségtanhoz tartozó könyvek jó gyűjteménye volt, mely tudományokban ő igen jártos; volt egy sorozata római érmékből, cosularis veretekből, görög pénzekből, s egy másik sorozata középkori pénzekből, azután különböző bronz idolk, mellszobrok, domborművek, melyeket mind Erdélyben találtak.”

¹ Entz Géza: A magyar műgyűjtés történetének vázlata. Budapest, 1937. p. 99, 32.

² Entz Géza: A magyar műgyűjtés ... p. 50.

³ Pető Mária: A polihisztor és numizmata Domenico Sestini. In.: Numizmatika és a társtudományok III. Nyiregyháza, 1999. p. 107–116.

⁴ Pető Mária: Vác és a Migazzi-gyűjtemény római kömlékeinek leírása D. Sestini útinaplójában. Váci Könyvek 8 (1997) 183–193.

⁵ Sestini, Domenico: Lettere e Dissertazioni Numismatiche sopra alcune rare monete della Collezione Ainslieana. Tomi IX 1789–1805/

Livorno, Roma, Berlin/, Dissertazione sopra alcune monete Armene dei Principi Rupinensi della Collezione Ainslieana. Livorno 1790.

⁶ Sestini, Domenico: Viaggio curiososcientifico-antiquario per la Valachia, Transilvania e Ungheria fino a Vienna. Firenze 1815. p. 351.

⁷ Sestini, Domenico: Descrizione del viaggio fatto da Vienna per il Danubio insino a Rusciuk, e di lì per terra insino a Varna, dove il

Mar-Nero mi resi a Constantinopoli. Berlin 1807. p. 74

⁸ Sestini, Domenico: Viaggio-curiosos ... p. 67, 69.

⁹ Sestini, Domenico: Viaggio-curiosos ... p. 70–76.

Szerzőnk, akit nagyon érdekelt az epigraphia is, megemlíti egy homokkőből való votív feliratot, melyet Iuppiternek és Iunonak állított T. Aurelius Narcissus negotiator. Szemügyre vett többek között egy domborművet, melyen Lupa Capitolina és az ikrek megjelenítését látta. Természetesen megtekintette a természettudományi gyűjteményt is. Igen elismerően szól Bruckenthal Sámuelről, Erdély kormányzójáról, akit Dacia geniusának nevez műpártoló tevékenysége miatt, s az ő érdemének tartja, hogy Szebennek gazdag könyvtára, képgyűjteménye, természettudományi múzeuma és botanikus kertje van.

Bruckenthalról tudjuk⁹, hogy éveken át kapcsolatban állt Franz Neumann bécsi numizmatikussal, akivel szakmai kérdésekről több éven keresztül levelezést folytatott, s akivel néhány hónappal később Sestini is megismerkedett.

A Bruckenthal gyűjteményről egy másik itáliai tudós, P. Felice Caronni¹⁰ is megemlékezett, aki szintén megtekintette a nagyszombati gyűjteményt, s elismerőleg ír annak természettudományi, régészeti anyagáról, képtáráról és könyvtáráról. Caronni magyarországi tevékenységének értékelésével még adós a magyar kutatástörténet, pedig, mint a továbbiakban látni fogjuk a hédervári gyűjtemény feldolgozásában is részt vett.

Sestini további magyarországi útja során több római köemlék feliratát másolta le, s epigraphiai munkásságának elismerésül e tevékenysége révén a CIL III. kötetébe is bekerült. Több olyan köemlék is szerepel leírásában, melyeknek azóta nyoma veszett, így csak az ő munkájából ismeretes.¹¹ Legjelentősebb epigraphiai tevékenysége Migazzi püspök váci rezidenciájának kertjében felállított feliratos köemlékek leírása volt¹². A püspöknek ezen kívül gazdag festmény, szobor és ötvös gyűjteményei, valamint nagy értékű könyvtára is volt¹³, de ezeket Sestini nyilván nem látta, ugyanis semmit sem írt róluk. Hogy Migazzi érdemeit is gyűjtött volna, erről nincs tudomásunk.

Pest-budai tartózkodása során szintén számos – a régészet tudománytörténetére vonatkozó – feljegyzést készített, így az Óbudán és a budai Egyetem kertjében összegyűjtött római köemlékekről és az egyetem egyéb gyűjteményeiről: „*Jul. 7. Péntek ...Ebéd után visszatértem Budára, ahol az igazgató úr, Piller abbé a legnagyobb szívéllyességgel mutatta meg annak minden ritkaságát. Ezek különböző szobákba voltak szétosztva ... a könyvtár ... amelyik állandóan gyarapodik, különböző, nagyon érdekes legionarius bronzokat őriz, különféle téglákat a II. AD. P. F. bélyegzőivel, ugyanott van egy görög–római éremgyűjtemény és Magyarország királyainak különféle veretei*”¹⁴ nagyon értékesek, az egészet Schönvisner professzorra bízta.¹⁵

Sestini Magyarországgal kapcsolatos tudományos tevékenységének csúcspontja a hédervári Wiczay gyűjtemény éremanyagának feldolgozása volt.

„*Nincs numizmata, aki nem ismerné hírből gr. Wiczay gazdag görög és római éremgyűjteményét*” – írta Börzsönyi Arnold¹⁶, ám ennek ellenére röviden összefoglaljuk a gyűjtemény történetét. Valószínűleg a XVIII. század második felében alakult ki, megteremtőjének id. Wiczay Mihályt (1727–1781) tartják. A gróf korának egyik legképzettebb főura volt, aki műgyűjtő tevékenységében kora legmodernebb elveit tartotta szem előtt. Állandó kapcsolatot tartott fenn történészekkel és numizmatikusokkal, így Pray Györggyel és Eckhel Józseffel. 1776-ban mindketten meglátogatták hédervári kastélyában. A gyűjtemény gyarapításában Eckhel is részt vett és 1775-ben megjelent munkájában a Wiczay gyűjtemény néhány darabját fel is dolgozta. Könyve előszavában elismeréssel szólt Wiczay éremgyűjteményéről.¹⁷

A hédervári gyűjtemény törzsanyagát a numizmatika képezte, de jelentős volt könyvtára, iparművészeti, festmény és régiséggyűjteménye is.

⁹ Entz Géza: A magyar műgyűjtés ... p. 50–52; Bruckenthal Sámuel könyvtáráról és képtáráról lsd.:

Kelecsényi Gábor: Múltunk neves könyvgyűjtői. Budapest, 1988. p. 147–164.

¹⁰ Viaggio antiquario e mineralogico in Transilvania fatto dal Padre Felice Caronni nell'anno 1809. Milano, 1812. Veress, Andrea dott.: Estratti da relazioni di ambasciatori e viaggiatori italiani su L' Ungheria. Budapest, 1920. p. 57., 29

¹¹ Kuzsinszky Bálint: Magyarországon talált római köemlékek a vidéki múzeumokban, s egyéb helyeken. Múzeumi és Könyvtári Értesítő 2 (1908) 93.

¹² Pető Mária: Vác és a Migazzi-gyűjtemény római köemlékeinek leírása D. Sestini útnaplójában. Váci Könyvek 8 (1997) 183–193. Sestini, Domenico: Viaggio curiosos ... Spiegazione di varie iscrizioni lapidarie antice. p. 193–293.

¹³ Entz Géza: A magyar műgyűjtés ... p. 43–46.

¹⁴ Stöhr Géza: A budapesti Tudományegyetem Class Archaeol. Tanszéke éremtárának története. Az Országos Magyar Régészeti Társulat Évkönyve 2 (1923–26) 319–325. (megjelent Bp. 1927.)

¹⁵ Sestini, Domenico: Viaggio curiosos ... p. 153–154.

¹⁶ Börzsönyi Arnold: A győri főgimnáziumi múzeum és a környékbeli kincsleletek. NK 14 (1915) 97.

¹⁷ Entz Géza: A magyar műgyűjtés ... p. 53–57.

¹⁷ Uzsoki András: A Győr és Győr környéki régészeti gyűjtés és kutatás története. Arrabona 7 (1965) 5–96.

Hasonlóképpen nyilatkozott róla R.Towson is, aki 1793-ban Magyarországon járva, így ír róla: „...*hédervári birtokán meglátogattam Wiczay grófot, aki a legnagyobb udvariassággal fogadott. Miután részt vettem egy kitűnő ebéden, megmutatta nekem, ami számomra igen megtisztelő volt, nagyon értékes éremgyűjteményét, melynek nagy részét az apja (t.i.Wiczay Mihály) gyűjtötte, de ő is gyarapította: ez, azt hiszem a második legjobb gyűjtemény Magyarországon, mely hasonlóképpen tartalmaz cameákat, könyvtárat és egy fegyvergyűjteményt.*”¹⁸

A híres gyűjteménynek már 1774-ben volt egy katalógusa, de id. Wiczay Mihály egy bővebbet, szakszerűbbet szeretett volna. Ezt a feladatot fiára ifj. Wiczay Mihályra (1756–1831) hagyta, aki erre a munkára F. Caronni-t kérte fel, akivel 1813-as itáliai utazása során ismerkedett meg. A munka két kötetben, latin nyelven 1814-ben Bécsben jelent meg¹⁹ Wiczay előszavával, aki megemlíti, hogy azért késlekedett a kiadással, mert nehezen talált alkalmas embert erre a munkára. A kor jeles érmészeinek felsorolásában már ekkor szerepel Sestini neve. Ekkor az éremtár már 18 000 érmét foglalt magában. A katalógus kiadásának költségeit Wiczay vállalta magára és a könyvet ajándékként felajánlotta Európa neves érmészeinek. Caroni halála (1815) után az éremgyűjtemény tovább gyarapodott, s ekkor a gróf Sestinit kérte fel a további munkákra. Az akkor már híres tudós, aki a toszkánai nagyherceg „királyi antiquarius” volt, elvállalta a munkát és 1816-ban Hédervárra utazott.

A gyűjtemény történetével több magyar kutató foglalkozott, de sajnálatos módon megjelent egy olyan adat, miszerint Sestini csak 1825–26-ban járt volna Magyarországon.²⁰ Ennek ellentmond a hispániai érmékről szóló munkája²¹, melyet 1818-ban jelentetett meg, s ennek ajánlásában Sestini így emlékezik meg Wiczayról és első hédervári látogatásáról: „*mivelhogy két alkalommal voltam Önnél, és a legnagyobb barátságot mutatta irányomban, amikor néhány hónapot az Ön pompás rezidenciájában töltöttem*”²² Az 1816-os látogatásának igazolására álljon itt még egy adat 1817-ben Milanoban kiadott munkájából, mely az Acháj Szövetség érmeiről szól²³, s ahol Wiczay iránt érzett nagyrabecsülése jelül így ír: „...*a legnagyobb meglepéssel csodáltam meg az Ön hédervári múzeumát...*”, – melynek anyagából több darabot fel is dolgozott ebben a kötetben.

Sestini a hédervári gyűjteményt a magán numizmatikai múzeumok között nagy hírűnek nevezte. Később még több ízben kellett Magyarországra utaznia, hogy a gyűjtemény többi darabjait is feldolgozza és publikálja, ugyanis 1829 és 1830 között több kötetet jelentetett meg a hédervári anyagból. Valószínűleg ezek az útjai kapcsolódtak trieszti munkájához, ahol a Fontana Múzeum anyagát dolgozta fel.²⁴ 1825-ben Sadik-el-Baba néven írt levelet²⁵ és az 1830-ban megjelent hédervári katalógusában ő maga írja, hogy több ízben utazott Hédervárra („*più viaggi a Hedervar*”)²⁶ Sestini az Eckhel-féle geográfiai rendszerben dolgozta fel a gyűjtemény anyagát, de nem mellőzte ennek bírálatát, úgyszintén a Caronni-féle katalógus hibáit is korrigálta. Uzsoki András szerint 1826-ban 11432 görög és 13411 római pénz volt a gyűjteményben,²⁷ de tudomásunk van róla, hogy magyar középkori, sőt még újkori darabok is voltak benne, arra azonban nincs adatunk, hogy ezek a darabok mikor kerültek a gyűjteménybe.

Sajnálatos tény, hogy – noha Sestini minden bizonnyal feldolgozta a gyűjtemény teljes anyagát – a teljes katalógus kiadására nem került sor. Sestini csak a görög érméket jelentette meg, és a több mint 10.000 római érme publikációja hiányzik. Erről a hiányról Sestini maga is aggódva emlékezik meg: „...*ki fogja kinyomtatni a consularis és a római sorozatot jobb rendszerezésben és javításokkal, melyet négy nagy kötetben kéziratban hagyunk, minden egyes kötetben 500 lapon, erről az arany, ezüst és bronz érmékben igen gazdag gyűjteményről. Ezek talán Hédervár örökösei lennének, én ezt erősen kétkeltem. Tehát a Caronni féle katalógust követik, mely hibás leírásokat tartalmaz és így idézik azok, akik valójában nem ismerik a numizmatikát. Igazán nagy kár, hogy a Hédervári múzeum nem nyomtatta ki az egészet...*”²⁸ Ennek a 2000 oldalas kéziratnak ez ideig

¹⁸ Townson, Robert: *Travels in Hungary*. London, 1797 p. 49.

¹⁹ Musei Hederwarii in Hungaria numos antiquos graecos et latinos descripsit ... C. Michael a Wiczay ... Vindobonae, 1814. I–II.

²⁰ Uzsoki András: A Győr és Győr környéki ... p. 10.

²¹ Sestini, Domenico: *Descrizione delle medaglie Ispane appartenenti alla Lusitania, alla Beica, e alla Tarragonese che si conservano*

nel museo Hedervariano. Fireze, 1818.

²² Az olasz szövegek fordításának lektorálását Poniczky Ibolya és Matteo Gamba végezte, fáradozásukat ezúton is köszönöm.

²³ Sestini, Domenico: *Sopra le medaglie antiche relative alla confederazione degli Achei*. Milano, 1817. Előszó.

²⁴ Sestini, Domenico: *Descrizione d'alcune medaglie grece del museo del Signore Carlo d'Ottavio Fontana*. I–III. Firenze 1822, 1828, 1829.

²⁵ Sadik-el-Baba: *Lettera dalla Pannonia*. Firenze, 1825. (Sestini török álnéven írott leveléhez még nem jutottam hozzá.)

²⁶ Sestini, Domenico: *Descrizione delle medaglie antiche Greche del museo Hedervariano* ... Firenze, 1930. Introduzione IV.

²⁷ Uzsoki András: A Győr és Győr környéki ... p. 10.

²⁸ Sestini, Domenico: *Descrizione delle medaglie antiche greche* ... Firenze, 1830. Vol. II. Introduzione IV.

nem bukkantunk nyomára. Sestini kéziratok anyagát több helyen őrzik, Rómában, Firenzében, Pisában. Sajnos azonban az 1966-os firenzei árvíz idején az ottani Biblioteca Nazionale Centrale-ban őrzött anyagból igen sok megsemmisült. Talán a pisai egyetem gyűjteményében kellene keresnünk, mivel Sestini élete utolsó éveiben pisai egyetemi tanárként működött.

Sestini joggal aggódott a Wiczay gyűjtemény sorsa iránt. 1831-ben meghalt a kitűnő mecénás és tulajdonos ifj. Wiczay Mihály, majd rá egy évre Sestini is. A híres gyűjtemény sorsáról az az általános vélemény, hogy anyaga külföldre, Börzsönyi Arnold szerint Párizsba került.²⁹

1833-ban elárverezték egy részét, amikor a képtár Pannonhalmára került. 1912-ben még Réthy László néhány középkori és újkori érmét látott a hédervári kastélyban.³⁰

Ma az egykor híres gyűjteményből egyetlen darab sem található a győri Xantus János Múzeum anyagában. Sestini munkásságának érdeme, hogy legalább leírásában megőrizte az egykor Európa szerte híres gyűjtemény és a Wiczay grófok műgyűjtési és mecénási tevékenységének emlékét.

Pető Mária
Aquincumi Múzeum
1031 Budapest
Szentendrei u. 139.

DIE WICZAY-MÜNZSAMMLUNG SOWIE ANDERE MÜNZSAMMLUNGEN IN UNGARN AN DER ENDE DES 18. UND AM ANFANG DES 19. JAHRHUNDERTS IN DEN ABHANDLUNGEN VON D. SESTINI

Resümee

Domenico Sestini (1750–1832), der gelehrte Archäolog, Numismatiker und Epigraphiker aus Florenz kam während seiner Reisen mehrmals nach Ungarn. In seinem Reisetagebuch aus 1780, das mit dem Titel „*Viaggio curioso-scientifico-antiquario per la Valachia, Transilvanis e Ungheria fino a Vienna*” 1815 in Florenz veröffentlicht wurde, beschrieb er die Kunstsammlungen von Transsylvanien, die er besucht hatte, unter denen die damals schon berühmte – ein bedeutendes Material besitzende – *Bruckenthal-Sammlung* in Nagyszeben. Dem Zeitgebrauch nach äußerte er sich anerkennend über die in der Bibliothek bewahrte Münzsammlung. In Pest-Buda besichtigte er auch das Münzkabinett der Archäologischen Sammlung der damals von Nagyszombat nach der Budaer Burg verlegten Universität. Ausserdem er beschrieb die Inschriften der damals in der Stadt an verschiedenen Orten auffindbaren Steindenkmälern, die später im 3. Band der CIL unter seinem Namen erschienen. Er besuchte auch den Bischof *Migazzi* in seiner Residenz in Vác und veröffentlichte auch die Inschriften der hier bewahrten römischen Steindenkmäler.

Der Höhepunkt seiner archäologischen Tätigkeit war die Beschreibung des Münzmaterials der *Wiczay-Sammlung* in Hédervár. *Sestini*, der damals in ganz Europa bekannte Numismatiker und der Hofantiquar des Großfürsten von Florenz war, kam mehrmals nach Hédervár. Er äußerte sich anerkennend über den kunstliebenden Fürsten sowie die reiche Sammlung. Er publizierte die nach dem geographischen System von Eckhel bearbeitete Sammlung zwischen 1819–1830 in mehreren Bänden. Sestini akzeptierte aber nicht ohne Kritik die Beschreibungen seiner großen Vorläufer, *Eckhel* und *Caronni*, sondern kritisierte und korrigierte sie auch.

Es ist ihm als Verdienst anzurechnen, daß er die Sammlung in Hédervár auch mit den ausländischen Forschern bekannt machte, die später nach Ausland geraten ist, und von deren ehemaligem Reichtum man nur von den Abhandlungen von *Sestini* erfahren konnte. Er konnte leider die ganze – mehr als 20 000 Münzen enthaltende – Sammlung nicht veröffentlichen, auch die Bücher über die römischen Münzen erschienen nicht, dessen Grund konnte der Tod der nobelen Mäzen und auch das frühe Verscheiden von Sestini ein Jahr später sein.

(Fordította: Daróczi Edit)

²⁹ Börzsönyi Arnold: A győri főgimnáziumi ... p. 97.

³⁰ Harsányi Pál dr.: Egy híres éremgyűjtemény. Az Érem 1–2 (1922) 6.

Festetics Pál legkisebb fia, Kristóf 1696. július 22-én, Ságón született. Jogot és gazdálkodást tanult, apjától öröklött vagyona lehetővé tette a mint apja, ő is a családi vagyon gyarapítását tartotta fő feladatának. Apjától öröklött vagyona lehetővé tette a mint apja, ő is a családi vagyon gyarapítását tartotta fő feladatának. Apjától öröklött vagyona lehetővé tette a mint apja, ő is a családi vagyon gyarapítását tartotta fő feladatának. Apjától öröklött vagyona lehetővé tette a mint apja, ő is a családi vagyon gyarapítását tartotta fő feladatának.

szociális és kulturális intézményeinek megvalósításában is támogatta. Így jött létre 1797-ben a Georgikon, Európa első rendszeres gazdasági főiskolája. 1792-ben kezdte meg György a családi kastély átalakítását, a nagyarányú építkezés 1799–1800-ban fejeződött be.

Itt befejezném a család történetének kronologikus ismertetését, hiszen történetünk szempontjából már csak egy későbbi leszármazott, az 1850-ben született Festetics II. Tasziló sorsa érdekes számunkra. Róla érdekességként megemlíthető, hogy felesége Lady Mary Douglas Hamilton volt, akit a korban szokatlan módon, elvált asszonyként vett nőül. Hamilton Mária első férje Albert Goyon de Matignon Grimaldi monacoi herceg volt. Festetics Tasziló 1911-ben Magyarországon elsőként kapott hercegi rangot. Más arisztokratáink (Batthyány, Eszterházy) ugyanis nem a magyar, hanem a német-római birodalmi hercegi címet viselték.

Rátérve tehát már a valóban numizmatikai témára, a Festetics-gyűjtemény kialakulásának kezdete feltehetően még a XVIII. század közepére tehető, amikor Európa szerte, így Magyarországon is fénykorát élte az éremgyűjtés. Szinte minden főúri könyvtárhoz, illetve levéltárhoz hozzátartozott a pénzek, érmek gyűjteménye. Ezekben főleg klasszikus anyag szerepelt, de ebben az időben már sok helyütt a magyar és erdélyi pénzek is megtalálhatók voltak. A keszthelyi éremgyűjtemény megalapítása feltehetően Festetics Pál nevéhez fűződik. Elképzelhető, sőt igen valószínű, hogy a családi vagyonhoz már korábban is tartoztak érmek, de ezek még nem voltak gyűjteményként kezelve. Festetics Pál éremgyűjteményre vonatkozó kéziratot anyagát ma a teljes levéltári anyaggal együtt az Országos Levéltár őrzi. Ismeretes Cornides Dániel német nyelvű levele 1764-ből Festetics Pálhoz, amelynek vannak numizmatikai vonatkozásai is. Megerősíti Festetics Pál személyét az a tény is, hogy Schönvisner István *Catalogus Numorum Hungariae* című művében szintén Pálnak tulajdonítja a gyűjtemény megalapítását. A levéltári anyag szerint a gyűjtemény első listái is Pál keze nyomát viselik. Több kézzel írt, latin nyelvű lista is fennmaradt. A „*Series Regum Hungariae in Numis Aureis et Argenteis inde Carolo I Rege Hungariae usque ad Mariam Theresiam*” címűben a magyar arany- és ezüstpénzek felsorolása található meg, kronologikus sorrendben. Pál a korabeli szakirodalmat is felhasználta a meghatározásoknál, amit az is mutat, hogy hivatkozik Mellen Jakab magyar aranyokról írott művére, amely saját könyvtárában is megtalálható volt. A „*Series Principum Transylvanie*” című lista a gyűjtemény erdélyi aranyait ismerteti 1562-től 1747-ig. Ebben hivatkozik Köleséri Sámuel „*Auraria Romano-Dacica*” című, 1780-ban kiadott könyvére, valamint Schmeizel Márton „*Erläuterung Gold und Silberer Münzen von Siebenbürgen*” című művére és Mellen már említett könyvére. A latin nyelvű listában időrendi sorrendben vannak felsorolva a gyűjteményben lévő darabok, szem előtt tartva az esetleges későbbi gyarapodást. Ugyanis azon uralkodók neve is meg van említve, akiktől még nem volt érme, így többek között az 1599-ben rövid ideig uralkodott Báthory András és Rédei Ferenc erdélyi fejedelmek neve után sem áll érme. Ebben az a furcsaság, hogy tőlük eredeti érem nem ismeretes, csak Becker-féle hamisítványok. Az erdélyi pénzeknél hiányoznak továbbá I. József veretei is. A kéziratot listák mellett könyvbe kötött katalógusai is ismertek a gyűjteménynek, amelyek ma a Magyar Nemzeti Múzeum Éremtárában találhatók. Az egyik kézzel írt lista összesítése szerint kerekén 20 000 darab érem volt a gyűjteményben. Az antik érmek katalógusa a „*CATALOGUS NVMMORVM VETERVM COMITIS A FESTETICZ*” címet viseli, és 711 számozott oldalt tartalmaz. Felsorolja a gyűjtemény ókori darabjait a görögöktől a keltákon át a római pénzekig, de helyet kaptak benne a bizánci aranyak is. Ezt a katalógust is a szaporulatra számítva írták meg, több üresen hagyott lapot kötöttek bele. A közép- és újkori érméket egy 137 oldalas katalógus tartalmazza, a „*NVMOPHILACIVM HVNGARICVM FESTETICSIANVM KESZTELIENSE*”. A katalógusban összesen 516 darab érem rézmetszetes képe látható, leírás nélkül. A katalógus sorra veszi a magyar arany-, ezüst- és rézpénzeket Szent Istvántól II. József-ig. Valóságos kincsesbánya ez a későbbi korok kutatóinak. A katalógus elkészültének pontos időpontja ismeretlen, ám már Schönvisner is megemlítette 1807-ben, hogy a Széchenyi-gyűjteménynek is része volt a katalógus, tehát ekkor már a Nemzeti Múzeumban volt található.

A gyűjtemény fejlődése nem állt le a numizmatikai érdeklődésű Festetics Pál halála után sem. Továbbfejlesztését bizonyítja az a tény, hogy a következő leltárakban Pál halálát követően készült érmek is szerepelnek. Az Országos Levéltárban megtalálható egy kivonat a Keszthelyi Archivum 1854. évi Resignatoriumából, amelynek 17–30. lapjai a keszthelyi kastélyban található éremgyűjtemény leírását tartalmazzák. A leírás szerint az érmek különböző almáriumok fiókaiban voltak szisztematikusan elhelyezve. A leírás így szól: „*Ezekután a' régi pénzek, vagyis ugynevezett Numismatica Collectio megolvasása és általadására került a' dolog, és ugyan mindig még a' legfelső földszinti szobában lévő I. Almáriumban találtató magyar pénzek vetettek resignatio alá, u.m. azon almáriumnak I. fiókja...*” stb. Az első almárium 76 fiókjában összesen 3152 darab arany-, ezüst- és rézpénz volt felsorolva, fiókonkénti csoportosításban. A leírás sajnos nem tartalmazza a pontos meghatározást, csak azt, hogy melyik fiókban hány darab kisebb-nagyobb arany-, ezüst- és rézpénz van. Az első almárium mindezek mellett tartalmazott még különféle külföldi pénzeket, valamint zacskókban tömege-

sebb, egyszerűen csak rézpénzeknek nevezett darabokat. Továbbá: „Ugyanekkor betetett ezen fiókokba és átadatott Muraközben talált bizonyos Winkler ezüst pecsénymója.” Érdekes adalék emellett, hogy mi történt a korabeli leletekkel: A resignatio következő sorában olvasható az alábbi mondat: „Az Ollári Ügyvédi Hivatalnak 1846. évi július 4-én I.b. 91/174. szám alatt kelt jelentése szerint Derecskei Kovács József által talált és az uradalom által elfoglalt régi lengyel ezüst pénz 3 font 25 lat egy lepecsételt zacskóban, mely ezen resignatio alkalmával tetetett be és adatott által.” Az első nagy almárium mellett állt egy kisebb almáriumocska, amelyhez egy érdekesnek tűnő leírás fűződik, miszerint ennek első fiókcskájában Szent István király 6 darab négyszögű pénzjegye volt elhelyezve. Sajnos közelebbi meghatározás itt sem ismeretes, talán a további kutatások folyamán tisztázhatjuk majd, mik lehettek a konkrét darabok. Ennek a második almárium darabjainak „nyomatott ábrák csomóba összekötve ezen kis almáriumocska mellett tartatnak.” Ennek átadása után a régi pénzek katalógusaira került sor, amelyek 5 bekötött könyvben adattak által. A második szobában lévő almáriumban voltak elhelyezve a római pénzek, szám szerint 1047 darab, továbbá más, közelebből meg nem határozott darabok, illetve egyéb, nem numizmatikai értéktárgyak (kereszt, csatok, köpikszis stb). Itt került elhelyezésre a Szent István Rend keresztje is. (Ez valószínűleg azonos lehet a Festetics Pál által 1780-ban kapott középkeresztel.) A második szobában volt a 3. almárium elhelyezve, amelyben görög és római pénzek voltak, itt volt megtalálható többek között Lysimachos király két aranypénze. Ebben az almáriumban is voltak más tárgyak, bugyellárisok, mérnöki eszközök, pipa stb.

A Resignatiót követi egy kivonat a levéltár diáriumából, amely a későbbi gyarapodását regisztrálja a gyűjteménynek. Itt külön felsorolták azokat a „minéműsegeket”, amelyek habár ugyanitt voltak elhelyezve, de már az új tulajdonos, Taszilo gróf adott be saját kezűleg 1854. július 7-én. Így két darab ezüst emlékérmé I. Ferencről, „eltetettek a Numismatica Collectioba az I. Almárium legalsó fiókjába papirosba becsinálva.” A gyűjtemény a későbbiekben is gyarapodott, hiszen bekerültek a gazdasági jutalomérmék, „egy darab arany és egy darab nagyobb ezüst érem, melyeket Méltóságos Gróf Tolnai Festetics Taszilo által a Párizsi 1856 évi egyetemes gazdasági kiállításra Balatonszentgyörgyi uradalomból küldött és a 700 frankos első jutalomdíjra érdemesített 4 éves Bodor nevű bivaly bikáért és a 400 frankos második jutalomdíjra érdemesített 8 éves Bársony nevű bivaly tehénért nyert”. 1859-ben egy Ferber nevű ügyvéd adott be különböző pénzeket és emlékérmeket, többek között a Viktória angol királynő koronázására vert ezüstérmét, amelyet szintén az első almáriumban helyeztek el, a Festetics György által készíttetett Georgikon emlékérmék példányai mellé.

Mivel mind mennyiségileg és mind minőségileg is a Festetics gyűjtemény tekinthető talán a legnagyobb magyar főúri gyűjteménynek, viszonylag nagy mennyiségű irodalom foglalkozik vele. A keszthelyi anyag komrán felkeltette a numizmatikai szakírók érdeklődését is. A család minden jel szerint engedélyezte a kutatóknak a gyűjtemény feltérképezését, ugyanis különböző leírásokból arra lehet következtetni, hogy személyesen is megtekinthették a hírneves anyagot. Már Josephus Eckel 1775-ben Bécsben kiadott antik érmekkel foglalkozó katalógusában egyéb külföldi gyűjtemények mellett, rögtön a Wiczay után a Festetics-gyűjteményt is felsorolja, mint ahonnan anyagot kapott munkájához. A szövegben köszönetet mond Festetics Pálnak a lehetőségért, hogy megtekinthette a gyűjteményt.

Scönvisner István „Catalogus Numorum Hungariae ac Transilvaniae” című, 1807-ből származó munkájában, ahol, míg a Wiczay- vagy az Andrássy-gyűjteményeket néhány sorban említi meg, hat oldalt szentelt a Festetics-gyűjteménynek. A gyűjtemény rövid ismertetése megtalálható még a Magyar Nemzeti Múzeumban őrzött, Weszerle József kéziratos jegyzeteiben is. Rupp Jakab Magyarország ekkorig ismeretes pénzei című könyvében, amely 1841-ben jelent meg, így ír a gyűjteményről: „Festetics György gróf keszthelyi híres gyűjteménye, jelenleg ott őriztetik. ...Széchenyi, Cat. III. 283–288.l. számítja elő, lerajzolva a nemzeti múzeumban is megvannak.” Mindezek a katalógusok bőven merítettek a gyűjtemény anyagából, amint később Réthy László is.

Nagy Imre 1868-ban megjelent cikke a keszthelyi és kismartoni levéltárakról szintén megemlékezik a keszthelyi levéltár részét képező éremgyűjteményről, felsorolva annak legértékesebb darabjait, többek között Bocskai Erzsébet 10 dukátosát, megemlítve annak ezüst leveretét is. Utoljára valószínűleg Harsányi Pál látta egyben az akkor már hercegi gyűjteményt, amikor a Magyar Nemzeti Múzeum munkatársaként látogatott el a keszthelyi kastélyba.

A család tudományos érdeklődését bizonyítja, hogy az amúgy is nevezetes könyvtárban nagy mennyiségű numizmatikai szakirodalom is megtalálható volt, amelyek a mai napig a könyvtár állományát képezik. A numizmatikai könyvek száma megközelíti a százat. Túlnyomó részük XVIII. századi munka, de található köztük néhány későbbi is. A könyvek jegyzéke méltán nevezhető lenyűgözőnek. Megtalálhatók benne a korszak legfontosabb antik katalógusai, úgymint Anselmus Banduri, Josephus Eckel, Johann Michael Heineccius, Si-

gismundus Ferrarius, Erasmus Fröhlich, Franciscus Khevenhüller, Laurentio Patarol művei. A magyar numizmatikai művek között Wáli István: Római imperatorok tüköre említhető meg. Az antik érmekről szóló könyvek mellett megtalálható benne Madai Sámuel Thaler Cabinet-je, Mellen Jakabnak a magyar aranyakról írott könyve, Johann Friedrich Joachim és Johann Köhler katalógusai. Egyes műveken látszik használatuk, mivel utólagosan tollal meg vannak jelölve, jelezve a magyar és erdélyi vonatkozású részek. A Schönvisner és Rupp által felsorolt numizmatikai művek jórészt megtalálhatók benne. Feltűnő, hogy nagy részük XVIII. századi vagy korábbi munka, tehát megszerzésük még Festetics Pál idejére tehető.

A gyűjtemény bővelkedett felettebb ritka, sőt unikális darabokban. Csak példaképpen: görög pénzek, Lysimachus aranyak, Fülöp, Nagy Sándor aranyak, kelta pénzek (Biatec, Adnamat, Nonnos), szivárványtálacska. Értékes a római érmék gyűjteménye: 8 db aes grave, sorozat római nagybronzokból, medaillonok, bizánci aranyak. Az Árpád-házi rész nem túl gazdag, de van benne egy Ottó denár is. Unikális példány Hunyadi Mátyás garasának két dukát súlyú aranyverete, de megtalálható még II. Ulászló guldinerének arany és ezüst verete is. I. Ferdinánd 1535. évi garasának vastagverete, denár vastag aranyverete, tízdukátosok Rudolftól és I. Lipóttól. A leggazdagabbak az erdélyi pénzek és a magyar és erdélyi emlékérmek sorozatai: János Zsigmond szükségattallér arany és ezüst veretben, Báthory Kristóf 8 dukátos 1577-ből, Bocskai Erzsébet 10 dukátos 1577-ből, és annak ezüst leverete, brassói tallércsegely 1601-ből, Szeben város 1605. évi dukátja és tallérja, Rákóczi Zsigmond 10 dukát 1607-ből, Báthory Gábor 1610. évi széles garasának arany vastagverete, Brandenburgi Katalin dukátjának két példánya is, Bethlen István dukát, Apafi Mihály 25 dukátcssegely 1675-ből, emellett 8 „egyszerű” tízdukátos. Thököly Imre négyszeres dukát, valamint II. Rákóczi Ferenc minden dukáttípusa, a portrés kivételével. Batthyány Károly 10 dukátja, dukátja és tallérja. Hosszú sora az emlékérmeknek, közte a ritka Michael Albinus tíz dukát 1612-ből, ezüst Telegdy-érem, Hunyadi Mátyás emlékérem aranyból, 3 dukát súlyban, rengeteg III. Károly és Mária Terézia emlékérem aranyból és ezüsből. A kor színvonalának megfelelően fiktív pénzek is bekerültek, úgymint Attila-pénzek. Mindezek mellett hosszú sorozatai a dukátoknak, talléroknak és egyéb aprópénzeknek.

Mint a legtöbb magángyűjteményt, egyszer a Festetics-éremgyűjteményt is elérte a végzete. A család pénzzavarba került és azonnal készpénzre volt szüksége, így haladéktalanul értékesíteni kellett valamit. Habár a család hatalmas kiterjedésű birtokokkal és számtalan ingatlannal – kastélyok, vadászházak, városi paloták – rendelkezett, a választás a leggyorsabban mobilizálható tőkét magában rejtő vagyontárgyra, a világhírű éremgyűjteményre esett. A történet azonban nem olyan hirtelen játszódott le, mint ahogy azt Török Imre Kedves lovakról, furcsa emberekről című könyvében leírta. Az értékesítés útjában állt egy igen nehezen elhárítható akadály, nevezetesen az, hogy Festetics Kristóf végrendelete óta a családi vagyon – így a keszthelyi kastély, valamint a berendezési tárgyak az éremgyűjteménnyel együtt – hitbizomány volt. Az első lépés az értékesítésre a gyűjteménynek a hitbizomány alól való feloldására tett kísérlet volt. Ebben az időben ennek a procedúrának már megvolt a kialakult gyakorlata. Először is fel kellett becslülni a hitbizomány alól feloldandó anyag értékét, majd kicserélni egy ugyanezen értéket képviselő tárgyra. Festetics Tasziló kérésére a nagykanizsai hitbizományi bíróság 1907-ben elrendelte az éremgyűjtemény elérendő vételárának bírói letétbe való helyezését, ugyanakkor engedélyezte a „*vételárnak művészi becsértékű festmények vásárlására leendő fordítását*”. A következő évben az éremgyűjtemény értékének megállapítását egy nemzetközileg is elismert, jó nevű gyűjtő és tudós, az osztrák származású Otto Voetter császári és királyi alezredes végezte el, aki ezt 57 600 koronában határozta meg. Ezután – legalábbis a források tekintetében – mintegy tíz éves intermezzo következett. A következő adat 1916-ból bukkan fel, amikor ezt az összeget, tehát 58 000 koronát ideiglenes bírói letétként a család elhelyezte a nagykanizsai Magyar Királyi Adóhivatalnál. A nagykanizsai királyi törvényszék ezek után az érintettek meghallgatását rendelte el, tárgyalási napul 1917. június 2-át jelölve ki. Mivel a tárgyalási napon az érintett felek, így gr. Festetics György legközelebbi várományos és gr. Festetics Vilmos, a várományosok gondnoka nem jelentek meg, ugyanakkor dr. Fábián Zsigmond hitbizományi gondnok kifejezett hozzájárulását adta a kérelem teljesítéséhez, a bíróság az 58 000 koronát állandó bírói letétként elfogadta és az éremgyűjteményt a hitbizományi kötelékből kibocsátotta. Az éremgyűjtemény ellenértékének megfelelően Festetics Tasziló egy 15 darabból álló festménygyűjteményt vásárolt, aminek értékét egy keszthelyi illetőségű rajztanár, bizonyos Gaál József becsült fel, éppen a megfelelő összegre. Mai szemmel kissé átlátszónak tűnik ez a manőver, hiszen a képek jórészt nem túl értékes másolatok voltak. A bíróság hozzájárult, hogy a vásárlások során esetről esetre a letétbe helyezett összegből utalványozzon a törvényszék. Az így felszabadult éremgyűjteménytől villámsebesen „megszabadult” a család.

Valójában az eladási szándékot illetően már korábról is vannak adatok. A nemzetközi éremkereskedelemben már 1907 körül elterjedt a hír, hogy az ekkor még csak grófi címet viselő Festetics Tasziló éremgyűj-

teményét értékesíteni kívánja. Az információ feltehetően a hitbizomány alóli felmentési kérvény, illetve ehhez kapcsolódva Voetter szakértői véleménye nyomán szivároghatott ki. Európa legnevezetesebb éremkereskedői – Adolph E. Cahn, Franz Szkolny (Eugen Merzbacher Nachfolger), Brüder Egger, Adolf Hess Nachfolger – kezdtek ostromolni leveleikkel a keszthelyi kastélyt. A válasz azonban mindig nemleges volt, hiszen bírósági végzés hiányában az üzlet megkötésére ekkor még nem nyílt lehetőség.

Az 1917-es bírósági végzés azonban szabad utat nyitott az értékesítésre. Festetics Tasziló főtitkárán, dr. Lénárd Jánoson keresztül vette fel a kapcsolatot a bécsi Brüder Egger céggel, akik ebben az időben a legnagyobb szakértői voltak a magyar és erdélyi pénzeknek Európában. Az üzlet szinte napok alatt kötött meg. A gyűjteményt Armin L. Egger a keszthelyi kastélyban vette át. A szerződésnek külön kitételei voltak, hogy az érmet fél éven belül nem bocsátják árverésre, az eladó kilétét titokban tartják, valamint az eladásra kínált anyagba nem foglaltatik bele Hunyadi Mátyás garasának két dukát súlyú aranyverete. Ezeket a bécsiek be is tartották, nem foglaltatik bele Hunyadi Mátyás garasának két dukát súlyú aranyverete. Ezeket a bécsiek be is tartották, ám a szabad kézi értékesítést napokkal az átvétel után elkezdték. A gyűjtemény darabjait egyrészt felajánlották megvételre a Magyar Nemzeti Múzeumnak, ahová több listát is küldtek. Az Éremtár a listák alapján válogatva sok darabot kiválasztott és megvásárolt. A többi Déri Frigyes vette meg, de jutott a bécsi Münzkabinetnek is, míg a maradékot magángyűjtők szerezték meg. Természetesen az akciónak hamar híre ment, mint az a korabeli levelekből kiderül. Itthon szinte belpolitikai ügy lett belőle egy országgyűlési képviselőnek köszönhetően. Urmánczy Nándor tudomást szerezve a dologról, szemrehányó levelet írt a hercegnek, amelyben szemére vetette, hogyan kerülhetett az értékes hungarikákat tartalmazó gyűjtemény külföldre. Ezt levélváltás követte Festetics titkára, Kummer Mihály és az Egger cég között. A titkár szemrehányást tett Eggeréknek, hogy miként derülhetett ki a tulajdonos kiléte. Egger azt válaszolta, hogy már az első pillanatban mindenki tudta, ki volt a korábbi tulajdonos. Véleménye szerint bosszúból árulta el az a magyar rivális, aki szintén pályázott a gyűjteményre. Ez az illető feltehetőleg Fejér József budapesti éremkereskedő volt. Az ügy hullámai még évekig nem csendesedtek el. 1921-ben újra terítékre került a Mátyás garas aranyveretének kérdése, amely ekkor még mindig Keszthelyen volt található. Harsányi Pál írt Festeticsnek, hogy megvan-e a kérdéses darab. A hercegi titkártól egy alig burkolt fenyegető válaszlevelet kapott, miszerint a darab még megvan, de a herceg úr akár más képp is rendelkezhet későbbi sorsáról. A darab végül a herceg halála után, 1933-ban került fia, Festetics György adományaként a minisztériumon keresztül a Magyar Nemzeti Múzeum Éremtárába.

Irodalom

- Harsányi Pál: Festetics Tasziló herceg éremgyűjteménye. NK 11 (1912) 126–128.
 Bertók Krisztina – Tóth Csaba: Adatok a keszthelyi Festetics-éremgyűjtemény történetéhez. NK 96–97 (1997–1998) 129–148.
 Nagy Imre: A kis-martoni és keszthelyi levéltárakról. Századok 2 (1868) 181–189.
 Török Imre: Kedves lovakról, furcsa emberekről. Budapest, 1980.

Bertók Krisztina
 Magyar Tudományos Akadémia
 Titkárság
 1051 Budapest
 Nádor u. 7.

Tóth Csaba
 Magyar Nemzeti Múzeum
 Éremtár
 1088 Budapest
 Múzeum krt. 14–16.

THE HISTORY OF THE FESTETICS COIN COLLECTION IN KESZTHELY

Summary

The Festetics family came from Croatia, where János, the first ancestor lived at the end of the 16th century. The family was raised to the nobility by Matthias II. Pál Festetics moved to Hungary in the middle of the 17th century and got the county Tolna, where the family lived afterwards. The family had two main lines but we here deal only with the Keszthely-line, because the collection was treasured in the Palace of Keszthely. The origin of the collection can be traced back to the middle of the 18th century, which was the heyday of coin collecting in Europe, thus in Hungary. The collection was founded by Pál Festetics (1725–1782), whose written notes on numismatics are treasured in the Hungarian National Archives. The foundation of the collection was attributed to Pál by Stephan Schönvisner in his book, *Catalogus Numorum Hungariae*. The first list of the collection were written by himself in a

chronological order, and he wrote down the name of those kings, from who he did not have coins but he would have to acquire. One of the lists mentions 20.000 pieces of coins and medals. The collection was improved after the death of Pál, which is proven by that fact, that in the later inventariums can be found coins of later kings. An extract from the Desig-natorium of the Archive of Keszthely from the year of 1854 contained the description of the whole collection. That time the collection was treasured in the archives. The number of the coins was many thousands and contained complete coin hoards as well.

The collection was always open for the numismatic research. Josephus ECKEL to compile the catalogue of antique coins used the Festetics collection as well. The collection can be found in the written notes of Weszerle, in the books of Rupp and Réthy as well. In 1868 Imre Nagy mentioned the coin collection which was the part of the archives. Pál Har-sányi also mentioned the most interesting pieces of the collection in his article in the Numizmatikai Közlöny.

In the Festetics Palace was an excellent library as well with numismatic publications. Today this library treasured around one hundred numismatic books and catalogues from the 18-19th centuries. There were catalogues of Josephus ECKEL, Anselmus BANDURI, Johann Michael HEINECCIUS, Sigismundus FERRARIUS, Erasmus FRÖHLICH, Fran-ciscus KHEVENHÜLLER, Laurentio PATAROL. Beside the antique catalogues there can be found books regarding medieval and modern numismatic as well. Samuel MADAI, Jacobus MELLEN, Johann Friedrich JOACHIM, Johann KÖHLER, etc.

The collection was sold in 1917 because of financial difficulties. The whole palace, including the coin collection was an entailed property from the testament of Kristóf Festetics in the middle of the 18th century. First of all Otto Voetter, the famous Austrian numismatist gave a valuation of the collection exactly in 57.600 Kronas. After that the jury allowed, that the collection can be exchanged to pictures. The family bought 16 pictures and their value were estimated by a teacher. Because the value of the pictures was much more higher than the collection, the jury permitted the sale of the collection. The collection was sold to the Firm Brüder Egger in Wien by 145.000 Kronas. The pieces was offered to buy to the Hungarian National Museum, which bought 100 pieces. The big part of the collection was bought by the great Hun-garian private collector, Frigyes Déri, who donated later his whole collection to the City Museum of Debrecen.

(Fordította: Tóth Csaba)

Kállay-gyűjtemény

Kállay-Sammlung

A Kállay-gyűjtemény alapítójának, *dr. Kállay Kristófnak* (1. kép) a nevét viseli, aki Kállay Miklós miniszterelnök (1942. március 10. – 1944. március 19.) elsőszülött fia. Az emigrációban, a hazájától távol töltött közel 50 év alatt Rómában létrehozott gyűjteményét szülővárosának, Nyíregyházának adományozta, amely ma külön gyűjteményként a Jósza András Múzeumban van elhelyezve. Az első szállítmányok 1989/90-ben érkeztek. Nyíregyháza megyei jogú város közgyűlése a folyamatosan gyarapodó, gazdagodó kollekció ideiglenes elhelyezését a Széchenyi u. 1. szám alatt, 200 m²-nyi alapterületen lévő helyiségekben biztosította, ahol 1993 óta látogathatók a Kállay-gyűjtemény kiállításai.

A Kállay-gyűjtemény létrejötte óta folyamatosan gazdagodik, és fogad az alapítótól és másoktól, itthonról és külföldről újabb és újabb adományokat. Az adományozók között találjuk a gyűjteményalapító testvérét, *Kállay Andrást* (1919–1995), aki a Kormányzó Úr testőr főhadnagya volt, vagy másik, már szintén elhunyt testvérének, *Kállay Miklósnak* (1918–1996) a családját, így fiát, *iff. Kállay Kristófot*, aki 1990–1994 között Szabolcs megyei országgyűlési képviselő volt. *Dr. Nagy Ákos* nyug. gyógyszerész – Nyíregyháza szülötte – Ausztráliából küldte el több ezer darabos nemzeti emigrációs periodika-gyűjteményét, *Szitha Mária* nyíregyházi tanárnő a családi iratokat adta át nekünk, közte az 1606-ból (Bocskai István) és 1610-ből (II. Mátyás) való, nemesítést is tartalmazó címeres levelüket függő pecséttel.

1. Dr. Kállay Kristóf máltai nagykeresztes tartománynagy, gyűjteményalapító

A Szabolcs megyéből elszármazott *Ilosvay Ferenc* író, újságíró (1914–1990) özvegye, a Bécsben élő *Johanna von Ilosvay* (sz. Johanna Dietrich) férje irodalmi hagyatékát, könyvtárát és néhány személyes tárgyát helyezte el a gyűjteményben, valamint a nagyapa, *Oscar Dietrich* bécsi arany- és ezüstműves hagyatékából származó iparművészeti tárgyakat, ezüst díszítőelemeket, rátét-motívumokat.

Kállay Kristóf római gyűjteményével vettük át *Pallavicini Hubert őgróf* (1912–1998) máltai jogi lovag, a Szuverén Tanács tagja gazdag könyvtárát, báró *altorjai Apor Gábor* gazdag könyvtárát és rendjeleit, *Sir Frederic Duncan* angol diplomata (1911–1913 között bécsi követ) századelős diplomataruháit, avagy *Sebastiano Baggio* (1913–1993) néhány papi öltözetét, aki a Szuverén Máltai Lovagrend kardinális patrónusának tisztségét viselte. *Barcs György* máltai lovag néhány insígniája és kukullája, vagy *bárcziházi Bárczi István dr.*, a két világháború közötti miniszterelnökségi államtitkár díszmagyarja és néhány kitüntetése is a gyűjteményünket gazdagítja.

Kállay Miklós dr. miniszterelnöknek és családjának 1944 utáni hányattatott élete ma már jól ismert. A német megszállás után a miniszterelnök és két fia (Miklós és András) német, illetve orosz lágerrek foglya volt. A feleséget, édesanyját Buda ostromakor (1945. február 7.) érte halálos találat. Az elsőszülött fiúnak, Kristófnak – aki miniszterelnök apja magántitkára volt – a náciak elől kellett rejtőzködni. Családi értékeik – mint annyi más családé – valahol határainkon túl találhatók, a visszaszerzésükre tett kísérleteik eredménytelennek bizonyultak. A megmentett – kevés számú – családi emlék (döntően fotók, levelek, néhány viseleti tárgy) egy részét már elhelyezték a gyűjteményben. Így pl. *Kállay Miklós* miniszterelnök 1945 utánról fennmaradt levelezését, feljegyzéseit, – amelyek pótolhatatlan kortörténeti források – vagy két díszmagyart, a hozzájuk tartozó gyönyörű boglárokkal, díszmagyar gombokkal, vagy *dr. Kállay Kristóf* családi könyvtárának egy részét, saját kitüntetéseit, máltai tevékenységével kapcsolatos iratait, máltai öltözékeit stb. Ismert, hogy *dr. Kállay Kristóf* 1969-től a Magyar Máltai Lovagok Szövetségének volt az elnöke 1996-ig, egyidejűleg a Szuverén Máltai Lovagrend szentszéki nagykövete.

A felsoroltakból is kitűnik, hogy a Kállay-gyűjtemény az *írott források és tárgyak* sajátos gyűjteményévé vált, több algyűjteménnyel, amelyek döntően máltai lovagoktól származnak. Ha egy mondat erejéig is, de szólni kell a 9000 kötetes könyvtárról, melynek harmada magyar nyelvű, a többi olasz, német, angol és francia nyelveken íródott, számos ritkasággal. Sok közöttük a védett könyv, az első kiadás, a szerző által dedikált vagy számozott példány.

A gyűjtemény látogatóit jelenleg az alábbi kiállítások fogadják: Kállay-emlékfal, Ilosvay Ferenc emlékkiállítás, Máltai Lovagrend – emlékkiállítás, 7 tárlóban pedig a falerisztikai anyag egy részét mutatjuk be.

A Kállay-gyűjtemény falerisztikai anyagából néhány emlékérmét és rendjelet szeretnék a figyelmükbe ajánlani:

Oscar Dietrich műhelyéből származnak a döntően magyar vonatkozású *emlékérem verőtövek*, amelyek August Kleeberg és Johann Michael Scharff nevével fémjelzettek. A magyar történelem fontos eseményei (pl. 1867-es kiegyezés) vagy jeles történelmi személyiségek (gróf Batthyány Lajos, Deák Ferenc stb.) emlékeztetére, megörökítésére készültek 1849–1880 között.*

Ismert, hogy történelmi, politikai, dinasztikus stb. kiemelkedő események megörökítésére vagy egyes személyek tiszteletére a XV. századtól napjainkig nagy számban készítettek, készítenek emlékérmeket, hogy rajtuk és általuk emlékeztessék és mások számára is ismertté tegyék az adott eseményt vagy személyt. A medallionok anyaga, művészi kivitele lehetővé teszi, hogy azokkal a kitüntető, elismerő szándékot is kifejezzék, ezért az emlékérmek jutalmazási, kitüntetési funkciót is hordoznak. A világi uralkodók mellett a Vatikán is régóta él ezzel a jutalmazási eszközzel. A pápa-érmek jutalom jellegű, évenkénti kiosztása a pápai udvar tagjai, a bíborosok és egyháznagyok között a XVI. század közepétől vált rendszeressé. Az előlapon mindig a pápa arc-, illetve mellképét, vagy egész alakos figuráját mutatják be hajadonfővel, pileolusban vagy tiarával, palástban vagy gallérban, felette stórával. A körirat a pápa nevét és – III. Pál óta – pápaságának évét (római számmal) tartalmazza. A hátlapon, különösen a pápa első uralkodási évében, rendszerint a pápa címere és választott jelmondata található, de vonatkozhatnak a hátlapok a legkülönbözőbb eseményekre is. Így a jubiláris években a szent kapu feltárására és befalazására, templomok építésére, felszentelésére, szentek avatására vagy évfordulóira, enciklikák kibocsátására, vagy a Szentírás különböző helyeire.

A Kállay-gyűjteményben fellelhető pápa-érmek között a legrégebbi *XII. Pius pápa* püspöki jubileumi ezüst emlékérmé 1942-ből. Monsignore Eugenio Pacelli 1917-ben szentelték püspökké, 1939–1958 között ült a pápai trónon. Az érmet Aurelio Mistruzzi készítette. Az előlapon „*XII. Pius pápa 25. püspöki évében*” felirattal középen a vecsernyepalástban lévő pápa balra néző mellképe, fején pileolus. Hátlapon „*az igazság és*

* Lakatos Sarolta: Emlékérem-verőtövek a Jósa András Múzeum Kállay-gyűjteményében. NK 96–97 (1997–1998) 111–119.

bölcsesség a te székedre való felkészülés" felirattal az a mozzanat látható, amikor az új püspök a püspöki székében átveszi a pásztorbotot. A püspöki szék oldalán Monsignore Pacelli címere, alul a szelvényben püspökké szentelésének dátuma. Az érem átmérője 59 mm.

Szintén *XII. Pius* pápától való a II. világháború borzalmait követően, a kikönyörgött világbékét üdvözlő, 1946-ban kiadott pápa-érem. (bronz, 50 mm). Alkotója ugyancsak Aurelio Mistruzzi. Az előlapon külső és belső körben *„egy új szellem hajnala ragyogott fel, a világközösség kitört a világgyötreléből”* felirat, középen a pápa balra néző mellképe tiarában, palástban és stólaban, szemüveggel. A mellkép két oldalán a pápa neve, jobbról olasz királyi verdejegy. Hátlapon a firenzei magányos óriás, Michelangelo 1498/99-ben készített, egyetlen szignált szobra, a Pieta-márványcsoport.

Angelo Giuseppe Roncalli bíborost, Velence pátriárkáját 1958-ban 77 évesen koronázták pápává *XXIII. János* néven. A 80. születésnapjára 1961-ben kiadott érem Pietro Giampaoli munkája. Az előlapon *„XXIII. János pápa feliratban”* a pápa jobbra néző mellképe főpapi vállgallérban, stólával, fején a pápai hermelinszegeletes, főkötő-szerű vörös bársonysípkával. (2. kép) Hátlapon a pápa szülőföldjéről, a hegyekkel körülvett Bergamoról készült tájkép, felette a pápa születésének dátuma: 1881. november 23. Az érem átmérője 44 mm, a peremén 986 finomságjegy és az Állami Pénzverde Z monogramja.

2. XXIII. János pápa 80. születésnapjára emlékérmé (előlap)

II. János Pál pápa érmei közül két, 1982-ben kiadott érmet mutatunk be. Az egyiket a 381. évi I. konstantinápolyi és a 431. évi ephesusi zsinat évfordulóinak tiszteletére adták ki. Ismert, hogy a konstantinápolyi zsinat a 325-ben megtartott niceai zsinat hitvallását bővítette ki a Szentlélek Isten tekintetében, az ephesusi zsinat pedig megfogalmazta azt a tanítást, hogy a Boldogságos Szűz Isten Anyja, hangsúlyozva ezzel is Jézus Istenségét. Az éremművész Antonio Berti. Előlapon a pápa jobbra néző mellképe imára kulcsolt kézzel, fején pileolus. Jobbra 986 ezüst finomságjegy, balra a római verde egymásba fonódó IPZS betűi. Hátlapon a zsinatokat és határozataikat kifejezően az infulás kardinálisok conciliumára a Szentlélek sugarai áramolnak, a baloldalon a Boldogságos Szűz a Kisdéddel magasodik. Környezetében: *az I. konstantinápolyi zsinat 1600. és az ephesusi zsinat összehívásának 1550. évében.* (3. kép) Az érem palástján 1428/8000 sorszám. Átmérője 44 mm.

3. II. János Pál pápa zsinati évfordulós érme (hátlap)

A másik érem a pápa 1982. évi *fatimai* zárandoklatát örökíti meg. Ernst Günther Hansing alkotása. Az ezüstérem átmérője 44 mm. Fatima zárandokhely Portugália középső részén, Lisszabontól északra, ahol 1917. május 13. és október 13. között a mezőföldön hatszor jelent meg a Rózsafüzér Szüze három pástorgyermeknek, és titkos üzenetet küldött általuk az emberiségnek. A Fatimai Szűz Bazilikáját 1953-ban szentelték fel. Előlapon a Szentatya fedetlen fejű, jobbra néző mellképe. A művész a pápát könyörgő zárandokként, gyötrelmeket átélő arkifejezéssel ábrázolja, aki főpásztori botját tartja a világ fölé tornyosuló fenyegetések elé. Hátlapon középpontban a Fatimai Szűz ábrázolása, sugárzása áttör a felhőkön, hegysziklákon, alul a három kis pástorgyermek, valamint a Szűz megjelenésének és a Szent Atya zárandokútjának dátuma. Az érem peremén Vatikánváros felirat, valamint a sorszám, 0077/6000.

A gyűjteményben lévő emlékérmek közül végezetül két kevésbé ismert, magyar vonatkozású darabot választottunk ki.

A *Magyar Máltai Lovagok Szövetsége* a II. világháború után emigrációban, Róma központtal folytatta munkáját. Az 1956. október 23-ai magyar forradalom hírére azonnal a honfitársak segítségére siettek, Bécsből irányították a szervező munkát: a lovagok heteken át teljesítettek elsősegély-szolgálatot a magyar-osztrák határon, irányították az Osztrák és Olasz Nagyperjelség, a német, holland, francia, belga, portugál, angol, ír és perui társszövetségeik pénzbeli és természetbeni adományainak Magyarországra és a menekülttáborokba való eljuttatását. A Rend helytartója a magyar lovagok kérésére meghirdette a Szuverén Máltai Lovagrend *Pro Hungaria*-segélyakcióját, majd 1957. március 27-én kelt Szuverén Tanácsi határozattal *Pro Hungaria-emlékérmét* alapítottak a résztvevők munkájának elismerésére.

A koronával fedett, ovális, domború bronzérem 36 mm széles, négyszeres fehér-tégla-vörös sávozású mellszalagon függ. Előlapján középen a barokk stílusú magyar címer, felette a Szent Korona, két vonalkör között a „magyarok hősiességét Krisztusban segítőknek 1956” felirat. A hátlapon középen a máltai kereszt, két vonalkör között köriratban: „Jeruzsálemi Szent János Vendégház”. Az érem bemutatásával is tisztelegni szeretnénk a 900 éves születésnapját ünneplő Máltai Rend előtt.

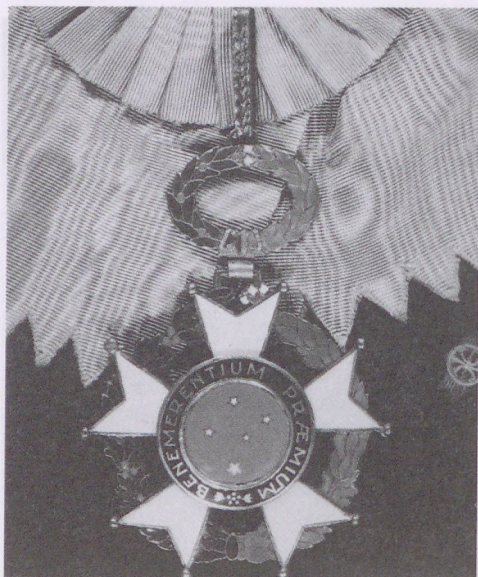
Ismert, hogy a *Magyar Királyi Csendőrség* egységei, személyei (családdal) 1945. március utolsó napjaiban áttelepültek Németországba, majd a háború végén szétszéledtek Dél-Németországban és Ausztriában, ahol csendőr bajtársi köröket alapítottak. (Grazban a Geidorfsgrütel-en csoportosultak újságot is kiadtak, 1947-től Bajtársi Levél néven.) A különböző bajtársi körök (1952-ben 40 ország, 48 csoport vagy szórvány) 1947-ben lefektették a Magyar Királyi Csendőr Bajtársi Közösségek (=MKCsBK) alapjait, 1964-től kanadai központtal. Központi Vezetőségük a Csendőrség alapítása (1881) 100. évfordulójának megünneplésére *Jubileumi Díszérmét* alapított 1978. február 11-i értekezletén, az érmeiket az 1981. évi ünnepeken osztották ki. Éremművész: vitéz Baranchi Tamáska Endre, aki ma az MHBK Ny-Floridai csoportjának vezetője.

Az ezüstérem háromszögletű, zöld színű, vörös szélsávú ripsz-szalagon függ, ami a csendőr hajtóka színeit mutatja. Előlapon bajuszos, kakastollas kalapú csendőrfej balra, hátlapon a csendőrkalapon az I. világháború utáni időktől 1945-ig viselt kalapcímer, Magyarország középcímere. Az érem átmérője 42 mm.

Gazdag a Kállay-gyűjtemény *rendjel anyaga* is, amelyet elsődlegesen báró *altorjai Apor Gábor* és dr. *Kállay Kristóf* kitüntetései alkotnak. A Háromszékből származó báró *altorjai Apor Gábor* 1944. március 19-ig külügyi vonalon dolgozott (Berlin, Varsó, Párizs, Bécs követségein, majd volt a M. Kir. Külügyminisztérium Politikai Osztályának vezetője, a külügyminiszter állandó helyettese, 1939-től pedig szentszéki követünk), Magyarország megszállásakor lemondott tisztről, és haláláig Rómában élt, ott van eltemetve. Életútja második felében a Máltai Lovagrendnek és a magyar ügynek szentelte munkásságát, 1952–1958 között a Rend nagykancellárja volt. Sikeres és eredményes pályája során számos elismerésben részesült, amelyek ma a Kállay-gyűjteményben láthatóak. (Testvéröccsét, Apor Vilmos győri megyéspüspököt az elmúlt év novemberében avatta boldoggá II. János Pál pápa Rómában.)

A rendjel-kollekció nem egy darabja – ismereteink szerint – hazai közgyűjteményben csak a Kállay-gyűjteményben található, ahol ma 41 különféle rendjelet, kitüntetést őrzünk 13 európai, továbbá 4 közép- és dél-amerikai országból, 12 db magyar eredetű, ill. a Habsburg-birodalmi korszakból való.

Gennaro Granito Pignatelli de Belmonte kardinális, volt apostoli nuncius 1911-ben vette át a *Magyar Királyi Szent István Rend* nagykeresztjét a csillaggal. (4–5. képek) A Rendet Mária Terézia alapította 1764-ben 3 osztállyal, egészen rendkívüli polgári érdemekért. A rendvitézektől nemesi öspróbát kértek, ezt 1884-ben törölték el. A rendjelvény becsét növeli, hogy 155 év alatt (alapítástól a Monarchia összeomlásáig) a különböző fokozatokat valószínűleg összesen csak 1703 fő (ebből 591 külföldi) kapta meg, a nagykeresztet 854 személy (közülük 547 külföldi). A rendjelvényen jól láthatók a hangsúlyosan magyar jegyek, így pl. az aranyból való, barokkstílusú magyar Szent Korona, tetején a fehér zománcú (ezüst) apostoli kettős kereszt.

6. Brazil Dél-Kereszt (Cruzeiro) Rend nagykeresztje (előlap)

7. Horvát Zvonimir Király Koronája Rend adományozó oklevele

Altorjai Apor Irma bárónő (Apor Gábor apai nagynénje) viselte a Brünni „Maria Schul” Nemesei Kisebbségintézet díszjelét. Az intézmény a Habsburg Birodalom legrégebbi női alapítványa, amit az özvegyé vált Johanna-Franziska Priscilla de Magnis morva örgrófné alapított 1654-ben, és amely 1918-ig állt fenn. Apor Irma bárónő 1880-ban lett tiszteletbeli alapítványi hölgy. A díszjelet világoskék, fehér szegélyű női csokorszalagon, a bal mell fölött (a bal vállon, a nyak felé rézsútosan tűzve) viselték. Vörös zománc, arany gyöngy-sorokkal, növényi ornamentikával díszített, zárt koronáról függő, arany sugárkoszorúval és gyöngykerettel övezett homorú, óaranyból való díszjel. (71×36 mm) Középen Szűz Mária mennybemenetelekor fehér ruhában és sötétkék alapú, arany csillagokkal borított palástban.

Kállay Miklós rendjeleiből:

Kállay Miklós miniszterelnök 1942-ben vette át a Spanyol III. Károly Rend nagykeresztjét a csillaggal. A rendet III. Károly spanyol király alapította 1771-ben a trónörökös születésének alkalmából, amit katonai, tudományos, művészeti érdemekért adományoznak.

A nagykereszt nyolcágú, villás végű, gömbös, aranyozott szélű, fehér zománcú keresztoszlokokon a középpontból kinövő aranyozott szélű, kék zománcú máltai keresztforma, a keresztoszlokok között lilomokkal. Belső ovális kék mezejében az alapítóra utaló aranyszínű III. látható, két egymással szembe fordított C betű közepén. Hátlapon az arany medallionban kék gyűrűvel övezve a sugárzó Madonna színes öltözetben. A csillag gömbös végű brillantírozott máltai kereszt formát mutat, szárjai között brillantírozott lilomokkal. Középen ovális medallion, felül zománcozott szalagon VIRTUTI ET MERITO jelmondat, a szalag közepén két C betűt formáló zöld babérkoszorúban, kék zománcú III. Belső ovális arany mezejében a sugárzó Madonna színes öltözetben.

Kállay Miklós miniszterelnök 1953-tól New York-ban élt, és ott is halt meg. András fiától vették át a Magyar Érdemrend Szent Koronával ékesített, hadidíszítményes, kardos csillagát, amit az adományozó apja new yorki lakásán lelt fel. A rendet Horthy Miklós kormányzó úr 1922-ben alapította. A bemutatott csillagot 1939–1944 között adományozták. Nyolcsugarú, áttört, ezüst csillagon arany és smaragdzöld szélű, fehér zománcú, a központ felé összefutó szárú kereszt. Zöld babérkoszorú övezte középpajzsában vörös zománcmezőben, arany hármaskalmon nyugvó nyitott koronából arany apostoli kettős kereszt nő ki. A középpajzsot a Szent Korona fedi. A keresztoszlokok között 5-5 arany sugár, a pajzs alatt két keresztbe fektetett kard, alul az arany sugarakon zöld babérág.

Kállay Kristóf rendjeleiből

Végezetül, de nem utolsósorban dr. Kállay Kristóf gyűjteményalapító néhány kitüntetése:

A *Portugál Dom Henrique Infáns Rend* nagytiszti keresztje a csillaggal. A tudománykedvelő Tengerész Henrik herceg halálának 500. évfordulóján, 1960-ban alapították a rendet, amelyet hazai és külföldi személyek és intézmények egyaránt elnyerhetnek. Dr. Kállay Kristóf FAO szakértő, aki tagja volt a Lisszaboni Földrajzi Társaságnak is, 1981-ben vette át a kitüntetést. A rendjelvény aranyba foglalt, vörös zománcú mantuai kereszt, hátlapja sima aranyozású. Függesztő tagja két tölgyfalevél között egy makktermés. Fekete-fehér-kék sávozású nyakszalagon függ. A kilenc sugárnyalábból álló, aranszínű alapra helyezett kilencágú csillagon fehér mezőben, a vörös zománcú mantuai kereszt látható.

Szuverén Máltai Lovagrend Érdemrendjének nagykeresztje a csillaggal, civil tagozat. A magas kitüntést Kállay Kristóf 1981-ben nyerte el. 1916-ban (1920-ban?) az Osztrák és Cseh Nagypriorátus számára alapított Érdemrendet Fra Galeazzo nagymester 1928-ban az egész Máltai Lovagrendre kiterjesztette. A nagykereszt aranszínű koronán függő, arany szélű, fehér zománcú, ívelt villás végű görögkereszt (= a keresztoszárak reszt: aranszínű koronán függő, arany szélű, fehér zománcú, ívelt villás végű görögkereszt, fehér zománcgyűrűcsúcsa kettéágazik, kifelé ívelő, rövid liliomvéggel). Gyöngykeretben lévő középpajzson, fehér zománcgyűrűben a rendi jelmondat: MILITAREIS ORDO EQUITUM MELITENSII BENEMERENTI, amely a vörös zománcú mezőben elhelyezett, fehér zománcú máltai keresztet övezi. Hátlapon két arany vonalkör közötti fehér gyűrű övezi az 1920 feliratú vörös mezőt. A nyolcsugarú, tömött sugarazású, brillantírozott ezüst csillagon a kereszt előlapja, a felső keresztoszár fölött aranszínű korona.

A *Pius-Rend nagykeresztje a csillaggal* kitüntetést dr. Kállay Kristóf szentszéki nagykövetként 1985-ben vett át. A rendet IX. Pius pápa 1847-ben alapította, megújítva a IV. Pius pápa (1559–1565) által létrehozott azonos nevű rendet. A rend 3 osztályú, amit az egyház és a társadalom érdekében végzett kimagasló szolgálatainak megjutalmazásaként adományoznak. A nagykereszt ibolyakék zománcú nyolcsugarú csillag, a keskeny sugarak között lángnyalákkal. A csillagra helyezett, gyöngykörbe foglalt középpajzson aranszínű mezőben a rendi jelmondat: VIRTUTI ET MERITO, ami gyűrűként övezi a fehér mezőben, két sorban elhelyezett aranybetűs Pius IX. feliratot. A brillantírozott, nyolcágú, hullámos sugarakból álló ezüst csillagon a kereszt előlapját helyezték el.

*

A konferencia címe, *Az arisztokrácia éremgyűjtése*, talán kétszeresen is igaz a Kállay gyűjteményt illetően; a szó eredeti és átvitt értelmében is. Magyar ősnemesi családok érdemes leszármazottai, eredményekben gazdag életútjuk során számos elismerésben részesültek. Dr. Kállay Kristóf gyűjteményalapítónak pedig sikerült megnyernie barátait, családtagjait, hogy a tulajdonukat képező insigneiket, rendjeleket, emlékérmeket átadják neki, amivel megalapozta a Kállay-gyűjtemény létrejöttét. Ilyen vonatkozásban is méltó utóda felmelegednek, így pl. apai nagyapjának, Szabolcs vármegye nagyteknétyű főispánjának, Kállay Andrásnak (1839–1919), aki a századelőn tagja volt a Magyar Numizmatikai Társulatnak.

Lakatos Sarolta

Jósa András Múzeum Kállay Gyűjteménye
Nyíregyháza

Fotó: Boros György

DIE KÁLLAY-SAMMLUNG

Resümee

Die Kállay-Sammlung führt den Namen seines Gründers, den von Dr. Kristóf Kállay. Von 1993 an bildet den Kern der Sondersammlung im András Józsa Museum die Sammlung und Käufe des Gründers während seiner in Rom verbrachten 50 Jahre lang dauernden Emigration. Durch die Erweiterung des Spenderkreises ist die Kállay-Sammlung zu einer durch die schriftlichen Quellen und Gegenstände sich immer mehr vermerhenden Sammlung geworden, zur Zeit verfügt sie über mehrere „Subsammlungen“.

Hier wird unter anderen die verwahrte Korrespondenz des Ministerpräsidenten Dr. Miklós Kállay – Vater des Gründers –, seine Aufzeichnungen in der Emigration, die Orden und die Bibliothek des Diplomaten Baron Gábor Apor

von Altorja, die Bibliothek des Markgrafen *Hubert Pallavicini* sowie ein Teil des Nachlasses des Wiener Gold- und Silberschmieds *Dietrich Oscar*, der literarische Nachlaß des Schriftstellers und Journalisten *Ferenc Illosvay* usw.

Für besonders reich gilt die die faleristische Kollektion der Kállay-Sammlung (Stempeln von Gedenkmünzen, profane und vatikanische Gedenkmünzen, maltesische Insignien, Orden, Auszeichnungen). Die Stempeln der Gedenkmünzen waren mit den Namen von den berühmten Schmieden *August Kleeberg* und *Johann Michael Scharff* verbunden. (Sie waren auf Ungarn bezüglich, aus Anlaß des Ausgleichs von 1867, zum Gedenken an den Grafen *Lajos Batthyány*, *Ferenc Deák* usw.)

Die Papstmünzen waren im Besitze des Diplomaten von *Dr. Kristóf Kállay*, der seine zahlreichen Auszeichnungen, Schriftstücke, Dokumente im Zusammenhang mit seiner Tätigkeit in Malta, bzw. die verwahrten Dokumente Schriftstücke, sowie Privatgegenstände bzgl. der Vorfahren der Familie Kállay der Sammlung geschenkt hat.

In der Ordenskollektion sind 41 Orden verwahrt, manch eines von diesen ist unter den heimatlichen öffentlichen Sammlungen nur hier aufzufinden, zB. Großkreuz mit Stern des Königlich-Ungarischen St. Stephan-Ordens, Orden der Krone des kroatischen Königs *Zvonimir*, Orden des Süd-Kreuzes (*Cruzeiro*), Peruanischer Sonnen-Orden, Großkreuz mit Stern Jose Matias Delgado-Orden von Salvador, sowie Ehrenzeichen des ältesten Frauenstifts des Habsburgischen Reiches (1654) – Adeliges Fräuleinstift „Maria Schul“ in Brünn. Nur hier gibt es eine ständige Ausstellung über den Souveränen Malteser Ritterorden.

(Fordította: Daróczy Edit)

Késő római pénzek archaeometallurgiai vizsgálata

Bevezetés

C. J. Thomsen vetette fel elsőször a múlt század 30-as éveiben, hogy az emberiség történetében volt egy önálló bronzkor. Ezt elsősorban a dániai bronztárgyak vizsgálata alapján állította.¹ Ám az önálló bronzkor létét még az 1870-es években sem fogadták el egyértelműen.² Az őskor – ma már klasszikusnak mondható – hármas felosztását a magyar szakemberek az elsők között ismerték el, sőt saját eredményeikre támaszkodva támogatták azt.³ A hosszantartó vita során elhangzó érvek-ellenérvek nyomán, ha némi fáziskéséssel is, de nálunk is elkezdődött a bronztárgyak alaposabb vizsgálata. A Magyarországon készült bronztárgyak módszeres összegyűjtése dődt a bronztárgyak alaposabb vizsgálata. A Magyarországon készült bronztárgyak módszeres összegyűjtése után a fő nyersanyagformákat, az öntőmintákat is összegyűjtötték.⁴ A régészeti tárgyak vizsgálatánál elsősorban az ötvözetek összetételére helyezték a hangsúlyt.

A külföldi eredményeket a magyar kutatók sietve felhasználták (Érdy János, Hampel József, Miske Kálmán). Különösen Otto Kröhkének a közép-európai réz-antimon ötvözetekre vonatkozó nagyszámú analízise volt fontos a magyar kutatás számára.⁵ Érdy János munkájához jó támpontot nyújtott Ipolyi Arnold anyaggyűjtése⁶ és Kubinyi Ferenc gyűjteménye, melyek ismertetésére az Archaeologiai Közlemények hasábjain került sor.⁷ Kubinyi Ferenc volt az első, aki a bronzkor kifejezést használta, a bronz ötvözelemként pedig – ugyancsak elsőként hazai szakirodalmunkban – az őnt említi. Ő végeztetett először fémanalízist is régészeti tárgyakon hazánkban.

Érdy János, Ipolyi Arnold, Kubinyi Ferenc cikkei nyomán a bronzkori kincsleletekről szóló tanulmányaikban (Rómer Flóris,⁸ Majláth Béla,⁹ Bölönyi Sándor,¹⁰ Lehoczky Tivadar,¹¹ Nyáry Jenő,¹² Somogyi Rezső¹³) már következetesen a bronzkor megnevezést használják.*

¹ Thomsen, C. J.: Leitfaden zur nordischen Alterthumskunde. Kopenhagen, 1837.

² Hostmann, C.: Zur Geschichte und Kritik der nordischen Systems der drei Culturperioden. Arch. f. Anthr. 8 (1875) 281–314.; Hostmann, C.: Zur Geschichte und Kritik der nordischen Systems der drei Culturperioden. Arch. f. Anthr. 9 (1876) 185–218.; Hostmann, C.: Zur Bronzealter-Frage. Arch. f. Anthr. 10 (1877) 63–73.; Hostmann, C.: Studien zur vorgeschichtlichen Archäologie. Braunschweig, 1890.; Lindenschmit, Ludwig.: Entgegnung auf die vorstehenden Bemerkungen des Herrn Sophus Müller zu meiner „Beurtheilung der nordischen Bronzekultur und des Dreiperiodensystems.“. Arch. f. Anthr. 9(1876) 141–155.

³ Luczenbacher (Érdy) János: Dánországi régi sírhalmokról. MTAÉ 7 (1847) 216–221.; Luczenbacher (Érdy) János: A pogány magyar sírok körül tett felfedezések. MTAÉ 7 (1847) 282–289.; Luczenbacher (Érdy) János: Kelenföldi pogány sírokról. AK 2 (1861) 29–45.; Kubinyi Ferenc: Magyarországon talált kő- és bronzkori régiségek. AK 2 (1861) 81–113.; Rómer Flóris: Műrégészeti kalauz különös tekintettel Magyarországra. I. Pest, 1866.

⁴ Hampel József: A bronzkor emlékei Magyarhonban. I–III. Budapest, 1886–1896. 180–202. A három vaskos kötetben az addig Magyarországon előkerült bronzkori leleteket a teljesség igényével gyűjtötte össze. A III. kötetben pedig áttekintő ismertetést adott róluk.

⁵ Kröшке, Ottó: Chemische Untersuchungen an vorgeschichtlichen Bronzen Schleswig-Holsteins. Hamburg, 1890. 30–38.

⁶ Ipolyi Arnold: Magyar régészeti krónika. AK 2 (1861) 285–317., AK 3 (1863) 169–179.

⁷ Kubinyi Ferenc: Magyarországon talált kő- és bronzkori régiségek. AK 2 (1861) 81–113.

⁸ Rómer Flóris: Műrégészeti kalauz különös tekintettel Magyarországra. I. Pest, 1866.; Rómer Flóris: A czakói bronz-edény. ArchÉrt 2 (1869) 290–292.; Rómer F.: A czakói bronzedény ügyéhez. ArchÉrt 3 (1870) 114–115.; Rómer Flóris: Résultats généraux du mouvement archéologique en Hongrie avant la VII. session du congrès international d'anthropologie et d'archéologie préhistoriques á Budapest 1876. Compte-Rendu. Budapest, II. 1–187.

* A 9–13. jegyzetszámokhoz tartozó lábjegyzetek az 58. oldalon találhatók.

Az 1876-os budapesti régészeti kongresszus újabb lökést adott a magyarországi régészeti kutatásoknak és a hazai régészet nemzetközi tekintélyét is emelte.¹⁴ A kongresszuson vita alakult ki a bronzművéség eredetét illetően, s ezért Rómer egy levélben kérte Szántai Aladárt – akinek előadása váratlan betegsége miatt nem hangzott el a kongresszuson –, hogy cáfolja a magyarokat ért vádak. Szántai eleget téve Rómer kérésének részletesen elemezte, hogy mely nép hozhatta magával azt a tudást, amely a bronz előállításához kellett. Vizsgálatai során arra a következtetésre jutott, hogy az ötvözés ismerete Ázsiából terjedhetett el az őskori népmozgások következtében, de a hazánkban talált bronztárgyak már az itteni ércek felhasználásával helyi bronzművesek kezén készültek.¹⁵

A magyarországi bronzleletek iránt megnyilvánuló nemzetközi érdeklődés ellenére még az ősrégészeti kongresszust (1876) követő évtizedekben is előfordul, hogy egyes tudósok kétségbe vonják a magyar bronzkor önállóságát, holott Nyáry Jenő a pilinyi ásatáson előkerült kohók, öntőtégelyek és öntőminták, valamint bronz félkész- és kész tárgyak segítségével azt egyértelműen bebizonyította.¹⁶ A vitának egy örvendetes gyakorlati következménye is volt: a Nemzeti Múzeum egy vegyész alkalmazott Loczka József személyében, aki nemcsak az ötvözet összetételét, hanem százalékos arányát is pontosan meg tudta állapítani. Analízise szerint a Kurdon (Tolna megye)¹⁷ előkerült – korabeli szóhasználatlaltól élve – kazán 81,46% rezet és 4,57% önt tartalmazó ötvözet viszonylag magas ólomtartalmú volt (13,95%),¹⁸ a megvizsgált ciszta 88,68% rezet, 11,44% önt tartalmazó ötvözet a bronz átlagos arányának felel meg.¹⁹

Hampel József hatalmas anyagot felölelő háromkötetes monográfiája, rendkívül előremutató módon, egy-egyben vizsgálta a tárgyak formáját, díszítésének, készítésének, használatának módját, s még a babiloni súlyrendszer vizsgálatáig is eljutott. Az elsősorban funkcionális alapon rendszerező monográfia értékelő részében külön fejezetben foglalkozott a bronzeszközök készítésével. Véleménye szerint a magyarországi bronzkori fémművesség az Északi-, Déli- és Keleti-Kárpátokban a felszínen bányászott ércekből dolgozott, az ötvözéshez szükséges önt pedig távolsági kereskedelem útján Európa más régióiból szerezték be. Loczka József vegyelemzései alapján arra hívta fel a figyelmet, a kereskedelem révén pálca, karika, stb., vagy leggyakrabban öntőlepenyek formájában az egyes lelőhelyekre eljuttatott nyersanyagtömböknek magas volt a réztartalma, s önt alig lehet kimutatni. Mindezek alapján arra a következtetésre jutott, hogy a bronzkori leletegyüttesekben talált töredékeknek az újrahasznosításon túl a nyersanyag ötvözésében is szerepe volt. Az öntési eljárások részletes ismertetése mellett (tégely, öntés földbe, homokba, agyag- és homokkőbe, illetve fém formába, viaszveszejtéses eljárás) kitért az öntőformák készítéséhez használt előformák kérdésére is (nyomóminták agyagból, fából, stb.), és ismertetette a Magyarországon addig előkerült öntőminták mintegy felét, összesen 43 darabot. Szólt az alapvető hőkezelési és fémmegmunkálási eljárásokról is. Ismertetette fémművesség szerszámkészletét (fűrészek, kalapácsok, vésők). Hampel jól látta az egyes eljárások jelentőségét. Időrendi összefüggést látott az alacsony óntartalmú, korábban tartott bronztárgyak, és a magas technikai színvonalon kivitelezett, főként fegyverekből álló leletek között. Különösen az ötvözet keménységét növelő, színét az aranyhoz közelítő, antimont is tartalmazó kardokat és lándzsákat tartotta ebben a tekintetben mérvadónak. Munkája Magyarországon évtizedekre a további kutatások kézikönyve lett.²⁰

Darnay Kálmán nem elégedett meg a leletek funkciójának pusztá találgatásával, hanem saját kezűleg is készített tárgyakat és ezeket használat közben is kipróbálta.²¹ Wosinsky Mór a maga lengyeli feltárásai során

⁹ Majláth Béla: A lipthói szép kard. ArchÉrt 4 (1870) 17–18.; Majláth Béla: Két bronzú Liptómegeében. ArchÉrt 4 (1870) 112–114.; Majláth Béla: Még egyszer a lipthói szép kard. ArchÉrt 4 (1870) 271–272.; Majláth B.: A bronz korszak. ArchÉrt 5 (1871) 153–157.; Majláth Béla: A sztrechnói öblöny. ArchÉrt 7 (1872) 269–272.

¹⁰ Bölönyi Sándor: A szent-peterszegi bronzlelet. ArchÉrt 7 (1873) 79–81.

¹¹ Lehoczky Tivadar: Karikával ellátott bronz-szekerce. ArchÉrt 7 (1873) 257–258.

¹² Nyáry Jenő: A pilinyi régiségekről. ArchÉrt 3 (1870) 125–129.; Nyáry Jenő: A bronzcultura Magyarországon. ArchÉrt 5 (1885) 281–282.

¹³ Somogyi Rezső: 27 font bronz régiség... ArchÉrt 5 (1871) 18.

¹⁴ Henszlmann Imre: A történelem előtti és embertani VIII. nemzetközi congressusnak Budapesten tartott ülései és kirándulásai. ArchÉrt 10 (1876) 237–267.; Schaaffhausen, Hermann: Der internationale prähistorische Congress in Budapest am 4. bis 11. September 1876. AfA 1876, 277–294.; Wurmbrand, Gundacker: Bericht über den VIII. Congress für Anthropologie und vorgeschichtliche Archäologie in Pest. MAG 1877. 15–35.

¹⁵ Szántai Aladár: Az őskori bronzgyártás hazánk területén. Magyarvárad, 1878. 4., 18–19.

¹⁶ Lásd a 12. jegyzetben felsorolt irodalmat.

¹⁷ Wosinsky Maurus: Etruskische Bronze-Gefässe in Kurd. UR 1885. 309–322.; Wosinsky Mór: Tolnavármegye az őskortól a honfoglalásig. I–II. Budapest, 1896.

¹⁸ Loczka József: A kurdi etruszk bronzkazán vegyelemzése. ArchÉrt 5 (1885) 149.

¹⁹ Loczka József: Kurdi ciszták vegyelemzése. ArchÉrt 5 (1885) 280–281.; Aztán általánosságban is: Loczka József: Hazai bronzkori tárgyak vegyelemzése. Math. Tt. Ért. 1889. 275–291.

²⁰ Hampel József: A bronzkor emlékei Magyarhonban. I–III. Budapest, 1886–1896.

²¹ Darnay Kálmán: Sümegh vidékének őskora. AK 22 (1899) 19–66.

bronzkor „pénzforgalomról” is írt.³⁷ Ez és a pénzvizsgálatokról szóló más dolgozatok³⁸ keltették fel a figyelmet Szabó Géza munkálkodása iránt és egy beszélgetés során felvettem, hogy lehetne vizsgálni ténylegesen pénznek készült fémeket is. Tudtam, hogy Szabó Géza Magyar Állami Eötvös Ösztöndíj támogatásával 1996-ban részt vett a bradfordi egyetem archaeometallurgiai tanszékének posztgraduális képzésén, ahol lehetőséget kapott az intézményben található igen modern eszközök, műszerek használatára, s így a hallatlanul drága vizsgálatokat lényegében ingyen végezhetette el. Miután heteken belül visszamenni készült Bradfordba, megkértem, hogy néhány római bronzpénz vizsgálatát végezze el. Ő készségét nyilvánította, de előre megmondta, hogy ez csak a pénzek roncsolásával végezhető el. Mire én rendelkezésére bocsájtottam 4 darab római érmét, melyeket úgy vettem marokszámra egy éremcsere-közvetítésen Pesten. Az volt a vételnél is és az most is a benyomásom, hogy ezek a kupacban árusításra kitett pénzek egy lelet részei, mely a gyűjtők kezén széthurcoltatott, azaz tudományos értékük vajmi kevés. Négy érmét adtam át:

93. minta: Constans
AE4
Kyzikos, 337–339 SMKA
LRBC 1. 1283
GLORIA EXERCITVS – 1 jelvényes típus

94. minta: II. Constantinus
AE4
Alexandria, 337–340 SMALA
LRBC 1. 1455
GLORIA EXERCITVS – 1 jelvényes típus

95. minta: I. Constantinus
AE4
Constantinopolis, 335–337 CONST
LRBC 1. 1024–1025
GLORIA EXERCITVS – 1 jelvényes típus

96. minta: Constantinopolis SMNB
AE3
Nicomedia, 330–335
RIC 7. 196.

Kőhegyi Mihály

KÉSŐ RÓMAI RÉZPÉNZEK ARCHAOMETALLURGIAI VIZSGÁLATA

A római kori pénzek kutatása során mind hazai, mind nemzetközi viszonylatban viszonylag kevés az érmek anyagszerkezeti változásainak vizsgálatát célul tűző numizmatikai tanulmányok száma. Ezért is öröndetes, hogy Magyarországon az elmúlt időszakban egyre nő azon tanulmányok száma, melyek révén az érmek összetételének történeti összefüggések keretében való vizsgálatára is sor kerülhet. Kőhegyi Mihály felkérésére ezúttal erre vállalkozunk négy olyan késő római érme vizsgálatával, melyek pontos előkerülési körülménye nem ismert.

Röviden talán érdemes kitérni arra, mit is értünk archaeometallurgián. E régészeti fémleletek vizsgálatára szakosodott tudományág nemcsak a tárgyak anyagösszetételét vizsgálja, de belső szerkezetét, a megmunkálást,

³⁷ Szabó G.: Adatok a késő bronzkori pénzforgalom kérdéséhez. (In.: Tanulmányok és Közlemények. Szerk.: Ujváry Zoltán) Debrecen–Szolnok, 1995. 49–56.

³⁸ Martin Ferenc: A vimináciumi koloniális pénzverde lehetséges technológiája. Az Érem 44 (1988) 5–9.; Hegedüs Zoltán: A római császárkori sesterciusok pénzveréstechnikai vizsgálata. NK 90–91 (1991–1992) 51–60.; Biróné Sey Katalin: Bemerkungen zur keltischen Prägtechnik in Transdanubien. In Festschrift für Mária R. Alföldi. Frankfurt am Main, 1991. 41–50.; Óvári Ferenc–Gegus Jenő–Halmos Pál: Chemical analysis of selected antoniniani of emperors Gordianus III. and Philippus I. and II. NK 94–95 (1995–1996) 19–25.

az előállítás módját, mikéntjét is. Különös figyelmet fordít a különböző technikátörténeti jelenségekre és a fémtárgyakon a korróziós folyamatok eredményeként létrejövő változásokra, mely utóbbiak akár e darabok restaurálását, helyreállítását is könnyebbé tehetik. Egy-egy ilyen fémvizsgálat sorozat számos olyan kérdésre választ adhat, amely sokszor messze meghaladja a hagyományos tipológiai vizsgálatok lehetőségeit. Erre példaként szeretnénk ismertetni a négy késő római érme vizsgálati eredményeit, továbbá kitekintésként arról is szólni röviden, hogy ezen kutatási eredmények milyen további lehetőségeket kínálnak a tudományterület számára, s milyen újabb kérdéseket vetnek fel.

Magyarországon a másfél évszázadra visszatekintő régészeti fémvizsgálatok történetében numizmatikai leletek esetében viszonylag későn, csak az utóbbi három évtizedben végeztek jelentősebb vizsgálatokat. Ezek során római kori érméket és különböző, főként a Nemzeti Múzeum gyűjteményében lévő pénzeket, verőtöveket vizsgált Káplár László, Költő László, Karetka Gábor, Gegus Ernő és Bakos Miklós³⁹, de olyan vizsgálatra, ket vizsgált Káplár László, Költő László, Karetka Gábor, Gegus Ernő és Bakos Miklós³⁹, de olyan vizsgálatra, melyeknél a tárgy felületén látható mikrojelenségeket, az anyag összetételét, a csiszolati kép alapján az anyag szerkezetét komplex módon együttesen vizsgálták volna, nem került sor.

A minták előzetes kiválasztásának szempontjai között egyrészt az szerepelt, hogy – mivel itt roncsolásos vizsgálatokról van szó – lehetőleg kevésbé értékes, nagy szériában előforduló, viszonylag kisméretű mintákat válasszunk ki, melyeknek szállítása könnyű és vizsgálata viszonylag olcsó. Erre a célra tökéletesen megfelelőnek látszottak a tömegesen előforduló, muzeológiai szempontból sem nagy értéket képviselő, szórvány késő római kori érmék, amelyek azonban rendelkeznek típusaik minden jellegzetességével – így általános következtetések levonására is alkalmasak.

A kiválasztott négy mintából hűrirányban vágunk le egy-egy néhány négyzetmilliméteres részt, hogy a pénzeket teljes vastagságukban vizsgálhassuk. A mintavételt illetve a csiszolatok előkészítését és a vizsgálatok egy részét a bradfordi archaeometallurgiai kutatólaborban, az egyetem szívességéből végeztük.⁴⁰ A mintákat gyémántkoronggal vágjuk le, így az anyagvesztés minimális volt, s a folyamatos hűtéssel elkerültük a minták felmelegedését is, ami esetleg anyagszerkezeti változásokhoz, ezáltal téves eredményekhez vezethetett volna. A minták beágyazása során szintén hidegeljárást alkalmaztunk: a Buehler műgyanta használatával gyakorlatilag szobahőmérsékleten, nagyobb hőmérséklet vagy nagyobb nyomás nélkül is elvégezhető volt e művelet. A csiszolatokat először vizesen kézzel, majd MIDIMET félautomata gépen csiszoltuk tovább, végül forgó kocsirongon gyémánt kendővel kézzel políroztuk készre, majd vasklorid (FeCl_3) vizes oldatával marattuk.⁴¹

A vizsgált minták leírása

BRBAJ93

Első pillantásra látható, hogy az érme előlapjának szélén kisebb-nagyobb sugárirányú repedések láthatók. A szélek körben épek, egészek, illetve elkülöníthető, hogy a felület kráteres a korróziótól. Ezek a kráterek a kristallitok határán erősebbek, kristályközi korrózióra utalnak. A körirat jobboldalra egy kissé elcsúszott, de majdnem ép. (1. kép 1.) A hátapon a szélek közelében szintén megfigyelhetők a sugárirányú repedések, valamint a felületen az apró, korrózió okozta kráterek. Az éremkép egészen mondható, a középponttól szintén kicsit jobbra csúszva helyezkedik el. (1. kép 2.)

A csiszolaton jól látható, hogy a felszín közelében lényegesen tömörebb a felszín közeli rész, a belső részen pedig lazább a szövetszerkezet, a kristallitállomány egymástól távolabb elhelyezkedő, szinte szivacs-

³⁹ Káplár L.: I. István pénzei anyagvizsgálatának eredményei. Alba Regia 14(1975) 253–238.; Gedai I.: A magyar pénzverés kezdete. Budapest, 1986. 99–104.; Bakos, M. – Gegus, E.: Laser microspectrochemical analysis of Roman coins minted from copper alloys in Viminacium. ActaArchHung 31(1979) 3–8.; Bakos, M. – Borszéki, J.: Chemical analysis of the silver coins of king St. Stephen. In.: Archaeometrical Research in Hungary. National Centre of Museums, Budapest 1988. 189–194.; Gegus, E. – Bakos, M.: Laser-microspectrochemical analysis of Greek silver coins of Sicily. In.: Archaeometrical Research in Hungary. National Centre of Museums, Budapest 1988. 195–196.; Gegus, E. – Bakos, M.: Laser-microspectrochemical analysis of some Hungarian gold coins. In.: Archaeometrical Research in Hungary. National Centre of Museums, Budapest 1988. 197–199.; Bakos Miklós személyes segítségét ezúton is köszönjük, és külön szeretnénk megköszönni, hogy adatait rendelkezésünkre bocsátotta.

⁴⁰ Ezúton is szeretnénk köszönetet mondani M. Pollardnak, hogy lehetővé tette számomra a tanszékén végzett munkát, s G. McDonnellnek, az archaeometallurgiai kutatócsoport vezetőjének a vizsgálatokhoz nyújtott segítségét.

⁴¹ Próbálkoztunk a vasklorid alkoholos oldatával is, de azt tapasztaltuk, hogy a konkrét esetekben a vizes oldat mutatott értékelhetőbb csiszolati képet.

1. kép 1. BRBAJ93c 10×

Előlap, a szélek közelében mély, sugárirányú repedésekkel

1. kép 2. BRBAJ93b 10×

Hátolda, a szélek közelében sugárirányú repedésekkel

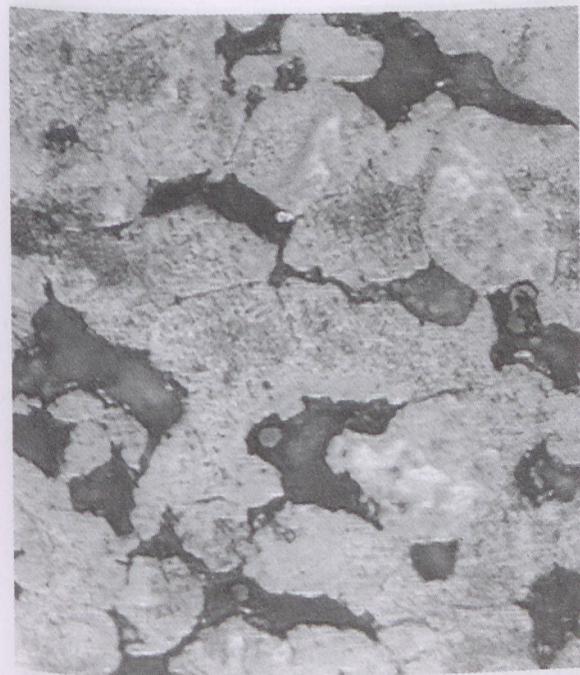
1. kép 3. BRBAJ93d 50×

Érme hűrirányú metszete, a felszín közelében tömör, a belső részeken lazább szövetszerkezettel

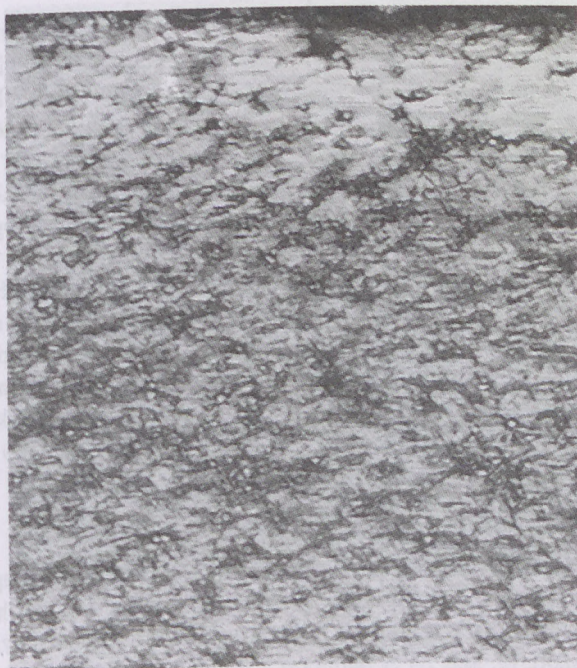

1. kép 4. BRBAJ93g 400×

Érme hűrirányú metszete, részlet, a felszín közelében tömör szövetszerkezet ikerkristallitokkal

2. kép 1. BRBAJ93f 400×
Érme hűrirányú metszete, részlet, a belső részekben teljesen laza szövetszerkezettel

2. kép 2. BRBAJ94e 100×
Érme hűrirányú metszete, a felszín közelében tömör, a belső részekben lazább szövetszerkezettel

2. kép 3. BRBAJ94f 400×
Érme hűrirányú metszete, részlet, a belső részekben is jól megfigyelhető az élek irányába elnyújtott szövetszerkezet

2. kép 4. BRBAJ94g 400×
Érme hűrirányú metszete, részlet, közvetlenül a felszín alatt jól megfigyelhető az erősen tömörödött, az élek irányába elnyújtott szövetszerkezet

szerű. (1. kép 3.) A szemcsék teljes keresztmetszetben egy irányban enyhén elnyúltak. A 400×-os nagyításnál különösen jól láthatók a közvetlenül a felszín alatti mintegy 250 mikronnyi rétegen a teljesen összetömörödött szemcsék közötti ikerkristallitok is. (1. kép 4.) A belső részekről készített hasonló nagyításon jól kivehető a rendkívül laza, de mégis kissé egy irányban elnyúló szövetszerkezet. (2. kép 1.)

A metszet összességében egy réztárgy maratott képét mutatja, a felszín közeli rétegben néhány helyen megfigyelhető ikerkristallitok pedig a megmunkált tárgy hőkezelésére utalnak. Az ikerkristallitok elhelyezkedése és száma azonban egyaránt azt bizonyítja, hogy a hőkezelés nem volt tökéletes, viszonylag alacsony hőfokon, s rövid ideig tartott.

A XRF-vizsgálat képe gyakorlatilag tiszta réz képét mutatja, a részletek kinagyítása mellett is a szennyezőknek gyakorlatilag csak minimális intenzitását lehet megfigyelni.

Az EDS-vizsgálatok kvantitatív eredményei alapján nyilvánvaló, hogy az alapanyag mintegy 97,36%-os tisztaságú réz, tehát sokkal inkább egy enyhén szennyezett rézről, mint ötvözetéről, bronzról lehet beszélni. Ezek alapján az enyhén szennyezett rézalapanyag sokkal inkább megfelel a pénz alapanyagának meghatározására, mint a bronz kifejezés.⁴² (5. kép 1–3., 1. táblázat)

BRBAJ94

Az alaposabb megtekintés során az érme előlapjának szélén apró, sugárirányú repedések figyelhetők meg. A szélek körben épek, egészek, illetve látható, hogy a felület a korróziótól kráteres. Az a tény, hogy a kráterek a kristallitok határán erősebbek, kristályközi korrózióra utal. A körirat baloldalra egy kissé elcsúszott. (3. kép 1.) A hátapon a szélek közelében szintén megfigyelhetők az apró sugárirányú repedések, valamint a felületen az apró, korrózió okozta kráterek. Az érmen nagyjából a teljes éremkép rajta van, szintén kicsit balra csúszva. (3. kép 2.)

A csiszolaton jól látható, hogy a felszín közelében lényegesen tömörebb a felszín közeli rész, a belső részekben pedig lazább a szövetszerkezet, egymástól távolabb elhelyezkedő, szinte szivacszerű kristallitállomány figyelhető meg. (2. kép 3.) A szemcsék teljes keresztmetszetben egy irányban jól láthatóan elnyúltak. Közvetlenül a felszín alatti rétegben 400×-os nagyításnál különösen jól látható a teljesen összetömörödött, deformálódott szemcsék nyúlási iránya az élek felé. (2. kép 4.) A belső részekben a rendkívül lazán elhelyezkedő szemcsék teljes keresztmetszetben szintén jelentős mértékben elnyúltak.

A metszet egy réztárgy maratott képét mutatja, melyben néhány helyen a felszín közeli rétegben ikerkristallitokat lehet megfigyelni, s ez a megmunkált tárgy hőkezelésére utal. A teljes keresztmetszetben elnyúló szövetszerkezet, valamint az ikerkristallitok elhelyezkedése és száma egyaránt azt bizonyítja, hogy a hőkezelés nem volt tökéletes, viszonylag alacsony hőfokon és csak nagyon rövid ideig tartott.

A XRF-vizsgálat képe gyakorlatilag tiszta réz képét mutatja, a részletek kinagyítása mellett is a szennyezőknek gyakorlatilag csak minimális intenzitását lehet megfigyelni.

Az EDS-vizsgálatok eredményei alapján látható, hogy a 94,22%-os réztartalom mellett az ón csak mintegy 1%. (5. kép 4., 6. kép 2–3., 1. táblázat)

BRBAJ95

Az érme előlapjának szélén apró, sugárirányú repedések láthatók. A szélek körben épek, egészek. A tárgy felülete enyhén kráteres a korróziótól. A körirat baloldalra egy kissé elcsúszott, de majdnem ép. (3. kép 3.) A hátapon ugyanúgy felfedezhetők a szélek közelében az apró sugárirányú repedések, valamint a felületen az apró, korrózió okozta kráterek. Az érmen nagyjából a teljes éremkép rajta van, egy kissé jobbra csúszva. (3. kép 4.)

A csiszolaton jól látható, hogy a felszín közelében a szövetszerkezet egészen tömör, a belső részekben lényegesen lazább szerkezetű. A szemcsék teljes keresztmetszetben egy irányban elnyúltak. Közvetlenül a felszín alatti rétegben a teljesen összetömörödött szemcsék között helyenként ikerkristallitok is megfigyelhetők.

A metszet összességében egy réztárgy maratott képét mutatja, melyben néhány helyen a felszín közeli rétegben ikerkristallitokat lehet megfigyelni, s ez a megmunkált tárgy hőkezelésére utal. Az ikerkristallitok elhelyezkedése és száma egyaránt azt bizonyítja, hogy a hőkezelés nem volt tökéletes, s viszonylag alacsony hőfokon, rövid ideig tartott.

⁴² Ezúton is szeretnék köszönetet mondani az EDS-vizsgálatokat végző Dobránszky János és munkatársai segítségéért.

3. kép 1. BRBAJ94a 10×
Előlap, a szélek közelében apró, sugárirányú
repedésekkel

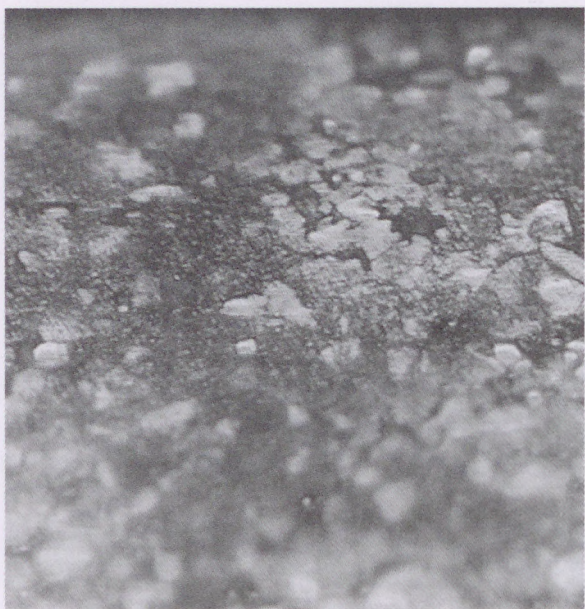
3. kép 2. BRBAJ94b 10×
Hátlap, a szélek közelében apró, sugárirányú
repedésekkel

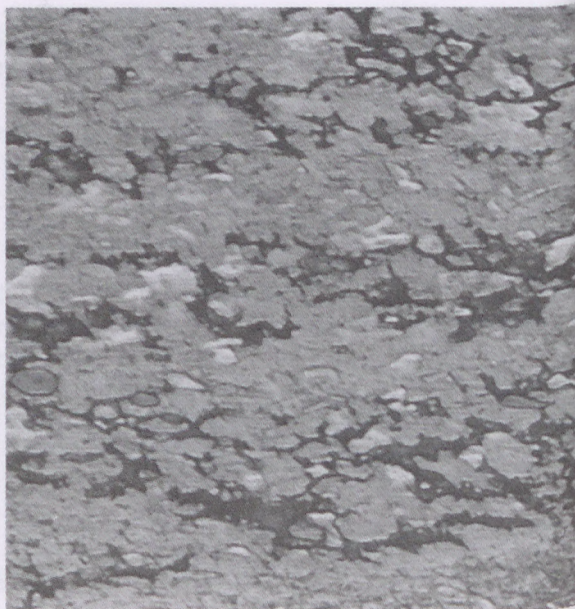
3. kép 3. BRBAJ95a 10×
Előlap, a szélek közelében helyenként sugárirányú
repedésekkel

3. kép 4. BRBAJ95c 10×
Hátlap, a szélek közelében helyenként sugárirányú
repedésekkel

4. kép 1. BRBAJ96d 400×
Érme húrirányú metszete, részlet, a felszín közelében
teljesen tömörödött szövetszerkezettel

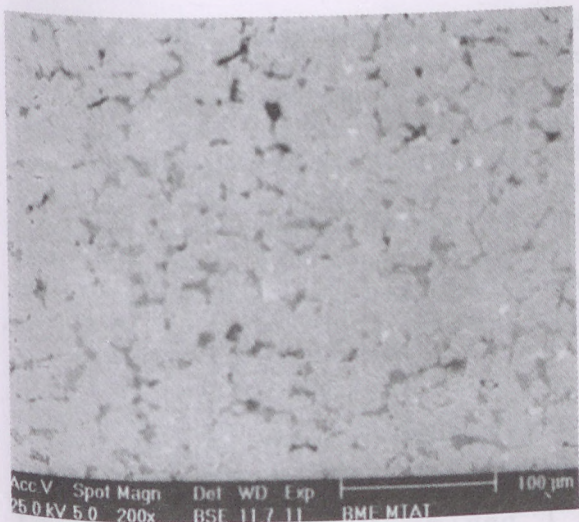
4. kép 2. BRBAJ96e 400×
Érme húrirányú metszete, részlet, a belső részeken
laza, az élek irányába elnyújtott szövetszerkezettel

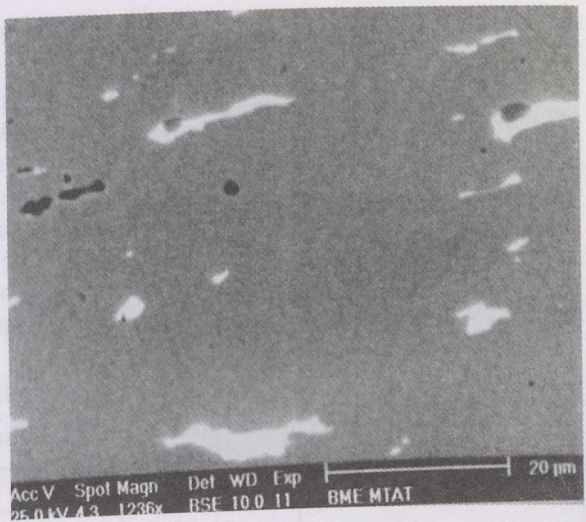
4. kép 3. BRBAJ96a 10×
Hátlap, a szélek közelében apró, sugárirányú
repedésekkel

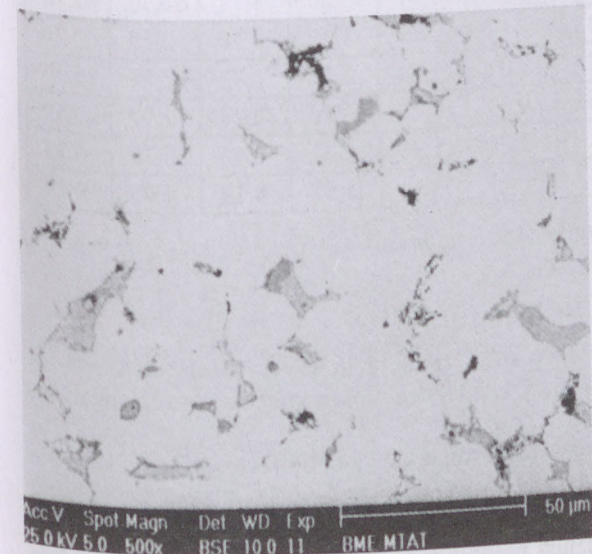
4. kép 4. BRBAJ96b 10×
Előlap, a szélek közelében apró, sugárirányú
repedésekkel

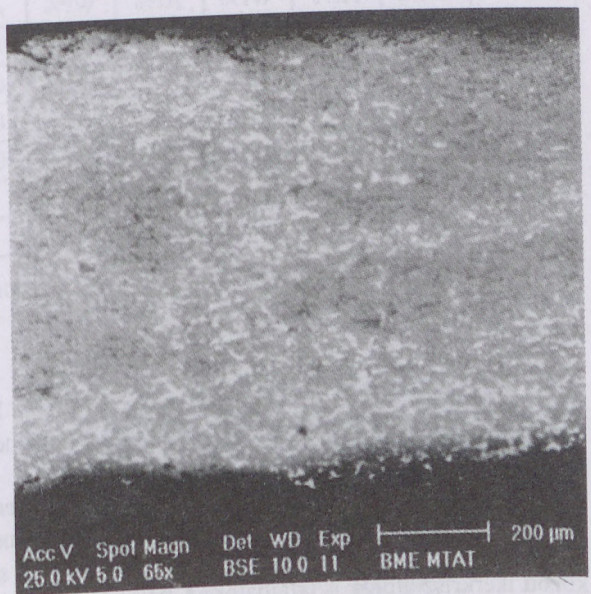
5. kép 1. BRBAJ9301 200×
(EDS) Pénz alapanyaga

5. kép 2. BRBAJ9301 1236×
(EDS) Fehér alapon szürke (Ag) foltok

5. kép 3. BRBAJ9302 500×
(EDS) Pénz alapanyagában fehér (Pb) foltok

5. kép 4. BRBAJ9401 65×
(EDS) Pénz alapanyaga

A XRF-vizsgálat képe gyakorlatilag tiszta réz képét mutatja, a részletek kinagyítása mellett is a szennyezőknek gyakorlatilag csak minimális intenzitását lehet megfigyelni.

Az EDS-vizsgálatok kvantitatív eredményei alapján megállapítható, hogy a 95,83%-os réztartalom mellett az ón mennyisége csak mintegy 0,69%, tehát sokkal inkább egy enyhén szennyezett rézről, mint bronzöt-vözetről lehet beszélni. Ez alapján az enyhén szennyezett rézalapanyag sokkal inkább megfelel a pénz alapanyagának meghatározására, mint a bronz kifejezés. Látható, hogy viszonylag nagy, 2,04% az ólom és 1,44% az ezüst tartalma. A minta középső részét 1236×-os nagyításnál vizsgálva a mikroszkópi képen a fehér folton sötétebb részként megjelenő területek egy nagyon nagy ólom és ezüst tartalmú fázist jeleznek. Ezekben az ólomtartalom 39,99%, az ezüst tartalom 13,02%, a vastartalom 1,04%. Azaz e részen mérhető mennyiségben koncentráldott, nagyobb a vastartalom is, mint az alapanyag vizsgálatakor. (1. táblázat)

1. táblázat

Későrómai rézérmék alkotóinak (EDS) kvantitatív vizsgálata

BRBAJ93			BRBAJ94		BRBAJ95				BRBAJ96			
BRBAJ9301 érme alapanyaga			BRBAJ9402 érme alapanyaga		BRBAJ9501 érme alapanyaga		BRBAJ02 fehér(Pb) és szürke (Ag) foltok		BRBAJ9601 alapanyag		BRBAJ9602 fehér(Pb) szem- csék az alap- anyagban	
Elem	Wt%	At%	Wt%	At%	Wt%	At%	Wt%	At%	Wt%	At%	Wt%	At%
CuK	97,36	92,70	94,22	83,34	95,83	98,11	45,94	68,51	95,20	93,71	63,70	62,16
SnL			1,04	0,49	0,69	0,38			1,32	0,70	0,39	0,20
AgL					1,44	0,87	13,02	11,44	1,21	0,70	27,81	15,99
PbM					2,04	0,64	39,99	18,29	0,78	0,24	1,97	0,59
FeK							1,04	1,76	0,41	0,46	0,30	0,33
O K	1,18	4,45	4,49	15,77					1,07	4,19	4,95	19,19

BRBAJ93-96 számú minták EDS-vizsgálata (Wt% = tömeg %, At% = atom %)

BRBAJ96

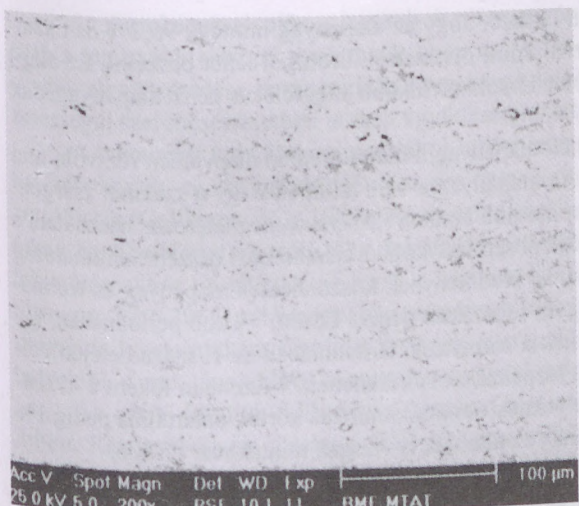
Az enyhén ovális lapkán az éremkép nagyjából középen helyezkedik el. A szélek közelében az elő- és hátlapon egyaránt apró, sugárirányú repedések figyelhetők meg, a felületen erősen kráteres, korróziónyomok. (4. kép 3–4.)

A csiszolaton jól látható, hogy a felszín közelében lényegesen tömörebb, a belső részeken pedig lazább a szövetszerkezet. (4. kép 2.) A szemcsék teljes keresztmetszetben egy irányban enyhén elnyúltak. Közvetlenül a felszín alatti rétegben 400×-os nagyításnál különösen szembetűnő, hogy a teljesen összetömörödött szemcsék között ikerkrisztallitok is találhatók. A belső részekről készített hasonló nagyításon jól megfigyelhető a rendkívül laza, de mégis egy irányban elnyúló, homogén alfa fázisúnak tekinthető szövetszerkezet. (4. kép 1.)

A metszet összességében egy réztárgy maratott képét mutatja, melyben néhány helyen a felszín közeli rétegben ikerkrisztallitokat lehet megfigyelni, s ez a megmunkált tárgy hőkezelésére utal. Az ikerkrisztallitok elhelyezkedése és száma, valamint az elnyúló szövetszerkezet egyaránt azt bizonyítja, hogy a hőkezelés nem volt tökéletes, s viszonylag alacsony hőfokon, rövid ideig tartott.

A XRF-vizsgálat képe gyakorlatilag tiszta réz képét mutatja, a részletek kinagyítása mellett is a szennyezőknek gyakorlatilag csak minimális intenzitását lehet megfigyelni.

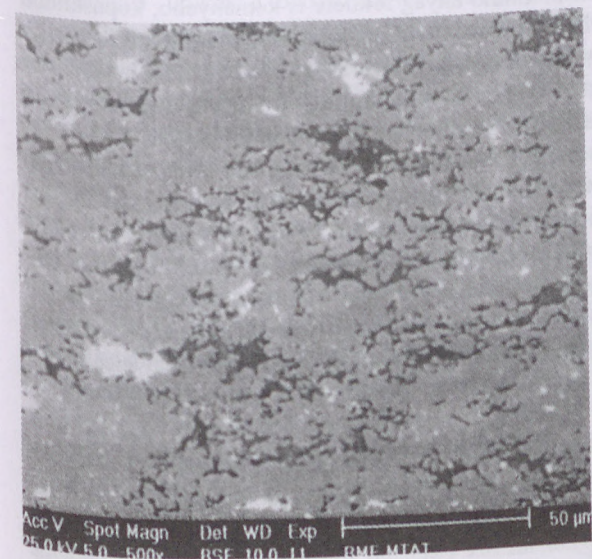
Az EDS-vizsgálatok eredményei szerint a 95,2%-os réztartalom mellett az ón mennyisége csak 1,32%. Viszonylag alacsony, 0,78% az ólom és 1,21% az ezüst tartalma, míg a vas mindössze 0,41%. A minta középső részét 800×-os nagyításnál vizsgálva a mikroszkópi képen az alapanyagban lévő fehér szemcsék egy nagy ezüst tartalmú fázist jeleznek. Ezekben az ezüst tartalom 27,81%, az oxigén 4,95%, az ólomtartalom csak 1,97%, a vastartalom pedig egészen kicsi, 0,3%. Úgy tűnik tehát, hogy ezek a világosabb részek inkább ezüst-oxid tartalmúak. Figyelemre méltó és elgondolkodtató ezen fázis kis ólomtartalma. E mintában 1,4% arzéntartalom is megfigyelhető a szürke rézoxidos foltokhoz kapcsolódóan, E területen 4,37% ólomtartalom mellett 0,86%-os óntartalom van, ugyanakkor az ezüst mennyisége nem jellemző. (6. kép 1., 2., 1. táblázat)

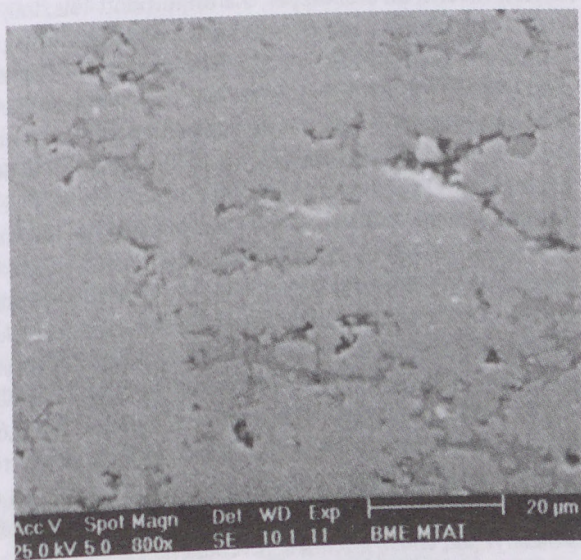
6. kép 1. BRBAJ9601 200×
(EDS) Pénz alapanyaga

6. kép 2. BRBAJ9403 500×
(EDS) Fehér (Pb) foltok a pénz alapanyagában

6. kép 3. BRBAJ9402 500×
(EDS) Pénz oxidálódott alapanyaga

6. kép 4. BRBAJ9602 800×
(EDS) Fekete (Fe) foltok a pénz alapanyagában

Az EDS-vizsgálatok kvantitatív eredményei alapján látható, hogy az alapanyag mintegy 95,2%-os tisztaságú réz, tehát sokkal inkább egy enyhén szennyezett rézről, mint ötvözetéről, bronzról lehet beszélni. Ez alapján az enyhén szennyezett rézalapanyag ebben az esetben is sokkal inkább megfelel a pénz alapanyagának meghatározására, mint a bronz kifejezés.

A vizsgálatok eredményei szerint a pénzekhez használt alapanyag minden esetben alapvetően réz volt, ami sokkal inkább szennyezőket, mint ötvözőket tartalmazott. Az alapanyagra való tekintettel így a szakmai zsargonban általánosan használt „kisbronzok” megjelölés helyett pontosabb lenne a *rézpénzek* meghatározás használata a hasonló típusú pénzek esetében. A pontos meghatározást különösen indokolja a nemzetközi összehasonlíthatóság – az angolszász kutatási gyakorlatban például a számos mérési eredménynek köszönhetően alapanyag és technológiai szempontból is már régóta különbséget tesznek az egyes időszakok pénzei között.⁴³ Több periódusban, így egyebek között a késő római időkben ott sem ismeretlenek a rézpénzek. Britanniában az 1. század elején például 99,65%-os, a 3. század közepén 98,36%-os tisztaságú rézpénzeket is készítettek.⁴⁴ Azonban főként a 4. században terjedtek el a 97% alatti Cu-tartalmú rézpénzek, melyeknek ólomtartalma 2% körüli, óntartalma pedig 1% alatti.⁴⁵ Ezek összetételüket tekintve meglehetősen közel állnak az általunk is vizsgált mintákhoz! (7. kép)

Szembevetve, hogy mindegyik pénz alapanyaga egy rendkívül sajátos eljárásra utalóan megöntött, rendkívül laza rácsszerkezetű, hőkezelt anyag, amelyre utólag verték rá a képet. Az utólagos ráverést a felületen a szélek közelében is megfigyelhető apró, sugárirányú repedések, a tömörödött felszín, a hőkezelést pedig a szövetszerkezetben megfigyelhető ikerkristallitok jelzik. Vitatható, hogy az üres alapformát hőkezelték – mely az ólomban dús fázis és a gyakorlati tapasztalatok tanúsága szerint 400C° körül történhetett – vagy a már kész érmeiket. Az előző tűnik logikusabbnak, hiszen a felmelegített alapformára könnyebben, jobb minőségben lehetett ráverni az éremképet, s a tömörödött felszínű, lassan kihűlő anyag felülete is keményebb, kopásállóbb lett – miközben a rácsszerkezetet ért stressz miatt még lehetőség volt a csiszolati képeken megfigyelt ikerkristallitok kialakulására is. A rendelkezésünkre álló keménységmérési adatok szerint az érme belső, lazább szövetszerkezeti részén mért 83 Hv-vel szemben a felületen 138 Hv-t mértek, ami egy könnyen megmunkálható alapanyag mellett is jelentős mértékben növeli a tárgy használhatóságát, ez esetben kopásállóságát.⁴⁶

A pénzek készítésének módja, több esetben a készítéséhez felhasznált alapforma meghatározása, annak előállítása a szakirodalomban meglehetősen vitatott kérdés.⁴⁷ Ennek oka az alapanyag különbözőségével is összefüggően használt technológiák sokasága. Ezért az előállítás mikéntje után kutatva csak a konkrét vizsgálatokhoz kapcsolódó adatokat, jelenségeket próbáljuk meg értékelni. A pénzek felületén megfigyelt mikrojelenségek között egyetlen esetben sem szerepelt az érme szélén megfigyelhető megvastagodás, kitüremkedés, vagy bármely, esetlegesen öntőcsap helyére utaló jelenség, ami nélkül pedig nehezen lehet elképzelni az öntést. Márpedig a szövetszerkezeti kép alapján egyértelmű, hogy az öntött alapformára verték rá az éremképet. A látszólagos ellentmondásra egy angliai lelet ad magyarázatot. Verulamiumban (St. Albans) az 1956–57 között végzett ásatások során egy 8×8 inch méretű agyag öntőmintát találtak, amelyben több mint 15 kisméretű, 0,4–0,65 inch közötti átmérőjű sekély bemélyedés volt. Az egyik mélyedésben bronz *pellet* volt, amelyet aztán a pénzveréshez használtak fel.⁴⁸ Az agyag öntőmintában előállított öntőcsap nélküli alapforma – szándékosan használva ezt a szót az ebben az esetben esetleg kissé félrevezető lapka helyett – alkalmas volt arra, hogy a most vizsgált típusú rézpénzeket elkészítsék belőlük. Mint azt az előkerült leletek is bizonyítják, ehhez a felmelegítve különösen lágy alapanyaghoz messze elegendő volt – a gyorsan változó politikai helyzethez igazodva – az öntéssel könnyen, gyorsan előállítható, magas óntartalmú, hőkezelt bronz verető.⁴⁹

Ugyancsak angliai példák bizonyítják, hogy a pénzhamisítók az egyszerűbb utat választva közvetlenül vászveszejtéses eljárással készítettek az eredeti éremképeket pontosan utánzó pénzeket.⁵⁰ Ezek azonban az azonosnak mondható éremképek ellenére jól elkülöníthetők egyszerű, öntött szövetszerkezetű – s az állami verdékben használt technológiának köszönhetően jó kopásállóságú pénzeketől eltérő –, lényegesen puhább, gyorsabban kopó anyaguk alapján. Kétségre okot adó esetekben tehát a keménység vagy az anyagszerkezet különbözősége alapján is könnyen szétválaszthatók az állami verdében készült darabok és a korabeli hamisítványok.

⁴³ Tylecote 1962. 159–163.

⁴⁴ Tylecote 1987 286. T.7.9.

⁴⁵ Tylecote 1962 163.

⁴⁶ Tylecote 1987 289., T.7.10.

⁴⁷ Cope, L. H. and Billingham, H. N.: The composition of 26 Roman Imperial silver and bronze coins minted between AD 206 and 360, Bull. HMG 2 (1968):1 51–3.; Tylecote 1962 157–169., a témakörhöz kapcsolódó további részletes irodalommal.

⁴⁸ Tylecote 1962 160.

⁴⁹ Tylecote 1962 165–164.

⁵⁰ Boon, G. C. and Rahtz, P. A.: Third century counterfeiting at Whitchurch, Sommerset. Arch.J. 122. (1966) 13–51.

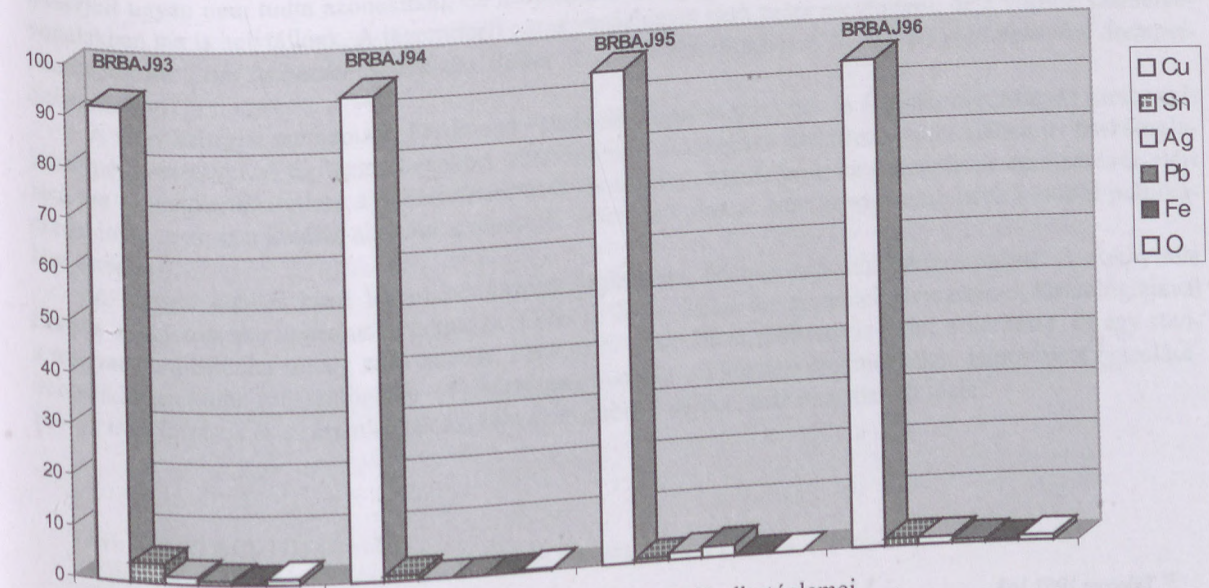
Az éremképek alapján a legtöbb esetben egyértelműen eldönthető, mely verdében készültek, de az már csak a legritkább esetben tisztázható, hogy milyen, honnan származó alapanyagból. Erre a számításba jöhető verdék elhelyezkedése, a potenciális nyersanyag lelőhelyek és a vizsgált darabok anyagösszetételének jellegzetességei szerencsés esetben is csak együttesen adhatnak választ.

A pannoniai kutatás szempontjából külön jelentősége van annak, hogy alapvetően két közelinek mondható verde volt, amely területünk ellátására nagymennyiségben a késő római korban pénzeket vert és forgalmazott. Siscia (Gallienus, 262–387?), amely mindvégig vert réztartamú pénzeket és Sirmium, amely nagyoobbrészt nemesfémeket forgalmazott, réztartalmúakat csak szakaszosan és kisebb mennyiségben vert. Ha a térképre tekintünk, akkor jól látható: az lenne a logikus, hogy a Szerb érchegeység rézbányáihoz (Bor) közelebb fekvő Sirmium (320–395?) adná nagyobb tömegben a réztartalmú pénzeket. Siscia viszont – a közigazgatásban Savia provincia központjaként betöltött központi szerepe ellenére is – meglehetősen messze volt a nyersanyaglelőhelyektől, s csak távolabbról hozott alapanyaggal dolgozhatott.

Az adriai kikötők felől nézve azonban a nyersanyag utánpótlástól Siscia sem volt távolabb, mint Sirmium. Ráadásul Siscia a tenger felől lényegesen könnyebben megközelíthető volt, mint az Alpok felől. Ez azért is fontos, mert az ércelelőhelyek a vízvásztók túlsó oldalán voltak, ahonnan Siscia az őskortól használt kárpát-medencei folyami utakon völgymentben közvetlenül nem volt elérhető.

A két verde földrajzi elhelyezkedése már önmagában is mutatja, hogy a pénzverés során a nyersanyagellátásban nem a bányavidéktől való távolság volt az alapkérdés. A lehetőségeket áttekintve nem szabad figyelmen kívül hagyni a kor fejlett közlekedési viszonyait, jól szervezett kereskedelmét amely akár az alpi régióból, vagy akár hajón a britanniai, hispaniai, esetleg kisázsiai bányákból hozott rézből is lehetővé tette a távolsági nyersanyagellátást – miként a többi olyan verde esetében, ahol kevés volt, vagy valamiért hiányzott a megfelelő rézérc.

A most vizsgált pénzek alapanyaga minden esetben nagyon kis vastartalmat mutat. A kárpát-medencei réztartalmú régészeti leletekre ezzel szemben általánosan jellemző a nagy vastartalom, mert egész Közép-Európában – a Német Érchegeiséget is beleértve – elsősorban szulfidos és tiósos rézércek, ásványok találhatók. Ezekhez minden esetben nagy vastartalom kapcsolódik, amely a feldolgozás után is jelentősen szennyezi akár 3–4%-os, vagy még nagyobb mértékben az előállított rezet. A vizsgált mintákat a rendkívül kis vastartalom jellemezte, amely ott emelkedett meg inkább, ahol nagyobb volt az ón-, illetve ólomtartalom, azaz elmondható, hogy a vizsgált pénzek esetében az ólom-, az ón- és a vastartalom együttesen változott. Abból a tényből, hogy a réz tisztaságának változásával gyakorlatilag egyik szennyező sem mozgott párhuzamosan, arra lehet következtetni, hogy minden valószínűség szerint oxidos rézércet használtak alapanyagként. Így az alapanyagot biztosító bányavidékek közül máris óriási területek kizárhatók, hiszen tiszta oxidos rézérc nagytömegű bányászata és feldolgozása a római korban csak Hispania és különösen Britannia provinciák területén folyt, eddigi ismereteink alapján az őskortól kezdve arzénos szennyezettségű rezet előállító kisázsiai bányák tehát számításba sem jöhetnek.

7. kép Késő római rézpénzek fő alkotóelemei

Ha a fentiek figyelembevételével mérési eredményeinket összevetjük az angliai rézpénzek már említett adataival, akkor az egykori Britannia provincia területén a 4. században vert 97% alatti Cu-tartalmú rézpénzek – melyeknek ólomtartalma 2% körüli, óntartalma pedig 1% alatti⁵¹ – olyan mértékű hasonlóságot mutatnak a felhasznált alapanyagban, (7. kép), hogy az összes körülményt figyelembe véve levonható az a következtetés, hogy a most elemzett pénzek verdéiben a meglehetősen nagy távolságok ellenére is azonos, britanniai bányákból importált rézből dolgoztak. A tengeri és szárazföldi utak, a fejlett kereskedelem, a jól szervezett központi adminisztráció lehetővé, a kibocsátott pénzek egységes minőségének követelménye pedig szükségessé tette az óriási területek központi nyersanyagellátását. Ez pedig, miként az archaeometallurgiai vizsgálatok is bizonyítják, csak a speciális ismereteket kívánó, szinte zárt technológiai eljárás, és a munka során felhasznált gyakorlatilag azonos összetételű, azonos tulajdonságokkal rendelkező alapanyag együttes felhasználása révén volt biztosítható. Ezért szükségszerű volt megszervezni a megfelelő, lehetőleg állandó minőség biztosítására a hivatalos verdék egész birodalomra kiterjedő egységes működését és nyersanyagellátását.

Szabó Géza
régész

⁵¹ Tylecote 1962 163.

Mátyás király sziléziai pénzverése

Die schlesische Münzprägung von Matthias Corvinus

„*Exterus*: Annon hic nummus id facit? ...

Silesius: Mathias primus, dei gratia rex Bohemiae. Reperio addita insignia regia, tum Hungariae, tum etiam Bohemiae, imo etiam Silesiae, cuius Aquila conspicitur. Iam videbimus quid pars aversa nos doceat? Circa S. Iohannem Wratislaviae signum, exstat scriptum: grossus Wratislaviensis. Ita quidem est, fuit Mathias dux Silesiae supremus. Idque nummus hic suo modo indicat. At non est a Mathia, tanquam Silesiorum supremo duce, sed a civitate Wratislaviae cusus sub Mathia. Non igitur adscribi potest iis, quos Mathias ipse, tanquam Silesiae dux fieri iusserit: quanquam concesserit.”¹

A sziléziai pénztörténeti kutatás mindig is ismerte és nagyra értékelte Mátyás sziléziai garasait. A pénztípusok elkülönítése, a verési hely megállapítása sem okozott különösebb gondot, már a XVIII. század elején pontos garas-tipológiát találhatunk a korszak jelentős pénztörténeti művében.

Gottfried Dewerdeck ugyanis nemcsak a korszak éremtári anyagát használhatta föl, hanem az írott források egy részét is: a pénztípusokat meghatározta, osztályozta és leírta (köriratok, éremképek). Műve így nem csupán „Münzgeschichte”, hanem a kor színvonalának megfelelő „Geldgeschichte” is lett. Mátyás hellerjeit ugyan nem tudta azonosítani, de a boroszlói és a jágerndorfi garasokról tett megállapításai főbb vonalakban ma is helytállóak. A jágerndorfi garas verdejegyét nem tudta megfejteni, de a vésnök személyéhez kapcsolta: „*die zu beiden Seiten des Bildes stehende Buchstaben J. S. deuten vielleicht den Stempel-Schneider an*”.²

A nagy sziléziai numizmata, Ferdinand Friedensburg több művében is foglalkozott Mátyás király sziléziai pénzverésével. A Szilézia középkori pénztörténetét feldolgozó kétkötetes munkájában írt összefoglalása ma is megkerülhetetlen, a pénztörténet írott forrásainak kiadásával, az éremleletek elemzésével elért eredményei most is a kutatás alapjául szolgálnak. Jelentős érdemei vannak az éremleletek későbbi publikálása terén is.³

A magyar kutatás kissé lemaradva kezdett foglalkozni Mátyás sziléziai pénzverésével. A Réthy-féle Corpus a legfontosabb típusokat tartalmazza (CNH II. 246 – 252.), ám a veretek elemzésével, kronológiájával a magyar numizmatika sokáig adós maradt. Pohl Artúr munkáiban többször is kitért a kérdésre, és egy rövidebb cikkében külön is összefoglalta – Friedensburg nyomán – a kutatási eredményeket. Hipotézisei igazolására – az írott források és az éremleletek további elemzésére – sajnos, már nem maradt ideje.⁴

¹ Idézi: DEWERDECK 1711 126–127.

² DEWERDECK 1711 115–118., 126–128., 728–729. és 738–743.

³ FRIEDENSBURG 1887, 1888 és 1931

⁴ POHL 1972 57–58., POHL 1978, POHL 1982 120. tábla.

Mátyás király sziléziai pénzreformjai

Mátyás király Szilézia megszerzése után energikusan nekilátott a tartomány viszonyai rendezésének, az egységes Szilézia megteremtésének. Bár az első években erejét háborúk kötötték le, 1474-ben sikerült a központi kormányzat alapjait leraknia: évente hívatta össze a tartománygyűlést és – a korábbi példa nyomán, immár valós hatáskörrel – létrehozta a főkapitányi tisztséget, melyre a rendek bejegyzésével Szapolyai Istvánt nevezte ki. Az általános tartománygyűlés, melynek elnöke a boroszlói püspök volt, napirendjén rendszerint a tartomány kormányzatával, békéjével, a pénzveréssel és az adókkal kapcsolatos kérdések szerepeltek. A főkapitány katonai és rendőri hatalommal rendelkezett, és a király helytartójaként intézte a folyamatban lévő ügyeket, képviselte a királyt a tartománygyűlésen, valószínűleg törvénykezési joga is volt, királyi jóváhagyással kiváltságokat adhatott, felelt az adóbehajtásért és gyakorolta a király kegyúri jogait. Ezen viszonylag széles hatáskörei gyakorlása során a tartományi fejedelmek és a rendek alávetettjei voltak, természetesen az 1474-es „Landfriede” (a tartománygyűlésen elfogadott határozatok) által megszabott keretek között”.⁵

Szapolyai István 1479-ig töltötte be a főkapitányi tisztséget. Tevékenysége nem volt túl sikeres, a közrendet minden erőfeszítése ellenére is csak váltakozó sikerrel tudta fönntartani. Rádásul németül sem tudott: „*Er war ein Hunger, und konde wol Behmisch, aber Deutsch kunde er nicht, und das brachte einen gemeinen Schaden und Vorachunge*” – írta róla Peter Eschenloer, boroszlói városi jegyző.⁶ Szapolyai távollétében, majd később a főkapitányi tisztség betöltetlensége idején a tartományi kormányzatot – a főkapitánynak alárendelten – királyi megbízottak vezették: Alsó-Sziléziában és Lausitzban Georg von Stein (1479–1490), Felső-Sziléziában Geréb Péter (1475–1478), majd Jan Bielicz (1478–1490). A királyi megbízottak hatáskörébe tartoztak a pénzügyigazgatás, törvénykezés, illetve adószedés egyes kérdései. 1481–1488 között önállóan, a résztartományok helytartóiként járhattak el.⁷ Szapolyai utóda János váradi püspök (1480–1481), majd később Frigyes liegnitzi herceg (1488) lett.⁸

Mátyás még a tartomány egységes igazgatásának kiépítése előtt megkísérelte Szilézia pénzügyi egységének megteremtését. A megelőző fél évszázad pénzromlása azonban tovább folytatódott. A magyar király sziléziai pénzreform-kísérletei mégis a tartomány középkori pénztörténetének legjelentősebb fejezeteit alkotják.

A sziléziai fejedelmek és sok város is csekély értékű pénzeket verettek; a jó pénzeket fölváltották és rosszra verték. A pénzrontástól és a pénzhamisítástól leginkább Boroszló városa és kereskedelme szenvedett, így a király szándéka (egységes és jó pénz bevezetése) találkozott a városi tanács óhajával. A városi tanács nevében Lucas Eisenreich tanácsos tárgyalta az uralkodóval. A király 1470. július elején tájékoztatta a boroszlóiakat szándékáról, hogy új pénzt kíván veretni, amelyből 40 garas lesz majd 1 magyar aranyforinttal egyenértékű. A pénzverőmestert a város felügyelete alá helyezi, és közli: a királyi pénzverés a korábbi pénzverési kiváltságokat nem rontja le, de ezentúl csak a királyi pénzláb szerint lehet majd pénzt verni. Hasonlóképpen megerősítette Boroszló pénzveréssel kapcsolatos kiváltságait, és megnyugtatta a várost: a két évig verendő királyi pénz nem fogja kiváltságát károsítani.⁹

A király és a város közötti tárgyalásokkal megkezdődött a pénzreform előkészítése. Szeptember 2-án Mátyás kiadta első sziléziai pénzverési rendeletét és pénzverőmesternek Herman Silberbrennert nevezte ki. A rendelet szerint a pénzverőmesternek 1 magyar aranyforintra 40 garast, 1 garasra 12 hellert kell vernie, a megbízólevél szerint 1 bécsi márka ötletos ezüsből 98 garast. Két év után a pénzverést Boroszló városa vette volna át, a „munszbrief”-ben meghatározott pénzlábbal. A két év alatt kiverendő pénz mennyiségére a tanács és a pénzverőmester közösen felügyel, nehogy túl sok pénz készüljön. A rendelet szabályozta a nemesfém-kivitelt és beváltást (Silberbrenner elővásárlási jogot kapott), továbbá fölhatalmazta a pénzverőmestert a magyar pénzlábnak megfelelő aranyforintok verésére is. A pénzfinomságra a boroszlói tanácsnak és a királyi kémlőnek kell felügyelnie; ha túl gyakran találának rossz pénzt, a pénzverőmestert fel kell függeszteniük, segédeit pedig meg kell büntetniük. A királynak minden márka pénzzé vert színezüstért 1 aranyforint és 5 garas, minden pénzzé

⁵ SCHIECHE 1988 220., RACHFAHL 1894 118–120. Peter Eschenloer német krónikája Szapolyai kinevezéséről: KUNISCH 1828 328–329.

⁶ RACHFAHL 1894 120., Eschenloer Szapolyai főkapitányi tevékenységéről: KUNISCH 1828 336.

⁷ RACHFAHL 1894 122–125., SCHIECHE 1988 220–221. Eschenloer Geréb Pétert az 1476-os év kapcsán mint „*obrister Hauptman in Ober Slesien zu Jägerndorf*” említi: KUNISCH 1828 340.

⁸ RACHFAHL 1894 121–122., 125–126.

⁹ Az 1470–71-es pénzreform: FRIEDENSBURG 1888 84–88., RACHFAHL 1894 105–107., POŠVÁŘ 1959, POHL 1978 p. 10–11 és LOESCH 1988 300. Mátyás 1470. július 2-i levele: FRIEDENSBURG 1887 7–8. (Nr. 6.), Boroszló pénzverési kiváltságának megerősítése: FRIEDENSBURG 1887 41. (Nr. 40.).

vert színaranyért 3,5 aranyforint pénzverési illetéket (Schlagschatz) kell kapnia a pénzverőmestertől. A királyi rendelet kiadását megelőző tárgyalások eredményéről Boroszló követi is elégedetten tájékoztatták a várost.¹⁰

A rendelet szerinti pénzláb alapján a garasok törvényes közepszáma 2,52 gramm volt. A kivert garasok csaknem 15%-át kellett volna a pénzverőmesternek a király számára kifizetnie. A megmaradt garasok megőrzésére a pénzlábat, így a fent említett finomságú

November 8-án a király – Boroszló kérésére – megváltoztatta a pénziatát, és az arany-ezüstből 118 garas verését rendelte el, az egyes pénznekem közötti árfolyamot viszont fenntartotta, így 1 aranyforint 40 garassal illetve 80 félgarassal, 1 garas pedig 12 hellel maradt egyenértékű. Új pénznekemként a renforint 40 garassal illetve 80 félgarassal, 1 garas pedig 12 hellel maradt egyenértékű. Új pénznekemként a renforint 40 garassal illetve 80 félgarassal, 1 garas pedig 12 hellel maradt egyenértékű. Új pénznekemként a renforint 40 garassal illetve 80 félgarassal, 1 garas pedig 12 hellel maradt egyenértékű.

December 13-án a király végül is átengedte a pénzverést Boroszlónak, mondván jobb, ha a pénzverés egy város hasznára válik, mintha csak egy személy húz hasznot belőle. Egyúttal ismét módosított a pénzlábon: 1 bécsi márka ötlatos ezüsből 120 garas verendő, míg a pénzverési illeték a garas esetében 1 aranyforint 10 garas lett (12%). A pénzverés jogával együtt a városé lett a pénzváltás is. Egyebekben a király a korábbi szabályokat fenntartotta.¹²

Az új pénz december 21-én készült el, azonban senki sem akarta elfogadni, sőt az új garasokat a „régiekkel” (például a meisseniekkel) tekintették egyenértékűnek. Boroszlóban tombolt a drágaság, a piacokon semmit sem lehetett kapni, a pékek nem tudtak sütni, a kocsmárosok nem tudták a kupákat teletölteni... A nép haragja a pénzverők ellen fordult. Eschenloer szerint a pénzverők annyi pénzt vertek, amennyi egy falunak sem lett volna elegendő. A boroszlói nép a tanácsot hibáztatta, amely kétségbeesetten igyekezett a helyzetet megoldani. A tanács végül is kihirdette, hogy továbbra is lehet használni a meisseni garasokat és egyes jobb minőségű hellereket a pénzforgalomban. Küldöttség ment a királyhoz, hogy értesítsék: milyen kárt okoztak a pénzverők. Heinz Dompnig beszámolójára a király haragos lett, és tanácsosait küldte Boroszlóba; leváltatta és megbüntette a pénzverőket, és a pénzverést teljesen átadta a városnak. A küldöttek a király parancsát 1471. január 18-án végre is hajtották. A városi tanács négy tagját bízta meg a pénzverés felügyeletével (nevezett ki „Münzherr”-nek), és minden káruk megtérítését ígérte, ha feladatukat jól látják el.¹³

A királyi küldöttek közül különösen Franz von Hag cselekedett energikusan: leváltotta Schweidnitz – Jauer, majd Boroszló fejedelemség kapitányait, Görlitz várnagyát és jelentős szerepet vállalt a február 5-én tartott tartománygyűlésen is. Bár a fejedelmek beleegyeztek a király feltételeibe, továbbra is forgalomban maradtak a régi pénzek, sőt még maga a királyi orator, Frigyes liegnitzi herceg sem tiltotta be fejedelemségében a régi pénzeket május 5-ig. A királyi küldöttek figyelemmel kísérték a boroszlói pénzverést, sőt a hellerek kapcsán megparancsolták a városi tanácsnak, hogy ne így veressék tovább, mert nem megfelelő minőségűek (tűrékenyek).¹⁴

A Boroszlóban vert királyi pénzt azonban csak Boroszló és Schweidnitz – sauer Rejsterek – vették el, másutt nem, pedig Eschenloer szerint jó pénz volt, amelynél jobbat Sziléziában még nem vertek. A magas pénzverési illeték és a háborús események sem kedveztek a boroszlói pénzverésnek. Bár Mátyás májusban ismét közölte: két év leteltével átengedi a boroszlóiaknak a pénzverést (és annak hasznát), azok mégis abbahagyták a verést. Fennmaradt egy Ernszt Jánosnak szánt levél fogalmazványa, amelyben a boroszlóiak megindokolják, hogy miért kényszerültek abbahagyni a pénzverést: Szilézia jelentős részében nem fogadják el a

¹⁰ Mátyás király első pénzverési rendelete: „ad relacionem domini Jo. Ernst” FRIEDENSBURG 1887 8–9. (Nr. 7.), Herman Silberbrenner kinevezése uo. 9–10. (Nr. 8.), Matthias Foit és Lucas Eisenreich levele a boroszlói tanácsnak (1470. szeptember 10.): KRON-THAL 1893 28. (Nr. 42.).

¹¹ FRIEDENSBURG 1888 85–86., RACHFAHL 1894 107., Matyas király a sorozatban: FRIEDENSBURG 1887 10–11. (Nr. 9.), ugyanerről Herman Silberbrennernek: uo. 11–12. (Nr. 10.), Niklas és Hans (1470. november 8.); FRIEDENSBURG 1887 10–11. (Nr. 9.), ugyanerről Herman Silberbrennernek: uo. 12–13. (Nr. 11.), Leopold páncsár (1470. november 9.): uo. 12–13. (Nr. 11.), FRIEDENSBURG 1887 13–14. (Nr. 12.).

¹³ Mátyás király átruhazza a borszlói tanácsra a királyi pénz verését: FRIEDENSBURG 1887 13–14. (Nr. 12.).

A boroszlói eseményekről részletes beszámoló olvasható Eszenyi György: *Boroszló 1872-1873. évi története* (1977).
krónikájában (KUNISCH 1828 213–215.). A négy boroszlói tanácsosnak a királyi pénz „Münzherr”-jeve történő kinevezése (1777. január 18.); FRIEDENSBURG 1887 14–15. (Nr. 13.).

¹⁴ FRIEDENSBURG 1888 87., KUNISCH 1828 215., MARKGRAF 1872 238., a királyi kúriától 1887. január 18.): FRIEDENSBURG 1887 14–15. (Nr. 13.).
minősége miatt (1471. február 14.): FRIEDENSBURG 1887 15. (Nr. 14.), (ebből az oklevélből ismerjük a heller finomságát: 15 quent, azaz 234,375‰).

királyi pénzeket, és a régieket használják, ezért a városnak jelentős kárai keletkeztek. Remélik, hogy ezt Ernuszt is megérti szolgájának, Seboldnak az írásából.¹⁵

1474-ben Mátyás újabb kísérletet tett, hogy a tartomány pénzügyeit rendezze. A december 15-én Boroszlóban tartott tartománygyűlésen Mátyás elérte, hogy határozat szülessen az új pénz veréséről; ezért új pénzverési rendeletet bocsátott ki a fejedelmek és a rendek egyetértésével. A király elrendelte, hogy az állandó pénzláb szerint vert pénz a Boroszlóban történt kihirdetését követő 30 nap múlva mindenütt hirdessék ki. Az aranyforint – garas árfolyam továbbra is 1 : 40-hez maradt. A fejedelmek pénzverési jogosultságait megkurtította: csak hellert verhetnek, de azt is csak a királyéval azonos pénzláb szerint, pénzeiket pedig negyedévente ellenőrzi a királyi pénzverőmester és a kémlő; ha a megvizsgált pénz rossz, a fejedelem pénzverőmesterét meg kell büntetni.¹⁶

Mátyás már december 24-én megengedte Miklós oppelni hercegnek, hogy – mivel a herceg a hadjáratokban a király mellett állt – régi pénzei forgalomban maradjanak (3 rossz heller = 2 új heller árfolyamon), de új pénzeit már a hercegnek is a királyi pénzláb szerint kellett veretnie.¹⁷

1475. januárjában Mátyás a boroszlóiak által elrendelte a királyi pénz (garas, félgaras, heller) verését – a tartománygyűlés döntéseinek megfelelően –, egyúttal meghatározta a pénzlábat is, ami a korábbi királyi pénzek pénzlábjával azonos volt. A pénzérték-viszonyokat is változatlanul hagyta. A pénzverési illeték összegét 48 garasban állapította meg (12,46%). A pénzváltásra csak a boroszlóiakat jogosította föl.¹⁸ Február végén a schweidnitzieknek is engedélyezte, hogy 500 márka színezüstöt pénzzé verjenek, de pénzverési illetéket csak 300 márka után kellett fizetniük. A schweidnitzi hellereknek is a királyi pénzláb szerint kellett készülniük, és a kibocsátás előtt a kész pénzeket a boroszlói kémlőnek meg kellett vizsgálnia. A király pénzváltásra is feljogosította őket.¹⁹

Azzal, hogy engedett a fejedelmeknek, Mátyás saját pénzverését lehetetlenítette el, mivel a fejedelmek rengeteg hellert vertek, a boroszlóiak nem tudták tartani a király által megadott értékviszonyokat, ezért három hónap elteltével a pénzverés befejezésére kényszerültek: kárai miatt a város kérte a királyt, hogy mentesítse a pénzverés kötelezettsége alól. Az Annales Glogovienses – talán kicsit eltúlzott – beszámolója szerint igen sok városban vertek hellert, garast pedig négy városban is (az ott említett Neissében és Wohlauban biztosan nem!).²⁰

A király végül – talán menteni szándékozva a helyzetet – Jägerndorf városában veretett garast és félgarast. Kamaraispánja, Neziger Sebald levélben értesítette a boroszlói kapitányt a pénz elkészültéről, mely az egész országban érvényes fizetőeszköz, ezért kérte kihirdetését Boroszlóban is. Neziger azonban 1476 őszén már Magyarországon volt, nyilvánvaló, hogy ekkorra már a jägerndorfi verde is beszüntette tevékenységét.²¹ Ezzel Mátyás második kísérlete is megbukott.

Bár a királyi pénzverdék beszüntették tevékenységüket, az állandó, egységes és jó pénz iránti igény miatt Mátyás pénzreformja továbbra is hatott. Már 1476 októberében – a Mátyás esküvőjére küldött – boroszlói

¹⁵ FRIEDENSBURG 1888 87., RACHFAHL 1894 107., Eschenloer a boroszlói pénzekről: KUNISCH 1828 215–216., Mátyás király megengedi a boroszlóiaknak, hogy két év múlva a pénzt, amelyet most neki vernek, maguknak tartsák és verjék (1471. május 16.): „ad relacionem reverendi patris domini Prothasii episcopi Olomucensis” FRIEDENSBURG 1887 15–17. (Nr. 15.), a boroszlóiak panaszevel-fogalmazványa Ernuszt Jánosnak az új pénz kudarca miatt: KRONTHAL 1893 81. (Nr. 112.).

¹⁶ Az 1474-es pénzreform kísérlet: FRIEDENSBURG 1888 88., RACHFAHL 1894 107–108., POHL 1978 p. 11. és LOESCH 1988 300–301., az 1474-es tartománygyűlés határozatai („Landfriede”): KUNISCH 1828 331–332., FRIEDENSBURG 1887 17. (Nr. 16.) és KRONTHAL 1893 175–178. (Nr. 218.).

¹⁷ FRIEDENSBURG 1887 101. (Nr. 105.).

¹⁸ Mátyás király elrendeli a királyi pénz verését a boroszlói tanács által (1475. január 9.): FRIEDENSBURG 1887 18–19. (Nr. 17.).

¹⁹ Mátyás király engedélyezi a schweidnitzieknek 500 márka színezüst pénzzé verését (1475. február 26.): FRIEDENSBURG 1887 82–83. (Nr. 86.). A pénzverési illeték összege: 1 bécsi márka pénzzé vert színezüstért 624 heller, amit a királyi kémlőnek kell átadni. Az 500 márka színezüstből – a királyi pénzláb szerint – 2363562 darab heller verhető.

²⁰ FRIEDENSBURG 1888 90–91., Eschenloer a pénzverésről: KUNISCH 1828 332., a boroszlói tanácsosok kérése a királyhoz (1475. június 18.): FRIEDENSBURG 1887 19–20. (Nr. 18.), Annales Glogovienses: „A. d. 1475 rex Mathias ante recessum suum mandavit omnibus principibus et civitatibus, quod deberent cudere monetam juxta pagamentum Wratislaviensis monetae, scilicet 40 solidos pro floreno ungarico, ita tamen quod nullus princeps vel civitas deberet cudere grossos nisi sola civitas Wratislaviensis. Inceperunt cudere civitates post Wratislaviam Sweydnitz, Glogaw, Lobin, Freystadt et Sprotavia sub uno, et Croszn etiam Legenitz incepit circa festum s. Joannis. Nissa Wolavia Carnovia vero etiam cudebat grossos ut Wratislavia.” MARKGRAF 1877 33. 1514-ben a boroszlói tanács a királyhoz fordult pénzügyekben és Mátyás korára hivatkozik: Mátyás király garasokat, a fejedelmek, Boroszló, Schweidnitz és Namslau városok hellereket verettek, egyes fejedelmi városokban más pénzlábbal verték a hellereket. FRIEDENSBURG 1887 25–26. (Nr. 24.).

²¹ Neziger Sebald levele Lucas Eisenreich boroszlói kapitányhoz (1475. július 5.): FRIEDENSBURG 1887 104. (Nr. 107.), Neziger 1476 októberében már Kassa és Bártfa adóját szedte: IVÁNYI 1910 301. (Nr. 1997., 1999.).

követek követutasításában szerepel, hogy a pénzügyek kérdését vessék föl a király előtt: valószínűleg a csekély értékű pénzek miatti panaszról lehetett szó.²²

1483-ban II. János glogai herceg pénzverési rendeletet adott ki, melyben megintárota a pénzüst és előírta, hogy hellerjeiért csak boroszlói garas és félgaras váltható. Az értékviszonyokat Mátyás 1474-es rendelése alapján állapította meg (1 heller = 1/20 denár = 1/200 forint = 40 garas, 1 boroszlói garas = 12 heller).²³

1484-ben Boroszló követei ismét arra kérték Mátyást, hogy engedélyezze számukra a királyi címeres pénzek verését. A király azonban elutasította a kérést, mondván a következő tartománygyűlésen napirendre tűzeti az egységes pénz verésének a kérdését. Ha mégsem találhnának megoldást közmegegyezéssel, akkor a boroszlóiak – kiváltságaiknak megfelelően – verhetnek pénzt, addig azonban ne verjenek, nehogy a közmegegyezéssel a pénzükön változtatni kényszerüljenek.²⁴

1485 decemberében a városi tanács ismét a királyhoz fordult. Kérvényük – és a követutasítás szerint – azt kérték a királytól, hogy a maguk számára, királyi címerrel pénzt verethessenek, mivel a rossz és gyenge pénz igen elterjedt az egész tartomány és különösen is Boroszló polgárai kárára.²⁵

Ígértesnek tűnt a sziléziai pénzügyek rendezése szempontjából az 1460-as években egyezményt kötő Ulászló ugyanis megegyezett, hogy azonos pénzláb szerint veretik pénzeiket, továbbá Ulászló garasai és pfennigjei Mátyás tartományaiban is foroghatnak. Mátyás garasait és pfennigjeit Ulászló pénzlába (a garasok például 7 pfennigiek) szerint fogja veretni, de eltérő verettel. Egymás latosak, 1 magyar aranyforint = 29 cseh garassal egyenértékű) szerint fogja veretni, de eltérő verettel. Egymás kölcsönös ellenőrzése végett Mátyás kémlői Ulászlónál, Ulászlói pedig Mátyásnál folytathatnak ellenőrzéseket, hogy a pénz a helyes pénzláb szerint veressék. Abban is megegyeztek, hogy megbüntetik azokat, akik vonakodnak ezt a pénzt elfogadni. Bár látható, hogy az egyezmény komoly előrelépést jelentett volna, teljesedésbe már nem ment. Sziléziában folytatódott a helyi rossz pénz verése, a tartományi kormányzat minden küzdelme ellenére.²⁶

1488 végén a boroszóiak Georg von Steinhez fordultak a pénzverés ügyében. A király válasza azonban ságtalan válaszával egy emlékiratot is megküldött a városi tanácsnak, amelyet valószínűleg ő készített. Az emlékirat a pénzveréssel kapcsolatos és a királynak szánt javaslatokat tartalmaz. Az emlékirat szerzője javasolja, hogy a király rendelje el: egész Sziléziában csak a királyi pénzek foroghatnak. A javaslat kiterjed a pénz- és nemesfémváltásra, valamint a pénzértékviszonyokra is (1 aranyforint = 40 garas).²⁷

Verdék és tipológia

Amint korábban láttuk, Mátyás király két sziléziai verdében veretett pénzt. Talán természetes is volt, hogy a király pénzverdéjét Szilézia „fővárosában”, **Boroszlóban** rendeztette be. A boroszlói verde működéséről, személyzetéről viszonylag keveset tudunk. Az írott források és a pénztípusok egybehangzóan bizonyítják: garast, félgarast és hellert vertek itt. A királyi verde vezetőjét, Herman Silberbrennert 1471 elején elmozdították. 1475-ben a „Catalogus civium” Steffan Clinger pénzverőt említi, de arról, hogy beosztott vagy pedig a verde vezetője lett volna, nincs adatunk. 1477-ben említik a királyi kémlőt, Lorenz Polack-ot. A pénzváltók közül Niklas és Hans Leopold, Hans Gremmel, Siegmund és Leopold Taufekind neve ismeretes; valamennyien 1470-ben nyertek kinevezést. A városi tanács a verdét 1471 januárjában négy boroszlói tanácsos felügyeletére bízta (Göbils és Bartholomeo Schewerlin).²⁸

A boroszlói verdéből kibocsátott pénztípusokat tisztán királyi illetve városi jeggyel vert királyi veretekre oszthatjuk. Mátyás garasai, a Matthieser-ek a legrégebbi sziléziai garasok. Az első pénzreform idején vert bo-

²² „Item achtung zu haben uf Lewpolt von der moncz wegen.“ A boroszlói tanács követeltaskája a királyhoz, 1592. március 22. (Kronthal 1893 200–201. (Nr. 253.))

²³ II. János herceg pénzverési rendelete (1483. április 25.): FRIEDENSBURG 1887 94–95. (Kronthal 1894 79–81. (Nr. 407.).

²⁵ Mátyás király válasza a boroszlói küldöttek kérelmeire (nem sokkal 1404. novembere után), Hans Haunold és Lucas Eisenreich boroszlói tanácsosok követelt-

A boroszlóiak kérvénye: KRONTHAL 1894 93-96. (Nr. 427.)
sitása: uo. 96-97. (Nr. 428.)
FRIEDENSBURG 1887 20. (Nr. 19.), Georg von Stein le-

²⁶ POŠVÁŘ 1970 57–58., a jihlavai egyezmény (1486. szeptember 10.); FRIEDENSBURG 1687–1688. (1687. október 10.); KRONTHAL 1894 176–177. (1894. október 10.); KRONTHAL 1894 176–177. (Nr. 536.), a vele szembe fordított fordítás (Heinz Dompnighoz, 1488. december 11.).

velei a rossz pénzkiatti intézkedések kapcsán: (Heinz Dompnighoz, 1488. december 17.)
boroszlói tanácsban) no. 128. Nr. 537.)

²⁷ Georg von Stein levele a boroszlói tanácshoz (1888. december 22.): KRONTHAL 1894 178. (Nr. 541.). (Ferdinand Friedensburg tanácsnak: FRIEDENSBURG 1888 91.).

szert az emlékiratot Stein az előbbi levelével küldte a boroszlói tanácsnak: FRIEDENSBURG 1888 917.).

²⁸ CSIKY 1987 8., FRIEDENSBURG 1888 178–179. és POSVAR 1959. Herman Schneider: „Die Entwicklung der Cichlidfische in der Gattung *Cichla*“, *Monographien des Naturhistorischen Museums Wien* 19 (1906) 1–13. jegyzet). Steffan Clinger: „1475. Steffan Clinger, ein moncher factus est“, *Monographien des Naturhistorischen Museums Wien* 19 (1906) 1–13. jegyzet) és a korábban írottakat.

lakat (10., 11. és 13. jegyzet), a pénzváltókra szintén (11. és 13. jegyzet). Sten...

roszlói garasait három típusba sorolhatjuk, ezek közül az egyik félgaras. A garasveretek szinte azonosak, eltéréseket csak a verdejegy kapcsán illetve a körirat esetében tapasztalhatunk. Az előlapi éremkép Mátyás negyedelt „sziléziai” címere szív pajzsos. Az első mezőben a vágások, a másodikban a cseh oroszlán, a harmadikban Lausitz címerállata, a bika, a negyedikben a sziléziai sas látható. A szív pajzsba a Hunyadiak címerállata, a csőrében gyűrűt tartó holló került. A körirat két gyöngykör között: **+MATHIAS-PRIMVS-D(ei)-G(ratia)-R(ex)-BOHEMIE** azaz I. Mátyás, Isten kegyelméből Csehország királya. A hátlapi éremképen Boroszló védőszentje, Keresztelő Szent János egész alakos ábrázolása látható, a Szent jobbával a bal kezében tartott báránnyra mutat. Két gyöngykör között a következő körirat olvasható: **GROSSVS WRATISLAVIENSIS** azaz boroszlói garas. Az 1470–1471 fordulóján vert úgynevezett királyi veretek (garas: F. 557. és félgaras: F. 558.) verdejegy nélkül készültek. A Boroszlóra jellemző „W” verdejegy – amely a város ekkor használatos latin nevének kezdőbetűje – csak az 1471-ben vert „városi” garason (F. 559.) jelent meg, mégpedig a hátlapon, a Szent jobbánál. Az 1475-ös „városi” vereteken (garas: F. 560., félgaras: F. 561.) a verdejegy „W” betűje fölött lóherelevél látható. Friedensburg adatait felhasználva, a Magyar Nemzeti Múzeum Éremtára törzsgyűjteményében található darabokat is lemérve, az egyes típusok esetében az 1470–1471-es garasok átlagos súlya 2,17 gramm, a félgarasoké 1,06 gramm. Az 1475-ös garasé 2,07, a félgarasé 1,24 gramm.²⁹

1470–1471 fordulóján Boroszlóban kétféle hellert is vertek, mindkettő tisztán királyi veretnek tűnik. A veretek előlapján hasított pajzs látható: az első mezőben vágások, a másodikban a cseh oroszlán. A címer fölött **M**, két oldalán **R** illetve **B** látható: **M(atthias) R(ex) B(ohemiae)** azaz Mátyás Csehország királya. Az első heller-típus hátoldalán Szent Vencel (F. 562.), a másodikon sasos pajzs van (F. 563.). Az előbbi még a cseh hagyományhoz illeszkedik, az utóbbi már hangsúlyozottabban sziléziai. Az 1475-ös „városi” heller (F. 564.) hátlapjára már Keresztelő Szent János alakja került. Az egyes heller-típusok átlagsúlya – Friedensburg adatait is felhasználva – 0,22 gramm, 0,245 gramm és 0,2875 gramm.³⁰

Bár az írott források szerint Mátyás aranyforintot is kívánt veretni, erre mégsem került sor; a későbbi pénzverési rendeletek is aranyforintot csak a pénzérték-viszonyok tekintetében említene. Nyilván a király – látva a pénzverés nehézségeit – föladata eredeti elképzelését.

Mátyás király másik pénzverdéje Jägerndorfban működött. Jägerndorf jelentőségét az is mutatja, hogy Mátyás a fejedelemséget és központját magának tartotta meg. Eschenloer 1476-os események kapcsán Geréb Pétert mint „*obrister Hauptman in Ober Slesien zu Jägerndorf*” említi, tehát a város a felső-sziléziai királyi megbízott székhelye is volt ekkor. Fennmaradt a kamaraispán neve is: Neziger Sebold (Sewold Nesker), aki a magyarországi kincstári adminisztráció ismert alakja és valószínűleg Ernuszt János kincstartó bizalmasa is volt. Jägerndorfi kamaraispánként írt leveléből ismerjük a garasverés időpontját (1475. július 5.), és magyarországi működéséből következtethetünk arra, hogy a verde nem hosszú ideig működött.³¹

Jägerndorfban garast (F. 825.) és félgarast (F. 826.) vertek, azonos éremképpel. Az előlap címere megegyezik a boroszlói garasok előlapjával, hasonlóképpen a körirat is azonos. A hátlap körirata két gyöngykör között: **GROSSVS CARNOVIENSIS** azaz jägerndorfi garas. A hátlapi éremkép a korabeli magyar pénzekről jól ismert madonnaábrázolás: a madonna jobb kezében a gyermeket, bal kezében országalmát tartva trónon ül, két oldalán verdejegy és mesterjegy látható: **I – S**. A jägerndorfi garasok verete tehát megfelel a korabeli boroszlói garasok veretének, csak itt Boroszló védőszentje helyére Magyarország védasszonyát vették. A verdejegy Jägerndorf – Sebold-ra oldhatjuk föl, bár már a század elején fölvetették egyes numizmaták azt az ellentmondást, hogy így Jägerndorf neve két nyelven szerepelne a vereteken. Emil Rzehak megoldása azonban szerintem is megfontolandó: a Carnovia az egész jägerndorfi fejedelemséget, míg az „I” verdejegy csak magát a várost jelentené.³² A garasok átlagos súlya 2,246 gramm, a félgarasoké 1,00 gramm.

Ki kell még térnünk egy különös veretre, a CNH II. 237-es denárra, melyet Mátyás Bécsben vert denárjaként hagyományosan 1485-re keltezünk. Pohl Artúr fogalmazta meg először, hogy a veret stílusában az 1470-es években forgalomba került magyar denároknak felel meg, körirata alapján azonban valószínű, hogy nem Magyarországon került forgalomba: **MONETA HUNGARI** azaz magyar pénz; tehát magyar hatóság által

²⁹ FRIEDENSBURG 1883 p. 42–43., FRIEDENSBURG 1888 176–177.

³⁰ FRIEDENSBURG 1883 p. 28., FRIEDENSBURG 1888 176–177.

³¹ CSIKY 1987 13., FRIEDENSBURG 1888 307. Eschenloer: KUNISCH 1828 340. Neziger Sebold: KUBINYI 1957 p. 26., p. 33., p. 38. (18. jegyzet) és p. 44. (151. jegyzet), IVÁNYI 1910 304. (Nr. 2019.), 305. (Nr. 2021.), valószínűleg őt említik a boroszlóiak Ernuszt Jánosnak szánt 1471-es levélfogalmazványukban is: „...*erbiren Seboldis ew. gn. diners*...” KRONTHAL 1893 81. (Nr. 112.), jägerndorfi kamaraispánként írt levele: FRIEDENSBURG 1887 104. (Nr. 107.).

³² FRIEDENSBURG 1883 p. 43–44., FRIEDENSBURG 1888 307–308., RZEHAK 1909a p. 8–9., RZEHAK 1909b p. 150., RZEHAK 1927 p. 163–165. Egyes félgarasok előlapi körirata: **+MATHIAS PRIMVS REX BOHEMIE**.

Éremleletek és pénzforgalom

Bár a Szilézia földjébe rejtett éremleletek elemzésére már sok kísérlet történt, a korabeli pénzforgalom szempontjából módszeres kielemezésük, sajnos, mindeddig nem történt meg.

Már Ferdinand Friedensburg is igyekezett hasznosítani pénztörténetében az éremleleteket, de elsősorban kronológiai szempontból. Korszakunkat tárgyaló fejezete élén ismertette azt a négy éremleletet, amelyek a korszakban kerültek földre, illetve a korszak pénztípusait tartalmazták.³⁹

A következő, jelentős kísérlet Christian Gündel, aki a hadtörténet számára igyekezett értékes információkat szolgáltatni az éremleletek elemzésével. Gündel azonban mindent alárendelt a konkrét hadjáráshoz kapcsolás szempontjának, adott esetben még egy-egy éremlelet keltezését is. Nagyívű tanulmányának adatait ezért óvatossággal kell kezelnünk. Húsz lelet elrejtési idejét helyezi 1470–1500 közé, az esetek jelentős részében a pontos összetételről semmilyen adattal nem rendelkezünk.⁴⁰

Vizsgálódásainkat – a teljesség igénye nélkül – most inkább fordítsuk azon leletek felé, amelyek Mátyás király sziléziai vereteit is tartalmazzák! Három ilyen leletet érdemes megemlíteni.

A felső-sziléziai **Comprachtschütz**-i (ma: Komprachcice) leletről már Friedensburg is beszámol, sőt – bár pontos összetétele nem megállapítható – közli az előforduló típusokat. Így a lelet – többek között – tartalmazta a Mátyás idejében vert boroszlói hellereket (F. 562., 563., 564.), egy boroszlói félgarast (F. 558.) és a jägerndorfi garast (F. 825.). Éppen ez az utóbbi darab mutatja, hogy a leghamarabb 1475 második felében kerülhetett az éremlelet a földre. Gündel úgy tudja, hogy a lelet mintegy félezer hellerből és néhány félgarasból állt. Értéketlen módon 1474 körülre – talán Mátyás hadjárata idejére – keltezte.⁴¹

Az alsó-sziléziai **Grünberg**-i (ma Zielona Góra) leletről a múlt században 152 darab heller került a Berlini Éremtárba; közülük csak egy darab volt Mátyás verete (F. 564.). A leletet egyébként ez a darab keltezi; a földbekerülés időpontját 1475 utánra tehetjük.⁴²

Pontosabb adatokkal rendelkezünk a korszakból származó legjelentősebb éremletről, amely 1928-ban került napvilágra az alsó-sziléziai **Gollschau**-ban (ma: Gołostowice). Megközelítőleg 9000 darabból állt, túlnyomórészt sziléziai pénzekből. Elrejtését Friedensburg 1513 utánra tette, de semmilyen eseménnyel nem tudta összefüggésbe hozni. A lelet a XV. század elejétől egészen a XVI. század elejéig tartalmazott pénzeket, de a zöm 1450 utánról való.⁴³ A garasok, félgarasok (258 darab) több mint 90%-a sziléziai volt, leginkább Mátyás veretei (69%). Az aprópénzek esetében (5533 darab) 80%-on felüli a sziléziai pénzek hányada, Mátyás hellerjei azonban elenyésző részt jelentenek (2,69%). Mátyás boroszlói garasainak nagyon nagy része úgynevezett királyi veret, amelyet 1470–1471 fordulójára keltezhetünk (belső arányuk: F. 557. 56,49%, F. 558. 21,46%). Alacsony részesedést mutat az 1471-es városi veret (F. 559. 7,34%) és az 1475-ös év verete is (F. 560. 4,51%). Hasonló értéket kapunk a jägerndorfi veretek esetében is (F. 825. 4,51%, F. 826. 3,38%). Mindez talán azt mutatja, hogy a forgalomban Mátyás 1470–1471-es királyi veretei nagyobb százalékban jelentek meg, magyarul ezekből többet vertek, mint a későbbiekből. Az egyes heller-típusok között azonban nem tapasztalhatunk akkora mennyiségi ingadozást, mint a garasok esetében.

A gollschaui lelet összetétele világosan mutatja Mátyás pénzverésének az írott források alapján is rekonstruálható főbb jellemzőit. A lelet ugyan elsősorban az 1510-es évek közepe pénzforgalmát tükrözi, mégis látható, hogy Mátyás garasai és félgarasai közkedveltek voltak, elsősorban teaurálás céljára. A belső arányok jól jelzik, hogy a kibocsátás volumene fokozatosan csökkent: 1470–1471 fordulóján jelentősebb, 1471-ben csekélyebb, 1475-ben pedig még kisebb mennyiségű garas illetve félgaras kibocsátásával számolhatunk. A lelet összetételét elemezve az is feltűnő, hogy nagyon sokféle sziléziai hellert tartalmaz, tehát az egyes heller-típusokat nem csak abban a tartományrészben, kibocsátó fejedelemségben használták, ahol verték, hanem Sziléziában mindenütt.⁴⁴ A boroszlói hellerek garasokéhoz képest kiegyensúlyozott belső arányai állandóbb mennyiségű kibocsátást jeleznek, viszont a más heller-típusokhoz képest elenyésző arányuk – akárcsak a grünbergi lelet is – Eschenloer megjegyzését igazolják: „*Die Fürsten schlugen die Lande vol Heller...*”.⁴⁵ Ebben a pénzverési versenyben a király pénzei és boroszlói illetve jägerndorfi pénzverdéi láthatóan alulmaradtak.

³⁹ FRIEDENSBURG 1888 83–84.

⁴⁰ GÜNDEL 1940 p. 136–137.

⁴¹ FRIEDENSBURG 1888 83., GÜNDEL 1940 p. 136.

⁴² FRIEDENSBURG 1888 83.

⁴³ FRIEDENSBURG 1930 p. 77–85.

⁴⁴ FRIEDENSBURG 1888 83.

⁴⁵ Eschenloer: KUNISCH 1828 331.

Mátyás pénzreform kísérletei tehát rendre megbuktak, a szétaprózott tartomány zavaros pénzügyeinek rendezése meghaladta erejét. A sziléziaiak által Matthieser-nek nevezett garasai, félgarasai azonban még sokáig forgalomban maradtak, talán csak árfolyamuk módosult. S bár pénzreformjai nem voltak sikeresek, a tartomány középkori pénztörténetének jelentős lapjain kell említünk, már csak azért is, mert Mátyás veretett Sziléziában először garast és félgarast.

Gyöngyössy Márton
ELTE Régészeti Intézet
1088 Budapest Múzeum krt. 4/6.

Irodalom

- CSIKY 1987 Csiky Emil, A magyar pénzek verdehelyei történelmünkben. Szeged, 1987.
- DEWERDECK 1711 Dewerdeck, Gottfried, Silesia numismatica... Jauer, 1711.
- FRIEDENSBURG 1883 Friedensburg, Ferdinand, Schlesiens Münzen im Mittelalter. *Zeitschrift für Numismatik* 10 (1883) 20–54.
- FRIEDENSBURG 1887 Friedensburg, Ferdinand, Schlesiens Münzgeschichte im Mittelalter. I. Urkundenbuch und Münztafeln. Breslau, 1887. (Codex Diplomaticus Silesiae XII.)
- FRIEDENSBURG 1888 Friedensburg, Ferdinand, Schlesiens Münzgeschichte im Mittelalter. II. Münzgeschichte und Münzbeschreibung. Breslau, 1888. (Codex Diplomaticus Silesiae XI. II.)
- FRIEDENSBURG 1930 Friedensburg, Ferdinand, Neue Münzfunde. *Altschlesien* 3 (1930–1931) 75–86. (Heft 1 1930)
- FRIEDENSBURG 1931 Friedensburg, Ferdinand, Die schlesischen Münzen des Mittelalters. Breslau, 1931.
- GÜNDEL 1940 Gündel, Christian, Münzfunde als Zeugen schlesischer Kriegsgeschichte. *Altschlesien* 9 (1940) 124–146.
- IVÁNYI 1910 Iványi, Béla, Bártfa szabad királyi város levéltára. I. Budapest, 1910.
- KRONTHAL 1893 Kronthal, Berthold – Wendt, Heinrich, Politische Correspondenz Breslaus im Zeitalter des Königs Matthias Corvinus. I. 1469–1479. Breslau, 1893. (Scriptores rerum Silesiacarum XIII.)
- KRONTHAL 1894 Kronthal, Berthold – Wendt, Heinrich, Politische Correspondenz Breslaus im Zeitalter des Königs Matthias Corvinus. II. 1479–1490. Breslau, 1894. (Scriptores rerum Silesiacarum XIV.)
- KUBINYI 1957 Kubinyi András, A kincstári személyzet a XV. század második felében. *Tanulmányok Budapest múltjából* 12 (1957) 25–49.
- KUBINYI 1998 Kubinyi András, A későközépkori magyar – nyugati kereskedelmi kapcsolatok kérdése. In: R. Várkonyi Ágnes emlékkönyv. (szerk.: Tusor Péter) Budapest, 1998. 109–117.
- KUNISCH 1828 Kunisch, J., G., Peter Eschenloer's zu Breslau, Geschichten der Stadt Breslau oder Denkwürdigkeiten seiner Zeit vom Jahre 1440 bis 1479. II. 1467–1479. Breslau, 1828.
- LOESCH 1988 Loesch, Heinrich von, Die Verfassung im Mittelalter. In: Geschichte Schlesiens. I. Von der Urzeit bis zum Jahre 1526. Sigmaringen, 1988. (5. kiadás) 238–313.
- MARKGRAF 1872 Markgraf, Hermann, Historia Wratislaviensis et que post mortem regis Ladislai sub electo Georgio Podiebrat Bohemorum rege illi acciderant prospera et adversa von mag. Peter Eschenloer. Breslau, 1872. (Scriptores rerum Silesiacarum VII.)
- MARKGRAF 1877 Markgraf, Hermann, Annales Glogovienses bis zum Jahre 1493. Breslau, 1877. (Scriptores rerum Silesiacarum X.)
- POHL 1972 Pohl Artúr, Hunyadi Mátyás birodalmának ezüstpénzei 1458–1490. Budapest, 1972.
- POHL 1978 Pohl Artúr, Mátyás király pénzreform kísérletei Sziléziában 1470–1475. *Az Érem* 34 (1978/2) 9–12.
- POHL 1982 Pohl, Artur, Münzzeichen und Meisterzeichen auf ungarischen Münzen des Mittelalters 1300–1540. Budapest – Graz, 1982.

- POŠVÁŘ 1959 Pošvář, Jaroslav, Nespokojenost Vratislavských s Matyášovou mincí roku 1470. *Slezský Numismatik* 18 (1959) 1–2.
- POŠVÁŘ 1970 Pošvář, Jaroslav, Die Währung in den Ländern der böhmischen Krone. Graz, 1970.
- RACHFAHL 1894 Rachfahl, Felix, Die Organisation der Gesamtstaatsverwaltung Schlesiens vor dem dreissigjährigen Kriege. Leipzig, 1894.
- RZEHAK 1909a Rzehak, Emil, Zur Erklärung der Münzzeichen J und S und der bildlichen Darstellungen auf den Jägerndorfer Groschen des Königs Mathias Corvinus von Ungarn. *Mitteilungen der Österreichischen Gesellschaft für Münz- und Medaillenkunde* 5 (1909) 8–9.
- RZEHAK 1909b Rzehak, Emil, Nochmals die Münzbuchstaben J und S auf den Jägerndorfer Mathias-Groschen. *Mitteilungen der Österreichischen Gesellschaft für Münz- und Medaillenkunde* 5 (1909) 150.
- RZEHAK 1927 Rzehak, Emil, Westschlesische Münzstätten im Mittelalter und in neuerer Zeit. *Zeitschrift des Deutschen Vereines für die Geschichte Mährens und Schlesiens* 21 (1927) 150–167.
- SCHIECHE 1988 Schieche, Emil, Politische Geschichte von 1327–1526. In: *Geschichte Schlesiens*. I. Von der Urzeit bis zum Jahre 1526. Sigmaringen, 1988. (5. kiadás) 157–237.
- SCHULTZ 1886 Schultz, Alwin, Wappenstein- und Münzeisen Schneider. Münzmeister und Wardein in Breslauer Urkunden. *Zeitschrift für Numismatik* 13 (1886) 48–59.

DIE SCHLESISCHE MÜNZPRÄGUNG VON MATTHIAS CORVINUS

Resümé

König Matthias Corvinus gab vier Münzordnungen in Schlesien. Nach diesen Verordnungen liess er Groschen, Halbgroschen und Heller 1470–1471 und 1475 in Breslau prägen. Er richtete eine zweite Prägeanstalt 1475 in Jägerndorf ein, die Groschen und Halbgroschen prägte.

Seine Münzen prägte man mit dem Namen Matthias' als des Königs von Böhmen. Der Münzfuss seiner Münzen kennt man: aus einer fünfflötigen Wiener Mark Silbers liess er 120 (oder 240 Halbgroschen) Groschen prägen, also die Feinheit der (Halb)Groschen war 312,5%. Die Feinheit der Heller war 234,375%. Die ungarische Goldgulden war 40 Groschen (80 Halbgroschen) oder 480 Heller wert. 8,16 Mark geprägtes Silbers war eine Mark Golds wert.

Über die Breslauer Münzanstalt und die Münzbeamten wissen wir nicht zu viel (das Münzzeichen „W“ deutet eine „städtische“ Münzprägung an), in Jägerndorf bestellte Matthias einen Kammergrafen, Sebold Neziger, der als Mitglied der ungarischen Finanzadministration mehrmals in den späteren Urkunden erwähnt wurde. Das Münzzeichen der Jägerndorfer Groschen „I“ bedeutet die Stadt selbst, das Meisterzeichen „S“ ist das Zeichen des Kammergrafen Sebolds.

Nach den Münzfunden war die Prägungstätigkeit Breslau, wie die auch in den schriftlichen Quellen erwähnt wurde, stärker am Anfang (also 1470–1471), und 1475 prägte man nur eine kleinere Menge der genannten Nominalien. Auch in Jägerndorf prägte man 1475 höchstwahrscheinlich nicht zu viel.

Die Versuche einer Geldreform von Matthias scheiterten, aber die Geschichte dieser Reform ist sehr interessant für die Münzhistoriker: die ersten Groschen Schlesiens liess der ungarische König, Matthias Corvinus prägen.

(Forditotta: Gyöngyössi Márton)

Orosz és török váltópénzek Kassán a XVII. század első felében

Russische und türkische Münzen im Geldumlauf der königlichen Freistadt Kaschau in der ersten Hälfte des 17. Jahrhunderts

Felső-Magyarország törökkori fővárosának, Kassának, a levéltára bővelkedik olyan kiadatlan forrásokban, amelyek többek között ritka pénztörténeti adatokat is őriznek. Ilyen például az az 1633. évi hagyaték, amelyben 51 „*muszka garas*” számláltak meg, s darabját 3 dénárba becsülték.¹ A gazdaságtörténeti feldolgozások szerzői már régebben is derekasan merítettek a rendezett iratanyagból,² ezért nem meglepő, hogy a hajdani szabad királyi város művelődéstörténetét vizsgáló újabb – igen értékes tanulmány³ – fontos pénztörténeti adatokat tartalmaz. A helyi kereskedők között dúsgazdagnak számító Szegedi Mihály 1632-ben összeírt pénzvagyona meghaladta a 32 ezer – kassai, vagy számítási – forintot.⁴ A Szegedi örökösökre váró készpénz Abaúj megye portális adójával vetekedett,⁵ s a változatos összetételű pénzmennyiségben belül szintén voltak orosz – korhű szóhasználat szerint „*muszka*” – pénzek.⁶

Szegedi Mihály hátrahagyott pénzében 1 font 28 lat „*muszka pénzt*” találtak 40 forint értékben. A „*muszka pénzt*” eredetéről nem szól a forrás, csupán annyi állapítható meg biztonsággal, hogy eltérő minőségűek voltak, mert nagyobbik hányaduk fontját 20, a kisebbikét pedig 24 forintra becsülték.⁷ Ha viszonyításként utalunk arra, hogy ugyanekkor a „*Reghi io 3 Pinzes Garas*” fontját 10 forintban számították, akkor nyilvánvaló, hogy a „*muszka pénzt*” nemesfém tartalma igen kiváló volt. Ismeretes, hogy a legelterjedtebb orosz veret, a kopek tömege a XVII. század elejéig 0,68 gramm körül járt,⁸ így a Szegedi-hagyatékban tételesen le nem számlált „*muszka pénz*” darabszáma 1300 – 1400 közé tehető.

Lényegesen szerényebb mennyiségben korábbi példával is lehet bizonyítani az orosz pénzek kassai forgalmát. Kezicz István javainak 1622. évi összeírásában olvasható: „*Item Muszka ezüst pinzt előtt pinzel egiött* Nr. 36,”⁹ amiből persze sem az orosz pénzek, sem az ötdénáros garasok száma nem állapítható meg pontosan. Az a tény azonban, hogy közvetlenül a muszka jelző után, s nem az öt pénzes garasokat követően tették ki az ezüst szót, szintén az orosz váltópénz jó minőségét húzza alá.

Peter Viehertz ugyancsak 1622 őszén felvett hagyatéki leltárában¹⁰ számos pénznem között szintén akadt néhány orosz pénz: „*Moskowitsche groschel 10 ½ (=) fl. – d. 31 ½.*” A garasnak titulált tíz és fél orosz pénzről

¹ „*Itt(em) Muska garas penzt d. 3 (=) fl. 1 d. 53.*” 1633. febr. 3. Sütő Erzsébet hagyatéka. Archiv mesta Košice (= Kassa város levéltára, továbbiakban: Kassa v. lt.) Archivum Secretum (Továbbiakban: A. S.) fasc. CC. Szöcs Nr. 10.

² Korai példaként álljon itt: Kerekes György: Nemes Almásy István kassai kereskedő és bíró üzleti-, köz- és családi élete 1573 – 1635. Budapest, 1902. (Továbbiakban: Kerekes: Nemes Almásy István kassai kereskedő).

³ J. Újváry Zsuzsanna: Egy kereskedőcsalád metamorfózisa (A mezőszegedi Szegedi család). In: Óra, szablya, nyoszolya. Életmód és anyagi kultúra Magyarországon a 17 – 18. században. Szerk.: Zimányi Vera. Budapest, 1994. 33 – 85. old.

⁴ J. Újváry: Egy kereskedő család ... 37 – 38. old.

⁵ Abaúj vármegyére 1647-ben 31.180 forint 30 dénárt, Kassa városára pedig 10.000 Ft-t vetettek ki 1647-ben. Limitatio portionem Superioris Hungariae Anno 1647. Kassa v. lt. Suppl. H. 159.

⁶ Kassa v. lt. A. S. fasc. S. Szegedi Nr. 60.

⁷ Két tételből tevődött össze az pénz: „*Muska Pinz vagy(n) font szamra Nr. 1 ¼ fontjat p(er) fl. 20 [=] fl. 25,*” illetve „*Ismet vagy(n) Muszka Pinz 20 lott [=] fl. 15.*” [1 lat ez utóbbi esetben = 75 dénár; 1 font = 32 lat, azaz 32 x 0,75 fl. = 25 fl.]

⁸ I. G. Szpasszkij: Russzakaja monetnaja szisztéma. Moszkva, 1960. 58. old.

⁹ Kassa, 1622. okt. 18. Kassa v. lt., A. S. Collectio Schwartzbachiana Nr. 5975.

¹⁰ Az inventárium két változatban maradt fenn, a szövegben idézettől eltérő példányban nem önállóan, hanem más pénzekkel együtt említették az orosz vereteket: „*... polnische groschen sindt vnd pfenig vnd Moskowitter gelt kleine groschel (=) fl. 8. D. 31.*” Kassa, 1622. nov. 10. Kassa v. lt., A. S. Collectio Schwartzbachiana Nr. 5972.

szóló híradás azért érdemel különleges figyelmet, mert kitűnik belőle, hogy nemcsak egyfajta „*muszka pénz*” fordulhatott elő Felső-Magyarország pénzforgalmában. Mivel a 10 ½ orosz pénz értékét 31 ½ dénárban állapították meg, igen valószínű, hogy nemcsak a már ismert 3 dénár, hanem 1 ½ dénár értékű „*muszka pénzekkel*” szintén találkozhattak a kassaiak.

Bár a *muszka pénzekről* a külföldiekhez hasonló¹¹ hazai leírás nem állt rendelkezésre, a kortársak mégis meg tudták becsülni az orosz veretek értékét, s nyilván tisztában voltak azzal, hogy a közép-európai szemmel nézve igencsak amor¹² fizetési eszközök finom ezüsből¹³ készültek; talán az sem volt ismeretlen előttük, hogy az orosz ezüstpénzek nyersanyaga beolvasztott közép- és nyugat-európai tallérveretekből származott.¹⁴

Mind a négy, a *muszka pénzek* forgalmát dokumentáló, hagyatéki leltár közös vonása az, hogy a bennük lévő készpénz vegyes összetételű, jó és rossz pénzt egyaránt tartalmaztak. Szegedi Mihály tekintélyes pénzvagyonyában a súlyra mért – fontban és tört részeiben megadott – készpénz összetétele is igen változatos volt. Az „*elegyes bavarica pénz*”¹⁵ mellett közelebről meg nem határozott „*jó és hitvány elegyes pénzt*,” továbbá régi, jó apró fillért, külön a már fentebb említett régi jó 3 pénzes garasokat, a legnagyobb mennyiségben pedig ó polturákat foglalt magába. Rajtuk kívül a schreckenberger és az ortos pénzt, végül az igen silány kipperpénzeket – az „*oli polturákat*”¹⁶ – mérték meg a legjobbnak minősített *muszka pénzekkel* együtt. Az utóbbi példa is azt sugallja, hogy az orosz pénzek távolról sem nagy mennyiségűvel, hanem kedvező nemesfém-tartalommal emelkedtek ki a sokféle váltópénz közül.

Az eddig vallatóra fogott források szerint az orosz pénzeknél szerényebb szerep jutott Kassán a *török pénzeknek*, amelyek minden bizonnyal az áruforgalom révén, a török árukkal párhuzamosan jutottak el Felső-Magyarországra.¹⁷ Ennek ellenére csaknem kivételes példának tűnt az az „507 török oszpora,” amit a XVI. század végén¹⁸ elhunyt Nagy Imre után maradt készpénzben tüntettek fel.¹⁹ Szegedi István hagyatékában az oszporák száma ugyancsak elérte a százas nagyságrendet, az 1628. évi összesítés szerint 20 forint 58 dénár értékű akcsét írtak össze egy tételben úgy, hogy az Oszmán Birodalom legelterjedtebb pénzének 3 dénáros kurzusát is feljegyezték.²⁰ Mivel később egy aranypénz mellett megemlékeztek még néhány oszporáról, bizvást feltételezhető, hogy együttes számuk meghaladta a 700-at, ami egy napszámos szemében igen nagy összeg lehetett, de a kassai kereskedő után maradt készpénznek csupán 2,5 %-a körül járt.²¹ Csaknem két évtizeddel később, 1646-ban Szegedi György hagyatékában szintén voltak oszporák, értékükről azonban semmi fogódzó sem maradt fenn, sok-sok váltópénzzel és II. Ferdinánd réztallérjaival együtt fontra mérték valamennyit.²²

¹¹ Per Person szerint csupán háromféle pénzt vertek a Moszkvai Nagyfejedelemségben: „*Sie haben nicht mehr als dreyerley Müntze, ... auff ire Sprache, Copeken, Mußkovken und Poluschen nenne, und zwo Mußkovken eine Copeke oder einen Dennig, ...*” Per Person = Peter Petrejus de Erlesunda: *Historien und Bericht von dem Großfürstenthumb Muschow, mit dero schoenen frichtbaren Provincie ... Lipsiae, Anno MDCXX.* (Leipzig, 1620) 602. A svéd diplomatára ld. Nordijks Familjebok (Stockholm, 1935) XVI/941.

¹² „*Die erste seindt Pfennige in der Moßchow geschlagen, so nicht gar rundt, sondern langlechtig...*” Tilemann Friese: *Müntz-Spiegel ...* (Frankfurt a.M., 1592) 202., illetve: „*Ihre Müntze ist weder rund noch vierecket, wie andere Müntze, sondern ist gar dünn undd klein, ...*” Petrejus de Erlesunda: i.m. 601., képi ábrázolásukra ld. Szpasszkij: i.m. 55 – 59.

¹³ „*Auch werden alle Moßkowitische Pfennig von guten reinen Silber geschlagen, gemeiniglich von den Goltschmiten, die in der Moßchow, Nougratt, Tweria vn(d) Pskouia wohnen.*” Friese: i.m. 202.

¹⁴ Petrejus de Erlesunda: i.m. 601.; A közvetlen termékcseré mellett jelentős volt az Oroszországba irányuló tallérkivitel, vö.: Frank C. Spooner: *The international economy and monetary movements in France, 1493–1725.* Cambridge, Mass., 1972. 322. old.; ill. Artur Attman: *Dutch Enterprise in the World Buillon Trade 1500–1800.* Göteborg, 1983. 14–17. és 59–69. old.

¹⁵ A „*bavarica*” (=bajor) pénzek nemcsak váltópénzek, hanem egész és rész tallérok is lehettek, továbbá nemcsak Bécsen át, hanem a Keleti-tenger felől is eljuthattak Kassára, vö.: „*Valvation ... des Löblichen Niedersächsi-schen Kreises ... Halberstadt, 1622.,*” paginálatlan. Herzog August Bibliothek Wolfenbüttel, Fg 486.

¹⁶ Az ún. „új polturákat” nem lehet azonosítani a lengyelországi verékből kikerülő 1½ garasokkal. Az „*oli polturákra*” bővebben ld. Buza János: Sziléziai kipper-veretek Felső-Magyarország pénzforgalmában. In: Emlékkönyv Bíró-Sey Katalin: és Gedai István 65. Születésnapjára. Szerk.: Bertók Krisztina és Torbágyi Melinda. Budapest, 1999. 356 – 369. old.

¹⁷ Gecsényi Lajos: „Török áruk” és „görög kereskedők” a 16–17. századi királyi Magyarországon. In: R. Várkonyi Ágnes emlékkönyv. Szerk.: Tusor Péter. Budapest, 1998. 190 – 191. old.

¹⁸ Kerekes: Nemes Almásy István kassai kereskedő ... 30. old. Megjegyzendő, hogy a korábbiakban még kevésbé érdeklődhettek az akcsék iránt, mert az 1580-as évek második felében értéküket drasztikusan csökkentették, ld. erre: Fodor Pál: Az oszmán pénzrendszer 16. századi válságáról (Megjegyzések az 1585/89. évi leértékelésről). Aetas (1999):4. 27–40.

¹⁹ Kerekes: Nemes Almásy István kassai kereskedő ... 33. old.

²⁰ „*Itt(em) Ozpora pinz p(er) d. 3 (=) fl. 20 d. 58,*” illetve „*Itt(em) Ozporak es Egy Arani pinz (=) fl. 4 d. 18.*” 1628. jún. 14.. Kassa v. lt. A. S., fasc. Szegedi, N. 47.

²¹ J. Újváry: Egy kereskedő család ... 34. old.

²² „*Babka, oszpora és fillér font ¼, lat 2.*” Kassa v. lt. Suppl. H. 159.

Djeper penninck ban Honghetpen

Egy akcse és a magyar dénár mérethű metszete
a pénznemekről tájékoztató kézikönyvben
(Antwerpen, 1575)*

Ha további példákat keresve visszatérünk az 1620-as évek elejére, akkor azt láthatjuk, hogy a szerényebb pénzvagyonnal rendelkezők egy része előtt sem lehettek ismeretlenek az Oszmán Birodalom fizetési eszközei. Erre enged következtetni az „*Item O Pinzt talaltunk oszporaul együtt Nr. 58.*” feljegyzés, amelyik 1622. októberéből maradt ránk.²³

A század elejéről – szűrőpróbául szolgáló merítés eredményeként – említhető, hogy 1605-ben oszporák²⁴ és pogány pénzeket, 1612-ben pedig különböző pogány pénzeket²⁵ írtak össze, illetve 1613-ban aranyak, tallérok és dutkák társaságában „38 oszpora” is felbukkant egy tehetős özvegyasszony végrendeletében.²⁶ (Sajnálatos módon egyetlen pénznem árfolyamát sem említette meg az örökhagyó, így az oszporák értéke is homályban maradt.)

Fentebb viszont láttuk, hogy Szegedi István 1628-ban átadott pénzvagyonában az oszporát 3 dénárban számították. E kurzust teljesen irreálisnak tekinthetnénk, ha szem elől tévesztenénk azt, hogy a jegyzék az 1625. évi végrendelet²⁷ nyomán készült, s így nem az 1628. esztendei, hanem az 1625. évi,²⁸ esetenként még korábbi pénzürtékvizonyokra utal.

* Az eredeti mű a Rijksmuseum Het Koninklijk Penningkabinet gyűjteményében található, (a közlési engedélyért Dr. Marjan Scharloo igazgatónőnek tartozom köszönettel. B. J.)

²³ A már említett Kezicz István javainak összeírása, ld. 7. jegyzet.

²⁴ „Item vagon 93 oszpora pogany penzekkel egyetemben, mellyek nyomnak igazan 18 nehezeket es egy felet.” Petris Márton és felesége hagyatéka, 1605. dec. 25. Kassa v. lt. A. S. fasc. DD. Petris, N. 2.

²⁵ „Item Pogani Penzekis voltanak mellik niomtanak lattot No. 10 es 1 nehezeket, lottiat tudva(n) in d. 50 teze(n) fl 5. d. 16. ... Item vagio(n) ket pogani ezust penz Taller formara. Item apro pogani penzek Nr. 14. ... Item iria, hogj harom Pogani araniakis voltanak, melinek az kettei megh vadnak, ...” Inventarium et divisio bonorum Stpehani Herczegh. (1612. márc. 20. előtt). Kassa v.lt. A.S. fasc. X. Herczegh, N. 1.

²⁶ Tolnay Mihályné, sz. Szabó Zsuzsanna 102 aranyforintot, 15 tallért, 14 ó dutkát, 55 dénárnyi ó pénzt sorolt fel a 38 oszpora előtt. Voltak ékszerai, továbbá bor árával és készpénzzel tartoztak még neki. Kassa v. lt. A. S. fasc. PP. Appendix N. 74.

²⁷ J. Újváry: Egy kereskedő család ... 34 – 35. old.

²⁸ Az 1625. évi 39. törvénycikk 3. §-a szerint az aranyforint árfolyama 200, a talléré pedig 120 dénár volt. Corpus Iuris Hungarici – Magyar törvénytar. 1608 – 1657 közötti törvénycikkek. Szerk.: Márkus Dezső. Budapest, 1900. 261. old. (Továbbiakban: CIH.) Szegedi István hagyatékának átadási jegyzéke szerint: „Nro. 118 Arani forintott p(er) fl. 2 d. (=) f. 236. d. -, Itt(em) Egy Zakban Tallerokatt Nro. 256 1/4 p(er) fl. 1 d. 20 (=) fl. 308 d. 5.” Vö. 15. jegyzet.

Mind a gazdaságtörténeti,²⁹ mind a numizmatikai³⁰ irodalomból ismert, hogy az ún. Kipper- und Wipperzeit³¹ Felső-Magyarországot és Kassát sem kímélte. A Közép-Európán végig söprő pénzrontás éveiben – kiváltképpen 1622/23-ban – a részekre szabdalt Magyarországon – a királyi országrészen, Erdélyben és a hódoltságban egyaránt a silány külföldi és hazai veretek kavalkádja vált jellemzővé. Ezekben az esztendőkből nem lehetett nem észrevenni a nominálisan meredeken emelkedő árfolyamokat³² és a szokatlanul magas árakat. S mivel a pestis³³ sűrűn szedte áldozatait, 1622/23-ból számos végrendelet és hagyatéki leltár maradt fenn, amelyekben – másutt, pl. a Dunántúlon is³⁴ – a szokásosnál részletesebben tértek ki a pénzértékviszonyokra és a pénznemekre. A részletezés – a jó és a rossz pénzek elkülönítésének szándéka – miatt maradt fenn több utalás Kassán is a muszka és a pogány pénzekről, amelyeket ekkor nem – vagy csak kis mértékben – érintett a pénzrontás.

Nagy a valószínűsége annak, hogy a keleti-tengeri kereskedelemben ismert és utánvert³⁵ orosz pénzek korábban is felbukkantak Felső-Magyarország³⁶ pénzforgalmában, amelynek tarka képét azonban nem színezhették át, legfeljebb árnyalhatták valamelyest. Az akcséről – vagy oszporákról – évtizedek óta tudhattak a kortársak, különösen a kalmárok lehettek tisztában értékükkel, de keresettekké csupán az 1620-as években válhattak. Akkor, amikor a rossz minőségű kipper-veretek a hódoltág területére ugyancsak benyomultak,³⁷ aminek az lett a következménye, hogy a peremvidékeken adóztató törökök is az „... ó pénzt és Mátyás király pénzét ...”, azaz a drasztikus inflálódás előtti³⁸ fizetési eszközöket követelték. Nem véletlen, hogy az aranyforint és a tallér, valamint a jó dutkák hiányában ez idő tájt hangsúlyozta Bethlen Gábor „... az moneták valorában ...” előállt „... igen nagy difficultást ...”, s arra a következtetésre jutott, hogy az esedékes török adóra „**Oszporát kellett keleten veretnünk, olyant és olyan ligára s formára a mineműt a portán vernek s azzal kell contentálnunk a portát, ...**” Bethlen egyébként maga is 1 ½ dénárban számította az oszporát,³⁹ amelynek fentebb említett 3 dénáros kassai kurzusa azért alakulhatott ki, mert az 1620-as évek elején a körmöci pénzek, azaz a magyar dénárok ezüsttartalma történelmi mélypontra süllyedt.⁴⁰

²⁹ Kiragadott példaként álljon itt: Kerekes György: Bethlen Gábor fejedelem Kassán 1619–1629. Kassa, 1943. 291–312. old., ill. *Mráz Vera*: Bethlen Gábor gazdaságpolitikája. Századok (1953) 538–543. Újabbán pedig *Imreh István*: A fejedelmi gazdálkodás Bethlen Gábor idejében. Erdélyi Tudományos Füzetek 211 (Kolozsvár, 1992) 64–76.

³⁰ *Huszár Lajos*: Bethlen Gábor pénzei. Kolozsvár, 1945., passim., (Továbbiakban: *Huszár*: Bethlen ...) ill. *Huszár Lajos*: Az Erdélyi Fejedelemség pénzverése. Budapest, 1995. 14–15. old.

³¹ *Richard Gaetgens*: Inflationen. Das Drama der Geldentwertungen vom Altertum bis zur Gegenwart. München, 1955. 74–99. old. A gazdaságtörténeti háttérre ld.: *Hermann Kellenbenz – Rolf Walter*: Das Deutsche Reich 1350–1650. Europäische Wirtschafts- und Sozialgeschichte vom ausgehenden Mittelalter bis zur Mitte des 17. Jahrhunderts. Handbuch der europäischen Wirtschafts- und Sozialgeschichte. Bd. 3. Hrsg.: *Hermann Kellenbenz*. Stuttgart, 1986. 822–893. old. (Továbbiakban: *Handbuch der europäischen*).

³² Bethlen Gábor 1621 tavaszán a portai követeknek küldött utasításában írta: „... az arany az külső országokban mostan oly drága és az tallér, hogy egy aranyforintot Magyarországon hat forintért 400 oszporáért adnak, egy jó tallért 4 forintért 366* oszporáért, de nem találjuk úgy is.” Pozsony, 1621. márc. 21–25. * Sajtóhiba csúsztatott a forráskiadványba, nem 366, hanem 266 oszpora állhat az eredeti levélben. *Szilády Áron – Szilágyi Sándor*: Török–magyarkori történelmi emlékek I. osztály: okmánytár III. Török–magyarkori államokmánytár I. Pest, 1868. 280–281. old. A levél számos utalás révén ismert a történeti irodalomban, pl. *Lipták János*: A portai adó története az Erdélyi Fejedelemségben. Késmárk, 1911. 35–36. old., ill. *Huszár*: Bethlen ...38., 51. old.

³³ 1622 „... mivel hogi az Istennek nagi es rettenetes sulios ostora az Infectio ighen regnal köszünk, ...” Kassa v. It. Protocollum deliberationum magistratuum ab anno 1620 usque 1624. H III/2. Pur. 14., A „theureung” és a „Pest” kiemelt helyet kapott a Lőcsei krónikában: *Zipserische oder Leutschauerische Chronica undt Zeitbeschreibung. Zusammengetragen der lieben Poterität zur Nachricht von Caspar Hain. Szerk. Baal Jeromos, Förster Jenő, Kauffmann Aurél*. Lőcse, 1910. 161. old.

³⁴ *Horváth József*: Győri végrendeletek a 17. századból. I. 1600–1630. Győr, 1995. 74–116. old.

³⁵ *Szpasszkij*: Russzakaja ... 58. old. A kipper-kor tevékeny részese, IV. Keresztély dán király, veretett „orosz” pénzeket, majd a behajózott hamisítványokat Oroszországba vitték. *Hermann Kellenbenz*: Wirtschaft und Gesellschaft Europas 1350–1650. Europäische Wirtschafts- und Sozialgeschichte vom ausgehenden Mittelalter bis zur Mitte des 17. Jahrhunderts. Handbuch der europäischen ... 312. old., ill. újabbán: *Alla Melnikova*: Russische Münzen des 16. und 17. Jahrhunderts in Westeuropa. XII. Internationaler Numismatischer Kongress Berlin 1997. Acten – Proceedings Actes II. Hrsg. von *Bernd Kluge* und *Bernhard Weisser*. XII. (Berlin) 2000. 1176–1181.

³⁶ Eperjesen már 1558-ban említették orosz pénzeket: „Moskowien. Stückh 83.” *Horváth Tibor Antal* gyűjtése. Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára, Kézirattár: Ms. 5259/12.

³⁷ A silány pénzek hódoltsági forgalma a rendek előtt sem volt kétséges, ezt az 1622. évi 77. törvény cikk is bizonyítja, mely szerint „... a szegény, és kiváltképen a török uralomnak alávetett nép megmaradásán segíteni kívánván ...” igyekeztek szabályozni a váltópénzek értékét. CIH. 231. (vö. 25. jegyzet).

Győr vármegye 1625. évi leveléből ismert, hogy a német gyalogosok a hódoltsági lakosságra tukmálták „német garasait.” *Gecsenyi Lajos*: Győr vármegye nemesi közgyűlési és törvénykezési jegyzőkönyveinek regesztái. II. kötet, 1617–1626. Győr, 1995. 91. old.

³⁸ Más szavakkal „... a régi jó apró pénzt...”, vö.: Alsósztrigovai és rimai Rimay János államiratai és levelezése. Szerk.: *Ipolyi Arnold*. Budapest, 1887. 406–408. old.

³⁹ Vö.: 29. Jegyzet.

⁴⁰ *Huszár Lajos*: Habsburg-házi királyok pénzei 1526–1657. Corpus Nummorum Hungariae III/I. Budapest, 1975. 33–34. old. (Továbbiakban: *Huszár*: Habsburg-házi ...).

Az évekig tartó inflációt követő devalváció során a kipper-pénzeket a Német-Római Birodalomban tette – 75 %-tól 87,5 %-ig terjedő – veszteséggel lehetett beváltani, vagy ami még súlyosabb volt, pusztán fémmértékkel kellett és lehetett megszabadulni tőlük.⁴¹ Kassán 1623 húsvétja tájt pénzvagyonuk 75 %-át veszítették el azok, akik nem tudtak túladni idejekorán az „*oly polturáknak*” nevezett sziléziai 3 krajcárosaikon.⁴²

A hódoltságban nem volt szervezett pénzbéváltás, a kipper-veretek zöme részben kereskedelmi úton, részben kényszer⁴³ következtében visszajutott vagy a királyi Magyarország, vagy az Erdélyi Fejedelemség területére. Nagy a valószínűsége annak, hogy ezzel párhuzamosan – a pénzügyviszonyok fokozatos normalizálódását követően – a királyi Magyarországon ugyancsak megszűnt az oszporák iránti érdeklődés, ez utóbbiak pedig a hódoltságba kerültek vissza. Árfolyamukat ismét 1½ dénárban számították, ami az oszporákra nézve volt hízog, ugyanis az 1630. évi finomsági próba – a Bécsben végzett szakszerű vizsgálat eredménye – szerint ez a kurzus 12,5 %-os veszteséget⁴⁴ rótt azokra, akik akcse helyett magyar dénárral tettek eleget fizetési kötelezettségüknek. Nyilvánvaló, hogy az oszporák sem technikai szintjüket, sem nemesfémtartalmukat tekintve nem vehették fel a versenyt a magyarországi és a „*muszka*” pénzekkel, s így a XVII. század első negyedében irántuk megnyilvánuló átmeneti érdeklődés is megszűnt. Néhány évtizeddel később – az 1640-es években – pedig a királyi Magyarországról vittek váltópénzeket a hódoltságba, ahol egy ideig az aprópénzek hiánya okozott súlyos nehézségeket. A monetáris zavarok a királyi Magyarországon élőket is aggodalommal töltötték el, s a hódoltságból érkező hírek az udvari kamarát is foglalkoztatták.⁴⁵

Nem szükséges nyomatékosan hangsúlyozni azt, hogy az orosz és a török váltópénzek igen szerény szerepet játszottak Felső-Magyarország pénzforgalmában. Csekély előfordulásuk tudatában azonban utalnunk kell arra, hogy a kortársak gyakran magyar forintba átszámítva összesítették a készpénzt, ami elleplezi a valós, vegyes összetételű – esetenként orosz és török monetát is tartalmazó – pénzvagyont sokféleségét. A folyamatban lévő kutatások eredményeként valószínű újabb – orosz és török pénzekről hírt adó – források feltárása, ugyanis az eddig dokumentálhatónál minden bizonnyal több kassai polgár kezében fordulhattak meg a kopekek és az oszporák.*

Dr. Buza János egyetemi tanár
BKÁE Gazdaságtörténeti Tanszék
1828 Budapest 5, Pf.: 489.

RUSSISCHE UND TÜRKISCHE MÜNZEN IM GELDUMLAUF DER KÖNIGLICHEN FREISTADT KASCHAU IN DER ERSTEN HÄLFTE DES 17. JAHRHUNDERTS

Resümee

Im Archiv der königlichen Freistadt Kaschau (Kassa, Košice – Slowakei) sind zahlreiche unveröffentlichte Testamente und Nachlaßaufzeichnungen zu finden; der Großteil der aus der ersten Hälfte des XVII. Jahrhunderts stammenden Quellen ist in ungarischer, ein kleiner Teil in deutscher Sprache verfaßt.

In den Jahren der Kipper- und Wipperzeit um 1620 schrieben viele Verfasser von Testamenten detailliert auf, über wieviel Geld sie verfügten und woher dies stammte. In anderen Fällen wurden die Münzen der Verstorbenen durch die Nachlaßverwalter genau aufgelistet.

⁴¹ Fritz Redlich: Die deutsche Inflation des frühen siebzehnten Jahrhunderts in der zeitgenössischen Literatur: Die Kipper und Wipper. Hrsg. Hermann Kellenbenz. Köln–Wien, 1972. 55. old.

⁴² Vö.: 14. jegyzet, 361. , ill. Buza János: Lengyel pénzek Kassán Bethlen Gábor fejedelemsége idején. In: Emlékkönyv Imreh István születésének nyolcvanadik évfordulójára. Szerk. Kiss András. Kolozsvár, 1999. 107. old. A devalválásra a – Bethlen által 1623 februárjára összehívott – kassai gyűlésen került sor. Részletesebben ld. Buza János: „Kipper-pénzek a mérlegen”. Az 1620-as évek inflációjának két szakasza. Századok 134 (2000) 894–899.

⁴³ Kajár lakói panasztolták 1627-ben, hogy a török rossz pénzét velük cseréltette ki. Sörös Pongrácz: Egy falu a török időkben. MGtSz (1902) 290.

⁴⁴ Bécsben, 1630 januárjában 7 török akcsét minősítettek, s az akcse hódoltsági – 1½ dénár – árfolyamának ismeretében nyilatkoztak úgy, hogy „Vnd müeste man solcher gestalt an denn Türkischen Asperln (gegen dem hung. Gelt zu rechnen) 12½ pro cento verliehren.” Péch Antal: Alsó Magyarország bányamívelésének története. Budapest, 1887. II. 671. old. A oszpóra jelentéktelen szerepe kapcsán említi: Huszár: Habsburg-házi ... 52., 164. old.

⁴⁵ Huszár: Habsburg-házi ... 38. old., Helmut Jungwirth: Adalékok III. Ferdinánd magyarországi pénzveréséhez. NK 92–93 (1993–1994) 61 – 62., Buza János: Az Oszmán Birodalom monetáris válságának magyarországi hatása. Numizmatika és társtudományok III. Szerk.: Ulrich Attila – Lakatos Sarolta. Nyiregyháza, 1999. 229–237. old.

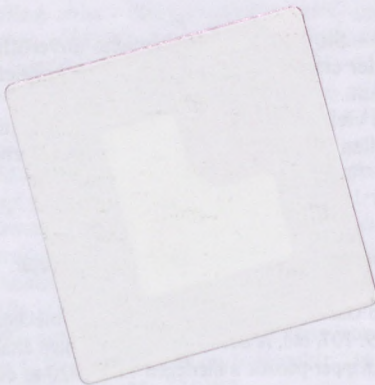
* Kutatásaimhoz az Alexander von Humboldt-Stiftung, illetve a MTA TKI nyújtott anyagi segítséget.

Eine größere Anzahl, gemessen an der Gesamtsumme jedoch kleinen Anteil, von „*Moskauer Geld*“ war 1632 im Nachlaß des wohlhabenden Kaufmanns Mihály Szegedi enthalten. Die Menge ist genau nicht feststellbar, da das Geld nicht einzeln gezählt wurde, sondern die Silbermünzen unterschiedlicher Qualität einfach gewogen und ihre Menge in Pfund angegeben wurde. So kann nur vermutet werden, daß ihre Zahl zwischen 1300 und 1400 gelegen haben könnte. In zwei Fällen wurde das russische Geld „*Groschen*“ genannt, an anderer Stelle doch nur als „*Moskauer Geld*“ erwähnt. Der Wert der größeren russischen „*Groschen*“ wurde mit drei Denar, der der kleineren wahrscheinlich mit $1\frac{1}{2}$ Denar angegeben. Ein Pfund russischer Gelder wurde 1632 mit 20, beziehungsweise mit 24 Rechnungsgulden gleichgesetzt; zur gleichen Zeit wurden für ein Pfund der schlesischen Kipperprägungen von schlechterer Qualität nur drei Rechnungsgulden gegeben. Die sogenannten „russischen Gelder“ waren somit trotz ihres schwachen technischen Niveaus Silbermünzen von guter Qualität.

Die Akçe – oder mit der in Ungarn gebräuchlichen Bezeichnung: Oßpora – des Osmanischen Reiches gelangten gleichfalls nach Kaschau. Weder hinsichtlich ihrer technischen Ausführung, noch ihres Edelmetallgehalts erreichten sie das Niveau der russischen Prägungen. Während der bis 1625 andauernden Periode der Geldentwertung wurde der Wert einer Oßpora mit drei Denar angegeben, ihr vorheriger und auch späterer Kurs waren jeweils $1\frac{1}{2}$ Denar. Der Kurs der Oßpora von drei Denar kann auch damit erklärt werden, daß die Qualität des ungarischen Denar in den Jahren zwischen 1622 und 1625 auf ihren historischen Tiefpunkt gesunken war.

In dem Durcheinander von doch sehr minderwertigen ausländischen und einheimischen Prägungen von schlechter Qualität konnten Münzen von guter Qualität – vor allem Dukaten und Taler sowie Düttchen – kaum gefunden werden, und so bereitete das Zahlen der jährlich fälligen türkischen Steuer große Schwierigkeiten. Zum Teil aus diesem Grund regte Gabriel Bethlen – der Fürst von Siebenbürgen – an, Oßpora von solcher Form und Qualität zu prägen, wie im Osmanischen Reich im Umlauf sind und der Hohen Pforte die Steuer mit diesen Nachahmungen zu zahlen.

Nach der Periode der Geldentwertung ging das vorübergehende Interesse an türkischen Scheidemünzen in Oberungarn zurück. Auch die auf russische und türkische Münzen hindeutenden Spuren wurden immer seltener. Trotzdem kann nicht behauptet werden, daß diese völlig aus dem Geldverkehr verschwunden wären, denn es muß in Betracht gezogen werden, daß über einen langen Zeitraum hinweg nur die in Rechengeld – in dem aus 100 Denar bestehenden „Kammer-“ oder „ungarischen Gulden“, d. h. Rechnungsgulden – angegebenen Summen in den Aufzeichnungen zu finden sind. Da die Geldwertverhältnisse ausgeglichen waren, kam es über Jahrzehnte kaum vor, daß die Gelder detailliert aufgezählt wurden, die in Rechnungsgulden angegebenen Summen verdecken allerdings die gemischte Zusammensetzung der Geldmenge.

Legkorábbi magyarországi bányapénzeink

Die frühesten ungarischen Bergwerksmarken

Legrégibb bányapénzeinket egy az Alsó-Ausztriai Kamarához beadott XVI. századi kérvényből ismerjük, amit először Jozef Gindl közölt.¹ A birodalom és így Magyarország bányászatának gazdasági ügyeit 1548-tól ugyanis ebben a kamarában intézték. A kérvény pontosan 1581-ben kelt és Kubinyi Kristóftól származik, aki bócai bányáit műveltette. Lévén sok – mintegy száz – alkalmazottja, ellátásukhoz, s a munkamennyiségek méréséhez bányapénzeket kívánt veretni. Indoklásul arra hivatkozik, hogy a munkások által felvett előleget rendszeresen elveszítette, mivel azok nem dolgozták le az így kifizetett munkaidejüket. Valójában a bányapénzek gazdasági kényszer viszonylag korai alkalmazásának az eszközei voltak. Ha ugyanis a munkás a bánya kintjén kívül máshol be nem váltható bányapénzben kapta meg az előleget, nem volt gazdasági alapja, azaz pénze arra, hogy munkahelyet változtasson. Minthogy azonban a bányapénz fogalma a XVI. században sem volt általánosan ismert, a kérvényben körülírja annak használati körét, s már létező, használatban levő típusaiból mintát is küld a hivatalnak.² Mi indokolja ezt? A pénzveretés természetesen királyi kiváltság volt, s a hamis pénzverés vádját hamar ráakasztották bárkire az irigyei, amint az a későbbi századokban is gyakran előfordult. Kubinyi nyilván nem akart hamispénzverő hírébe keveredni, s úgy látszik jobbnak tartotta, ha előzetesen kér engedélyt a réz érmék kiadására. A kérvény kedvező elbírálást kapott, ami nem meglepő, mivel a réz veretek a középkori-koraújkorai értelmezésben nem minden szempontból számítottak pénznek. Minthogy nem pagamentumból készültek, belső értékük nem volt jelentős, használatukat is erősen korlátozták, így a rendes forgalmi pénzzel nem konkurálhattak.

Az ebben a levélben található három bányapénzről készült ábra képezi tehát ma ismert legrégebbi bányapénzeink csoportját. Sőt azt is egyértelművé teszi az irat, hogy ezek mind Szomolnokhoz, vagyis ahhoz a felsőmagyarországi bányavároshoz kapcsolódnak, amelyikhez Gohl még csak egyetlen bányapénzt tudott bizonyosan besorolni. Sőt a bányapénzeket használó vállalkozó bányapolgárok nevét, Hans és Peter Faygelt, Gregor Triebelt, is megemlíti.³

Legkorábbi a három bányapénz közül az 1548-as évszámú darab. Gindl közöletlennek vélte, ez azonban nem felel meg a valóságnak. Az érmekeket jóval régebben ismertették már, csak hogy helytelenül. Joseph Neumann, a neves régi numizmatikus, Hans Fischer katharinabergi (Csehország) bányatulajdonosnak tulajdonította őket.⁴ Vélekedését később Eduard Fiala is átvette.⁵ Persze Fiala számolópénzeknek vélte őket, amint az a címeres érmék esetében a régi szakirodalomban szokásos volt. Ezen az alapon lettek beletárolva a Magyar Nemzeti Múzeum gyűjteményébe is, s ezért volt nehéz rájuk találni. Ma már tudjuk, hogy a korai bányapén-

¹ Az iratok a bécsi Hofkammerarchiv anyagában, „Vermischte ungarische Gegenstände” név alatt, a „Boczaer Bergwersen” c. kötetben a 402–410-es folio oldalakon találhatók. Mind a Kubinyi-féle bányapénzverési kérvényhez kapcsolódnak. Közölte: Gindl, Jozef: Banické znaky zo 16. storočia NListy, Praha 14 (1959) 145–150.

² Az 1. jegyzetben közölt hely 408. foliója

³ „...solche khupferne Zeichen, an stat der Rabisch oder Spann unnder meine Arbeiter allein zue gebrauchen, wie zur Zeit Petter und Hannss Faygell und noch auf diese Stundt Gregor Triebell, auf Irer Schmelnizerischen Perchwerchs Hanndlung auchun statt der Rabisch und Spann gebrauch, ...”

⁴ Neumann, Joseph: Beschreibung der bekannten Kupfer-Münzen Prag, 1858–1872. 28530. sz.

⁵ Fiala, Eduard: Beschreibung der Sammlung Böhmischer Münzen und Medaillen des Max Donebauer Prag, 1890. 3338. sz.

zekre éppenséggel szintén a címerábrázolás jellemző. A Magyar Nemzeti Múzeum példánya a levéltári anyagban fennmaradt darabbal egybevetve Gindlnél pontosabb leírást tesz lehetővé.

E: Gyöngykörben kettős vonallal megrajzolt, oldalt kikanyarított és a szögleteknél kitüremkedésekkel ellátott, vágott reneszánsz címerpajzs. Felső mezejében jobb felé fordult, egyfarkú, kiöltött nyelvű, növekvő oroszlán. A pajzs felső széléből kiinduló, lefelé lógó levélkék, illetve díszítmények. Az alsó mezőben három száras, leveles rózsza, melyek szárai alul egy helyről indulnak ki. A pajzs felső szélének közepéből két kis lehajló díszítmény között egy háromágú száras levélke, a szél két végét lezáró voluta mellől pedig még egy-egy száras leveles, hasonló díszítmény nő ki. A díszítmények közt baloldalt H, jobboldalt F betű. A pajzs két oldalán az kikanyarítás által biztosított térben az évszám: 15–48.

H: Gyöngykörben alul-fölül két íves levélkéből álló díszítmény alatt hatsoros felirat. A szöveg szavait bizonyos helyeken kis x-ek választják el egymástól: DER GOT / TRAVT · DER / WOL x BAVT / GOTD x HADT / MICH NIE / VERLASE. (Aki Istenben bíz, az jól épít, Isten engem még soha nem hagyott el.) A Gindl által közölt utolsó N betű minden változaton hiányzik.

réz, átm.: 15–17 mm tömeg: 1,3 g

I. rajz

II. rajz

Egyik érme sem igazán tiszta veretű. A felirat második sorában a D előtti pont csak a Magyar Nemzeti Múzeum példányának hátlapján látható. Az *I.A–B fénykép* (1. tábla) a Magyar Nemzeti Múzeum példányát mutatja, az *I.A–B rajzot* ugyancsak a Magyar Nemzeti Múzeum példányáról készítettem, a *II.A–B rajz* az irat mellékletében levő példányt ábrázolja.

Az ismertetett pénzdarabok éremképe nagyon hasonlít egy nagyobb rézpénzére, ami szintén megtalálható a Magyar Nemzeti Múzeum gyűjteményében. Fiala röviden ezt a típust is ismertette.⁶

E: Vonalkör, széles koszorú. Kettős vonallal megrajzolt, felfelé megtört ívben domborodó, oldalt kikanyarított és a szögleteknél volutás díszekkel ellátott vágott reneszánsz címerpajzs felső mezejében jobb felé fordult, egy farkú, kiöltött nyelvű növekvő oroszlán. Az alsó mezőben három száras, leveles rózsza, melyek szárai alul egyenes vonalkával össze vannak kötve. A pajzs felső szélének közepéből két kis lehajló díszítmény között egy négyágú levélke, a szél két végét lezáró voluta mellől pedig egy-egy száras leveles, háromszirmú virágocská nő ki. A díszítmények közt jobboldalt H, baloldalt F betű. A pajzs két oldalán az kikanyarítás által biztosított térben az évszám: 15 – 48. A pajzs oldala mellett jobboldalt egy sorban négy, baloldalt öt apró vonalka.

H: Vonalkör, széles koszorú. Alul-fölül két íves levélkéből álló díszítmény között hatsoros felirat. A szöveg szavait bizonyos helyeken kis háromszirmú levélke, illetve x-ek választják el egymástól: DER GOT / TRAVT x DER / WOL x BAVT / GOTD x HADT · MICH x NIE / VERLASE. Az N betű itt is hiányzik.

réz, átm.: 24.5 mm, tömeg: 2.42 g (1. tábla, 2.A–B. fénykép és III.A–B rajz)⁷

III. rajz

⁶ Fiala, Eduard: Beschreibung ... 3337. sz.

⁷ MNM ltsz.: R.III.2631.

1a-b

2a-b

3a-b

4a-b

5a-b

6a-b

Változat:

Mint az előző de E: A pajzs szélesebb s közepén fent nem hegyesedik, a 8-as számjegy kissé lejjebb csúszott a 4-esnél, s baloldalt csak három vonalka látható. H: Az alsó és felső díszítmény kicsit más formájú, és a DER GOT szavak nincsenek egybeírva. (1. tábla, 3.A–B. fénykép és IV.A–B rajz)⁸

IV. rajz

A leírás és képek alapján nyilvánvaló, hogy az ismertetett irat melléklete az utóbbi nagyobb bányapénztípus kispénze. A kicsinyített és egyszerűsített címerpajzs azonos címet mutat, csak a rózsák szárai nincsenek összekötve vonallal. Az évszám és a H-F rövidítés ugyancsak azonos.

Az előzőhöz kapcsolódik az irat mellékletei közül a második bányapénz is. Ezt a típust is Hans Fischer nevéhez kötötte Neumann, majd Fiala.⁹ A Magyar Nemzeti Múzeum gyűjteményében is megtalálható,¹⁰ s a két példányt ismét érdemes összevetni.

E: Gyöngykör. Oldalt kikanyarított, a szegélyhez hasonló vastag vonallal megrajzolt, vágott reneszánsz címerpajzs felső mezejében összekötött nagy P-F betűk. E betűk az összekötő egyenes vonallal egyszersmind H betűt is képeznek. Az alsó mezőben három száras, háromcsúcsú, tulipánszerű virág, a szárai a pajzs alsó csúcsából indulnak ki. A pajzs két oldalán az kikanyarítás által biztosított térben egy-egy kétágú vesszőcskéhez hasonló dísz. A pajzs fölött az évszám két pont között, 1570.

H: Gyöngykörben hatsoros felirat. A felirat fölött pont, alatta két levélkéből álló díszítmény, s a szöveg szavait is pontok választják el egymástól: DER · GOT / TRAVT · DER / WOL · BAVDT / GOT · HADT · / MICH · NIR / VERLASSEN. (Aki Istenben bíz, az jól épít, Isten engem soha nem hagyott el.)

Réz, átm.: 18–19 mm, tömeg: 1.335 g

V. rajz

VI. rajz

A Magyar Nemzeti Múzeum példánya az 1. tábla 4.A–B fényképen és az V.A–B rajzon, a levél melléklete az VI.A–B rajzon látható.

Gindl a H – F monogram alapján azonosította az iratban szereplő Hans Faygel bányapénzeként a kispénzt, és nincs okunk más eredetet tulajdonítani a nagyobb veretnek sem. A harmadik fajta bányapénzen a pajzsfőben látható P–F betűk, melyek az összekötő egyenes vonallal egyszersmind H betűt is képeznek, pedig Peter és Hans Faygelre utalnak. Gindl ezen magyarázata is kézenfekvő, hiszen a kérvény szövegében mindketten szerepelnek. A bányapénzekon azonban címereket is találunk, és pedig kétfélek. A bányapénzen szereplő

⁸ MNM ltsz.: R.III.2630, de ez a darab 3.549 g

⁹ Neumann, Joseph: Beschreibung ... 28531. sz., Fiala, Eduard: Beschreibung ... 3426. sz.

¹⁰ MNM ltsz.: Delhaes XX. 531

címer nyilván szoros kapcsolatban van a kibocsátóval. A bánya bérloje, vagy tulajdonosa lehet a bányapénz kibocsátója, vagyis az ő jelének, ebben az esetben címerének van itt a helye.

A bánya bérloje a monogram alapján előbb Faygel János, majd a Faygel-család két tagja, Péter és János volt.¹¹ Faygel Péter szepesi kamarai tanácsos a Thurzó Szaniszló tulajdonában levő szomolnoki bányákat bérletre 1570-ben.¹²

Címerük: Jobb felé forduló álló kétfarkú oroszlán jobb lábának karmaiban három száras, leveles ötszirmú rózsát tart. A sisakdíszben ugyanez az oroszlán található, de növekvő formában. Sajnos a címer színeit nem ismerjük, a legrégebb ismert pecsét Faygel Zsigmond szepesi szolgabírótól származik, 1643-ból. A család a XVII. században Kelet-Magyarországon terjedt el, mivel az ungvári levéltárból ismertek még családi pecsétjeik.¹³

A leírt címernek vannak ugyan hasonló elemei, de az 1548-as érmekek címerai egyáltalán nem azonosíthatók vele. Tehát a monogram és címer nem ugyanattól a családtól való.

Ebben az esetben tehát a másik lehetőséget kell megvizsgálnunk, azaz ki volt a bányák tulajdonosa és lehet-e a címer az övé? Noha általánosabb, hogy a bérlo, illetve üzemeltető címerét alkalmazták, a bányászati vonatkozású pénzjellegű érmekek és bányapénzek esetében előfordul, hogy a tulajdonos címerét szerepeltetik, s a bérlo megjelölése nem, vagy csak monogram formájában fordul elő rajtuk. Így a Zrínyi-féle ezüstabányászattal kapcsolatos gvozdanszkoí ezüstből vert 1533-as évszámú „tallérok” egy részének hátlapján négyelt pajzsban a Zrínyi-címer sasszárnyait és a keresztezett ékből és kalapácsból álló bányászjelvényt láthatjuk,¹⁴ az 1597-es besztercebányai-úrvölgyi bányapénzekben a besztercebányai címer,¹⁵ a Bethlen István-féle 1643-as bányapénzen a Bethlen-címer szerepel.¹⁶

Faygelt a szöveg, mint régebbi szomolnoki bányavállalkozót említi. A szomolnoki uradalom, illetve bányászat 1548-ban pedig a Thurzók birtokában volt. A Thurzó-család előkelő nemesi familiának számított már a XV. században. Bányászati tevékenységük a kor egyik leghíresebb magyar bányászati szakemberéhez, Thurzó Jánoshoz fűződik a XV. század második felében, akinek talán már az apja is foglalkozott bányászattal. Thurzó János alapította a Fuggerekkel az ország első nagyobb kapitalista bányavállalkozását. Ez a bányászati-kohászati nagyüzem utódai alatt is a Thurzók kezén maradt, de a Thurzók egyre kevésbé vettek részt a társaság irányításában, s az 1526-tól teljesen a Fuggerek kezébe került. 1546-ban aztán a Fuggerek nem hosszabbították meg I. Ferdinánddal a bányák bérletét, s így magyarországi tevékenységük végleg megszűnt. A Thurzó-család pedig a magyar arisztokrácia szokásos álláspontjára helyezkedve a birtokaikon levő bányákat nem maguk műveltették, hanem bérbe adták.

A Thurzó-család címere több változáson ment keresztül.¹⁷ 1456-ból származó eredeti armálisukban „veres mezőben, koronás sárga (illetőleg arany) oroszlán, mely lábában hasonló színű rózsát tart. A sisak oromdíszé veres sasszárnyba tett oroszlán.”¹⁸ II. János (a híres bányász) sírkövén 1508-ból már a klasszikus Thurzó-címer, a „veressel és kékkel vágott paizs; a felső veres tagból kinövő koronás arany oroszlán, az alsó kék tagban pedig 3 arany rózsza.” látható.¹⁹ Csergheő más színösszeállítását közöl: Vörös-arannyal vágott címerpajzs és az arany mezőben vörös rózsákkal, vörös-arany takaróval (VII. rajz).²⁰ A címer harmadik változata a birodalmi bárói ranggal 1550-ből, illetve a negyedik grófi, 1607-ből való, s már későbbi tárgyalt korszakunknál.

Az 1548-as bányapénzekben tehát egyértelműen a Thurzóknek ebben az időben használatos, klasszikus címerét ismerhetjük fel. Ezen nem változtat az sem, hogy az oroszlánnak csak egy farka van, s a rózsák szárasak, amit a nagyobb pénzdarabon még egy vízszintes vonal is összeköt. A különbségek olyan csekélyek, hogy a címert a korabeli viszonyok „nagyvonalúságát” ismerve kétségtávol a Thurzókénak tekinthetjük.

Az 1570-es bányapénzen viszont már nem a Thurzó-címer látható. Valószínű, hogy itt a Faygel-címerrel van dolgunk. Birtokadományuk Bethlenfalvára – s ezzel együtt nyilván nemesítésük is – 1563-ban kelt.²¹ A bányapénzekben megfigyelhető címerváltás alighanem összefüggésben van a közben történt nemesítéssel és címer-

¹¹ Később a család nevét Feigel, Faigel majd Fajgelként is írta.

¹² Takáts Sándor: A kéntermelés kezdete Magyarországon MGTsz 6 (1899) 288.

¹³ Siebmacher, J.: Der Adel von Ungarn. (Szerk.: Csergheő Géza) Nürnberg, 1893 II. köt. 128. tábla

¹⁴ Unger Emil: Magyar Éremhatározó. Vegyes: autonóm és szükségpénzek. Budapest, 1961. 19. tábla 71.

¹⁵ Gohl Ödön: A magyar bányapénzek. NK 18–19 (1919–20) 1–33. 99. sz.

¹⁶ Gohl Ödön: A magyar bányapénzek. 148. sz.

¹⁷ br. Nyári Albert: A heraldika vezérfonala. Budapest, 1886. p. 153–154.

¹⁸ Fekete Nagy Antal: A Bethlenfalvi Thurzó-család eredete. Turul 48 (1934) 6.

¹⁹ Nyári a MOL Fast. 828. Nr. 3. számra hivatkozik

²⁰ Siebmacher, J.: Der Adel von Ungarn. IV. köt. p. 670, 464. tábla.

²¹ Kempelen Béla: Magyar nemes családok. Budapest, 1911. II. köt. p. 187. Bethlenfalvy név alatt

Kissé távolabb áll az első két bányapénztől a harmadik, noha használatának helye és kibocsátásának ideje elég közeli hozzájuk. Ezt a bányapénzt már régóta a magyar veretek közé sorolták, s a bányászjelvénynek köszönhetően bányapénz mivolta is mindig egyértelmű volt.²⁶ Gindl érthetetlen módon a hátlapot írja le előlapnak, holott nyilvánvaló, hogy a kibocsátó jelölése csak a már Gohl által is előlapnak kezelt monogramos oldalon lehet.

E: Gyöngykör. Fent ·D·S·D· / ·H·M·R· ezek alatt kerekaltalpú pajzs alakú, indadíszes kartusban SR, kétoldalt H-S (Hungaria Superior).

H: Gyöngykör. Keresztbetett ék- kalapács bányász-szimbólum, baloldalt az ék, jobboldalt a kalapács feje. Az ék vasa hajlott, a kalapács hosszú és egyenes, az ütőfelületek kiszélesednek, a szerszámnyelvek végén pont. A kereszteződő nyelvekre fonódó nagy S betű. Kétoldalt az évszám: 15 – 79. Alul két volutás vonalból álló díszítmény, és a díszítmény baloldala fölött és a jobboldala mellett egy-egy pont.

réz, átm.: 18–19 mm. tömeg: 1,18 g

VIII. rajz

IX. rajz

A Magyar Nemzeti Múzeum példányai²⁷ megegyeznek a levél mellékletében levővel. Az I. tábla 5.A–B fénykép, valamint a VIII.A–B és IX.A–B rajzok mutatják be.

Ez a bányapénz valójában szintén egy nagyobb bányapénz kispénze. Ebből a Magyar Nemzeti Múzeum gyűjteményében is csak egy kopott példány található. Bizonyára ezért hagyta ki Gohl leírásából az egyes részleteket, melyeket a kispénznél feltüntetett.²⁸ Tüzetes vizsgálódás után azonban ezek a részletek is felismerhetők.

E: Gyöngykör. Fent ·D·S·D· / ·H·M·R· ezek alatt kerekaltalpú pajzs alakú, indadíszes kartusban SR, kétoldalt H-S. A pajzs alakú kartus indadíszé bonyolultabb, mint a kispénzé.

H: Gyöngykör. Keresztbetett ék- kalapács bányász-szimbólum, baloldalt az ék, jobboldalt a kalapács feje. Az ék vasa hajlott, a kalapács vasa egyenletes ütőfelületei nem szélesednek ki, a szerszámnyelvek végén pont. A kereszteződő nyelvekre fonódó nagy S betű. Az érme közepén, ahol a két szerszámnyél és az S betű teste találkozik, pont. Kétoldalt az évszám: 15 – 79. Alul két volutás vonalból álló díszítmény.

Réz, átm. 24,5 mm. tömeg: 2,66 g

X. rajz

A Magyar Nemzeti Múzeum példányát²⁹ mutatja az I. tábla 6.A–B fénykép és a X.A–B rajz.

²⁶ Collectio Montenuovo Hess, Frankfurt a/M. 1879. 1591. sz. Catalog der von dem verstorbenen Herrn Theodor Unger in Graz hinterlassenen Münzen- und Medaillen-Sammlung... Egger, Wien, 1897. 3543. sz., Gohl Ödön: A magyar bányapénzek. 186. sz.

²⁷ MNM ltsz.: Delhaes I. 1118., MNM ltsz.: Weszerle 137, MNM ltsz.: 45.1948.

²⁸ Gohl Ödön: A magyar bányapénzek. 185. sz.

²⁹ MNM ltsz.: Delhaes I. 1117.

A nagyobb egy példányban és természetesen egy verőő változatban található a Magyar Nemzeti Múzeumban, míg a kispénz három verőő változatban. A verőő változatok között azonban csak az egyes éremképi elemek elcsúszása alapján lehet különbséget tenni.

Ezek a bányapénz, melyek a Gindl-féle irat mellékletei közt is szerepelnek, bizonyára szintén szomolnokiak. Ellentétben az előzőkkel azonban a pajzs alakú kartusban látható betűk sem a Thurzó-család, sem a Faygel család monogramjával nem azonosíthatók. Az iratban ugyancsak megemlített Gregor Triebellel szintén nem kapcsolhatók össze. Az SR monogram esetleg valamelyik Roll családtag nevét rejtheti, bár a tárgyalt időszakban éppen nincs adatunk Stósz bányáiról, illetve hámorairól. 1574-ből is csak annyit tudunk, hogy hámorait éppen nem művelik.³⁰

Igényes kiállításuk biztossá teszi, hogy pénzverdében készültek. Ez a verde nyilván a kassai volt, mert a pajzs alakú kartus két oldalán elhelyezett H – S betűk – melyek a Hungaria Superior, azaz Felső-Magyarország elnevezést rövidítik – e verdének a verdejegyét képezték. A kassai verdét, mely a Szepesti Kamarához kapcsolódott, 1574-ben indították újra, és kötelezővé tették, hogy minden itt készült veretet ellássanak a H – S verdejeggyel.

A bányapénzek képes ábrázolásai közül a leggyakoribb – bár nem általános – a bányászjelvény. Ennek gyakorlati jelentősége nagy volt. A közismert jelvény ugyanis mindenki számára egyértelművé tette, hogy bányapénzről van szó, s az írástudatlanok számára is könnyen érthető volt. Az itt bemutatott bányapénzek az első olyan magyarországi bányapénzek – nagyobb és kisebb pénzdarab – melyeken megtalálhatjuk az ék-alapács bányászjelvényt. A későbbiekben aztán ez a jelképes ábrázolás először a szatmári bányavidéken és Erdélyben, majd Alsó-Magyarországon is általánossá vált a magyar bányapénzekben.

Noha e vereteket a szomolnoki bányáknál használták, a keresztezett bányászékre és alapácsra fonódó S betű nem fordul elő Szomolnok címerében. Viszont a Szomolnokhoz közel lévő Stósz címerében megtalálható. Stósz nevét először 1426-ban említik Szomolnok tartozékaiként.³¹ A bányászszerszámokra fonódó S betű motívuma azonban csak egy elég késői, XIX. századi címeres pecsétről ismert (XI. rajz). Korábbiakról nem ismerjük címerét, de feltételezhetjük, hogy az régebben is hasonló volt. A bányász-szimbólumra fonódó S betű másutt nem fordul elő. Minthogy Stósz régtől, a XV. századtól fogva létező bányásztelepülés, címere a XVI. században is jelölhette az itteni bányákat. A stószai vasbányák mindig a szomolnoki rézbányákhoz tartoztak, sőt kezdetül fogva azért hozták létre őket, hogy a szomolnoki rézbányászatot ellássák a szükséges vassal. A rézbányák szükségleteit ellátó vasbányák szervezetileg tehát nyilván Szomolnokhoz tartoztak a XVI. században.

XI. rajz

A levél szövegéből a három mellékelt bányapénzen kívül még további típusok létre is következethetünk. Természetesen ide kell számítanunk Kubinyi 1581-ben kiadott saját bányapénzét is, hiszen a beszerzett bányai kamara által támogatott kérvényét e tárgyban kedvezően bírálták el. Sajnos azonban ezt a bányapénzt egyelőre egyetlen példányban sem ismerjük. Minden valószínűség szerint azonban ő is az előlapján címerével díszített éremképi típust kívánta követni. Ez a megoldás numizmatikai szempontból helyes volt, hiszen a csak saját kántinjaiba beváltható „pénzeket” Kubinyi, mint bányatulajdonos, saját maga bocsátotta ki, s ezt az előlapon saját szimbólumával, azaz címerével fejezte ki.

Hiányzik még a Gregor Triebell nevéhez köthető bányapénz is. Triebell szintén több helyről ismert bányavállalkozó volt, s egy 1592-es Thurzó Elekkel kötött szerződés bizonyítja, hogy legalább egy alkalommal a szomolnoki rézvállalat bérleje is volt. E szerződésben Greger Tribel néven szerepel ugyan, de nyilván ugyanarról a személyről van szó.³² Már korábban is betöltötte ezt a funkciót, hiszen Kubinyi mint a szomolnoki rézvállalat akkori bérlejtője emlegeti levelében.³³ Talán ezért is volt olyan tekintélye Kubinyi előtt, hogy bányapénzét úgy

³⁰ Heckenast Gusztáv: A magyarországi vaskohászat története a feudalizmus korában. Budapest, 1991.

³¹ Faller Jenő: Bányászati vonatkozású magyar városcímerek. Bányászati és Kohászati Lapok 75 (1942) 491.

³² Heckenast Gusztáv: A magyarországi vaskohászat ... p.148.

³³ Lásd a 3. sz. jegyzetet

emlegeti, mint példát saját bányapénzének elkészítéséhez. Azt is megjegyzi, hogy Szomolnokon Triebell nevével jelentek meg bányapénzei, s bizonyára ő is saját nevével – vagy címerével – kívánta ellátni a sajátját. A rövidíté-
seket figyelembe véve az 1579-es bányapénzek semmiképp nem köthetők Triebellhez. Elképzelhető, hogy épp
példaértéke miatt a támogatással kapcsolatosan a kamara kiemelte a levélből és máshol helyezte el.

A · D · S · D · / · H · M · R · rövidítést ugyan Gindl valamiféle valuta nevével vélte feloldhatónak, de ez az
elképzelés aligha fogadható el. A Kubinyi által mellékletként felküldött pénzdarabok alighanem azonos értéket
képviselettek. Ez méreteik hasonlóságából is következhet, noha az 1570-es darab kissé nagyobb a többinél. A há-
rom bányapénz közül kettőnek sikerült nagyobb méretű, s nyilván nagyobb értékű párját is fellelni. Ennek alapján
feltételezhetőnek tartom, hogy a harmadik, 1570-es bányapénznek is készült nagyobb párja, s talán egyszer elő is
fog kerülni. Az értékek szempontjából alighanem garasra és denárra gondolhatunk a XVI. században. Csak ez a
két aprópénz válhatott szükségessé a bányászok mindennapos bevásárlásai során. Léteznek is olyan réz bányapén-
zek, amelyeken a DENARIVS CVPREVS, GROSSVS KUPREVS illetve a TABERH GROSCHEN felirat szerep-
pel. A denáros érték pedig nyilvánvaló Magyarországon, s különösen a felső-magyarországi bányavidékhez tarto-
zó területen, hiszen itt még a XVII. század végén is rézdenárnak nevezik az 1698-as bányapénzt.³⁴

A tény, hogy mellékletként szomolnoki rézpénzek kerültek a levélben, arra is utalhat, hogy 1581-ben, il-
letve század második felében az alsó-magyarországi bányavidéken, mely jóval közelebb feküdt Kubinyi bá-
nyáihoz és birtokaihoz, más fajta bányapénz nem létezett. Az a körülmény, hogy három megtalálható típus
mellett információhoz jutottunk két olyanról is, melyekből egy példány sem ismert, jól rámutat arra, hogy még
mindig milyen kis részét ismerjük csak a magyar bányapénzeknek.

Szemán Attila

Központi Bányászati Múzeum

9400 Sopron

Templom u. 2.

DIE FRÜHESTEN UNGARISCHEN BERGWERKSMARKEN

Resümee

Die frühesten ungarischen Bergwerksmünzen sind seit dem 16. Jahrhundert (seit 1548) bekannt. Das ist natürlich
nur die derzeitige Lage, da die Numismatik auf diesem Gebiet noch viel Chancen hat, neue Daten ans Licht zu bringen.

Die Münzen stammen aus einer Bittschrift des ungarischen Archivs der Wiener Hofkammer. Der Grubeninhaber
Kristóf Kubinyi sucht darin um die Erlaubnis des Herrschers zum Abbau seines *Bócaer* Bergwerks, zum Organisieren der
dortigen Produktion durch Ausgabe von Bergwerksmünzen an. Die Bergwerksmünzen (3 Stück) wurden dem Schriftstück
darum beigelegt, weil Kubinyi es für notwendig fand, auch so zu beweisen, daß gleichartige Prägungen in Ungarn schon
im Umlauf sind und gut funktionieren. Im Vergleich zur früheren Auffassung ist es etwas überraschend, daß sich diese
Bergwerksmünzen alle an das oberungarische und nicht an das niederungarische Bergrevier knüpfen, trotzdem, daß sich
Bóca doch im niederungarischen Bergrevier befindet.

Im Pozsony und Wien näher gelegenen Niederungarn – wie heute im Falle von Transdanubien und Ostungarn – war
das Wirtschaftsleben entwickelt. Im 16.–17. Jahrhundert war das Bergrevier Niederungarn am entwickeltsten, die füh-
rende Bergstadt war *Selmecbánya* (*Schemnitz*), wo auch der Oberkammergraf seinen Sitz hatte. Jede der Bergwerksmün-
zen gehörte damals noch dem privaten Bergbau an, im Einklang mit jener Tatsache, daß das Arar die Gruben erst Ende des
16. Jahrhunderts bzw. im 17. Jahrhundert in großen Mengen aufkaufte, zuerst in Niederungarn. Im Münzbild dominiert
noch das Wappen des Prägers, das Bergmannssymbol, der gekreuzte Schlägel und Eisen sind erst an der neuesten Prägung
von 1570 zu sehen. Kein Wappen des ersten Besten trägt die älteste, 1548 geprägte Bergwerksmünze, sondern das der
Familie *Thurzó*, die durch ihre Bergwerkstätigkeit im ganzen Europa die berühmteste ungarische Adelsfamilie war. Die
Thurzó-Fugger Gesellschaft was das berühmteste Unternehmen im ganzen Mitteleuropa und umfaßte Ungarn, Polen und
auch einen bedeutenden Teil des heutigen Deutschlands. Zwar existierte die *Thurzó-Fugger* Gesellschaft damals nicht
mehr, die Nachkommen des legendären János *Thurzó* hielten sich aber traditionsgebunden an den sich noch in ihrem
Besitze befindlichen Gruben fest. Es ist nicht ausgeschlossen, daß die mehrere hundert Angestellten beschäftigende
Gesellschaft auch schon irgendwelche Bergwerksmünzen zum Organisieren der Produktion benützte. Zur frühen Zeit des
Kapitalismus halfen die Bergwerksmünzen, statt des ausser Wirtschaft stehenden Zwangs den Wirtschaftszwang einzufüh-
ren. Solche Bergwerksmünzen kennen wir aber bis heute noch nicht.

(Fordította: Daróczi Edit)

³⁴ Szemán Attila: Szomolnoki bányapénzeink egy csoportja. NK 94–95 (1995–1996) 63–73. 1. tábla

Pénztörténeti adatok I. (II.) Ferenc pénzkibocsátásának hatodik és hetedik periódusához (1828–1831)

Geldgeschichtliche Angaben zur sechsten und siebten Periode der Geldmissionen unter Franz I (II) 1828–1831

Évtizedek óta tárom fel a kecskeméti levéltár Hirdetőkönyveinek pénztörténeti adatait. Elsősorban királyi, helytartótanácsi rendeletek ismerhetők meg ezekből, mert a nemesi vármegye közgyűlése megtárgyalta a hozzá érkezett rendelkezéseket és hivatalos úton továbbította a megyébe tartozó szolgabírákhoz, városokhoz. Kecskemét tanácsa – hogy később is vissza lehessen keresni, ha vita támadna – ezeket az iratokat bemásoltatta az ún. protocollum currentalisba, ahol szerencsénkre mindmáig megmaradtak. A hétköznapi élet minden területét felölelő ügyek mellett számos, pénztörténetileg fontos adat ismerhető meg belőlük.¹ Előző közleményeinkben 1826-ig jutottunk el, most folytatjuk a sorozatot. II. (magyar királyként I.) Ferenc uralkodásának hosszú ideje alatt (1792–1835) számos esemény (Martinovics Ignác jakobinus mozgalma, Napóleon támadása, parasztfelkelések a Szerémségben, schönbrunni béke, devalváció 1811-ben, Szent Szövetség, szabadalmazott Osztrák Nemzeti Bank bankjegykiadási monopóliuma, kolerajárvány nyomán felkelés Zemplén megyében, reformellenzék szervezkedése) játszódik le. Többnek közülük pénztörténeti kihatása is volt.² A most közlésre kerülő adatok a gazdasági élet és a pénzügyi folyamatok jobb megértését segítik elő.

Tettes Ns Pest Vármegyének 1828^{dik} Esztendei September 5^{dik} Napián Pesten tartatott Kis Gyűléséből költt

3961 Szinte a' többször tisztelt H. Tanács azt rendeli, hogy minekutánna Szegedi Imrének³ és másoknak társaságokban hamis huszasoknak készítésekkal és kiadásokkal vádoltatott és a f. Eszt: 259^{dik} Szám alatt felkerestetni rendelt Angyal Imre mind eddig fel nem találtatott volna és azon hamis huszasoknak készítesek miatt reá nagy gyanu esne: annálfogva az érdeklött Angyal Imre szokott mód szerént a' Megyében tovább is szorgalmatosan felkerestetvén; fel találtatása esetében bátorságos őrizet mellett Ns. Beregh Vármegyében küldetessen által.⁴

¹ Csak a II. (I.) Ferenczel kapcsolatos közleményeket soroljuk fel. *Kőhegyi Mihály*: Pénztörténeti adatok Kecskemét város körözüvényeiben. (1789–1798) NK 74–75 (1975–1976) 73–77. – *Ua*: II. Ferenc 1796-os pátense a bankócédulák ügyében. NK 76–77 (1977–1978) 105–110. – *Ua*: Pénztörténeti adatok Kecskemét város körözüvényeiben (1799–1801) NK 78–79 (1979–1980) 87–91. – *Ua*: Pénztörténeti adatok Kecskemét város körözüvényeiben (1802–1805). NK 80–81 (1981–1982) 107–111. – *Ua*: Pénztörténeti adatok Kecskemét város körözüvényeiben a pozsonyi békét követő évektől (1805–1808) NK 82–83 (1983–1984) 87–94. – *Ua*: Császári rendelet 1 és 2 guldenes bankócédulák nyomására 1800-ban. Az Érem 41 (1985):1. 33–34. – *Ua*: Pénztörténeti adatok Kecskemét város körözüvényeiben a nagy devalvációt megelőző évekből (1809–1811). NK 84–85 (1985–1986) 99–102. – *Ua*: II. Ferenc devalvációs rendelete (1811) NK 86–87 (1987–1988) 113–138. – *Ua*: Pénztörténeti adatok Kecskemét város körözüvényeiben I. Ferenc pénzkibocsátásának ötödik periódusához (1819–1822) NK 94–95 (1995–1996) 49–54. (A cikk címében hibásan szerepel 1822. Valójában 1823-ig tartalmaz adatokat.) – *Ua*: Pénztörténeti adatok Kecskemét város körözüvényeiben II. (I.) Ferenc pénzkibocsátásának hatodik periódusához (1824–1826). NK 96–97 (1997–1998) 53–60.

² A bonyolult pénzkidadásról jó áttekintést nyújt *Jaeckel, Peter*: Die Münzprägung des Hauses Habsburg 1780–1918. Basel, 1955. pp. 48–83. – *Herinek, Ludwig*: Österreich Münzprägungen von 1740–1969. Wien, 1970. – *Huszár Lajos*: Münzkatalog Ungarn von 1000 bis heute. Budapest, 1979. pp. 286–298.

³ Szegedi Imre azonos Angyal Imrével? Lehetséges, mert a XVIII–XIX. században még nem szilárdultak meg teljesen a nevek. Családok, lopók esetében – a betyárokhoz hasonlóan – előfordulhat, hogy több néven is szerepelnek, hogy személyazonosságuk nehezebben legyen felfedhető.

⁴ Lehetséges, hogy Angyal Imre öccse volt Angyal Bandi. A híres betyár, mint tudjuk, felvidéki nemes családból származott. *Dömötör Sándor*: Az Angyal Bandi nótá történeti háttere. *Ethnographia* (1971) 220–248. – *Ortutay Gyula szerk.*: Magyar Néprajzi Lexikon I–V. Budapest, 1977–1982. I. köt. p. 103.

Melyhez képpst meghagyatik a' Mbéli M. Városok és Helységek Elöljáróinak és Bírájnak, hogy a' fentt írott Kegyes Rendeléseket kebeleken szokott mód szerént köz hirül tévén erántok illető Lakos társaikat utasítsák.⁵

Tekintetes Ns Pest Vármegyének 1828^{dik} Esztendei November 6^{kán} Pesten tartatott Kis Gyűléséből költt.

4996 Szinte a' titulált H. Tanács Ö. Felsége meghagyásából rendeli, hogy megszökött és hamis pénznek koholásával és költésével gyanus Angyal Imre fel kerestetvén, az ellene rendelendő vizsgálódás és Törvényes procedura végett fogattasson meg. –⁶

Tettes Ns. Pest Vármegyének 1829^{ik} Esztendei Aprilis 27^{én} Pesten tartatott Kiss Gyűléséből.

102 Emlékezetben hozattatván a' Megyebeli Fő Adó Szedő Tisztségek által ez alkalmatossággal, hogy a' N. M. M. K. Htó Tanácsnak k. m. Eszt: Julius 1^{ső} Napjától, az 18600^{ik} Szám alatt költ és az azon Esztendei 3671^{ik} Szám alatt fel olvastatott Kegvelmes Kegyes Intéző Levele, melynél fogva az jelentetett, hogy a' régibb formájú 5. és 10. flos Bank Nották helyett ujjabb formájukak készítették,⁷ és azon előbbie a' cursusból kivétetvén,⁸ ezen ujjabbakal lesznek jövendőben fel tserélendők, neki ki nem adatott légyen; annál fogva a' jelentést tévő Tisztségnek kívánságához képest, ezen K.K. Intéző Levélnek és provocatumainak másai,⁹ neki szükséges Tudomány és hozzá alkalmaztatás végett ki fognak adatatni; egyszersmind oda útasittatván minnyája Megyebeli Fő Sz. Bírák Urak ezen Jegyző Könyvi ki vonatnak kiadatása mellett, hogy ezen Rendelést Járásaikban ujonnan oly hozzá tétellel minél előbb jelesül pedig a' közelebbi Computusnak¹⁰ alkalmával tétessék Köz hírül, hogy a' Megyebeli Lakosok a' régi 5. és 10. flos Banknotákat leg fellyebb folyó Esztendei Junius utolsó Napjáig Uj Banknotákat tulajdon károsodásoknak el mellőztetése tekintetéből okvetetlenül bé váltani, és fel cserélni igyekezzenek, mert ezen határ időnek elteltével az érdeklett régi 5. és 10. flos Bank Noták, az Országban többé sehol sem fognak el fogadtatni, vagy fel váltatni; Partic[ularis] P[er]cept[or]¹¹ Uraknak pedig meg hagyatik, hogy a' Megyebeli Adózók által a' Particularis Pénz Tárookban be fizetendő illetén régi Bank Notákat f[o]lyo Eszt. Júnus 25^{ik} Napjáig a' Megyebeli Házi Fő Pénz Tárból okvetetlenül fizessék bé Kiadta Szögyényi m. V[ice] Notarius¹²

Tettes Ns Pest V[ár]me[gy]ének 1829^{ik} Esztendei Bőjt más hava 5^{ik} Napján Pesten tartatott Kiss Gyűléséből Költ

1603. Ugyan a' Tisztelt Tanács jelenti Ö Felségének parantsolattya következésében, hogy a' régi 5. és 10. flos Bank Nottáknak a' hasonló minéműségű ujjabbakkal leendő fel váltására¹³ a' Budai és Temesvári Bétsi pénz váltó Tárokon kívül, ujjabban a' Posonyi és Zagrabi Harminczad Hivatalok a' Kassai Bétsi váltó Cassa és Debreczenyi Só Hivatal az illető Instructioval és szükséges exigentiális Summákkal providiáltatott¹⁴ légyen, meg hagyatik a' megyebeli Elöljáróknak, hogy ezen jelentéseket szükséges tudomány végett kebeleken közhirül tegyék.¹⁵

Tekintetes Ns Pest Vár[me]gyének Sz. K. Pest Városában 829^{ik} Esztendei Junius 16^{ikán} tartatott Törvény-székéből Költ.

A' Nagy Méltóságú M.K.H. Tanács jelenti, hogy az Országban több Törvény hatóságai által leg felsőbb helyre be nyújtott abbéli kéréseknek – hogy a' Cursusból ki jövő 5. és 10 flos Banknotákk fel váltása,¹⁶ az Adofizető

⁵ Bács-Kiskun megye Önkormányzati Levéltára (Ezentúl BKMÖL), Kecskemét város levéltára, Protocollum Currentale (Ezentúl Prot. Curr.) ab Anno 1827 usque 22^a August 1831. IV/e 21. kötet 197.

⁶ BKMÖL, Kecskemét város levéltára, Prot. Curr. 1827–1831. 202–203.

⁷ Az új bankók körül valami zavar van. Lásd 20. jegyzetet.

⁸ Eredetileg futás, futamás jelentésű cursusból itt „forgalomba lévő” értelemben fordul elő, azaz a régebbi nyomású 5 és 10 forintos bankócédulákat kivonták a forgalomból.

⁹ Itt mellékelt jelentésű, amint az a szövegből kiderül. Eredetileg kihívás, ingerlés lenne, tehát amit az intéző levél maga után vont.

¹⁰ Számvetés, elszámolás.

¹¹ Helyi [megyei] adószedő.

¹² Szögyény László helyettes jegyző, vagy aljegyző. – BKMÖL, Kecskemét város levéltára, Prot. Curr. 1827–1831. 249–250.

¹³ Lásd 20. jegyzetet.

¹⁴ Szükséges összegekkel ellátott, vagy a felváltáshoz szükséges összegekről gondoskodás történt.

¹⁵ BKMÖL, Kecskemét város levéltára, Prot. Curr. 1827–1831. 263–264.

¹⁶ Lásd 20. jegyzetet.

Lakosok könnyebbiségekre az eddig ki jelelt Cameralis hivatalokon kívül még többeknél is engedtesen meg. – Külömbféle tekintetekből hely nem adattathatván, Ő Cs. K. Felsége az említett Bank Nottákk az Adofizető Lakosok által való fel váltása könnyebbitése tekintetéből, azt méltoztatott Legyen Kegyelmissen el rendelni, hogy azok noha egyéb aránt f. Eszt. Junius végével a' Cursusbol ki maradnak, még is a' Contributionalis, fize- tések fejében¹⁷ az Ország minden Törvényhatóságainál és Hadi Cassáiban még a' f. Eszt. December utolsó Napjáig bévétethessenek, – Melly Kegyes Rendelést olly hozzá adással közöltetik ezennel, hogy az abban foglalt Kegyelem semmi esetben sem terjesztethetik tovább e' f. Eszt[en]dő végénél.¹⁸

Melynél fogva meg hagyatik et cetera¹⁹

Szinte a' tisz. H. Tanáts a' szokott közhirültétetik végét jelenti, hogy a' Bétsi Bank Társaságának leg felsőbb Helyre tett jelentése szerént, a' f. Eszt. Julius 1⁵⁰ Napjától fogva uj 25. 50. és 100. ftos Bank Nóták fognak Cursusba botsájtatni²⁰ a' mellyek a' mostaniakért akképpen fognak felváltatni, hogy a' mostaniak a' Lintzi, Gratzi, Prágai, Brünni, Lemberg, Budai, Temesvári, Sebeni, Trieszti, és Insbrucki filiális Cassáknál 1830^{ik} Eszt. Junius utolsó Napjáig, a' Bétsi Bank Cassáiban ugyan azon Esztendei December utolsó Napjáig a' publica Cassáknál pedig még három holnappal tovább fel váltathassanak, egyszersmind pedig közöltetik az érdeklett Ujj Bank Notáknak, ezen Hirdetményhez tsatolandó le írása és képe

Mellynél fogva meg hagyatik et cetera²¹

Tekintetes Nemes Pest Vármegyének 1830^{ik} Esztendei Bőjtelő Hava 25^{kén} Pesten tartott Kis Gyűlésből költt.

A N. M. M. K. H. Tanáts²² a k. m. e. 3761. szám fajtában azt rendeli, hogy hamis Huszasok tsinálásáért el fogadtatott de 1828^{dik} Esztendei October 20^{dikén} meg szökött a' közelebb mult Esztendei Julius Holnapban történt elfogadtatása után azomban Nisovátzról²³ Estvelig 9 és 10 ora között ujonnan el szökött Bosidi Péter Radassevich Nemes Gyalog Ezredbeli köz Legény szorgalmatossan nyomoztatván fel találtatása és el fogadtatása esetére bátorságos őrizet alatt az érdeklett Ezred Fogházába kísértessen.²⁴

Meg hagyatik annál fogva a' Megyebeli M[ező]Városok et cetera²⁵

Tekintetes Nemes Pest Vármegyének 1831. Esztendei Febr. 4^{én} Pesten tartott Kis Gyűléséből költ Hir- dető Levél

440 Ezennel tudokra adatik a M[egye]béli Lakosoknak Ő Felségének a N. M. M. K. H Tanáts úttyán költ ren- delése következésében, hogy az Austriai Nemzeti Banknak 500, és 100 ftos Czédulái újjabb formájú czédu- lákkal felváltatván,²⁶ ezek béváltása a Bécsi Fő Pénz Tárnál 1831^{ik} esztendei Sz. Iván Hava²⁷ utollyáig, a Fiók pénz tárookban pedig Sz. György Hava²⁸ utollyáig fog eszközöltethetni.²⁹

¹⁷ Adó

¹⁸ BKMÖL, Kecskemét város levéltára, Prot. Curr. 1827–1831. 277.

¹⁹ et cetera = és a többi. A másoló tisztviselő megunta a folyamatosan ismétlődő zárórész (azaz a kihirdetés kötelező voltáról szóló szakasz) leírását s azt csak a latinos rövidítéssel jelezte, mintha a magyarban stb. állna itt.

²⁰ Ez már a harmadik közlés, amely az új bankók bevezetéséről szól. Az előzőekben az 5 és 10 Forintosok (Gulden) bevonásáról esett szó, most a 25 és 50 guldenesekről. A rendelkezésemre álló szakirodalomban azonban azt találtam, hogy 5, 10, 25, 50, 100, 500 és 1000 guldeneseket 1825. június 23-án hoztak forgalomba. 5 guldenest azonban csak 1833. december 9-én 10 guldenest csak 1834. december 8-án nyomtak, illetve hoztak forgalomba. (Pick, Albert-Richter, Rudolf: Österreich Banknoten und Staatspapiergeld ab 1759. Berlin, 1972. pp. 17–18.) Az 1830. évben egyáltalán nem nyomtak új pénzt. Valószínűleg csak terv maradt az új kibocsátás, de ezt komolyan gondolhatták, mert ennek a hirdetménynek a végén az új bankók leírását és próbanyomatát is közlik, illetve megküldik a hatóságoknak. A currentális-könyvből azonban ezek a próbanyomatok hiányoznak, így nem tudjuk megállapítani, hogy ténylegesen mi történt. Az eddig ismeretlen kibocsátási szándék vizsgálata kíváncsú lenne.

²¹ Lásd 19. jegyzetet. BKMÖL, Kecskemét város levéltára, Prot. Curr. 1827–1831. 278.

²² A Nagyméltóságú Magyar Királyi Helytartó Tanács rövidítése.

²³ A Nagyméltóságú Magyar Királyi Helytartó Tanács rövidítése. Lelkes György: Magyar helységnév-azonosító szótár. Budapest, 1992. p. 290. – A kiváló

²⁴ Nisovátz helységet nem sikerült azonosítanunk. Bielefeld-Leipzig, 1893. sem tartalmazza.

²⁵ Andrees: Allgemeiner Handatlas... Bielefeld-Leipzig, 1893. sem tartalmazza.

²⁶ BKMÖL, Kecskemét város levéltára, Prot. Curr. 1827–1831. 343.

²⁷ et cetera rövidítési jele. Lásd 19. jegyzetet.

²⁸ Itt a felváltásról már múlt időben beszél. 500 guldenes címletet csak 1825-ben nyomtak (Pick Albert – Richter, Rudolf: Österreich Banknoten und Staatspapiergeld ab 1759. Berlin, 1972. p. 17.) Nyilván ezek voltak forgalomban 1830-ban is. Lásd 20. jegyzetet is.

²⁹ Sz[en]t Iván Hava = június.

³⁰ Sz[en]t György Hava = április.

³¹ BKMÖL, Kecskemét város levéltára. Prot. Curr. 1827–1831. 414..

T.N. Pest Vármegyének 1831^{ik} Esztendei aprilis 7^{én} tartott Kis Gyűléséből költt Hirdető Levél

1182 Szinte azon Tanács jelenti: hogy azon akadályoknak elmellőzése végett, mely az adonak beszédését ellenőrzését a hibás [Bankó cédulák]nak³⁰ el nem fogadása vagy fel nem váltása által okoztatnak vagy szinte okul szolgálhatnak, nem tsak a N. M. M. K. U. Kamara által rendeltetett, hogy a Temesvári és Budai pénz váltó Tároknál és azon Kammarális Tisztségeknél a' hol Hadi pénz Tárok vannak hanem, hogy a Hadi Fő pénz Tár által is hasonlóan rendeltetett az adóban beszédett hibás Bancok a' mellyek velős (essentiális) jele³¹ Szamokban Betűben billegben vagy oly részben jelenitsenek meg nincsenek megsértve, mellynél fogva tsak azokk valamely része visza potolhatatna, hanem melyeknek tsak köreik öszve szakadozva által hasítva vagy egyébb modon el Koptatva volnának, minden nehézség nélkül elfogadtatván másokért, vagy Kész pénzéért váltassanak fel a velösen hibás bancoknak meg térítések eránt az előbbeni Rendelések szerint maradván.³²

Kőhegyi Mihály
Türr István Múzeum
6500 Baja

GELDGESCHICHTLICHE ANGABEN ZUR SECHSTEN UND SIEBTEN PERIODEN DER GELDEMISSIONEN
UNTER FRANZ I (II) 1828–1831

Resümee

Seit Jahrzehnten forsche ich in den *Kundmachungsbüchern* des Archivs von *Kecskemét* nach geldgeschichtlichen Angaben.

Man kann sich vor allem mit von dem König, vom Statthalterrat erlassenen Verordnungen von diesen Büchern bekannt machen, weil die Hauptversammlung des Adelskomitats die ihm übermittelten Anordnungen abgehandelt hatte und ließ sie im amtlichem Wege an die dem Komitat gehörenden Stuhlrichter, Städte überleiten. Der Stadtrat von *Kecskemét* – damit man in Streitfällen nachsuchen kann – ließ diese Akten in das sog. *protocollum currentalis* abschreiben, wo sie sich zum Glück bis heute erhielten. Ausser den allerlei Gebiete des Alltagslebens berührenden Angelegenheiten sind zahlreiche geldgeschichtlich grundlegende Angaben von diesen Akten zu erfahren.

In unseren früheren Publikationen sind wir bis 1826 gekommen, hiermit wird die Serie fortgesetzt. Unter der langen Regierung von Franz II. (als ungarischer König Franz I. –1792–1835) spielten sich viele geschichtlichen Ereignisse ab: die Jakobiner-Bewegung von Ignác Martinovics, Angriff von Napoleon, Bauernaufstände in Syrmien, der Frieden in Schönbrunn, Devaluation im 1811, die Heilige Allianz, die patentierte Österreichische Nationalbank erhielt ein Monopol auf Notenemission, Aufstand im Komitat Zemplin (Zemplén) nach der Choleraseuche, Organisation der Reformopposition. Mehrere von diesen Ereignissen übten eine geldgeschichtliche Wirkung aus. Die hiermit zu publizierenden Angaben tragen zum besseren Verständnis des Wirtschaftslebens und der finanziellen Vorgänge bei.

(Fordította: Daróczy Edit)

³⁰ Egy sajátos rövidítés áll itt az eredetiben, amit – értelemszerűen – így oldottam fel.

³¹ essenciális részben = lényeges részben.

³² BKMÖL, Kecskemét város levéltára. Prot. Curr. 1827–1831. 430.

Adatok József nádor 50 éves nádori jubileumának emlékérméhez

Beiträge zur Gedenkmünze des 50. Jubiläums des Palatins Joseph

József főherceg nádori méltóságának félszázados jubileumára vert emlékérem általánosan ismert és több-
ben is leírták. Az érem történetéről néhány érdekes adat került elő a Baranya Megyei Levéltárból.

Pest-Pilis-Solt vármegyétől levél érkezett Pécs város tanácsához 1846. augusztus 26-án. A levélben Pécs
város tanácsát arra kérték, hogy támogassa Pest vármegye közönségének az elképzelését József nádor 50 éves
nádori méltóságának megünneplésével kapcsolatban. Csatlakozzanak ahhoz a tervhez, hogy egy emlékérmét
veretnek, hogy azzal maradandóvá tegyék József nádor emlékét az utókor előtt is.

A levélben vázolták az emlékéremmel kapcsolatos addigi fejleményeket. Megírták, hogy a „...készítendő
emlékpénz kiállítása mibe kerülend...”, majd a várható közös kiadásokhoz kértek hozzájárulást. „Megkeressük
a nemes városi tanácsot oly végre, hogy mivel a kérdéses emlékpénz mintája rövid idő alatt elkészülend, nyi-
latkoztassa ki magát az iránt, hogy kíváne ezen emlékpénz veretéséért járó ... közös költségek viselése terhél-
ben részt venni? Az emlékpénz mintájának elkészítéséért kikötött 250 forintot előlegképpen a szabad rendelkez-
zésünkől függő pénztárunkból utalványoztuk” írták a pestiek.¹

Majd a levélhez mellékeltek a Pest megyei tanácsülés határozatáról felvett jegyzőkönyv másolatát,
amelyből azonnal kiderül, hogy a közös költségek nem csak a verőszerszámok elkészítéséért fizetendő 250
forintot jelentik. Bár elsősorban a tervezett ünnepség lefolytatására vonatkozó elképzelésekről számolnak be,
de a készítendő emlékéremről is vannak benne további adatok. Ezek szerint a nádori méltóságot betöltő József
főherceg „...e végre verendő emlékpénzzel örökíttessék meg...” Úgy tervezték, hogy az érem előoldalán le-
gyen elhelyezve „Ő Fő herczegségének arcképe a következő felirattal: JÓZSEF MAGYARORSZÁG NÁDORA
ÉS FŐ KAPITÁNJA, VÁLASZTATOTT NOVEMBER 12 ÉN 1796.”

Az érem hátoldalán pedig középen, egy babér- és cserágból álló koszorúban, a következő felirat:
„EMLÉKÜL FÉLSZÁZADOS ÉRDEMÉRT 1846”²

Az elkészült érem tényleges felirata az előoldalon: JÓZSEF MAGYARORSZÁG NÁDORA ÉS FŐKA-
PITÁNYJA. Alul kisebb betűkkel: VÁLASZTATOTT NOV.12 1796. Középen József nádor balra néző mell-
képe, amelynek karszelvényén a művész szignója olvasható: I.D. BOEHM F.

A hátoldal szövege megegyezik a tervezettel, mivel négy sorban helyezték el az érmen, így alakult: EM-
LÉKÜL / FÉL SZÁZADOS / ÉRDEMÉRT / 1846.³

A határozatban az érem méretét így adták meg: „duplatallér nagyságú”. Majd megnevezték az érem ké-
szítésével megbízandó művészt is. A jegyzőkönyvben ez olvasható: Az érem „készíttessék Kassai származású,
egyébíránt a Bécsi Pénzverőházban igazgató vésnök Böhm által.”⁴

¹ Pest-Pilis-Solt vármegyék közönsége Pécs város tanácsához. Levél 3722/1846 Pécs polgármesteri iratok. Baranya Megyei Levéltár.
(továbbiakban BML)

² Jegyzőkönyv másolata Pest-Pilis-Solt vármegye 1846. febr.4-én tartott tanácsülésének 767. számú határozatáról. BML.

³ Huszár Lajos: A régi magyar emlékérmek katalógusa. 5. Újkor. (1740–1849) Magyar Éremgyűjtők Egyesülete, Budapest, 1981. No.

⁴ Gohl Ödön: Budapest újabb emlékérmek. Budapest, 1905. No. 2. leírásban hibás, ott FŐKAPITÁNJA a felirat.

Boehm (Böhm) Dániel vésnök és kiváló éremművész a Szepességben, Szepesolasziban született 1794. március 16-án és Bécsben
hunyt el 1865. augusztus 15-én. A bécsi Akadémián és Olaszországban tanult. 1831-ben kamarai éremművész, 1836-ban a vésnök aka-
démia igazgatója lett Bécsben. Igen sok magyar érmet készített és bécsi működése ellenére is magyarnak tekinthető. A pesti közgyűlés
sem véletlenül hangsúlyozta magyar származását. A magyar irodalom egyébként nem minden esetben sorolja a magyar éremművészek

A tanács arról is döntött, hogy a majdani emlékéremből mennyi tiszteletpéldányt készíttetnek és abból kik és milyenek kapjanak. „Magokat az emlékpénzeket illeti elhatározatott, miszerint Ő cs:k: Fenségének és Fenséges hitvesének egy-egy arany, fenséges gyermekeiknek egy-egy ezüst, a Nemzeti Múzeumnak azonban ottan tartandó emlékül az eredeti mintán kívül, úgy szintén Magyar Akadémiának és Erdélyi Múzeumnak egy arany, egy ezüst és egy bronz példány közkölségen” készüljön. Ehhez az újabb és nem elhanyagolható közös költséghöz volt tehát szükség a törvényhatóságok anyagi hozzájárulására. Úgy látszik a múzeumügy támogatását az akkori köztisztviségviselők fontosnak tartották és egy percre nem volt kérdéses, hogy az ország jelentős közgyűjteményei számára díjmentesen ajándékoznak, nagy értékű érmekeket. A szövegből általam kiemelt eredeti mintán talán egy gipszet kell érteni.

A tiszteletpéldányok mellett természetesen további érmekeket is szándékoztak veretni, de ezeket már kizárólag az összegyűjtött megrendelések alapján, „annyi és oly érczből, mennyi és milyen a törvényhatóságok, vagy magán egyének által magok költségeikre” megrendelnek és kifizetnek. Tehát ezek alapján a közös költségekhez való hozzájárulás mellett a törvényhatóságoktól egy megrendelési jegyzéket is vártak, a megrendelt érme árával együtt.

Továbbá arról szól a határozat, hogy „a hazai törvényhatóságokat szólíttassák fel arra, miszerint sokszor tisztelt Ő Főhercegsége érdemeinek a legközelebbi országgyűlésen leendő országos megismerése és becikkelyezésében” valamint József nádor nevét viselő intézetek alapításában működjenek közre és ezt támogassák. Érdekessége miatt megjegyezzük, hogy a Pesti Műipartanoda ennek az elhatározásnak következtében kapta 1846-ban a József nádor nevet.

A pesti közgyűlés Pécsre küldött határozatához még egy levelet is csatoltak, amelyet Nagy István főjegyző írt. A levélből újabb részletekről értesülhetünk az éremverésre vonatkozóan:

„...A folyó évi 4261 sz. alatti közgyűlési határozatnál fogva oly végre bíztam meg: hogy Ő cs. kir. főhercegségének az ország nádorának félszázados ünnepélye örökítésére határozott emlékpénz veretése eránt a bécsi császári pénzverőház igazgatójával Böhm úrral lépjek egyességre s' a végzetekről tegyem jelentésemet. Ennek következtében alázatosan tudatom a t. megyét arról, hogy Böhm urat Bécsben felkeresvén, folyó hónap 4-én, vele következőekben állapodtam meg:

Az emlékpénz Stampigliáját elkészíti szept. 8-ra 250 pft.

Az arany emlékpénz fog nyomni 30 aranyat, melyért 30 aranyon kívül veretési díj fejében fizetendő 5 pft, minden arany után 10 xr pft számítva.

Az ezüst emlékpénz fog nyomni 4 latot, ára 8 pft.

Egy bronz emlékpénz ára 50 xr pengő.

Mihez képest azon költség – mely a múlt május 2-án e tárgyban Pesten összeült bizottmányi tagoktat kiküldő 7 törvényhatóságot közösen és egyenlő arányban terhelendi téssen:

1-ör	a' stampigliáért	250 pft
2-or	5 arany emlékpénzért	
	verési díj 10 xral	25 pft
3-or	6 ezüst emlékpénzért	48 pft
4-er	3 bronz emlékpénzért	2 pft 30 xr.
Összesen 150 arany és		325 ft 30 xr pengő

Ezek folytában tisztelettel kérem a t. megyét arra, hogy a fentebbiek közlése mellett méltóztassék a ... hatóságokat oly végre felszólítani, hogy abban az esetben ha magok számára emlékpénzeket kívánnak megrendelni, azok számáról, úgy arról is, hogy minémű ércből kívánják veretni a fentebbiek szerint esendő díjak megküldése mellett, úgy szintén arról is, hogy a fölül megírt közös költségviselésében kívánnake aránylagos részt venni? A t. megyét mielőbb értesítsék, miszerint különösen a megrendelendő példányok veretése eránt Bécsben a szükséges lépéseket megteszem.

Kelt Bécsben Július 5-én 1846.

Nagy István mk. főjegyző⁵

közé. De ez aligha lehet akkor vitás, ha megjegyezzük, hogy fia, aki elismert szobrász volt Angliában, a „királynő szobrásza”-ként is magyarnak vallotta magát. Viszont a család kassai származására, vagy kapcsolatára nem találtam adatot.

⁵ Nagy István Pest városi főjegyző levele megbízójához, Pest vármegyéhez, amelyben részletesen beszámolt, mit intézett az emlékpénzverésről Bécsben. Mivel a többi hatóságot is érintő árakat és megrendelési felszólítást is tartalmaz, másolatban küldték meg Pécsre (és feltehetően más törvényhatóságoknak is). Kelt 1846. július 5-én. BML

A fentiekből tehát meg tudható, hogy Pest megye közgyűlési határozata alapján Nagy István főjegyző 1846. július 4-én Bécsben felkereste Böhm (Boehm) József Dániel vésnököt és ajánlatot kért tőle a tervezett érem várható költségeire. Böhm a verőtövek elkészítését 250 forintért két hónap leforgása alatt 1846. szeptember 8-ra vállalta. A főhercegi család és a múzeumok részére szánt 5 arany, 6 ezüst és 3 bronz emlékérem további költsége összesen 150 arany és 325 pft 30 krajcárt képviselt. Az arany kihangsúlyozása csak azért fontos, mert az aranyat, mint nyersanyagot a megrendelő így biztosította. A levélben említés történt arról, hogy május 2-án Pesten 7 törvényhatóság képviselője állapotodott meg a veretendő érmek ajándékozásra szánt mennyiségéről és az így felmerülő közös költségek egyelő arányban való viseléséről. A levélből arra következtethetünk, hogy Pécs város törvényhatóságának küldöttsége nem vett részt (nem hívták meg?) ezen az értekezleten, mert ha részt vett volna, az arányos rész befizetését szorgalmazta volna levelében a veretést és lebonyolítást intéző hatóság. Inkább úgy tűnik, hogy a költségek ismeretében további, addig nem tájékoztatott törvényhatóságokat is meg szerettek volna nyerni az éremverés támogatásához, amellyel újabb hozzájárulást kívántak elérni a közös költség terheinek megosztására, az eredeti résztvevők költségeinek csökkentése érdekében.

Továbbá azt várták a levélben kiértékelített törvényhatóságoktól, hogy sürgősen toborozzanak olyan megrendelőket, akikről a bemutatott árák alapján a szükséges pénz be tudják szedni és továbbítani a pesti szervezőnek.

A levélre adott pontos választ sajnos nem ismerjük. Pécs város nemes tanácsa 1846. szeptember 25-én tartott tanácsülésén tárgyalta meg a levelet. A tanácsülés jegyzőkönyve is igen szűkszavú ez ügyben. Ami az érmet illeti, csak annyi, hogy „*Pest, Pilis, Solt k.e. vármegyék közönsége... ezen Tanácsot azzal értesíteni méltóztatik, hogy a köz költségen verendő emlékpénz költségei viselése eránt nyilatkozatát felküldje.*” A tanács intézkedéseként csak a város részére megrendelendő egy darab ezüstéremről van feljegyzés: „*Ő Cs: Kir. Herceg Ország Nádorának félszázados ünnepe örökösítésére verendő emlékpénzből a városi levéltár számára egy ezüst emlékpénz megvételni határoztatik és mind annak ára 8 p.f. meghagyatik a házi pénztárnak, hogy 8 pftot adjon a Tanácsnak, többire pedig előfizetők gyűjtése határoztatik*”⁶

Tehát Pécs város tanácsa nem vállalta a közös költségekből való részesedés anyagilag terhes dicsőségét. De azért néhány nap múlva, szeptember 28-án, József nádor iránti tiszteletük bizonyosságául egy újabb határozatot hoztak arról, hogy a József nádort és családját ábrázoló rézmetszetet 4 pengőforintért beszerzik és a tancsteremben kifüggesztik.⁷

Nagy István 1846. november 8-án újabb levelet írt, amelyben tudósította Pécs város vezetőit arról, hogy az emlékérem néhány példánya elkészült és a végleges költségek valamelyest változtak: Az arany emlékpénz 35 aranyat nyom, ezért annak kiváltásáért a nyersanyagként szereplő 35 aranyon kívül még 5 pengőforint és 50 krajcárt kell fizetni. Mint láttuk a tervezetben 30 arany szerepelt és a verési költséget aranyanként 10 krajcárban állapították meg. Most már a költség 35 arany súlyra $35 \times 10 = 350$ krajcár = $350/60 = 5$ pengőforint és 50 krajcárra változott.

Az ismert aranyérem 53 mm átmérőjű és 122 g-ot nyom. Ha tehát ezt 35 darab „arany”-ból állították elő, akkor az 35 aranydukát lehetett, amelyeknek vert súlya 3,44 g.

Az ezüstérem változatlanul 4 lat súlyban készült 8 pf-ért. Tényleges súlya 70 g.⁸

A bronzérem ára szintén változatlanul 50 krajcár volt darabonként.

Az irathoz csatolták még Pécs város egyik tisztviselőjének feljegyzését, amelyben felsorolta Pécssett kik és milyen érmet rendeltek.

Pajnády József helyettes főbíró	2 bronz
Dollinger Károly polgármester	1 bronz
Spies János h. kapitány, tanácsnok	2 bronz
Veszits Imre tanácsnok	1 bronz
Hauer Dániel tanácsnok	1 bronz
Patkovics Ferdinánd tanácsnok	1 bronz
Jellasich János aljegyző	1 bronz
a városnak	1 ezüst

⁶ Pécs város tanácsának jegyzőkönyve. 1846. Szeptember 25-én. No. 3722 alatt. BML.

⁷ Pécs város tanácsának jegyzőkönyve. 1846. szeptember 28-án. No. 3793 alatt. BML.

⁸ Nagy István Pest megye főjegyzőjének levele Pintér Mihályhoz, Pécs város főjegyzőjéhez. Kelt 1846. november 8-án és érkezett 1846. november 17-én. BML.

A megrendelő személyek elsorolása után a gondos jegyzetkészítő külön összesítette a beszédendő és befizetendő összeget is Nagy István levelében található árak alapján:

100	krajcár
50	krajcár
100	krajcár
50	krajcár
50	krajcár
50	krajcár
50	krajcár
<u>50</u>	krajcár
450	krajcár

Azaz a 8 bronzérem egyéni megrendelői darabonként 50 krajcárt, összesen 450 krajcárt, azaz 7 pf és 30 krajcárt tartoztak befizetni, amelyhez még hozzáadódik a város részére rendelt egy db. ezüstérem 8 pf ára. Ez összesen 15 pf és 30 kr volt. Ez is azt igazolja, hogy a város távol tartotta magát a közös költségek viseléséhez való hozzájárulástól. Aligha tévedünk, ha ezt állapítjuk meg a levelekből, mert különben a hozzájárulásra szánt összegnek is szerepelni kellett volna valahol. Vagy a tanácsülés jegyzőkönyvében, vagy valamelyik feljegyzésben. Tehát Pécs város tanácsa nemes gesztussal a város részére beszerzendő ezüst emlékérem rendelésével lezárta az éremügyet. A 8 bronzot pedig a város vezető tisztségviselői rendelték meg.

Az 1846 novemberében elkészült mintaérmek – feltételezhetően a tiszteletpéldányok – alapján hamarosan elkészültek a megrendelt érmek is. De a nádor az ünnepségre kitűzött időpontra, november 5-re már beteg volt, az ünnepséget ezért elhalasztották, csak Scitovszky János pécsi megyéspüspök hívta meg Pécs választott polgárságát a nádor jubileumára tartott miséjére. Az érmet sem tudták József nádornak átadni, mert 1847. január 13-án Budán elhunyt.

Nem tudjuk 1847-ben mi történt az érem veretéssel, miután az utolsó hírt a mintadarabok elkészülte jelentette, valamint azt a kelet nélküli feljegyzést ismerjük még, amely Pécs város megrendelését tartalmazza.

Az is tisztázatlan miért vette át az éremkiosztást később a Helytartó Tanács Pest megyétől. Ugyanis Pécs város tanácsa a Helytartó Tanácstól kapott egy értesítést, amelyben közölték, hogy az 1848. március 28-án Budán a Helytartó Tanács ülésén határozatot hoztak az érmek szétesztéséről. Az 1848. június 24-én érkezett levélben értesítették a várost arról, hogy „*az érdempénzek elosztása mostanra maradt, azoknak ide mellékelte példánya a város tanácsának irattárában tartás végett átküldetik.*” Ez a levél nem egészen úgy hangzik, mintha egy kifizetett érmet küldenének a jogos tulajdonosának. Inkább azt véljük kiolvasni belőle, hogy a Helytartó Tanács a birtokában lévő érmeket saját belátása szerint kiosztotta és egyben rendelkezett azok tárolásáról is. De nem tudni azt sem, hogy mi történt a megrendelt bronzérmekkel, amelyet Pécs tanácsosai igényeltek.⁹

Baranya megye kapcsolódását csak egy átadási jegyzék őrzi a nevezetes éremmel. Ebből annyi állapítható meg, hogy Baranya vármegyének egy arany- és egy ezüstérmet küldtek el. Ezeket a megyei közgyűlés 1848. május 28-ai határozata alapján Koncsek Ferenc levéltáros átadta a Pécsi Püspöki Könyvtár részére Schingl Endre tanár kezéhez.¹⁰ Tehát a két érem a hajdani Klimó György püspök által alapított híres éremgyűjteménybe került, amely szintén a püspök által alapított könyvtárban volt elhelyezve. Ekkor Pécsen sem más éremgyűjtemény, sem közgyűjtemény nem volt, tehát a megyei közgyűlés jól választotta ki az érmek megőrzésének helyét.

További sorsukról sajnos már semmit nem tudunk. Ugyanúgy ismeretlen a sorsa a város részére küldött éremnek is, amelyről még azt sem sikerült megállapítani, hogy milyen fémről verték.

Rayman János
Magyar Numizmatikai Társulat
1085 Budapest
Csepregy u. 4.

⁹ Rayman János: József nádor jubileumi jutalomérme. Éremtani Lapok 53 (1999) 16–17

¹⁰ 968/1848 Baranya vármegye közgyűlése. BML.

BEITRÄGE ZUR GEDENKMÜNZE DES 50. JUBILÄUMS DES PALATINS JOSEPH

Resümee

In dem Archiv vom Komitat *Baranya* sind einige Daten bezüglich der Geschichte der Gedenkmünze gefunden worden. Die Öffentlichkeit des Komitats *Pest* richtete 1846 einen Brief an den Stadtrat *Pécs*, in dem sie ihn zum Anschließen an die Jubiläumsfeier des Palatins Joseph aufgefordert hatten. Der Brief und dessen Anlagen enthalten münzhistorischen Angaben.

Aufgrund deren kann man erfahren, dass *István Nagy*, Magistratsnotar von *Pest* dem Medailleur *József Dániel Böhm* in Wien den Auftrag erteilte. Böhm übernahm die Verfertigung der Stempel für 250 Ft unter zwei Monaten. Die Prägungsgebühr der Goldmedaille betrug 5 Ft, dazu kamen noch 35 Goldmünzen, die zum Rohmaterial dienten. Die Silbermedaille kostete 8 Ft, die Bronze war 50 Kreuzer wert. Aus den Münzen ließ man Medaillen für den Palatin und seine Familie, sowie für das Nationalmuseum, die Museum von Transsylvanien und für die Ungarische Akademie der Wissenschaften auf Gemeinkosten prägen. Die Kosten wurden durch 7 Munizipien getragen.

Die weiteren Münzen wurden auf Bestellen geprägt. Das Magistrat von *Pécs* bestellte 8 Bronzemünzen und 1 Silberne für die Stadt. Nach dem Tod des Palatins wurde die Austeilung der Münzen durch den Statthalterrat durchgeführt.

(*Fordította: Daróczi Edit*)

64

65

67

68

69

66

70

71

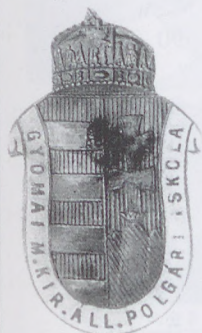
73

74

75

72

76

77

78

79

81

82

83

80

84

85

86

87

88

89

90

92

93

94

91

95

98

99

96

100

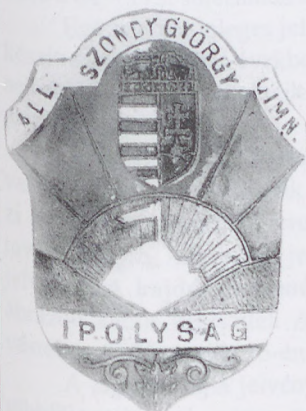
101

102

103

104

105

106

107

108

110

112

111

Az első magyar tűzzománc jelvénygyárban készült iskolajelvények katalógusa (3. rész)

Katalog der in der Ersten Ungarischen Emailleabzeichen-Fabrik hergestellten Schulabzeichen (Teil 3)

A cikk folytatása a NK 96–97 (1997–1998) számban megjelent azonos című munkának, ezért a katalógus számozása folyamatos. FEGYVERNEK – JÁSZLADÁNY települések iskolajelvényei kerülnek bemutatásra a 64 – 112. sorszámok alatt. A képek számozása megegyezik a katalógus számozásával.

Egészen különleges jelvények is vannak a most tárgyalt anyagban. Az iskola „öregdiákjai” saját jelvényt készítettek az utóbbi években. Ezek a jelvények valamilyen formában megőrizték az iskola eredeti jelvényének mintáját, de érzékeltetik rajta az eltérő felhasználást. Ilyen a gödöllői premontrei gimnázium öregdiákjainak jelvénye is.

Jutalmazásra, kitüntetésre is nem egyszer adományoztak jelvényeket. A jutalmazó jelvények rendszerint valamely formában kifejezik azt, amiért a jutalmat adták. A győri Irinyi János kémiai versenyt lombik jelképe a jelvényen. A kitűnő eredményt elért felsősímai ifjúsági klub könyvön átfektetett tollal utal a kulturális tevékenységre. A nemzeti jelleget hangsúlyozza a füzesabonyi önképző kör magyar Szent Koronát formázó jelvénye. A hajdúböszörményi görög katolikus ifjúsági egyesület jelvénye a vallásosságot emeli ki a rajta ábrázolt kettős kereszttel. A jászberényi Erősáramú Szakközépiskola kiváló tanulóinak nevét és osztályát ábrázolt kettős kereszttel. A jászberényi Erősáramú Szakközépiskola kiváló tanulóinak nevét és osztályát ábrázolt kettős kereszttel.

vesték az 1975. április 15-én megrendelt 120 darab kitüntető jelvénybe.

A legtöbb fajta jelvényt Győrbe szállította az üzem (13 félélt). Ebben benne van a bencés gimnázium többféle változatú pajzsa, a Tanítóképző gyakorló iskolájával együtt és több más iskolajelvény különböző korszakokból.

Hevesre ötféle mintát rendeltek a gyártól. Ezek azonban egyetlen iskola keretében működő különféle intézmények jelvényei. Ennek tulajdonítható, hogy mind az ötnek csaknem azonos formájú a jelvénye.

Jászberényből négyféle mintát rendeltek meg. Ebből azonban kettő azonos rajzú, csak a kivitelük változott meg a kor követelményeinek megfelelően.

Fegyverneken, Gödöllőn, Gyomán, Gyöngyösön, Gyulán, Hódmezővásárhelyen, Hőgyészen, Jászládányban is többféle jelvényt rendeltek, általában különböző iskolák, mert már megismerték és becsülték a gyárban készült szépséges mintákat. Az előző közleményben ugyanez a minta szerepelt a bajai jelvényénél, csak más felirattal. A kalocsai szegény iskolanővérek által vezetett polgári iskola Hőgyészen is működtette egy iskoláját.

Mind az iskoláknak, mind a jelképeknek szinte minden változata megtalálható ebben a most bemutatásra kerülő csoportban.

Polgári iskolák

Az állami, községi iskolák mellett három egyházi iskola is tartozik ide. A gyöngyösi Római Katolikus Polgári Fiúiskola 1925–1926-ban indult. A jelvény 1928-ban készült. Hőgyészen két római katolikus polgári iskolajelvénye is volt. Az egyik a Szent Koronával ellátott magyar címeres, a másik a Miasszonyunkról elnevezett Kalocsai Szegény Iskolanővérek vezetése alatt álló polgári fiú- és leányiskola, ennek a rendnek más városokban is szokásos jelvényével. Feltehető, hogy az iskola vezetésében történt változást tükrözi a kétféle minta. Jászárokszálláson 1923-ban alakult az Állami Polgári Fiúiskola. A jelvény a Jászság jelképeit ábrázolja. Már

a múlt században létezett a **gyulai** Polgári Fiúiskola, de csak az 1928/29-es tanévtől lett községi irányítású. A jelvény ebből az időszakból származik. **Hajdúszoboszlón** a debreceni Református Gimnázium partikuláris iskolája működött 1886-tól. 1907-től lett magyar polgári fiúiskola. A jelvény ezt követően készült. A **hegyeshalmi** polgári fiúiskola 1936-ban alakult. **Gyomán és Hódmezővásárhelyen** is működött polgári iskola. **Győrött** az üzleti könyvek adatai alapján Perényi Tivadar szücsmester rendelte meg az iskolajelvényeket 1927 és 1930 között rendszeresen. A Kisfaludy Károly és Gárdonyi Géza polgári fiúiskoláékét is. A század 20-as éveinek szokását követi ezeknek a jelvényeknek a Szent Koronával lezárt, fehér szegélyes, körben barokk mintával díszített magyar címeres, feliratos mintája. A **jászladányi** Szent László Polgári Iskola jelvénye is hasonló.

Szakiskolák

Ebben a csoportban a legrégebbi a Győri Szabad Királyi Városi 4 Évfolyamos Fiú Felső Kereskedelmi Iskola, melynek elődje már 1898-ban is működött. 1921–1922-ben vette fel ezt a nevet. A város címerének motívumai találhatók meg a különleges jelvényen.

Gyulán 1883-tól 1929-ig községi iparostanonc iskola működött, amely ezután a Polgári Iskolában kapott helyet. Az iskola 50 éves fennállását 1938-ban ünnepelték meg. Ebből az alkalomból készülhetett a városra jellemző várat ábrázoló jelvényrajz, és a fogaskeréken elhelyezett nyitott könyvet ábrázoló szép jelvény is.

Hevesen az eddigieknél jóval fiatalabb iskola diákjai az általános megjelölést, Középfokú Oktatási Intézet nevet viselték a tudást ábrázoló fehér könyvet, rajta bagollyal, illetőleg tollal megrajzolt jelvényükön. Ennek a keretében kétféle sorszámú szakmunkásképző intézet és szakközépiskola is működött. Jól látható megkülönböztetésként jelvényeik közepe más-más színű volt.

Jászberényben Erősrámú Szakközépiskola működött a mai kor igényeinek megfelelő, egyszerű kör alakú jelvénnel. A tűzzománc kivített ugyancsak a kor ízlésének alakulását követve felváltotta a hideg zománcozott eljárást.

A **Győri** Tanítóképzőt is a szakiskolák közé lehet sorolni. Eredetileg katolikus líceum és tanítóképző volt. Erre utal a jelvény tetején álló kettős kereszt a koronán és a hármashalmon. Az iskola diákja volt Öveges József.

Gimnáziumok, reáliskolák

Több nagyhírű, régi iskola tartozik ebbe a csoportba. Ezek között kell megemlíteni a Jászóvári Premontrei Kanonok Rend **gödöllői** Szent Norbert Gimnáziumát és Nevelőintézetét. A rend 1130-at követően honosított meg hazánkban, és egyházi tevékenységük mellett hiteles helyeket és iskolákat is fenntartottak. 1802-től gimnáziumot alapítottak Rozsnyón, Kassán és Nagyváradon. Trianon után ez a rend vesztette a legtöbbet. 1924-ben Gödöllőn létesítettek saját költségükön 600 tanuló számára – 300 férőhelyes internátussal – új gimnáziumot. A jelvényüket Fejéregyházi László festőművész rajztanár tervezte. A fehér és kék szín a rendé. A jelvény egyik ellipszisben nemzeti címerünk részletét, a másikon pedig a jászóvári prépostság védőszentjét, Keresztelő Jánost jelenítette meg. A kereszttel ellátott korona az egykori császári vagy királyi alapításra, védnökségre utal. A Virtute Vincet /Erénnyel győzől/ a rend jelmondata. Ez kettős W-vé fonódva is előfordul a sokat mondó jelvény rajzán. A jelvényt 1945 után is készítette az üzem, ámde nagyobb kivitelben. A diákok 1948-ig, az államosításig viselték ezt a jelvényt.

Győrött a XIII. századtól működött káptalani iskola. 1627-től a jezsuiták vették át, majd 1802-től a bencések. Az iskola tanárai között olyan személyek szerepeltek, mint Czuczor Gergely, a szabadkőműves Rómer Flóris, Giesswein Sándor, Jedlik Ányos, Rájnis József, a költő, Révai Miklós. Diákjai voltak Kisfaludy Károly és Sándor, Batthyány Lajos, a szabadkőműves Xantus János, Vaszary Kolos. Az iskola 1922-től Czuczor Gergely nevét viselte. 1948-ban államosították. A jelvényét kétféle színárnyalatban készítették el sapkapajzs és fazonjelvény méretben is. Ezt a bencés „Pax” jelmondatot tartalmazó jelvényt viselték a diákok az államosítást megelőzően az arany koronán szabadon álló fehér kereszttel, utána pedig kereszt nélkül, sima kerettel. Ha azonban jól megfigyeljük, a derék bencések mégis becsempészték a keresztet ebbe is a belső szív-díszek közé.

Egy másik **győri** iskola az 1852-ben alapított római katolikus gyári alreáltanoda volt, amely 1870-ben alakult át városi reáliskolává. 1873-ban állami kézbe került, majd 1876-ban teljes főreáliskolává fejlődött. 1921-ben vette fel Révai Miklós nevét. Ennek az iskolának volt a diákja, majd tanára a szabadkőműves Arany Dániel és Riesz Marcell. A bemutatásra kerülő jelvényt 1982. május 21.-én rendelte meg az iskola 250 példányban.

A **győri** Irinyi János középiskolai kémia verseny jelvényéből 1983. június 20-án rendeltek meg 60 darabot.

Hódmezővásárhelyen 1657-ben alapították meg a református iskolát. 1927-ben vette fel Bethlen Gábor, erdélyi fejedelem nevét, melyet 1948-ig viselt. Itt tanított Németh László.

A **győnki** református gimnázium elődje a tolna megyei Nagyszékely faluban református népiskolaként alakult meg az 1867–68-as tanévben. Különféle iskolafajtákra változtatták, majd 1945–46-ban volt az első érettségi. A különleges formájú jelvényt ettől kezdve viselték.

Gyöngyösön 1634-ben alakult az iskola. Diákja volt Bugát Pál és Bajza József. 1923-tól Koháry István nevét viselte az iskola. 1948 után átkeresztelték. Ebben az időszakban viselték a „törvényesen védett” rajzú jelvényt.

Jászberényben a ferencesek 1865-ben vetették meg a főgimnázium alapjait, amely 1924-től József nádor nevét viselte. 1928-ban rendelte meg Steiner Zsigmond szücsmester az iskola jelvényeit 50 példányban.

1927-ben indult meg **Hatvanban** az állami reáliskola, melynek diákja volt dr. Szende Aladár. Többféle iskolafajtává alakult, majd 1935-ben egységes gimnáziumként felvette a Klebersberg Kúnó nevet. Ebből a korszakból való a jelvény.

Ipolyságon 1913-tól működött érettségit adó középiskola. 1920–21-ben magyar nyelven folyt az oktatás. 1942-ben kapta az iskola a Szondy György nevet. A 274 főnyi diáksereg ekkor viselte az akkor már négy éve állami tulajdonban lévő iskola nevével és jelképével ékesített jelvényét. Fábrý Zoltán is ennek az iskolának volt a diákja.

Gyomán 1945 után alakult az iskola. Rajza is erre vall, és a jászladányi általános gimnázium jelvényének is hasonló jelkép adja a rajzát. Ez utóbbi jelvény kései készítmény.

A **fegyverneki** gimnázium jelvénye takarékos rajza ellenére is nagyon szép. Mindjárt kicsinyített változatot is készíttettek belőle.

Jászapátiban a római katolikus egyház már 1767-ben megalapította az iskolát. Ez 1924-ben változott át reálgimnáziummá. Ebből az időszakból származik kivételesen szép mintájú jelvénye.

Hevesen a többi iskolafajtaival egyszerre indították el a gimnáziumi oktatást.

Általános iskolák

A **Győri** Tanítóképzőben a XVIII. századi kezdetek idején, 1778-tól a leendő tanítók az elemi iskola felsőbb osztályaiban működő tanítóktól lesték el a hivatás fortélyait. Később, a XIX. században a római katolikus, belvárosi, hat osztályú, osztatlan elemi iskolában folytatták a gyakorlati felkészülést a Tanítóképző Intézet diákjai. A XX. században az 1894/5-ben épült új iskolában már az intézeten belül folyt a gyakorló tanítás. 1946-tól két tagozattal: I–IV. és V. osztállyal indult meg az általános iskolai képzés. 1948-tól állami általános iskola működött a Tanítóképző gyakorló iskolájaként. Jelentős változás volt az is, hogy megjelentek a lánytanulók is az intézetben. Ebből a korszakból való a most bemutatásra kerülő jelvény.

A **győri** Zalka Máté Általános Iskola jelvénye ugyancsak ebben az időszakban készült.

KATALÓGUS

64. FEGYVERNEK *Gimnázium*

Hegyes talpú pajzs alakú jelvény, hajlított felső lezárással. Világoskék alapon fehér, nyitott könyv, azon barna templom. A könyv felett arany betűkkel: FEGYVERNEKI, a templom alatt 1964, az évszám alatt, a kerettel párhuzamosan: GIMNÁZIUM.

M: 32 mm, Sz: 29 mm, biztosítótűvel.

65. FEGYVERNEK *Gimnázium*

Ugyanaz, mint a 64.szám alatt leírt jelvény, de kisebb, és rögzítése egyenes tűvel történt.

M: 17 mm, Sz: 17 mm

66. FELSŐSIMA *Ifjúsági klub*

Fekvő téglalap alakú jelvény, függőlegesen két részre osztva. A baloldali részt vízszintesen megfelezték. Fekvő téglalap alakú jelvény, függőlegesen két részre osztva. A baloldali részt vízszintesen megfelezték. A felső, sötétkék részben arany betűkkel: KIVÁLÓ IFJÚSÁGI, az alsó piros részben: KLUB olvasható. A jobboldali, fehér mezőben arany körvonallal megrajzolt nyitott könyv, rajta keresztbe fektetett arany tollal. A fehér mezőben, a könyv alatt körvonallal FELSŐSIMA felirat olvasható.

M: 10 mm, Sz: 23 mm

67. FERTŐSZENTMIKLÓS *Iparos Ifjak Köre*

Hegyes talpú, fent két oldalt vágott, pajzs alakú jelvény, körben vékony arany kerettel a zománcon belül, amelyet balharántolva piros-fehér-zöld mezőre osztottak. A felső piros mezőben arany betűkkel IPAROS, alatta aranszínű virág. A fehér mező arany betűs felirata: FERTŐSZENTMIKLÓS. A zöldben a szöveg a következő: IFJAK/KÖRE/1922

M: 22mm, Sz: 16 mm, egyenes tűvel.

68. FÜZESABONY *Önképző Kör*

Szabadon álló Szent Koronát formázó jelvény fehér színben. A felirat arany betűkkel körben: FÜZESABONYI ÖNKÉPZŐ KÖR. Középen: 1920. A Szent Korona pántja helyén ez olvasható: MIÉNK A JÖVŐ.

M: 23 mm, Sz: 23 mm, egyenes tűvel.

69. GÖDÖLLŐ *Jászóvári Premontrei Kanonok Rend Gödöllői Szent Norbert Gimnáziuma és Nevelőintézete*

Fent középen kicsúcsosodó, stilizált virágként szimmetrikusan kétszeresen hajlított vonalú, két oldalt is hajlított hegyes talpú pajzs. Átlósan egy felső fehér és egy alsó kék részre osztották. A középen jobbra, középfelé döntve a magyar címerből vett zöld hármashalom és rajta arany koronán fehér kettős kereszt, piros alapon, ellipszisben, balra, ugyancsak középfelé döntve kék alapon arany színben Keresztelő János. A két ellipszis alatt arany W, vagyis a rend jelmondatának: Virtute Vincas, /Erénnyel győzől/ kezdőbetűiből készített egybefont rövidítése. Körülötte aranszínű barokk díszítést helyeztek el. E felett piros, kereszttel ellátott korona, jelképezve a császári vagy a királyi védnökséget. Fent, hajlított sorba arany betűkkel a jelmondat: VIRTUTE-VINCES.

M: 40 mm. Sz: 31 mm, két szűrőval és tolltartóval.

70. GÖDÖLLŐ *Premontrei Öregdiákok Egyesülete*

A 69. számú jelvény mintájának kicsinyített változata az arra kiírt rendi jelmondat nélkül, a W fent, a pajzs fejében található és sötétkék az alsó fél. Ezt öleli körül három oldalról egy alul elkerekedő, füzöld mező. Ebben a felirat arany színben balról jobbra: PREMONTREI ÖREGDIÁKOK EGYESÜLETE, alatta középen: GÖDÖLLŐ.

M: 20 mm, Sz: 17 mm, egyenes tűvel.

71. GYOMA *Általános Gimnázium*

Hegyes talpú, enyhén hajlított vonallal lezárt tárcsapajzs alakú jelvény. Belül ugyanilyen alakú barna mezőben fehér színű nyitott könyv, rajta átfektetett barna toll. A határvonalával 3 mm szélesen körbefutó fehér keretben aranszínű felirat. Fent: ÁLT. Baloldalt: ÁLL. Jobboldalt: GIMN. Lent: GYOMA.

M: 33 mm, Sz: 25 mm, biztosítótűvel.

72. GYOMA *Magyar Királyi Állami Polgári Iskola*

Kerek talpú, Szent Koronával lezárt aranszínű magyar címer. 3 mm széles három oldalról szegélyező fehér keretben, amely a két végén díszített, arany betűs felirat balról jobbra: GYOMAI M. KIR. ÁLL. POLGÁRI ISKOLA.

M: 30 mm, Sz: 24 mm, két szűrőval és tolltartóval.

73. GYÖNGYÖSI *Magyar Királyi Állami Koháry István Gimnázium*

Piros foszladékban krémszínű hermelin-lepel, benne sötétkék alapszínű pajzs, benne zöld hármashalom aranszínű oroszlán áll, kezében bot. A jelvény tetején stilizált hármashalom, alatta fehér szegélyen aranszínű felirat: GYÖNGYÖSI M. KIR. ÁLL. KOHÁRY ISTVÁN GIMN.

M: 53 mm, Sz: 40 mm, két szűrőval és tolltartóval. A hátán betűtve: TÖRV. VÉDV.

74. GYÖNGYÖSI *Római Katolikus Polgári Fiúiskola*

Hegyes talpú pajzs, 4 mm széles fehér szegéllyel. Tetején, középen nyitott fehér könyv. A pajzs közepén sötétkék alapon vágatott barna állat, felette aranszínű Nap és Hold. A keretben két oldalt két sötétkék pont. A belső pajzsot barokk minta veszi körül. A keretbe a felirat arany színben: balról jobbra: GYÖNGYÖSI R. K. POLGÁRI FIÚISKOLA

M: 40 mm, Sz: 38 mm, két szűrőval és tolltartóval.

75. GYÖNK *Református Gimnázium*

Hegyes talpú, stilizált tulipán formájú jelvény, amelyet felső részén fehér sáv zár le. Belső, tárcsapajzs alakú mezejében kénoszatú magyar címer. Jobbra a piros-fehér Árpád-sávok, balra piros mezőben fehér kettős kereszt a hármashalmon. Jobbról és balról rózsaszínű sávban, arany betűkkel: GYÖNKI REF. – Ü – GIMNÁZIUM

M: 39 mm, Sz: 35 mm, két szűrővel és tolltartóval.

76. GYÖR *Fiú Felső Kereskedelmi Iskola*

Hegyes talpú, ötszög alakú jelvény, amelyet arany színű szárnyas Merkúr-bot zár le fentről. A belső, tárcsapajzs alakú fehér mezőben címer, benne arany színű vár, alatta piros-fehér sávok, baloldalt zöld köpenyes, fehér ruhás, álló alak, kezében zöld tollal. A címer felett lebegő ötágú korona piros belsővel. A jelvényt arany keret, azt 3 mm-es sötétzöld keret szegélyezi. Ebben arany betűs felirat balról körben: GYÖR SZ. KIR. VÁROS. NÉGYÉV. FIÚ FELSŐ KERESK. ISKOLA

M: 37 mm, Sz: 33 mm, egy kettős szűrővel.

77. GYÖR *Bencés Gimnázium*

Hegyes talpú, arany színű, hatágú, piros belsejű koronával lezárt pajzs alakú jelvény. A koronán fehér kereszt áll. A fehér belső pajzsot keretező 5 mm széles sötétkék keretben arany színű barokk díszítés van. A fehér mező közepén arany betűs felirat, a bencés jelmondat: PAX /béke/. Felette két, alatta három kék szív alakú dísz.

M: 38 mm a pajzs és 23 mm a kereszttel ellátott korona, Sz: 35 mm, két szűrővel és tolltartóval.

78. GYÖR *Bencés Gimnázium*

Ugyanolyan, mint a 77. számon leírt jelvény, csak világoskék kerettel és belső szív alakú díszekkel.

M: 38 mm a pajzs és 23 mm a kereszttel ellátott korona, Sz: 35 mm, két szűrővel, tolltartóval.

79. GYÖR *Bencés Gimnázium*

Ugyanolyan, mint 77. számon leírt jelvény, de a korona belseje is arany színű, és a sötétkék keretben barokk díszek helyett arany színű körök találhatók.

M: 18 mm a pajzs és 10 mm a korona a kereszttel, Sz: 16 mm, biztosítótűvel.

80. GYÖR *Bencés Gimnázium*

Ugyanolyan, mint a 79. számon leírt jelvény, csak világoskék színű a keret, nem sötétkék, mint ott volt.

M: 18 mm a pajzs és 10 mm a korona a kereszttel, Sz: 16 mm, biztosítótűvel.

81. GYÖR *Bencés Gimnázium*

Hegyes talpú, mind a három oldalról ívelt pajzs alakú jelvény. Sötétkék keretben fehér mező, benne arany betűs felirat: PAX. Alatta három arany színű szív, felette középen egy arany keresztet fog közre két arany színű szív.

M: 18 mm, Sz: 15 mm, egyenes tűvel.

82. GYÖR *Magyar Királyi Állami Révai Miklós Gimnázium*

Hegyes talpú, hajlított pajzs alakú, színes, ékkövekkel díszített Szent Koronával lezárt jelvény, amelyet bordó színű keret szegélyez, belsejében balharántolt osztással fent sötétkék, lent fehér mező van a belső pajzsban, rajta átlósan egybefűzve GRG betű. A keretben a felirat arany színben balról jobbra. GYÖRI MAGY. KIR. ÁLL. RÉVAI MIKLÓS-GIMN.

M: 35 mm a pajzs és 18 mm a korona, Sz: 35 mm, két szűrővel és tolltartóval.

83. GYÖR *Tanítóképző*

Hegyes talpú pajzs, bordó keretben fehér mező. Ebben arany betűkkel GYTK olvasható. A pajzs felett zöld hármashalmon arany korona és rajta fehér kettős kereszt van elhelyezve.

M: 32 mm a pajzs, 17 mm a korona és a kereszt, Sz: 30 mm, két szűrővel és tolltartóval.

84. GYŐR *Gárdonyi Géza Polgári Fiúiskola*

Csücskös talpú pajzs formájú jelvény. Ékkövekkel ellátott Szent Koronával lezárt magyar címer, barokk díszítéssel körben. Ezt fogja körül egy három csücsán díszítésekkel ékesített fehér szegély, benne arany betűkkel a felirat: MAGY. KIR. ÁLL GÁRDONYI GÉZA POLG. FIU ISKOLA

M: 56 mm a pajzs, és 17 mm a korona, Sz: 34 mm, két szűrőval és tolltartóval.

85. GYŐR *Kisfaludy Károly Polgári Fiú- és Leányiskola*

Csücskös talpú pajzs formájú jelvény. Ékkövekkel ellátott Szent Koronával lezárt magyar címer, körben barokk díszítéssel. Ezt fogja körül egy három csücsán díszítésekkel ékesített fehér szegély, benne arany betűkkel a felirat: M. KIR. ÁLL. KISFALUDY KÁROLY POLG. FIU ÉS LEÁNY ISKOLA

M: 40 mm a pajzs és 18 mm a korona, Sz: 33 mm, két szűrőval és tolltartóval.

86. GYŐR *Gyakorló Általános Iskola*

Hegyes talpú pajzs alakú jelvény. A belső mező világoskék, benne piros T és K betű. A pajzsot piros lángok zárják le. A fehér szegélyben aranyszínű a felirat: GYAKORLÓ ÁLT. ISKOLA GYŐR

M: 27 mm, Sz: 28 mm, biztosítótűvel.

87. GYŐR *Zalka Máté Általános Iskola*

Tárcsapajzs alakú jelvény, jobb hármassal, nemzeti színű mezőkre osztva. A fehér mezőben fent vörös csillag található. Arany felirat középen: ZALKA MÁTÉ ÁLT. ISKOLA GYŐR, lent körben: VÖRÖS HADSEREG ÚTJA

M: 39 mm Sz: 33 mm, biztosítótűvel.

88. GYŐR *Irinyi János Középiskolai Kémia Verseny*

Álló téglalap alakú jelvény, fehér kerettel, belső mező három részre osztva. A baloldalon fehér alapon arany kakas, a jobboldalon világoskék alapon fehér lombik, felette arany betűkkel a felirat: GYŐR. Az alsó piros részben arany betűkkel a felirat: 1983/ORSZÁGOS A keretben arany betűs felirat balról jobbra: IRINYI JÁNOS KÖZÉPISKOLAI KÉMIA VERSENY

M: 26 mm, Sz: 18 mm, biztosítótűvel

89. GYULA *Községi Polgári Fiúiskola*

Három színes ékkövel ellátott ötágú, szabadon álló koronával fedett, csücskös talpú pajzs alakú jelvény. Függőlegesen ketté vágva. A jobboldali vörös alapú részen aranyszínű Mária alak rátétesen A baloldali kék alapszínű mezőben fent piros farkasfogak, lent rátéttel megoldva ugyancsak ötágú, szabadon álló korona látható. A jelvényt 0,6 cm széles fehér szegély övezi. Rajta arany betűkkel a következő felirat olvasható: GYULA KÖZSÉGI POLGÁRI FIÚISKOLA

M: 45 mm, Sz: 40 mm, két szűrőval és tolltartóval.

90. GYULA *MŰM 613. Ipari Tanuló Intézet*

Hegyes talpú vágott pajzs formájú jelvény. Világos kék alapon a jelvény egy harmadában piros vár, alatta nyitott, fehér könyv egy fekete fogaskerékre fektetve. A vár felett MŰM. 613., alatta a szegély mellett aranyszínű betűkkel: IPARI TANULÓ INTÉZET. A vár rajzában olvasható arany betűkkel: GYULA.

M: 37 mm, Sz: 29 mm, biztosítótűvel.

91. *HAJDÚBÖSZÖRMÉNY Görög Katolikus Ifjúsági Egyesület*

Alul vágott görbe határvonalú jelvény. Világoskék mezőben zöld hármassal, rajta aranyszínű kettős kereszttel, mellette, lent balra arany Nap. 4 mm-es fehér keret szegélyezi. Ebben a felirat baloldalt, lentől, körben: HAJDUBÖSZÖRMÉNYI GÖRÖG KATH. IFJUSÁGI EGYESÜLET, lent: 1928. A jelvény aljára középen karikát erősítettek.

M: 53 mm, Sz: 29 mm, biztosítótűvel.

92. HAJDUSZOBOSZLÓ *Állami Polgári Fiúiskola*

Hegyes talpú pajzs alakú jelvény, tetején két hajlítással. Középen kettéosztott a mező: a baloldal kék, a jobboldal fehér. A 4 mm széles fehér keretben fent a felirat: HAJDUSZOBOSZLÓI, a keretben baloldalt: ÁLL. POLGÁRI, jobboldalt: FIUISKOLA

M: 40 mm, Sz: 38 mm, két szúróval és tolltartóval.

93. HATVAN *Klébersberg Kúnó Gimnázium*

Kétoldalt vágott, hegyes talpú pajzs alakú jelvény, amelyet színes ékkövekkel ellátott Szent Korona zár le. A sötétkék mezejű pajzsfő baloldali részén felirat KLÉBERSBERG KUNÓ GRÓF. Jobb felől két egymásra helyezett pajzs. A felsőben bíbor színű alapon zöld hármass halom, rajta arany koronán álló fehér kettős kereszt. Az alsón piros fehér sávok látszanak. Nemzeti színű haránt szalag választja el a pajzs két részét, bíbor színű alapon arany betűs felirat: gimnázium Hatvan.

M: 38 mm a pajzs és 11 mm a korona, Sz: 35 mm a legnagyobb és 17 mm a legkisebb. Két szúróval és tolltartóval.

94. HEGYESHALOM *Polgári Iskola*

A piros tetejű Szent Koronával lezárt hegyes talpú pajzs. Balharántoltan fent piros, lent zöld színű mezőre osztott a belseje. 4 mm-es fehér keretében arany betűs felirat olvasható. Baloldalt: POLGÁRI ISKOLA, jobboldalt: HEGYESHALOM

M: 37 mm a pajzs és 18 mm a Szent Korona, Sz: 35 mm. Két szúróval.

95. HEVES *Gimnázium*

Kerek talpú pajzs alakú jelvény, 4–5 mm széles arany keretben sötétkék, a jelvény alakját mintázó pajzs, benne fehér könyvön fekete rajzolatú arany bagoly. A külső arany keretben fekete betűkkel fent: HEVESI, lent GIMNÁZIUM felirat olvasható.

M: 31 mm, Sz: 26 mm, biztosítótűvel.

96. HEVES 225. *Számú Szakmunkásképző Intézet*

Ugyanolyan, mint a 95. szám alatt leírt jelvény, csak a belső pajzs piros alapszínű és az arany színű keretben a fekete betűkkel írt felirat a következő: 225. Sz. SZAKMUNKÁSKÉPZŐ INTÉZET

M: 31 mm, Sz: 26 mm, biztosítótűvel.

97. HEVES 255. *Számú Szakmunkásképző Intézet*

Ugyanolyan, mint a 96. szám alatt leírt jelvény, csak az iskola száma tér el a feliratban.

M: 31 mm, Sz: 26 mm, biztosítótűvel.

98. HEVES *Szakközépiskola*

Ugyanolyan rajzú, mint a 95. szám alatt leírt jelvény, csak a felirata tér el, és a belső pajzs alapszíne zöld. Itt a felirat feketével: fent HEVESI. Balról-jobbra a szegélyben feketével lehet elolvasni: SZAKKÖZÉPISKOLA

M: 31 mm, Sz: 26 mm, biztosítótűvel.

99. HEVES *Középfokú Oktatási Intézet*

Ugyanolyan, mint a 95. szám alatt leírt jelvény, csak a felirata más: fent HEVESI, az arany szegélyben fekete felirat fent: HEVESI, oldalt balról kezdve: KÖZÉPFOKÚ OKTATÁSI INTÉZET

M: 31 mm, Sz: 26 mm, biztosítótűvel.

100. HÓDMEZŐVÁSÁRHELY *Református Gimnázium*

Csücskös talpú pajzs alakú jelvény, amelyet két oldalról fehér szegély keretez. A fent hullámban végződő világoskék mezőben aranszínű három nyilat tartó páncélos jobbkar, felette arany Nap, illetőleg Hold. A fent elkerekedő fehér keretben arany betűs felirat balról fent kezdve: HÓDMEZŐVÁSÁRHELYI REFORMÁTUS GIMNÁZIUM

M: 45 mm, Sz: 40 mm, két szúróval és tolltartóval.

101. HÓDMEZŐVÁSÁRHELY *Polgári Fiúiskola*

Hegyes talpú, aranszínű Szent Koronával lezárt, jobbharántolt pajzs, 1,5 mm széles narancssárga keretben. A felső mező piros, az alsó zöld. Jobbra fent a következő fehér betűk: H MV. Középen írott betűkkel egymásba fonódó P és F betűk.

M: 31 mm a pajzs és 14 mm a Szent Korona, Sz: 25 mm, biztosítótűvel.

102. HÖGYÉSZ *Római Katolikus Polgári Fiúiskola*

Hegyes talpú, ékkövekkel díszített, piros tetejű Szent Koronával lezárt, pajzs alakú jelvény, melynek közepén a magyar címer látható barokk díszítésekkel körülveve. Világoskék, 3 mm széles keret övezi a jelvényt. Ebben a keretben a következő arany betűs felirat található: HÖGYÉSZI R. K. POLGÁRI FIUISKOLA.

M: 23 mm a pajzs és 11 mm a Szent Korona, Sz: 20 mm, két szúróval és tolltartóval.

103. HÖGYÉSZ *A Miasszonyunkról elnevezett Kalocsai Szegény Iskolanővérek Vezetése Alatt Álló Polgári Fiú- és Leányiskola*

Hegyes talpú pajzs, amelynek a tetején egyenlőszárú háromszög alakú lezárásban kék minták találhatók az aranszínű alapon. A pajzsban arany kereszt sötétkék alapon, zöld szárú négy liliommal. A sötétkék pajzs-főben arany betűkkel felirat: HÖGYÉSZ.

M: 37 mm, Sz: 25 mm, biztosítótűvel.

104. IPOLYSÁG *Állami Szondy György Gimnázium*

Csücskös talpú pajzs formájú jelvény, hármass hullámvonalú fehér szegéllyel fent, benne arany betűkkel a felirat: ÁLL. SZONDY GYÖRGY GIMN. Középen arany körív alapon fehér vár, rajta fehér zászlóval, az arany ívből kilövellő négy arany sugárral, kék mezőben. Ennek közepén fent Szent Koronával ellátott magyar címer látható. Alul két zöld hegy alatt fehér sáv, benne arany betűkkel IPOLYSÁG. Alatta arany díszítésekkel ékesített piros mező.

M: 55 mm, Sz: 40 mm, biztosítótűvel.

105. JÁSZAPÁTI *Magyar Királyi Katolikus Gróf Széchenyi István Reálgimnázium*

Hegyes talpú piros ékköves Szent Koronával fedett magyar címer, körben barokk díszítéssel. Ezt keretezi egy 4 mm széles fehér szegély, benne arany betűkkel felirat: JÁSZAPÁTI M. KIR. GRÓF SZÉCHENYI ISTVÁN R. KAT. REÁLGIMNÁZIUM.

M: 39 mm a pajzs és 19 mm a Szent Korona, Sz: 36 mm, két szúróval és tolltartóval.

106. JÁSZÁROKSZÁLLÁS *Magyar Királyi Állami Polgári Fiúiskola*

Ékkövekkel díszített Szent Koronával fedett, kerek talpú pajzs alakú jelvény. Három oldalon 3 mm széles fehér keret veszi körül. Ebben arany betűkkel írt szöveg: JÁSZÁROKSZÁLLÁSI M. KIR. ÁLL. POLGÁRI FIUISKOLA. A pajzs világoskék mezőjének közepén kettős kereszt helyezkedik el, aranszínű Lehel kürtjén, háttérben a felkelő aranszínű Nap, amely kétszer öt sugarat bocsát ki két irányba, egy sugár a kereszt mögött látható. A Lehel kürtje alatt elhelyezkedő zöld mezőben arany betűs felirat olvasható: 1923.

M: 38 mm a pajzs és 17 mm a Szent Korona, Sz: 29 mm, két szúróval és tolltartóval.

107. JÁSZBERÉNY *József Nádor Reálgimnázium*

Csücskös talpú, színes ékkövekkel, piros tetővel díszített Szent Koronával fedett magyar címerpajzs, amelyet körben barokk díszítés koszorúz. Fehér, 3 mm széles, két végén vágott szegély veszi körül két oldalról. Ezen a felirat: JÁSZBERÉNYI JÓZSEF NÁDOR REÁLGIMNÁZIUM

M: 40 mm a pajzs és 13 mm a Szent Korona, Sz: 30 mm, két szúróval és tolltartóval.

108. JÁSZBERÉNY *Erőszakramú Szakközépiskola*

Kör alakú jelvény. A belső fehér kör alakú mezőt világoskék körgyűrű szegélyezi. A belső mezőben szerzőstílusú stílizált rajza látható. A körgyűrűben arany betűs a felirat, alul: JÁSZBERÉNY, fent félkörben: ERŐSZAKRAMÚ SZKI.

Átm: 18 mm, biztosítótűvel.

109. JÁSZBERÉNY *Erősáramú Szakközépiskola*

Ugyanolyan, mint a 110 számon leírt jelvény. Kivitele hideg zománc.

Átm: 18 mm, biztosítótűvel.

110. JÁSZBERÉNY *Erősáramú Szakközépiskola – a szakma kiváló tanulójának*

Ötszög alakú jelvény, középen egy rövidebb alapjára állított arany belső mezővel készített fehér vonallal határolt trapéz. A kék mezőben aranszínű a felirat, fent: SZAKMA/KIVÁLÓ TANULÓJA, lent: JÁSZBERÉNY, baloldalt: ERŐSÁRAMÚ, jobboldalt: SZAKKÖZÉP I. A belső, aranszínű trapéz alakú mezőben a középnél feljebb véset: OSZTÁLY.

M: 36 mm, Sz: 40 mm, biztosítótűvel.

111. JÁSZLADÁNY *Általános Gimnázium*

Hegyes talpú tárcsapajzs alakú jelvény. A belső, sötétkék mezőben fehér színű, nyitott könyv, rajta átfektetett fehér lúdtoll, felette arany betűs évszám: 1964. A körbefutó szélén a következő a felirat, fent baloldalt kezdve: JÁSZLADÁNY, baloldalt: ÁLTALÁNOS, jobboldalt: GIMNÁZIUM

M: 30 mm, Sz: 30 mm

112. JÁSZLADÁNY *Szent László Polgári Iskola*

Színes ékköves Szent Koronával lefedett magyar címer, hegyes talpú pajzsban, körben barokk díszítéssel. Ezt 3 mm széles fehér keret övezi. A fehér szegélyben arany betűs felirat: JÁSZLADÁNYI SZENT LÁSZLÓ POLGÁRI ISKOLA

M: 38 mm a pajzs és 19 mm a Szent Korona, Sz: 36 mm, két szúróval és tolltartóval.

Berényi Zsuzsanna Ágnes

H-1071 Budapest

Király utca 27.

A fotókat készítette: Szelényi László

KATALOG DER IN DER ERSTEN UNGARISCHEN EMAILLEABZEICHEN-FABRIK HERGESTELLTEN SCHUL-
ABZEICHEN
TEIL 3.

Resümee

Diese Arbeit ist die Fortsetzung zu den gleichbetitelten Artikeln in NK 94–95 (1995–1996) und 96–97 (1997–1998) und setzt die Numerierung fort. Die Schulabzeichen der Städte Fegyvernek – Jászládány werden unter den Nummern 64–112 vorgestellt.

Fast jede Art Schule kommt in dieser Gruppe vor. Die Abzeichen von Bürgerschulen, Grundschulen und Fachschulen sowie Gymnasien werden angeführt. Die Abzeichen zeigen oft Wappenelemente des Namensgebers oder der Stadt der Schule. Es gibt auch einige besondere Abzeichen im jetzt behandelten Material: Abzeichen für die ehemaligen Schulfreunde, Ehrenabzeichen und Preisabzeichen.

(Fordította: Blaschik Éva)

Az 1998–1999. évi jubileumi érmék tervei

Commemorative coin plans 1998–1999

A Numizmatikai Közlöny XCVI–XCVII. évfolyamának megjelenése óta a Magyar Nemzeti Bank az alábbi emlékpénzek tervezésére írt ki pályázatot. Mivel a Bank a pályázatok színvonalának emelése érdekében folyamatosan változtat pályázati rendszerén, a korábbi években megszokott gipszen benyújtandó pályázatok nem minden esetben valósulnak meg. Néhány esetben az első fordulóban csak grafikus műveket kell benyújtani, gipszet csak a kidolgozással megbízott művész készített a zsűri második fordulójára, de több esetben csak egy művészt kért fel a megbízó.

A pályázatok:

Az 1848–49-es forradalom és szabadságharc 150. évfordulójára

10 000 forint, arany; 2000 forint, ezüst; 100 forint, kupro-nikkel-cink emlékpénzek.

Tervező: Lebó Ferenc.

A kibocsátás napja: 1998. március 10.

„Régi balatoni hajók”, (Phoenix, 1797)

2000 forint, ezüst.

Tervező: Bartos István Péter.

A kibocsátás napja: 1998. július 6.

A pályázaton részt vettek: Bognár György, Sz. Egyed Emma, Gáti Gábor, Lebó Ferenc.

„A világ gyermekeiért”

2000 forint, ezüst.

Tervező: ifj. Szlávics László.

A kibocsátás napja: 1998. április 30.

A pályázaton részt vettek: Csikai Márta, Lebó Ferenc.

„Óvd a természetet”

2000 forint, ezüst.

Tervező: Kósa István.

A kibocsátás napja: 1998. május 25.

A pályázaton részt vettek: Ágh Fábián Sándor, Kiss György.

Eötvös Lóránd

2000 forint, ezüst.

Tervező: Kiss György.

A kibocsátás napja: 1998. szeptember 23.

A pályázaton részt vettek: Fülöp Zoltán, Sebestyén Sándor.

„Integráció az Európai Unióba, 1998” (EURO II.)

2000 forint, ezüst.

Tervező: Bognár György.

A kibocsátás napja: 1998. október 27.

„75 éves a Magyar Nemzeti Bank”

75 forint, ezüst.

Tervező: Kiss György.

A kibocsátás napja: 1999. május 24.

„Integráció az Európai Unióba, 1999” (EURO III.)

3000 forint, ezüst.

Tervező: Gáti Gábor.

A kibocsátás napja: 1999. június 30.

A pályázaton részt vettek: Bakiné Csóka Zsuzsa, Kósa István.

„Az államalapítás 1000. évfordulója”

20.000 forint, arany; 3000 forint, bicolor ezüst.

Tervező: Holló István.

A kibocsátás napja: 1999. december 1.

A pályázaton részt vettek: Fritz Mihály, Lebó Ferenc.

„Nyári Olimpiai Játékok, Sydney, 2000”

2000 forint, ezüst.

Tervező: Puskás Erika.

A kibocsátás napja: 1999. december 28.

A pályázaton részt vettek: Csikai Márta, Fülöp Zoltán.

2000. év (hétszögletű)

2000 forint, ezüst.

Tervezők: Cseh Lili és Kósa István.

A kibocsátás napja: 1999. december 22.

A pályázaton részt vettek a Magyar Képzőművészeti Főiskola szobrász hallgatói: Erős Ágost Koppány, Kubisch Kamilla, és a Magyar Iparművészeti Főiskola ötvös hallgatói: Ádám Krisztián, Balogh Viktória, Dávid Attila Norbert, Fördös Bence, Márk Péter, Rónay Attila, Szilágyi Csaba, Varga Viktor.

„Jegybanki aranydíj”, „A Magyar Nemzeti Bankért” ezüst emlékérem

Tervező: Fritz Mihály.

Garami Erika

Magyar Nemzeti Bank

Bankjegy- és Éremgyűjtemény

1850 Budapest

Szabadság tér 8–9.

COMMEMORATIVE COIN PLANS 1998-1999

Summary

- The 1998-1999 plans include the issue of the following coins:
- On the occasion of the 150th anniversary of the Revolution and Liberation War in 1848-1849 (10,000 forint, gold; 2000 forint, silver; 100 forint, copper-nickel-zinc)
- Old Balaton ships - „Phoenix” (2000 forint, silver)
- For the Children of the World (2000 forint, silver)
- Protect the Nature (2000 forint, silver)
- Eötvös Lóránd (2000 forint, silver)
- Integration to the European Community - EURO II (2000 forint, silver)
- years old the National Bank of Hungary (75 forint, silver)
- Integration to the European Community - EURO III (3000 forint, silver)
- On the occasion of the 1000th anniversary of the foundation of the Hungarian State ((20,000 forint, gold; 3000 forint, bicolor silver)
- Summer Olympic Games - Sydney, 2000 (2000 forint, silver)
- Year 2000 (2000 forint, silver)
- Gold and silver awarding medal of the National Bank of Hungary

(Fordította: Garami Erika)

Berichtigungen zum Band III. der „Fundmünzen der Römischen Zeit in Ungarn“

Helyesbítések a „Fundmünzen der Römischen Zeit in Ungarn“ III. kötetéhez

Im Band III. der „FMRU“¹ befinden sich mehrere wesentliche Fehler, die sich ohne das Verschulden des Verfassers eingeschlichen sind.

Seite 14:

Esztergom-Burg, Schatzfund 2 besteht nicht aus 1233 Stücken, sondern aus 1264 Stücken.

Esztergom-Burg, Schatzfund 3 besteht nicht aus 3 Stücken, sondern aus 1900 Stücken.

Demzufolge ist die auf der Seite 16 vorhandene Statistik falsch. Die richtige Zahlen sind wie folgt:

Die Gesamtzahl der Münzen in Schatzfunden ist 8214 (anstatt 6280). Die richtige Statistik:

Siedlungen (83)	2 097	6.93 %
Einzelfunde (27)	8 883	29.34 %
Gräberfelder (19)	454	1.50 %
Schatzfunde (14)	8 214	27.13 %
Sammlungen (8)	10 625	35.10 %
	30 273	100.00 %

Seiten 108–112:

Esztergom-Burg, Schatzfund 2

Die Beschreibung dieses Schatzfundes ist gänzlich fehlerhaft. Unter anderem fehlen die Münzen des Kaisers Tacitus im Buch von Máthes² vollkommen. Deswegen sind die Hinweise auf dieses Buch falsch. Die richtige Beschreibung ist in meiner Publikation³ zu lesen. Aufgrund dieser richtigen Beschreibung sind die Seiten 109–112 folgendermassen zu korrigieren:

1. Gordianus III	Ant	238–244		1	AEV ⁴ 112
2. Divus Claudius II	Ant	270	Rom	RIC 283	1 AEV 1
3. Aurelianus	Ant	270–275	Med	RIC 138	1 AEV 8
4. Aurelianus	Ant	270–275	Kyz	RIC 353	1 AEV 9
5. Aurelianus	Ant	270–275	Kyz	RIC 366	1 AEV 4
6. Aurelianus	Ant	270–275	Tic	RIC 153	5 AEV 2
7. Aurelianus	Ant	270–275	R: CONCORDIA MILITUM	26	AEV 3
8. Aurelianus	Ant	270–275	R: VIRTUS MILITVM	2	AEV 5

¹ Die Fundmünzen der Römischen Zeit in Ungarn. Band 3. Komitat Komárom-Esztergom. Bearbeitet von M. Bakos, E. Farkas, M. H. Kelemen, V. Lányi und M. Torbágyi. Hrsg. F. Redő. Gebr. Mann Verlag, Berlin – Archaeolingua, Budapest, 1999.

² Máthes, J. N.: Veteris Arcis Strigoniensis, monumentorum ibidem erutorum, aliarumque antiquitatum lythographicis tabulis ornamenta descriptio. Strigonii, MDCCCXXVII. pp. 70–73.

³ Bakos M., Schweizer Münzblätter 45 (1995):179–180, 52–64.

⁴ AEV = Archivum Ecclesiasticum Vetus, No. 1343. (Erzbischöfliches Archiv, Esztergom)

9. Aurelianus	Ant	270-275	R: FIDES MILITVM	1	AEV 6
10. Aurelianus	Ant	270-275	R: PAX AVG	2	AEV 7
11. Aurelianus	Ant	270-275	R: FORTVNA AVG (?)	1	AEV 10
12. Aurelianus	Ant	270-275	R: RESTITVTOR ORBIS	1	AEV 11
13. Aurelianus	Ant	270-275	R: RESTITVTOR ORBIS	10	AEV 12
14. Aurelianus	Ant	270-275	R: IOVI CONSERV	9	AEV 13
15. Aurelianus	Ant	270-275	R: ORIENS AVG	13	AEV 14
16. Severina	Ant	270-275	Tic RIC 9	1	AEV 108
17. Severina	Ant	270-275	R: CONCORDIA MILITVM	2	AEV 109
18. Tacitus	Ant	275-276	Gall/Tic RIC 120, 152	2	AEV 20
19. Tacitus	Ant	275-276	Tic RIC 136	1	AEV 24
20. Tacitus	Ant	275-276	Tic RIC 145	1	AEV 26
21. Tacitus	Ant	275-276	Rom RIC 95	2	AEV 21
22. Tacitus	Ant	275-276	Gall/Tic RIC 36, 147	1	AEV 19
23. Tacitus	Ant	275-276	Gall/Ser RIC 52, 195	1	AEV 15
24. Tacitus	Ant	275-276	Tic/Ser RIC 130, 183	1	AEV 16
25. Tacitus	Ant	275-276	R: FIDES MILITVM	2	AEV 17
26. Tacitus	Ant	275-276	R: VICTORIA AVG	1	AEV 18
27. Tacitus	Ant	275-276	R: AEQVITAS AVG	1	AEV 22
28. Tacitus	Ant	275-276	R: SALVS AVG	2	AEV 23
29. Tacitus	Ant	275-276	R: CLEMENTIA TEMP	8	AEV 25
30. Florianus	Ant	276	Tic RIC 82	2	AEV 29
31. Florianus	Ant	276	Ser RIC 57	2	AEV 28
32. Florianus	Ant	276	Ser RIC 110	4	AEV 27
33. Probus	Ant	276-282	Tic RIC 308, 351	3	AEV 54
34. Probus	Ant	276-282	Tic RIC 328, 336	3	AEV 45
35. Probus	Ant	276-282	Tic RIC 357	1	AEV 50
36. Probus	Ant	276-282	Tic RIC 376	1	AEV 57
37. Probus	Ant	276-282	Tic RIC 405	1	AEV 51
38. Probus	Ant	276-282	Tic RIC 472, 509	3	AEV 56
39. Probus	Ant	276-282	Tic RIC 575	3	AEV 53
40. Probus	Ant	276-282	Ser RIC 879	5	AEV 42
41. Probus	Ant	276-282	Kyz RIC 909	1	AEV 37
42. Probus	Ant	276-282	R: CONCORDIA MILITVM	24	AEV 30-34
43. Probus	Ant	276-282	R: ADVENTVS PROBI AVG und ADVENTVS AVG	21	AEV 35-36
44. Probus	Ant	276-282	R: FIDES MILITVM	6	AEV 38
45. Probus	Ant	276-282	R: VICTORIA AVG	6	AEV 39
46. Probus	Ant	276-282	R: VICTORIA GERMAN	7	AEV 40
47. Probus	Ant	276-282	R: SOLI INVICTO	18	AEV 41
48. Probus	Ant	276-282	R: PROVID AVG	7	AEV 43
49. Probus	Ant	276-282	R: AEQVITAS AVG	1	AEV 44
50. Probus	Ant	276-282	R: PAX AVG	9	AEV 46
51. Probus	Ant	276-282	R: SALVS AVG	6	AEV 47
52. Probus	Ant	276-282	R: CLEMENT TEMP(?)	461	AEV 48
53. Probus	Ant	276-282	R: TEMP FELICIT	2	AEV 49
54. Probus	Ant	276-282	R: RESTITVT ORBIS	137	AEV 52
55. Probus	Ant	276-282	R: IOVI CONSERV	12	AEV 55
56. Probus	Ant	276-282	R: ROMAE AETERN	8	AEV 58
57. Probus	Ant	276-282	R: ORIENS AVG	2	AEV 59
58. Carus	Ant	282-283	Tic RIC 72	1	AEV 66
59. Carus	Ant	282-283	Tic RIC 80	4	AEV 62
60. Carus	Ant	282-283	Rom RIC 35	1	AEV 64
61. Carus	Ant	282-283	Rom RIC 38	2	AEV 68

62. Carus	Ant	282-283	Sis RIC 106	5	AEV 61
63. Carus	Ant	282-283	R: VIRTVS AVG	8	AEV 60
64. Carus	Ant	282-283	R: PROVID AVG	1	AEV 63
65. Carus	Ant	282-283	R: VICT AVG	2	AEV 65
66. Carus	Ant	282-283	R: PAX AVG	1	AEV 67
67. Numerianus Caes	Ant	282-283	Rom RIC 362	4	AEV 80
68. Numerianus Caes	Ant	282-283	R: VIRTVS AVG	3	AEV 81
69. Carinus	Ant	283-285	Tic RIC 295	2	AEV 78
70. Carinus	Ant	283-285	Rom RIC 251	2	AEV 73
71. Carinus	Ant	283-285	Rom RIC 254	1	AEV 74
72. Carinus	Ant	283-285	Rom RIC 257	2	AEV 72
73. Carinus	Ant	283-285	Rom RIC 261	1	AEV 76
74. Carinus	Ant	283-285	Rom RIC 264	1	AEV 70
75. Carinus	Ant	283-285	Sis RIC 315	2	AEV 71
76. Carinus	Ant	283-285	R: AEQVITAS AVG	4	AEV 75
77. Carinus	Ant	283-285	R: VIRTVS AVG	13	AEV 77
78. Carinus	Ant	283-285	R: AETERNIT AVG	9	AEV 79
79. Carinus	Ant	283-285	R: PRINCIPI IVVENT	4	AEV 69
80. Magnia Urbica	Ant	283-285	Rom RIC 343	2	AEV 110
81. Numerianus	Ant	283-284	Rom RIC 410	2	AEV 85
82. Numerianus	Ant	283-284	Rom RIC 423	3	AEV 84
83. Numerianus	Ant	283-284	Rom RIC 446-447	1	AEV 83
84. Numerianus	Ant	283-284	Sis RIC 461	2	AEV 86
85. Numerianus	Ant	283-284	R: PIETAS AVG	3	AEV 87
86. Numerianus	Ant	283-284	R: ORIENS AVG	3	AEV 82
87. Diocletianus	Ant	284-294	Sis RIC 239	1	AEV 91
88. Diocletianus	Ant	284-294	Sis RIC 240	2	AEV 93
89. Diocletianus	Ant	284-294	Sis RIC 252	9	AEV 92
90. Diocletianus	Ant	284-294	Tic/Sis RIC 206, 257	7	AEV 94
91. Diocletianus	Ant	284-294	Tic/Sis RIC 208, 266	1	AEV 89
92. Diocletianus	Ant	284-294	Her/Ant RIC 284, 322	122	AEV 88
93. Diocletianus	Ant	284-294	R: VICTORIA AVG	4	AEV 90
94. Diocletianus	Ant	284-294	R: IOVI CONS AVG	14	AEV 96
95. Maximianus Herculus	Ant	286-294	Tic RIC 543-552	3	AEV 105
96. Maximianus Herculus	Ant	286-294	Rom RIC 504-507	5	AEV 104
97. Maximianus Herculus	Ant	286-294	Sis RIC 575-576	4	AEV 102
98. Maximianus Herculus	Ant	286-294	Sis RIC 583	1	AEV 99
99. Maximianus Herculus	Ant	286-294	Kyz RIC 606	75	AEV 98
100. Maximianus Herculus	Ant	286-294	R: VIRT AVG	2	AEV 100
101. Maximianus Herculus	Ant	286-294	R: PAX AVG	1	AEV 101
102. Maximianus Herculus	Ant	286-294	R: CONSERVAT AVG	7	AEV 103
103. ?	Ant	3. Jh.		32	AEV 111
104. Diocletianus	Fol	295-305	R: Typ Genio Populi Romani	7	AEV 95
105. Galerius	Fol	295-305	R: Typ Genio Populi Romani	7	AEV 97
106. Constantius Chlorus	Fol	295-305	R: Typ Genio Populi Romani	1	AEV 106
107. Constantius Chlorus	Fol	295-305	R: Typ Genio Populi Romani	1	AEV 107
108. Tetrarchia	Ar	284-313		13	AEV 113

Seite 112:

Esztergom-Burg, Schatzfund 3

Im Buch von Máthes⁵ wird dieser Fund überhaupt nicht erwähnt. Aus diesem Grunde sind die Hinweise auf das genannte Buch falsch.

Prof. Dr. Miklós Bakos
Magyar Numizmatikai Társulat
H-1085 Budapest
Csepregy u. 4.

HELYESBÍTÉSEK A „FUNDMÜNZEN DER RÖMISCHEN ZEIT IN UNGARN” III. KÖTETÉHEZ

Összefoglalás

Az FMRU III. kötetében¹ az illetékes szerző hibáján kívül több lényegbevágó hiba található.

A 14. oldalon az Esztergom-Várhegy 2. kincslelet darabszáma nem 1233, hanem 1264, a 3. kincslelet darabszáma pedig nem 3, hanem 1900. Ennek következtében a 16. oldalon található statisztika lényegesen módosul

Az Esztergom-Várhegy 2. kincsleletnek a 108–112. oldalakon található leírása teljes egészében hibás. Többek között Tacitus császár pénzei Máthes könyvéből² teljesen hiányoznak, ezért az erre a könyvre való utalások tévesek. A kincslelet helyes leírása Bakos Miklós 1995-ben megjelent közleményében³ olvasható. Ennek megfelelően módosulnak a könyvnek ezek az oldalai.

Az Esztergom-Várhegy 3. kincsleletet pedig Máthes könyve egyáltalán nem említi, ezért az erre vonatkozó utalások is tévesek. Az erre a kincsre vonatkozó adatok is az AEV-ben találhatók.⁴

Egy antiochiai antoninianusról

Von einem in Antiochia geprägten Antoninian

I. Philippus (244–249) Cohen 198. számú antoninianusáról (RIC 25b) van szó. Az érem leírása a következő:

Előlap: IMP PHILIPPVVS AVG (ún. rövid legenda)

Sugárkoronás császár fej jobbra (1a. ábra)

Hátlap: SAECVLVM NOVVM

Hat oszlopos templom, középen ülő alakkal, aki bal kezében lándzsát tart. A tympanonban három díszítmény látható. (1b. ábra)

1. ábra

Az ilyen érmekeket a katalógusok római veretnek tartják, ami az esetek legnagyobb részében igaz is, de vannak kivételek. Ezekről lesz most szó. A gyűjteményemben néhány évtizede van egy ilyen példány. Ez a darab az antiochiai verde stílusjegyeit viseli magán. Ezért, amikor összeállítottam I. és II. Philippus Antiochia-ban vert antoninianusainak listáját /NK 88–89 (1989–1990) 41–48/ akkor az 53A sorszám alatt ez az érem is ott szerepelt. Be kell vallanom, nem arattam osztatlan sikert a szakértők széles táborában, mivel elsősorban csak a saját „stílusérzékemre” hagyatkoztam. Ez esetben még a mikroszenyvezők kémiai elemzése sem szolgáltatott

⁵ Sehe Anm.2.

döntő bizonyítékot hipotézisem mellett. (Kollégáimmal elvégeztük ennek a darabnak sok más éremmel együtt a lézermikrospektrál analízisét, melynek eredményét az AAH 35 (1983) 87–93-ban publikáltuk.) Ezt követően találtam meg az érem hátlapi veretének pontos mását II. Philippus antoninianusai között a tullni lelet képes tábláin az 1023. sorszám alatt. A tullni leletet Robert Göbl professzor publikálta /NZ 83 (1969) 7–49/ mind az 1745 db érem fotójával együtt. Göbl a szóban forgó II. Philippus érmet (RIC 244b) természetesen az antiochiai veretek közé sorolta. A RIC azonban ilyen jelű pénzt nem tartalmaz – csak a balra nézős változatot (RIC 244) – és ezzel nyitva hagyja a jobbra néző portrés változat lehetőségét. Nem is beszélve a rövid előlapi feliratú változatokról, amilyen kérdéses darabom. Én a magam részéről mindenesetre eldöntöttnek tekintettem a kérdést a hátlap azonosság alapján, még ha nem is bizonyosodott be kristálytisztán a veret antiochiai eredete.

Az ügyben döntő fordulatot hozott egy nemrégiben tulajdonomba került I. Philippus antoninianus (Cohen 200, RIC 86a). Ez az érem nagyon ritka. Az általam ismert 52 db nagy éremlelet, 24 jelentős gyűjtemény és megannyi külföldi és hazai árverési katalógus egyetlen példányt sem tartalmaz, noha a fent említett források mintegy 23.000 db pontosan leírt és meghatározott antoninianust közölnek I. Philippus császártól. A RIC 86a előlapján I. Philippus balra néző portréja látható az ún. hosszú legendával, azaz IMP M IVL PHILIPPVS AVG. A hátlapi veret pedig a verető legapróbb részleteiben is azonos a kérdéses darabommal. (2a.–2b. ábrák)

2. ábra

Philippus balra néző portrés antoninianusait Antiochiában verték. Ezt kiinduló tézisnek tekintik a római numizmatikával foglalkozó szakemberek. Az is elfogadott tény, hogy a verőtöveket a Római Birodalom pénzverdéiben nagyon szigorúan kezelték, és így azok nem kerülhettek ki a verdeből. Ezek alapján bizonyosan állíthatjuk, hogy I. Philippus Cohen 198. számú érmei között van olyan – ha nagyon ritkán is – melyet nem Rómában, hanem Antiochiában készítettek. I. Philippus antiochiai veretei között nagyon ritkák a „rövid előlapi legendások”. Ezekből mindössze néhány példány létezik.

Dr. Óvári Ferenc
8200 Veszprém
Pf. 158.

A fotókat készítette: Szelényi László

Tájékoztató Licinius augustus és caesar figyelemre méltó kisbronzairól

Information über bemerkenswerte Kleinbronzen von Licinius Augustus und Caesar

Az elmúlt évek során került gyűjteményembe Licinius és fia egy-egy kisbronz. Ezidáig a vonatkozó numizmatikai irodalomban a szóbanforgó pénzekről nem találtam említést, s bár déli szomszédainknál előfordulhatnak hasonló példányok, az ott megjelent e tárgyú publikációk összességét – nagy valószínűséggel – nem ismerem. Ennek ellenére úgy gondolom, hogy az alábbi pénzek ismertetése nem haszontalan.

1. Licinius I

Előlap: IMP LICINIUS P F AVG

Babérkoszorús fej jobbra

Hátlap: VICT• LAETAE PRINC PERP

Két szemben álló Victoria VOT/PR feliratú pajzsot tart, az alatta lévő oltáron S jelölés. Szelvényben: ΓSIS•

Redukált follis, 3,27 g, Ø 18,5 mm (1. kép)

1. kép

E példány nehezen besorolható, Bruun a 319/20. évekre keltezi¹. A RIC VII. kötetében² ezen típust szabálytalan kibocsátásnak tekintették. Ebből kiindulva a szabályosnak ítélt hasonló típusok után sorolták be, ezt azonban kielégítő érvekkel nem indokolták.

Alföldi elmélete szerint a típus átmeneti kibocsátásnak tekinthető a VICTORIAE LAETAE PRINC PERP SIS• verdejegyű és a VICT• LAETAE PRINC PERP •SIS• verdejegyű kibocsátások között, tehát a kettő közé sorolandó³. Érvelése logikusnak tűnik, mert Nagy Constantinusnál a P/ius/ F/elix/ köriratrészletet utoljára a rövidítés nélküli hátlati felirattal alkalmazták⁴.

A szabálytalan kibocsátásnak minősített példánynál újra megjelenik a PF felirat, de a •SIS• illetve SIS• verdejegyeknél nem fordul elő⁵. Ennél a típusorozatnál Sisciában egyetlen IMP LICINIUS P F AVG feliratot ismerünk, de ez a tárgyaltnál korábbi kibocsátás, a császárt páncélos mellképpel ábrázolták, és VICTORIAE kezdetű hátlati körirattal verték⁶. E ritka veretről előfordul olyan vélemény is, miszerint vérszőke tévedésről van szó, s a LIC feliratrész lemaradt.

Az általam leírt pénz előlapi köriratának baloldali részénél a betűk vezetése folyamatos, a jobboldali rész betűi egyre jobban összeszűkülnek. A kibocsátás idején szokásban lévő IMP LICI-NIVS AVG feliratot készítő vérszőke tévedéséről is szó lehet, de azt sem lehet kizárni, hogy a Nagy Constantinusnál alkalmazott felirat mintájára Licinius részére is készülhetett IMP LICI-NIVS P F AVG előlapi felirat ennél a kibocsátásnál.

2. Licinius II

Előlap: LICINIUS IVN NOB C

Páncélos mellkép paludamentummal, babérkoszorús fő jobbra

Hátlap: Babérkoszorúban: VOT /XX/ RS

Redukált follis, 3,21 g, Ø 19 mm (2. kép)

2. kép

Licinius junior VOT / XX feliratú verete ezidáig csak a római verde első műhelyéből volt ismert⁷. Bár a RIC Bécset adja meg forrásként, Bruck⁸ ezt a változatot egyáltalán nem jelöli, holott a katalógusában szereplő típusokat és példányszámokat a bécsi éremtár leltári állományára hivatkozva közli⁹. Feltehetően a kézirat lezárása után, leletből vagy vásárlás során kerülhetett néhány példány a gyűjteménybe. Az itt tárgyalt érmét a

¹ Bruun, Patrick M.: The Roman Imperial Coinage. Vol. VII. London, 1966. 417. old. (továbbiakban: RIC)

² RIC 436. old.

³ Alföldi, Andrea: Il tesoro di Nagytétény. RIN 34 (1921) 121. old.

⁴ RIC 433. old.

⁵ RIC 436. old.

⁶ RIC 433. old.

⁷ RIC 318. old.

⁸ Bruck, Guido: Die spätrömische Kupferprägung. Graz, 1961. 96. old.

⁹ Bundessammlung von Münzen und Medaillen, Kunsthistorisches Museum

római második műhelyben verték, az elírás ebben az esetben kizártnak tekinthető. A verés idejét Bruun a 320. évre keltezi¹⁰. Közismert, hogy ebben az évben új típusok is kibocsátásra kerültek¹¹. Ebből adódik az a feltételezésem, hogy ez a veret az utolsó sorozatok beszüntetését megelőzően készülhetett, nagyobb mennyiségű előfordulására nem számíthatunk.

Rónaszéki István

Magyar Numizmatikai Társulat
1085 Budapest Csepreghy u. 4.

A fotókat készítette: Nagy Zoltán

Gerard Lisbona kamaraispán Nagybányán a XVII. század elején

Gerard Lisbona, Kammergraf in Nagybánya am Anfang des 17. Jahrhunderts

Lisbona Gerard 1600. augusztusában érkezett Nagybányára, ahol felvásárolta az eladósodott Friedrich von Herberstein báró bányabérlo birtokait és kifizette annak adósságait. A rákövetkező évben megszerezte a bárónak felmondott bánya- és pénzkamara bérletet is és rövid időn belül felvirágoztatta a bányászatot. Nagy ambícióval, szakemberek alkalmazásával fogott hozzá a bányaműveléshez, a felső vidékről (?) 81 új bányászt hozatott¹. Kemény munkát követelt, új szokásokat vezetett be a bányászok étellemmel és itallal történő ellátásában, az elvégzett munka elszámolásában.

A bányavállalkozás beindítása után a magyar társak hamarosan anyagi nehézségeket okoztak neki, mert a kitermelt nemesfémeket külföldön értékesítették és a befolyt pénzből saját magukat kártalanították. A pénzverdeből ezáltal nagy nyereség úszott el, ami feltűnt a Szepesi Kamara tanácsosainak is². Lisbona a felmerült problémákra, az aprópénz hiányára és a bányászok érdekeire hivatkozva bevezette a bányapénz alkalmazását a munkások ellátásában is. Az étellemezési előleget bányapénzben fizette, amellyel a helyi ételkészítő-lerakatokban és kantinokban vásárolhattak a bányászok, a fennmaradó munkabérüket pedig a későbbi elszámolás során a rendes pénzben kapták meg. A ilyen jellegű intézkedések több esetben konfliktushoz vezettek a bányabérlo, a kereskedők és a polgárok között.

Lisbona Gerard abban az időben érkezett Nagybányára, amikor az még Rudolf császár felségterülete volt. A Bocskai István vezette szabadságharcot lezáró bécsi béke azonban az erdélyi fejedelemnek ítélte a várost, de azt II. Mátyás csak 1608-ban engedte át³. Nagybánya város birtoklásában bekövetkezett változás után Báthori Gábor erdélyi fejedelem továbbra is számított Lisbona tevékenységére, ezért – és eredményes bányaművelése elismeréséül – 1608-ban birtokadományokban részesítette. Alig egy év múlva a kolozsvári országgyűlésen magyar állampolgárságot is kapott⁴. Lisbona életének nagyon fontos és jelentős eseménye volt ez, hiszen az állampolgárság megadása azt jelentette, hogy a magyarok befogadták maguk közé. Ezzel lehetősége nyílt végleg megtelepedni és gyökeret eresztetni új környezetében. Erre az alkalomra egy bányapénzt is veretett (1. ábra⁵)

¹⁰ RIC 318. old.

¹¹ RIC 319. old.

¹ Szellemy Géza: Nagybányának és vidékének fém-bányászata. Nagybánya, 1894. 15. old.

² Gündisch Gustav: Geschichte der Münzstätte Nagybánya in habsburgischer Zeit 1530–1828. NZ 25 (1932) 75. A Hofkammerarchiv Wien levéltári anyaga mikrofilmen: MOL Filmtár, W 423–424.

³ Huszár Lajos: Habsburg-házi királyok pénzei 1526–1657. Budapest, 1975. 58. old.

⁴ Erdélyi Országgyűlési Emlékek. VI. kötet 1608–1614. Szerk. Szilágyi Sándor. Budapest, 1880. 125. old. (Kolozsvári országgyűlés 1609. április 26 – május 5. 34. t.c.: „Továbbá felséged requisitiojára Lisbona Gerárd uramot, nagybányai kamaraispánt és maradékot országunk közibe bévöttük, remélvén, hogy ő kegyelme nem haszontalan civise lészen ez országnak és az országbelieknek úgy viseli magát, hogy semmi időben panasz ne lehessen. Azért megeskertvén erős hittel, hogy Erdély országnak minden szabadságát és törvényét megtartja, ez ország maga közibe beszámálta”).

⁵ Magyar Nemzeti Múzeum Éremtára, ltsz.: R.I. 1093. (21/23 mm; 2,42 g.) és ltsz.: 45.1948.8. (lyukas, 22 mm; 1,71 g.)

1. ábra

„Bányapénznek nevezzük ... a XVI–XIX. századokban vert rézérmeket, amelyek egyes bányaterületeken, illetve egyes bányauzemeknél részint közvetlenül, részint közvetve a bányamunkások bérének kiegyenlítésére, a bányauzemek által fenntartott élelmezési üzletekben fizetőeszközü (Jancsibankoképpen), továbbá egyes munkatjesítmények igazolására, esetleg a szállított anyag átvételének elismerésére és hasonló célokra szolgáltak; végső céljuk tehát általában az volt, hogy pénzértéket képviseljenek, folyópénzre beváltassanak, illetve hogy fizetésre szóló igényeket igazoljanak”⁶. Gohl Ödön ezen meghatározását azzal kell kiegészíteni, hogy a rézen kívül másfajta anyagból is készültek bányapénzek (pl: vas, cink, réznikkel, ólom, fa, papír) és még a XX. században is találkozunk velük⁷. Ezek általában szerény kivitelűek, rajtuk leginkább csak egy-két betű, esetleg évszám és ritkábban egyszerű képes ábrák (pl: bányászjelvény, címer, díszítőelemek) szerepelnek.

Lisbona Gerard bányapénzének különlegességét az adja, hogy jóval több információt hordoz magán, mint amennyi a fenti fogalmi körben szerepel és szinte mindent elárul a tulajdonosáról, arról a személyről, aki verette és az eseményről, amely alkalomra készült. Az emlékérmek vagy a személyi érmek közé is besorolhatnánk, mert egy bizonyos személy életének jelentős eseményéhez kötődik, azt örökíti meg, azonban anyagát, kivitelét tekintve és a keletkezésének körülményeit ismerve bányapénznek tekintendő, mert minden valószínűség szerint a maga korában annak használták. Nem szerepel a magyar numizmatikai szakirodalomban, ami abból adódhat, hogy elődeinknek nem sikerült azonosítani, vagy egyértelműen besorolni egyik érmefajtába sem.

Fizikai jellemzői: átmérője 22 mm, tömege 2,42 g. Anyaga: cca 95 % réz, 2–3 % vas és a fennmaradó részt igen kis mennyiségben mangán, nikkel, arzén, palládium, ezüst, kadmium és tellur alkotja⁸.

Leírása, előlap: legfelül a négy héber betűs istennév fény sugarakat bocsát alá; az átmérő vízszintes vonalában az érme széleitől befelé egymással szembe kinyújtott két kéz egy szívet tart, a kézpár alatt kerek talpú címerpajzsban három (felül kettő, alul egy) rózsza áll. A címer két oldalán · G · – · L · betűk foglalnak helyet. Az éremképet belülről vonalkör, kívülről gyöngykör keretezi. **Hátlap:** · ☼ · / · SI DEVS · / · PRO · NOBIS / QVIS · CONTRA / NOS / · III · / 16 – 09. Az értékjelzés és a dátum keresztbe tett bányászkalapács -ék szárai között helyezkedik el, a sorszámok keresztjezi pontját egy rózsza (☼) díszíti. Az éremképet gyöngykör veszi körül.

2. ábra

Lisbona Gerard a bányapénz szimbólumai által is tudtára adta a világnak, hogy hit- és sorsközösséget vállal új közegével, beilleszkedik abba és minden igyekezetével azon lesz, hogy hasznos polgára legyen Erdélyországnak. Ezt a bányapénzt Nagybányán – és valószínűleg Felsőbányán is – használta, ahol a bányákat és a pénzverdét bérelte.

Neve többféleképpen előfordul az irodalomban: Liessbon, Lisabona, Lisbona, Lisibona, Lissabona; néhol hosszabb formában is, mint például: Gerardus Lisbon de Mastricht vagy Barbantini de Moestrich Lissabona Gerard⁹.

⁶ Gohl Ödön: A magyar bányapénzek. NK 18–19 (1919–1920) 1–33.

⁷ Vö. Szemán Attila: Bányapénzeink szerepe a bányagazdaságban. Bányászati és Kohászati Lapok 129 (1996) 483–488.

⁸ A két érme vizsgálatát a Magyar Nemzeti Bankban Káplánné Juhász Márta kohómérnök-szakértő végezte, akinek munkájáért ezúton is köszönetet mondok.

⁹ Különböző névírások: – Szellemy Géza: Nagybányának ... 15. old. (Barbantini de Moestrich Lissabona Gerard), – Palmer Károly: Nagybánya és környéke. Nagybánya, 1894. (Lisibona Gellért), – Woditska István (szerk.): A nagybányai m. kir. bányagazgatósági kerület monográfiája. Nagybánya, 1896. 38. old. (Lissabona Gerard), – Szmik Antal: Adalékok Felsőbánya szabad királyi bányaváros monográfiájához. Budapest, 1906. 55. old. (Lisibona Gellért), – Gohl Ödön: A magyar bányapénzek. 1, 4, 6, 20. old. (Lissabona Gellért, Liessbon, Lisabona, Lisbona, Lisibona), – Gündisch Gustav: Geschichte ... 75. old. (Gerhard Lisbona), – Szász Pál: Adatok a nagybányai pénzverő alkalmazottairól 1530–1660. NK 56–57 (1957–1958) 12. (Gerhardus Lisbona), – Trócsányi Zsolt: Erdély központi kormányszata 1540–1690. Budapest, 1980. 335. old. (Gerard Lisibona), – Aniela Kielbicka–Zbigniew Wojas: Księgi przyjeź do prawa miejskiego w Krakowie 1573–1611 (Libri juris civilis Cracoviensis 1573–1611). Kraków, 1994. Nr. 960. (Gerardus Lisbon de Mastricht).

A Georgius Wagn in Wagnsperg vállalkozótársával közösen aláírt okleveleken: Gerard Lisbona¹⁰. A hosszú és igen szokatlan vezetékneve ellenére sem sikerült a származását és igazi kilétét megállapítani. Előéletéről annyit bizonyos, hogy Krakóba 1587-ben maastrichti polgárként érkezett, mint paszományos (készítő, kereskedő?), ahol házat vásárolt és letelepedett¹¹. Minden valószínűség szerint innen jött 1600-ban Nagybányára.

Az éremképek jelentése. Az előlapon látható a családi címer, két oldalán Lisbona Gerard monogramjával (G-L). A címer feletti ábrán egy kéz szívet ad át egy másik kézbe. Ez azt jelenti, hogy az állampolgárságért cserébe Lisbona saját szívét adja, teljes énjét, szellemét és tudását felajánlja az országnak, beilleszkedik az ott élők közé. A szív a Bibliában is a „belső én” szimbóluma¹². Az éremkép legfőbb részén héber betűkkel a négybetűs istennév, a JHVH olvasható, ami fénysugarakat bocsát alá, beterítve az alatta levő éremképeket. A betűk azonosítása némi fantáziát igényel, mert a verőő vésnök valószínű nem ismerte a héber betűket¹³. Az érme hátuljának nagy részét a protestánsok által gyakran idézett, Szent Pálnak a rómaiakhoz írt leveléből (8. 31.) vett kérdés teszi ki, ami magyarul: „Ha Isten velünk, ki van ellenünk?” Lisbona ezzel elfogadta a helyi uralkodó vallást és azonosult azzal. Az idézet alatt az általános bányász-szimbólum, a kereszthez tett bányászkalapács és ék látható, ami itt az érme bányapénz mivoltát hangsúlyozza. A szerszámnyelek kereszteszési pontja felett római számmal írt értékjelzés (III) áll, kétoldalt pedig az évszám (1609) olvasható.

Eddig tartott ennek a bányapénznek a leírása és a rajta látható szimbólumok ismertetése; de ki volt valóban ez az ember, akinek a családjáról nem sikerült megtudni semmit. Származását, előző életét eltitkolta kortársai elől. A titokzatosságát szolgálták azon tulajdonságai is, amelyek egy 1612-ből fennmaradt oklevélben szerepelnek. E szerint rideg, szigorú, pénzvágó ember, a magyarságnak nem nagy barátja¹⁴. Gündisch Gustav holland kereskedőnek gondolta, talán a vezetékneve alapján¹⁵.

Lisbona Gerard hosszú neve portugál és holland város- és tartománynevekből képzett fantáziánév, ami talán nem cél- és ok nélküli válogatás vagy csoportosítás eredményeként jött létre. A családnévben szereplő helységnevek származásra, előző életre utalhatnak. Vajay Szabolcs véleménye szerint: „*Mindahány spanyol vagy portugál eredetű család, amely városmegnevezést visel nevéként, elvben szefardita zsidó eredetű, amely kereszteltetésekor települése helyére utalón nevezetett*”¹⁶. Karlai K. Károly röviden ismerteti a szefárd zsidók történetét¹⁷, amely szerint a XVI. század elején Spanyolországból elmenekült zsidók nagy része Portugáliába ment, azonban nyugalmuknak ott is végeszakadt Henrik uralomra jutásakor (1578). Egy részük innen a református Hollandiába menekült, ahol fenntartás nélkül befogadták őket. Itt jelentős kolóniáikat képeztek, külön hitközségeket alakítottak, nem vegyültek el a zsidóság más elemei között. Fő tevékenységük az ipar, a távolsági kereskedelem és a banktevékenység volt, Karlai szavaival élve: a vagyonukkal igen nagy befolyással bírtak a világszínpad kulisszái mögött. Tanulmányom főszereplője családi neve alapján származhat abból a szefárd zsidó közösségből, amelyik kényszerből járta be a fent leírt utat, míg végül 1600-ban Nagybányán kikötött.

¹⁰ MOL Filmtár W 423. 507–508. old.

¹¹ Aniela Kielbicka–Zbigniew Woja: Księgi przyjeź ... Nr. 960. „1587. augusztus 22. Gerardus Lisbon passamentarius de civitate Maastricht oriundus i. civit. susc. iur.”, ded. fl. 2. Caeterum pro ipso fideiusserunt famati Stanislaus Jurkowski alias Litwinek caldeator et Gerardus Felhan aurifex cives Cracoviensis, quod in unius anni decursu lras sui leg. ortus sit allaturus sub poena centum aureorum Vngaricalium.”

¹² Biedermann Hans: Szimbólumlexikon. Corvina 1996. 369 old. – Vö. Höpel Ingrid: Emblem und Sinnbild. Vom Kunstbuch zum Erbauungsbuch. Athenäum. Frankfurt a. M. 1987. 287. old. 18. kép (Johann Theodor und Johann Israel de Bry: Emblemata saecularia. Frankfurt a. M. 1596. A könyv címlapján a felső középső körben felhőkből egymással szemben kinyújtott kar összekulcsolt ujjakkal egy szívet tart. A szív felett lebegő helyzetű leveles korona áll.)

¹³ Jankovics Marcell: Jelkép-kalendárium. Panoráma. Budapest, 1988. 26–26. old., – Biedermann, Hans: Szimbólumlexikon. 115–117. old. „fény, világosság” címszó (104. zsolttár: „Uram, Istenem, mindennél nagyobb /vagy/ Főnségbe és méltóságba öltözzél, /a fény, mint köntös, úgy fog körül.”), 280. „négy” címszó, – Vö. A magyar nemzet története. Szerk. Szilágyi Sándor. VI. köt. Budapest, 1898. 280–281. old. közötti képen Bethlen Gábor 1620-ból való királyi zászlaján oszlopon álló napkorong felett a négy héber betűs istennév látható, – Höpel, Ingrid: Emblem und Sinnbild. Athenäum. Frankfurt a. M. 1987. 308. old. 55. kép (Johann Heinrich Alsted: Encyclopaedia. Herborn 1630. A könyv címlapján középen felül a négy héber betűs istennév sugarakat bocsát a kétoldalt alatta levő napra és holdra.), 310. old. 58. kép (Daniel Cramer: Emblemata Sacrorum Prima Pars. Frankfurt a. M. 1624. A könyv címlapján középen felül fénysugár koszorúban a négy héber betűs istennév áll.)

¹⁴ Szellem Géza: Nagybányának ... 15. old. – Woditska István (szerk.): A nagybányai ... 38. old.

¹⁵ Gündisch, Gustav: Geschichte ... 75. old.

¹⁶ Vajay Szabolcs leveleinek másolata a szerző birtokában. Az eredeti levelet Kóczy T. László kapta, akinek ezúton is köszönetet mondok a segítségért és közbenjárásáért.

¹⁷ Karlai K. Károly: A címerekről. A címer története, fejlődése. Amsterdam, 1985. 313–315. old.

Lisbona Gerardnak az ismert irodalmi források szerint két fia volt: János és Henrik. Ők tovább folytatták apjuk munkáját, annak 1621 körül bekövetkezett halála után. A család bányászati tevékenysége 1725-ig nyomon követhető Nagybánya környékén¹⁸.

3. ábra

4. ábra

Az irodalomból nem derül ki, hogy 1601-ben honnan jöttek az új bányászok Nagybányára, szám szerint 81-en. Szellemy Géza azt írja, hogy a felvidékről. Lehet, hogy lengyel területről? Lisbona Gerard honnan ismerte őket? Csak bányászok voltak, vagy volt közöttük pénzverő is? A kérdések nem alaptalanok. A lengyelországi pénzverdékben 1601 körül tömeges elbocsátások voltak, több verdét bezártak¹⁹. Ezekben a verdékben a leggyakoribb pénztípus, amit vertek ebben az időben, a hármás garas (dutka) volt. A magyar numizmatikában ismeretesek olyan hármás garasok Bocskai István (2. ábra) és Báthori Gábor (3. ábra) erdélyi fejedelmek nevével 1608 és 1609-es (4. ábra) évszámmal, amelyeken a mesterjegy egy bárd²⁰, ami tipikusan lengyel címernek mondható. Ezekben a dutkákon nincs verdejel, azonban minden valószínűség szerint a nagybányai pénzverdében készültek, mert erről a kolozsvári országgyűlés 1609. október 9-én rendelkezett²¹. A Bocskai nevével vert érméket halála után készítették és az 1608-as évszámokat viselő példányokat visszádatumozták. A lengyel pénzverdékben a bezárásokat megelőzően több olyan személy tevékenykedett, akinek bárd volt a családi címere²², azonban nem tudjuk, hogy ki volt az a személy aki Nagybányán a bárd mesterjegyű dutkákat verte Lisbona Gerard kamaraispánsága idején. Lengyelországnak szoros kapcsolata volt a nagybányai pénzverdével Báthori István lengyel király uralkodása idejében, amikor itt pénzt vertek a részére. Ezen a megbízáson keresztül is jó személyi kapcsolatok alakultak ki, amelyek alapul szolgálhattak Lisbona Gerard és a 81 bányász érkezésének²³. Ezzel csupán arra akartam rávilágítani, hogy bányászokon kívül minden bizonnyal pénzverők is érkeztek ebben az időben Nagybányára, akik a címer tanúsága és Lisbona krakkói előlétele alapján jöhettek Lengyelországból is.

Soós Ferenc

Magyar Numizmatikai Társulat
1085 Budapest
Csepreghy u. 4.

A fotókat készítette: Nagy Zoltán

¹⁸ Szellemy Géza: Nagybányának ... 17. old., – Szmik Antal: Adalékok ... 55. old., – Woditska István (szerk.): A nagybányai ... 79. old., – Ketney Mihály: Borpatak bányászata. In: Oblatek Béla–György Gusztáv: A nagybányai bányakerület monográfiája. Nagybánya, 1912. 68. old., – Gohl Ödön: A magyar bányapénzek. 20–22. és 24–26. old., – Szász Pál: Adatok ... 12. old., – Szász Károly: Adatok a nagybányai pénzverőház alkalmazottairól 1660–1829. NK 60–61 (1961–1962), – Trócsányi Zsolt: Erdély ... 277. old. 797. jegyzet.

¹⁹ Gumowski, Marian: Handbuch der polnischen Numismatik. Graz, 1960. 47–52. old.

²⁰ Erdy János: Erdély érmei képtalasszal. Pest, 1862. 41. old. VII. tábla, 52. old. VII. tábla, – Unger Emil: Magyar Éremhatározó. Második kiadás. Budapest, 1976. V. rész: Erdély, 135, 181. sz., – Huszár Lajos: Az erdélyi fejedelemség pénzverése. Budapest, 1995. 216, 279. sz.

²¹ Erdélyi Országgyűlési Emlékek. 165. old. (Kolozsvári országgyűlés 1609. október 9. 8. t.c.: „Dutkát egyebütt szabad ne legyen verni, hanem Nagybányán és másutt egy bizonyos helyen, ahol őfelsége akarja az bányai gradus, pondus és instructio szerint”), – Huszár Lajos: A Báthoriak pénzei. Nyírbátor, 1961. 11. old.

²² Gabriel Tarlo, a vilniusi pénzverde igazgatója 1562–1565 között (†1565), Kasper Rytkier pénzverőmester az olkuszi pénzverdében 1585-től, a lublini pénzverde vezetője 1595-től (†1603). Az adatok Marian Gumowski idézett művéből valók, valamint a Lengyel Életrajzi Lexikon főszerkesztőjének, Henryk Markiewicz professzornak a közlése, amit ezúton is megköszönök.

²³ Tabrea, Ilie: Regele Polon Ștefan Bathory și monetăria dela Baia-Mare (Báthori István lengyel király és a nagybányai pénzverde). Cronică numismatică și arheologică. Anul XIII. Nr. 109. București 1938.

Köszönetnyilvánítás:

Németh István MOL levéltárosnak a kutatáshoz nyújtott segítségért,
Szemán Attilának a bányapénzre történt figyelemfelhívásért,
Dr. Baloghné Ábrányi Hedvignek a német szövegek fordításáért,
Nagy Zoltánnak a digitális képek elkészítéséért.

Eine in Norwegen herausgegebene Medaille zur Erinnerung der ungarischen Revolution 1956

Ezzel a megemlékezéssel egy időben jelent meg az 1956-os emlékérem is. A kiadás célja nem csupán az lehetett, hogy a nevesebb magyarbarátok méltó emléket kaphassanak. Jól emlékszem, már az összejövétel alatt is eladásra kerültek érmeik a bejáratnál. Mind értékesítésüket, mind kiadásukat Nagy Viktor repülőtársasági ügynök vállalta, és költsége szerint a befolyt összeg teljes egészében a teremépítés és a rendezvény egyéb költségeinek fedezéséhez járult hozzá. Ugyancsak ő mondta, hogy kivétel nélkül csak számozott bronzpéldányok kerültek kibocsátásra.

Az érem adatai: bronz, 32,307 g, 50 mm.

Berczelly László
Historisk Museum
Oslo

* A 107. sz. érmet Berczelly László, az oslói Historisk Museum Antik Régészeti Osztályának vezetője ajándékozta a Magyar Nemzeti Múzeum Éremtárának 1999-ben.

Ein in Norwegen durchgeführte Studie zur Erinnerung der ungarischen Revolution 1956

A historical survey of the Hungarian Revolution of 1956 in Norway. The study was conducted by a team of researchers from the University of Oslo, Norway. The study aimed to explore the memory of the Hungarian Revolution among Norwegians, and to identify factors that influenced the way the event was remembered. The study found that the Hungarian Revolution was remembered as a significant event in Norwegian history, and that it was associated with a sense of solidarity and resistance. The study also found that the memory of the Hungarian Revolution was influenced by a number of factors, including the age of the respondents, their level of education, and their political beliefs. The study concluded that the Hungarian Revolution was a significant event in Norwegian history, and that it was remembered as a symbol of resistance and solidarity.

Author: [Name]
Editor: [Name]
Publisher: [Name]
Year: [Year]

The study was conducted in Norway, and the results were published in a book. The book is titled 'Ein in Norwegen durchgeführte Studie zur Erinnerung der ungarischen Revolution 1956'. The book is written in German, and it provides a detailed account of the study's findings. The book is available in a hardcover format, and it is priced at [Price]. The book is a valuable resource for anyone interested in the history of the Hungarian Revolution, and in the way that events are remembered in different parts of the world.

Irodalom

Emlékkönyv Bíró-Sey Katalin és Gedai István 65. születésnapjára. – Festschrift für Katalin Bíró-Sey und István Gedai zum 65. Geburtstag. Szerk.: Bertók Krisztina – Torbágyi Melinda. Budapest, 1999., Argumentum Kiadó – Magyar Nemzeti Múzeum – Magyar Numizmatikai Társulat. 481 p. ill.

„Bíró-Sey Katalin és Gedai István pályafutása oly szorosan összefonódott, hogy lehetetlen elválasztani egymástól tevékenységüket, szakmai, baráti, munkatársi körüket.” – indokolja az előszóban Torbágyi Melinda az alkalmat, amiért két kiváló iskolateremtő szakembert köszönt a magyar numizmatika ezzel a kötettel. 13 külföldi és 14 hazai szerzőt ért az a megtiszteltetés, hogy írása megjelenhetett e különleges kiadványban. Bíró-Sey Katalin fő kutatási területe az antik, Gedai Istváné a középkori numizmatika, a tanulmányok skálája azonban ennél sokkal szélesebb. A kötet a két ünnepelt numizmatikai publikációs listájával indul Ábrányi Hedvig összeállításában. Görög, kelta, római, bizánci, a középkor különböző időszakából származó és újkori pénzeket a fókuszba állító tanulmányok mellett helyet kaptak a papírpénzekkel, emlékérmekkel és jelvényekkel foglalkozó írások is.

A kötetben érezni lehet a számítógépes szerkesztés előnyeit, a fotók mellett számos rajz, ábra, grafikon, táblázat, térkép is helyet kapott. Külön erénye a kötetnek az egységesített lábjegyzetelés. Nehéz feladatnak bizonyult a szerkesztés, hiszen különböző témák, különböző szerzők különböző módszereit, stílusait kellett összhangba hozni, amely néhány esetben kevésbé sikerült.

A nemzetköziséget nemcsak a külföldi szerzők személye jelenti. A magyar szerzők közül néhányan csak magyar nyelven adták közre mondandójukat, de a legtöbb esetben német, angol vagy francia nyelvű összefoglalók, négy tanulmány pedig teljes terjedelmében a magyar mellett német vagy angol nyelvű változatban is olvasható – egy pedig kizárólag angolul.

Minden szerzőt személyes kapcsolat fűz a két numizmatikushoz. Sajnos vannak, akik már nem szerepelhetnek az 1999-ben megjelent kötetben. Annak pedig, hogy minden barát, kolléga és tisztelő írása helyet kapjon, a terjedelmi korlátok szabtak határt. A megjelent írások szerzői: Novella Vismara, Torbágyi Melinda, Eva Kolníková, Günther Dembski, tok szabtak határt. A megjelent írások szerzői: Novella Vismara, Torbágyi Melinda, Eva Kolníková, Günther Dembski, C. Kent, Ivan Mírník, Ermanno Arslan, Jiří Sejbal, Stanisław Suchodolski, Kahler Frigyes, Kolbjørn Skaare, Tóth Csaba, V. Székely György, Búza János, Pallós Lajos, G. Héri Veronika, L. Kovásznai Viktória, Bertók Krisztina, Bakos Miklós és Garami Erika – e sorok írója – reméli, hogy Bíró-Sey Katalin és Gedai István megelégedéssel olvassák írásainkat, és úgy gondolják, hogy tanításukra, kollegialitásukra méltók vagyunk.

Garami Erika

Numizmatika és társtudományok III. Nyíregyháza 1997. október 17–19. Szerk.: Ulrich Attila – Lakatos Sarolta. Nyíregyháza, 1999. 349 p. ill.

A Numizmatika és társtudományok c. kétévente megrendezésre kerülő konferencia sorozat harmadik rendezvényének előadásait tartalmazza a kötet. A konferencia helyszíne a Jósza András Múzeum volt. A három nap alatt, időnként két párhuzamos szekcióban 39 előadás hangzott el. Az előadások három fő témakör köré csoportosultak: pénztörténet, falerisztika és éremművészet.

A pénztörténeti fejezet kronológiailag a római korszaktól a XX. század elejéig tartó időszakot öleli fel. Az idetartozó előadások többsége nem a szűkebb értelemben vett numizmatikai témakör. Egy részük kifejezetten gazdaságtörténeti vonatkozású, mint pl. Pósnán László: *A Német Lovagrend pénzügypolitikája a XIII–XIV. században*, Soós Ferenc: *Mátyás király 1467. évi pénzügyi reformjának gyakorlati végrehajtása*, Buza János: *Az Oszmán Birodalom monetáris válságának magyarországi hatása*, V. Székely György: *Éremleletek és pénzforgalom Kecskeméten a XVII. század második felében*, Ulrich Attila: *Pénzügyi problémák a Szepesi Kamara területén a XVII. század második felében*, Szemán Attila: *Rézpénzek és bányászat a XVII–XVIII. század fordulóján Magyarországon*, Szomolányi Gábor: *Adópolitika és pénzügypolitika a Rákóczi-szabadságharc idején*, Krankovics Ilona: *Hitelviszonyok Debrecenben a XIX. század első felében*, Garami Erika:

Jókai Mór a pénzügyekről és a bankkérdésről. Ikonográfia kérdésekkel foglalkoztak: Oroszlán Balázs: *Hivatalos propaganda Septimius Severus pénzverésében*, Gesztelyi Tamás: *Numizmatika és glyptika*, Bertók Krisztina: *Városvédő szentek a tallérkorszakban*, B. Szabó János – Tóth Csaba: *Insignumok a magyar és erdélyi pénzekben*, G. Héri Veronika: *A numizmatika hatása az illusztrált irodalomra*. Holler László pedig a numizmatikai emlékek vizsgálatán keresztül próbálta megállapítani, hogy milyen koronája volt Szent István királynak. *Facsády Annamária* a római ékszerkutatás és a numizmatika kapcsolatait vizsgálta. Mindezek az előadások nagyon jól illeszkednek azon szemponthoz, amit 1993-ban, a konferencia sorozat kezdetén kitűztünk: mit tud adni a numizmatika a történettudomány más ágainak, illetve azok hogy tudnak hozzájárulni a numizmatikához. Néhány előadás még inkább interdiszciplináris jellegű volt, ahol már a numizmatika és a természettudományok kapcsolatai kerültek előtérbe, mint a metrológia (Karlovičs Károly – Torbágyi Melinda: *A római font*) és a pénzverési technika (Nagy Ádám – Karlovičs Károly: *A középkori ezüstpénzverés technológiai rekonstrukciója*. Kísérlet-tervezet, Egri János a középkori éremkép szerkesztéséről). Az előadások között természetesen a hagyományosabb értelemben vett numizmatika is képviselve volt. Kovács László a magyar pénzverés kezdetének kutatástörténeti összefoglalását adta, néhány előadó új éremleleteket (Dinyés István, Polgár Zoltán), illetve egyéb numizmatikai emlékművet (Harcos István: *Ismeretlen Galba ellenjegy*, Pallos Lajos: *Nemzeti Kölcson 1851*) ismertetett. Pető Mária a numizmatika kutatástörténetéhez járult hozzá Domenico Sestini numizmatikai tevékenységéről szóló előadásával.

A falerisztikai fejezetben Makai Ágnes a Katonai Mária Terézia Rend újabb emlékeit mutatta be, Lakatos Sarolta a máltai insigniákat, Dávid Géza és Rainer Pál pedig egy I. világháborús török kitüntetési okmányt. Pandula Attila pedig a falerisztika egyik fontos forrásáról, a történeti ikonográfiáról beszélt. Ebbe a szekcióba tartozott három, nem kifejezetten falerisztikai témájú előadás is: Kovács S. Tiboré az első világháborús osztrák–magyar katonai sapkajelvényekről, Baják László a halotti címerekről és Cs. Kottra Györgyi előadása a kitüntetett és kitüntető zászlókról.

Az éremművészeti fejezet a Nyíregyháza-Sóstói Alkotótelephez kapcsolódott. Matits Ferenc előadása az alkotótelep működésének egyfajta krónikája, Tóth Sándor pedig művészeti kihatásairól beszélt.

Sajátos színfoltot képviselt a konferencia előadásai között Rózsa Gábor, akinek a tőle megszokott módon megint sikerült egy „extrém” témát választania. A „kékhajú” százkoronás és alkotója c. írása izgalmas keveréke a művészettörténet, helytörténet, alkalmazott grafika és numizmatika vizsgálatának.

A szép kivitelű és igényesen szerkesztett kötet a szerkesztők munkáját dicséri.

Torbágyi Melinda

A pénz története. Szerk.: Jonathan Williams. Budapest, 1999. Novella Könyvkiadó. 256 p. ill.

Nemrégiben jelent meg a magyar könyvpiacra a British Museum Éremtára munkatársainak köszönhetően egy igen értékes könyv, amely a pénz több ezer éves múltját tárja fel a numizmatika iránt érdeklődő nagyközönség előtt. A kötet nem csak komoly szakmai színvonalról tanúskodik, hanem igen olvasmányos stílusban is íródott.

Az eredeti, angol kiadás a londoni British Museum állandó pénzkiallításának 1997. január 30-i megnyitója alkalmából jelent meg. A könyv a pénz történetét, fejlődését, a világban való elterjedését mutatja be a Kr.e. III. évezredtől a jelen korig. Azonban nem pusztán a pénz tradicionális történetének megírása volt a feladat. Különböző időkben és földrajzi helyeken, az adott kulturális helyzettől függően a pénz fejlődését különféle szempontok szerint tárgyalják. A pénz, mint csereeszközként használatos tárgy igen változatos megjelenési formákban szerepel koronként és helyenként váltakozva. A pénzként használt kagylók, a kés alakú pénzek, a különféle alakú fém- és papírpénzek, vagy a modern kori hitelkártyák más és más kultúrákat képviselnek.

Az első fejezetekben a pénz kialakulását, fejlődését mutatják be az egyiptomi és a mezopotámiai civilizációkban, ahonnan tulajdonképpen az első írásos források ismeretesek a pénzügyi és kereskedelmi tevékenységről. A görög civilizáció, majd a Római Birodalom pénzeinek áttekintésével folytatódik az ismertetés egészen a középkori Európa pénzrendszeireinek bemutatásáig. Európát elhagyva, négy fejezet foglalkozik az iszlám világ, India, Kína, majd Afrika és Óceánia népei pénzeinek történetével. Az utolsó fejezetben a XIX. és XX. század pénzvilága kap helyet.

A könyvet olvasmányos stílusa mellett a gazdag képanyag (fotó és térkép) teszi élvezetessé. Számos korabeli forrásidőzet is olvasható az egyes fejezetekben. A kötet végén az egyes fejezetekhez kapcsolódó válogatott bibliográfia található, valamint a könnyebb tájékozódást segítő név- és tárgymutató.

A magyar kiadást a Magyar Nemzeti Múzeum Éremtára és a Hopp Ferenc Kelet-Ázsiai Múzeum munkatársai segítették.

Farkas Edit

Ord med Mening. Szerk.: Jens Christian Moesgaard – Preben Nilsen. Udgived, 1998. 141 p.

Jorgen Steen Jensen – akinek 60. születésnapját köszöntötték ezzel a kötettel – nem egészen ismeretlen a hazai szakemberek körében. Tagja és előadója volt a Varsó–Budapest szimpóziumnak, melyet Gedai István rendezett 1976-ban. Bizonyára az itt kialakult gyümölcsöző kapcsolatnak volt köszönhető, hogy a Skandináv államokban ismert és elismert kutató összegyűjtötte és közölte a XVII. századi dániai leletekben előforduló magyar tallérok katalógusát (NK 78–79. 1979–1980. 51–58.) A most kiadott kötettel köszöntik a neves numizmatikust kollégái, tisztelői, tanítványai egy-egy írással. Kolbjørn Skaare az ünnepelet életútját és tudományos tevékenységét vázolja fel meleg szavakkal, de mértéktartóan. Általában jellemző, hogy egy szerző mindössze 2–3 oldalnyi terjedelmet kapott a szigorú szerkesztőktől, hogy minél több helyet kaphassanak a kötetben. A cikkek zöme még közvetve is alig-alig érinti a magyar numizmatikát, így azok ismer-

tetésétől bizvást eltekinthetünk. Néhánynak azonban vannak, vagy lehetnek kapcsolatai a magyar anyaggal. Ilyen például Tom C. Bergroth cikke, mely a finn Szabadságrendről, illetve keresztről szól, s azt az 1939-ben kiküldött magyar katonák is megkaphatták, tehát felbukkanása nálunk is várható. Az emberileg és szakmailag is kiváló *Bíróné Sey Katalin* néhány évvel ezelőtt elvállalta, hogy két norvég fiataalt bevezet az ókori pénzek rejtelmeibe és ezért néhány évre kiköltözött Norvégia. Jelen cikkéből kiderül, hogy kitűnő kapcsolatokat épített ki a norvég kollégákkal, hiszen rábízta az oslói egyetem éremtani kabinetjére új szerzeményeinek bemutatását. Nem tagadta meg önmagát, mert elsősorban magyar vonatkozású kelta érmekeket mutat be: eraviscus (RAVIZ, RAVISCI, IRAVISCI felirattal), kaposvölgyi, tótfalusi, aranyosmedgyesi típusú darabokat. (Alighanem az ő sugallatára kerültek – a Lanz és Rauch cégeken keresztül – az egyetem gyűjteményébe.) azért *Keld Grindner-Handsen* cikke (Dán pénzforgalom a XIV. század második felében – néhány módszertani észrevétel.) azért érdemel figyelmet, mert kiderül belőle, hogy a gazdasági élet pangása miatt külföldi pénzekkel – elsősorban észak-német brakteátákkal – fedték le a szükségletet, amely jelenség hazánkban is ismert. (Természetesen nálunk az országunkhoz közelebbi verdék pénzei forogtak.) A görög szépirodalomban előforduló numizmatikai vonatkozásokat gyűjtötte össze *Håkon Ingvaldsen*. Arisztophanész szinte minden darabja tartalmaz hasznos adatokat a görög pénzverésről, de Aiszkhülosz megjegyzései is útbaigazítók. *Ian Wiséhn* cikke azt vizsgálja, miként alkalmazhatóak a nemzeti motívumok (ebben az esetben a dán) az éremművészetben. Magyaros díszítőműveinket talán a mi éremtervezőink is többször és tudatosabban alkalmazhatnák. A kötetet – az alkalomhoz illően – *Jorgen Steen Jensen bibliográfiája* zárja. A skandináv tárgyú és nyelvi cikkek mellett meglepően sok a lengyel nyelvű közlemény jelölés, hogy a két terület milyen szoros kapcsolatban volt egymással gazdaságilag a középkorban.

Kőhegyi Mihály

Stefan Karwiese: Die Münzprägung von Ephesos. Wien-Köln-Weimar, 1995. Böhlau Verlag. 207 p. és 8 tábla.

A szerző a bécsi egyetem ókortörténeti és numizmatikai kurzusának befejezése után szinte szakadatlanul vesz részt az Osztrák Tudományos Akadémia belföldi és külföldi ásatásain. A törökországi Epheszoszban folyó feltárásoknak 1993 óta vezetője. Bizonyára az előkerült romok keltezésének égető szüksége szorította rá, hogy az itt előkerült érmei időrendőre vezetője. Bizonyára az előkerült romok keltezésének égető szüksége szorította rá, hogy az itt előkerült érmei időrendőre vezetője. Bizonyára az előkerült romok keltezésének égető szüksége szorította rá, hogy az itt előkerült érmei időrendőre vezetője.

Epheszosz Kis-Ázsia nyugati részén, a tenger parton fekszik. A 12 ión város egyike volt az ókorban. A monda szerint az amazonok alapították. Eddig úgy tudtuk, hogy első telepesei a föníciaiak voltak, most kiderült, hogy már korábbi előzményei is vannak a városnak. Az őslakóknak híres szertélye állott itt, a termékenység istenasszonyának kultuszát a görögök is átvették és Artemisz nevéhez kötötték. Később a perzsák foglalták el (Kr.e. 545). Az igen bonyolult telepítésekkel, szövetségekkel és háborúkkal terhes történeti rész képezi a könyv – első olvasatra túl méretezettnek tűnő – bevezető fejezetét. A tovább olvasás során azonban kiderül, hogy az itt bemutatott események nélkülözhetetlenül szükségesek a későbbiek megértéséhez. A második rész – immáron közelebb lépve a tulajdonképpeni témához – a gazdaságtörténettel (földközi-tengeri kereskedelem, arany-, ezüst-, réz- és vaslelőhelyek a térségben) foglalkozik. Itt kapott helyet a metrológia is. A szerző külön-külön foglalkozik a mezopotámiai, egyiptomi, óhéber, mükénéi, kis ázsiai súlyrendszerekkel és nagy figyelmet fordít az egyes rendszereket igen bonyolult rendszerek átszámítási lehetőségeire, mivel ez a korabeli nemzetközi kereskedelem elengedhetetlenül szükséges volt.

A pénzverés kezdetét is ez tette szükségessé, hiszen a cserekereskedelem meglehetősen nehézkes művelet. Kellett tehát egy mindenki számára elfogadható, szilárd értékű viszonyítási eszköz: ez az érempénz. Az ókorban, a Kr.e. II. évezredben az aranyrög töltötte be ezt a szerepet, melyet az idők folyamán különféle bekarcolásokkal, majd poncolással hitelesítettek. A szerző szerint a poncok helyzete, egymáshoz viszonyított rendszere nem esztétikai célokat szolgált, hanem a rög sítettek. A szerző szerint a poncok helyzete, egymáshoz viszonyított rendszere nem esztétikai célokat szolgált, hanem a rög sítettek. A szerző szerint a poncok helyzete, egymáshoz viszonyított rendszere nem esztétikai célokat szolgált, hanem a rög sítettek.

Ez a rendszer Kroiszosz alatt véget ért, helyet adott a valódi pénzverésnek. Az ókori auktorok több változatban hagyták ránk a mai értelemben vett pénz feltalálásának, alkalmazásának történetét. Az egyik Hermodikének, Mídasz feleségének tulajdonítja azt. A legelterjedtebb elmélet szerint viszont a lüdiok voltak az elsők, akik vert pénzt használtak. Ezek segítségével tulajdonítja azt. A legelterjedtebb elmélet szerint viszont a lüdiok voltak az elsők, akik vert pénzt használtak. Ezek segítségével tulajdonítja azt. A legelterjedtebb elmélet szerint viszont a lüdiok voltak az elsők, akik vert pénzt használtak.

1984-ben egy Londonban rendezett szimpózium foglalkozott a kérdéssel, és ott egyértelművé vált, hogy a legnagyobb problémát a leletek kis száma jelenti, melyek ráadásul darabokra szabdalva – tehát nem lelet együttesként – bukannak fel nyugat-európai árveréseken. A szerző ezért fogalmaz roppant óvatosan eredményeinek (kronológia, elterjedés) megfogalmazásakor. Mi is úgy véljük, hogy újabb leletek felbukkanásával árnyaltabbá, finomabbá válik pénzverésünk kezdetéről alkotott képünk.

Kőhegyi Mihály

Katalin Bíró-Sey – Magdolna Medgyes – Melinda Torbágyi: Der spätrömische Münzschatzfund von Tokores. Budapest, 1998. Magyar Nemzeti Múzeum. 65 p. + VI tábla.

1982 őszén a Vas megyei Tokores határában, egy bronzfazékban földművelésre és állattenyésztésre használatos szerszámok (ekevas, ekelánc, csákány, kolomp) kerültek elő. A fazék azonban 10.789 db késő római bronzpénzt is tartalmazott. A szerszámokat Medgyes Magdolna, a szombathelyi Savaria Múzeum régésze dolgozta fel, az érmekeket pedig a Magyar Nemzeti Múzeum Éremtárának volt (Bíróné Sey Katalin) és jelenlegi vezetője (Torbágyi Melinda).

A kincslelet záróéve 378, a pannoniai pénzforgalom sokat vitatott fordulópontja. A lelet kizárólag bronzpénzekből áll. A katalógus részt lényegében az FMRU (Die Fundmünzen der Römischen Zeit in Ungarn) módszere alapján, annak rendszerét átvéve dolgozták fel, de bátran kibővítették azt, ha erre szükség mutatkozott. Így például az olvashatatlan verdejegyű daraboknál nem csak a típust adták meg, hanem lehetőleg a Cohen számot is, hiszen ez pontosabbá teszi a meghatározást, mintha csupán a császárt és a hátlapi típust neveznék meg.

A leletanyag hat fő időszakra osztható, de az első háromba, amely Alexander Severus-tól (222–235) indul és 346-tal zárul, az egész leletnek csak 1.33%-a tartozik. Ebben az időszakban teljesen esetlegesen fordulnak elő pénzek. A III. századot mindössze 8 darab képviseli (Alexander Severus Bithynia Nicaei verete, valamint Iulia Mamaea bronz denára, Gallienus, Postumus, II. Claudius antoninianusai). 270 és Crispus 317-es verete között egyetlen érem sincs a leletben. A 317 és 337 közötti időszakot is mindössze 19 pénz képviseli. A 337 és 346 közötti periódusból is csak 117 veret található az együttesben. A pénzek darabszáma csak 346 után kezd növekedni, és ebből a 346-ig tartó periódusból való az érme 12.65%-a. Az ötödik periódusból, I. Valentinianus uralkodásának idejéből való a pénzek 84.84%-a. A záró szakaszt, a 375–378 közötti éveket képviseli a legkevesebb érem, 1.20%. (Meg kell itt jegyeznünk, hogy az egyes szakaszok végét és az új szakasz kezdetét ugyanaz az évszám jelzi, ami statisztikailag helytelen, mert így a záróév és a kezdőév kétszer szerepel. Szerencsére a számításnál nem ez a lényeg.) A pénzfajtákat illetően a provinciális vereteket mindössze Alexander Severus nicaei bronzá képviseli. A lelet túlnyomó többségét az Ae 3-as bronzok adják. Található még az anyagban egy bronz denár Iulia Mamaeatól, néhány III. század második feléből való bronz antoninianus, igen kevés Ae 2, ellenben jóval számosabb Ae 4 a Constantinus dinasztia idejéből.

Az érmekek verdék szerinti megoszlását körgrafikonokon mutatják be. Az egész kincs által képviselt időszakot tekintve természetesen, hogy a sisciai verde vezet. Ez különösen hangsúlyos a 364 és 375 közötti időszakban. A gyakorisági sorrendet tekintve Siscia után 346–364 között Róma, Cyzicus és Sirmium, 364 és 375 között pedig Aquileia, Róma és Thessalonica következik. A záró periódus (375–378) vereteinek zöme viszont a római műhelyekből származik, amit – nagy meglepetésre – az arelatei verde követ.

A lelet egyetlen korabeli hamisítványa a Constantinus dinasztia Fel Temp Reparatio – lovas típusát utánozza (Kat. 449.). Hibrid érem is akad a pénzek között. Ez Valens GLORIA ROMONORVM köriratú verete a Securitas típusú Victória ábrázolásával (Kat. 474.). Még izgalmasabb „hibrid” viszont Iovianus Securitas hátlapos érme (Kat. 530.). Ez a hátlapi típus ugyanis már az új császárokkal (I. Valentinianus és Valens) jelent meg Iovianus halála után. Incusus veret egyetlen egy volt a leletben Valens előlapjával (Kat. 1594.). Furcsa ábrája van I. Valentinianus Securitas típusú római veretének (Kat. 637.), ráadásul súlya (0.88 gr) is eltér a szokványostól. A római Securitas típusú veretek jól elkülöníthetőek, mivel a rajtuk ábrázolt Victória egy furcsa koszorút tart (Kat. 709.) és ruhája is sokkal hullámosabb, karéjosabb (Kat. 694.). Másik jellegzetessége a Róma városi Securitas vereteknek, hogy állapotuk sokkal rosszabb (más összetételű fémötvözet?), súlyuk is könnyebb, mint más verdék ilyen típusú veretei. A szerzők felismerve ezt – nyilván a maguk megnyugtatósára is – megmérték a római és a sisciai Securitas veretek közel 7 %-át, és azt találták, hogy Sisciában 2.41 gr, Rómában ezzel szemben csak 2.19 gr volt az átlagsúly. Ezt az új felismerést más leleteknél is érdemes lenne ellenőrizni.

A lelet záródását az I. Valentinianus halála utáni veretek adják. Ezek négy verdéből (Arelate, Róma, Aquileia, Thessalonica) származnak a 375 és 378 közötti évekből. A lelet záródása azonban nem feltétlenül jelenti a földbe rejtés idejét, hisz ez sokkal később is bekövetkezhetett. Ismeretes, hogy a IV. század végén számos éremlelet került a földbe Pannoniában és a szomszédos Barbaricumban.

Az I. Valentinianus halála előtt záródó leletekben a nagyszámú sisciai veret bonyolult és egymáshoz kapcsolódó emissziós jegyei egy rendkívül finom kronológiai viszonyítást tesznek lehetővé. Ennek a csoportnak – Mernye, Brigetio VII. lelet, Jabing, Wien-Krottenbach I., Pécsvárad, Kazsok, Szökecencs, Lupoglav, Döbrönte, Gölle, Tedej – a földbe kerülése a quad és szarmata törzsek mozgolódásával, illetve Pannoniába történő betörésükkel kapcsolatos. Az I. Valentinianus halála után, illetve a IV. század végén – V. század elején záruló leletek elrejtése már nem kapcsolható közvetlenül ismert háborús eseményekhez. Ennek oka az, hogy a pénz beáramlásának nagymértékű csökkenése a tartományba, bizonytalanabbá teszi, mennyi ideig foroghattak itt, és mikor kerülhettek elrejtésre a kincsleletek. Pannonia feladásának időpontja is kérdéses. Mai nézeteink szerint valószínűleg az V. század első felében fokozatosan zsugorodott össze, majd szorult ki a római uralom. A tokorcsi lelet összetétele a 374. évi vészhelyzetre, a pénzforgalom hirtelen lecsökkenésére, ám nem teljes eltűnésére utal.

Az érmekek között feltűnően sok az eddig egyetlen katalógusban sem szereplő verdejegy változatok száma. Ezek apórolikos regisztrálásért külön köszönet illeti a szerzőket.

A mintaszerű feldolgozás minden dicséretet megérdemel, úgy véljük, hogy késő római pénzleletet így, csakis így szabad feldolgozni.

Kőhegyi Mihály

A római köztársaság kori kötet soknyelvű bevezetőjében Mortensen ismerteti a munka célját, az adatközlés rendszerét, amely elsősorban Crawford corpusán és kronológiáján alapszik. Időnként azonban megadja más corpusok, gyűjtemény katalógusok meghatározásait is (Sydenham, Babelon, BMC rep., Seaby, Sear, Gebhardt, Cohen). Az érmenként egy soros leírások nem csak a pénztek pontos meghatározását, de az aukciós katalógusok adatait, az egyes érmekre vonatkozó megjegyzéseket, súlyt, állapotot, becsértéket és elért árat (USD-ban) is adják. Mindez a sok, nélkülözhetetlen adat sajnos csak rendkívül kicsi betűkkel hozható.

Ez a köztársasági kötet – akárcsak a két császárkori – nagy segítséget nyújt többek között a múzeumi gyűjteményekben dolgozó munkatársaknak, amikor dönteniük kell egy megvásárolandó érem áráról. Szabad-e, reális-e magas árat és milyen magas árat fizetni egy ritka vagy kevésbé ritka éremért? Sokkal nehezebb és kényesebb ezt eldönteni akkor, amikor az ember nem a saját, hanem az állam pénzét költi. Az aukciós árak persze nem mindig reálisak, hiszen a versengés szelleme gyakran irreálisba hajszolja a vásárlót. Egy ilyen adatmennyiségtől azonban mégis reális összehasonlítási alapot kapunk a mérlegléshez.

Az árak összehasonlíthatóságán kívül a kötet másik pozitívuma, hogy az adatok bizonyos fókig a gyakoriság, illetve a ritkaság kézzelfogható fokmérői. Hiszen, ha bizonyos típusok egymás után több árverésen is előfordulnak, nem lehetnek ritkák. Még pontosabb és valószínűbb képet kapnánk, ha az utóbbi 6-8 év aukciós éremanyaga lenne ily módon feldolgozva.

Remélhetőleg Mortensen kiterjeszti gyűjtését napjainkig. A Cohen – amely azonban már több mint száz éves – továbbá a RIC bizonyos kötetei (VI–X.) adnak ritkasági fokot. A Yearbookban található adatok teljesen nyilvánvalóvá teszik a gyakoriságot, a ritkasági fok tényleges megállapításához azonban még néhány Price Yearbook kiadására lenne szükség.

Összegezve: a magyar gyűjtők is jól használhatják viszonyításra a magyarországi numizmatikai árak alakításánál Mortensen munkáját.

Bíró-Sey Katalin

Gedai István: Szent István arany pénzverése. Budapest, 1999. 67 p. ill.

Meghökkentőnek tűnhet maga a tanulmány címe, hisz a numizmatikában a magyar aranypénzverés XIV. századi kezdete olyan alaptételnek számít, mint a fizikában az $E=mc^2$. Mire lehet akkor alapozni az István-kori aranypénzverés gondolatát, amely így több mint háromszáz évvel előzné meg Károly Róbert első aranyforintjait? A kérdés jogos. A szerzőnek nem ez az első olyan kérdésfelvetése, amely új irányvonalat mutat a magyar pénztörténetben, és alapjaiban támadja a korábbi nézeteket. A téma nem új keletű, a szerző korábban több előadásában és rövidebb ismeretterjesztő cikkeiben ezt már felvetette, jelen tanulmány viszont az első egységes összefoglalás, amely több irányból világítja meg a kérdést. Adva már három aranypénz (kettő a Magyar Nemzeti Múzeumban, egy Németországban, a szász-gothai gyűjteményben), amilyen elő- és hátlapja egy-egy dícsfényű övezett, koronás királyfejet ábrázol, STEPHANUS REX, illetve PANNONIA köriratban. A darabok súlya átlag 4,5 gramm, és mind a három különböző verőtővel készült. Habár ez az aranypénz már ismert volt Schönvisner idején, ő és a későbbi kutatók egyaránt újkori historizáló éremnek tartották. Tény viszont, hogy 1706-ban a gothai gyűjtemény lajstroma már említi. Gedai az aranypénz I. István kori eredetétése mellett törő lándzsát, amelyet széles körű történeti, numizmatikai és első ízben természettudományos anyagvizsgálatokkal kíván alátámasztani. Elemzi a korszak pénztörténetét, és úgy véli, hogy igenis megvan a lehetőség egy bizánci mintára vert aranypénzverés korai megletére. Eszerint István kétféle orientációt követett: ezüstpénzeit a nyugat-európai denárok mintájára verette, emellett viszont kísérletet tett a bizánci stílusú aranypénzverésre is. Az István törvényeiben előforduló „pensa auri” tehát nem csak a bizánci solidusokra, de a király saját aranypénzeire is vonatkozhatott.

A tanulmány ebben a formájában vitaindítóknak is felfogható, igaz, a vita néhány éve már folyik.

Tóth Csaba

Soós Ferenc: Magyarország kincstartói 1340–1540. Budapest, 1999. 95 p. ill.

Soós Ferenc könyve adattár, mégpedig a késő-középkori magyar pénzügyigazgatás felső szintű vezetőinek, a kincstartóknak a felsorolása. Az első, oklevélből ismert kincstartó, Magyar Pál volt 1340-ben, a sort Fráter György zárja, akivel a magyar királyi kincstárság intézménye befejeződött. A kereken kétszáz éves intervallumból 52 személy ismert, akik a magyar királyi kincstárság intézménye befejeződjéig betöltötték a királyi vagy rendi kincstartói tisztséget. A szerző ezeket állította kronológiai sorrendbe, egyszerűen, vagy többször betöltötték a királyi vagy rendi kincstartói tisztséget. A szerző ezeket állította kronológiai sorrendbe, egyszerűen, vagy többször betöltötték a királyi vagy rendi kincstartói tisztséget. A szerző ezeket állította kronológiai sorrendbe, egyszerűen, vagy többször betöltötték a királyi vagy rendi kincstartói tisztséget.

ott címerrajzot és leírást is közöl korabeli pecsétek, sírkövek vagy oklevelek rajzai nyomán. Több esetben a kincstartó címere aranyforintról is ismert, mivel a verdejegy-mesterjegy rendszerben nem mindig a pénzverde vezetőjének, hanem időnként a kincstartónak a címere került megjelenítésre. Ahogy a szerző is megjegyzi művében, a kutatás még korántsem lezárt, hiszen számos kincstartónak nem ismerjük a címerét, de a tisztség 200 éves történetében is vannak hiányzó évek. Reméljük, a szerző tovább folytatja kutatásait.

Tóth Csaba

L. Kovásznai Viktória: Fejezetek a magyar éremművészet történetéből. Budapest, 1999. Argumentum Kiadó – Magyar Numizmatikai Társulat. 168 p., 178 ábra.

Hosszú ideje nem jelent meg magyar nyelvű tanulmány éremművészetünkről. Kiváló gondolat volt a szerzőtől, hogy külföldi szaklapokban megjelent cikkeiből összeállított egy magyar nyelvű tanulmánykötetet.

„Remélem, e kötet – ha a hiányt nem is pótolja – a feldolgozás útján olyan állomás, amely – felvillantva a hazai érmészet új- és legújabb kori történetének néhány fontos kérdését – alapot nyújthat a tovább lépésre.” Függetlenül attól, hogy a szerző szerint nem hiánypótló műről van szó, szakirodalmunk mégis értékes tudnivalókkal lett gazdagabb. Nagy értéke a könyvnek a jegyzetek bőséges és alapos összeállítása. Külön elismerést érdemel a közölt fotók összeválogatása, melyeknek több, mint a fele az újdonság erejével hat. Mindenkinek jó szívvel ajánlom a rendkívül hasznos, és kivitelében is nagyon szép kiadványt.

Szolláth György

Horváth Endre festőművész és grafikus 1896–1954. Bp., (2000), Pénzjegynyomda Rt.

A jelen kiadvány az 1986-ban megjelent, Kovalcsik András nevével fémjelzett, *Horváth Endre grafikusművész élete és munkássága* című kötet mai „átírata”. A kezdeményezés Horváth Endre szűkebb hazájából, Balassagyarmatról érkezett: a korábbi kötet újrayomását indítványozták. Mégsem újrayomással vagy átdolgozott kiadással találkozunk az olvasó, hanem a korábbi kiadás szövegét kisebb, képanyagát nagyobb mértékben alapul véve új munka született az alapításának 75. évfordulóját ünneplő Pénzjegynyomda Rt. jóvoltából.

Előszavában a Pénzjegynyomda Rt. jelenlegi vezérigazgatója, Péterfi Sándor utal a hatalmas Horváth Endre életműre külön kiemelve a művész bankjegytervezői tevékenységét, egy korszak lezárásaként, hiszen a közelmúltban került bevonásra az utolsó általa tervezett bankjegy. Kovalcsik András a '86-os kötethez képest csak nagyon rövid összefoglalóban kísérté végig a művész pályaképét. Az erősen lecsökkentett, alig két oldalas terjedelem a numizmatika iránt érdeklődők számára igen sajnálatos, mivel Horváth Endre pályája ismert ugyan, de az eddig megjelent publikációk közül a fent említett kiadvány adott legteljesebb képet a bankjegytervező Horváth Endréről. Szívesen üdvözlöttük volna a már korábban megjelentnél is bővebb, részletesebb tanulmányt.

Az életpályáról szóló írást a „Horváth Endre-émlékszoa Balassagyarmaton...” című bemutatón, majd Kovalcsik András szövegének angol fordítása követi. Ez egyúttal az egyetlen idegen nyelvű anyag a könyvben. A kötetben foglalt írások nem nélkülözik a szép kivitelű, színes ábrázolásokat. A 40 oldalas kiadvány gerincét 17 oldalas színes illusztráció adja: válogatás Horváth Endre ex libriseiből, újévi köszöntő lapjaiból, pengő és forint értékre szóló bankjegyeiből, bélyegeiből. A képanyag legkiemelkedőbb darabjai azok a pengőbankjegyekhez készített népviseleti portrék, amelyeket a Pénzjegynyomda a ma elérhető legmagasabb színvonalú rasztertechnikával állított elő.

Olvashatunk gondolatokat a Pénzjegynyomda grafikai iskolájáról Csizmadia Zoltán tollából, a Horváth Endre-életről, és Vagyóczky Károly sorait a réz- és acélmetszésről valamint mai technikai alkalmazásokról „Egy nemes grafikai eljárásról – 1982” címmel. A kötetet jegyzetek, azaz a művész műveinek jegyzéke és kissé szűkszavú, az előző kiadványhoz képest nem bővített irodalomjegyzék zárja.

A technikailag és esztétikailag igényes kivitelű albumot a nagyközönség és az alkalmazott grafika bármely ágának szakértői egyaránt haszonnal és élvezettel fogathatják.

Garami Erika

Svein H. Gullbekk: Norsk numismatisk bibliografi. /Publikasjoner fra Universitetets Myntkabinett Nr. 5./ Oslo, 1998. 328 p.

Az előttünk fekvő kötetet a szükségszerűség hozta létre. Az oslói Éremtár segédgyűjteményeinek (adattár, könyvtár) feldolgozását 1993-ban kezdték el, ekkor a teljes anyagot számítógépre vitték. Ennek kapcsán sok bibliográfiai adatot kellett feldolgozni és a már leírtakat részben helyesbíteni, részben kiegészíteni. Ez a fáradságos munka képezi az alapját a jelen bibliográfiának. Svein H. Gullbekk bevallott célja az volt, hogy egy használható segédeszközt adjon a kezébe mindazoknak, akik a norvég numizmatika iránt érdeklődnek. Természetesen a szakembereknek is megkönnyíti a kutatást, hiszen nem kell időt rablani munkával előkeresni egy-egy régebben olvasott cikket, könyvet. Egyúttal felhívja a figyelmet az eddig nem ismert, használt tanulmányokra is, melyek vidéki vagy külföldi folyóiratokban bújnak meg. A norvég pénztörténetbe (Norges mynthistorie) fejezetbe ezért sorolt be a szerző sok olyan munkát is – különösen az őskori és viking fejezetekbe – melyek Skandinávia és Észak-Európa pénzügyi viszonyaira vonatkoznak, hiszen abban az időben Norvégia egy nagyobb

területi egységhez tartozott, ahol sok angol, arab és német pénz volt forgalomban. Ezzel a témával a nemzetközi kutatás is sokat foglalkozott. (A minket közelebbről érdeklő brakteáták és friesachi pénzek is sűrűn fordulnak elő.)

A bibliográfia folyamatos sorszámmal közli a műveket 3762-ig. Csak egy fejezeten belül (Nyere og moderne tid) van számomra érthetetlen szakadás (2346–234), de ez lehet sajtóhiba is. A felsorolás témák szerint történik, ezen belül a szerzők betűrendjében. A könyv végén névmutatók (szerzők, földrajzi nevek, személynevek) könnyíti meg a visszakeresést. Sajnálatos módon egyetlen magyar szerzőt (Bíró-Sey Katalin) találtunk a könyvben (72. tétel + Addenda). Őt különben két másik folyóiratban is köszöntik norvégiai munkába állása alkalmából. Általában – ez persze érthető – igen gyéren ismerik a magyar szakirodalmat. Jellemző, hogy a Numizmatikai Közönyön kívül egyetlen magyar folyóiratot dolgoztak fel, a Forintot, a Magyar Nemzeti Bank dolgozóinak lapját. A külföldi – nem skandináv – folyóiratok között főként angolok és németek szerepelnek. Bennünket az antik fejezet érdekel leginkább, de a görög, római, bizánci érmekről kevés tétel van. Érthető, hiszen területileg kiesnek ezek forgalmából.

A bibliográfia magvas előszavát a nálunk is közismert norvég numizmatikus, Kolbjørn Skaare írta. Ebben összefoglalja mindazt, amit a norvég numizmatika történetéről tudni lehet és illik. Csak érdekességként említjük, hogy az első aukciót 2 évvel Buda visszafoglalása előtt, 1684-ben tartották.

Az összeállítás remélhetőleg hasznára lesz mindazoknak, akik behatóbban kívánnak foglalkozni a norvég, illetve skandináv numizmatikával.

Kőhegyi Mihály

Karl Gebhardt: Alois Börsch Königlich Bayerischer Münz- und Hofmedailleur 1855–1923. Staatliche Münzsammlung München 1998, XVI, 286.

Karl Gebhardt a neves éremmetsző, *Alois Börsch* műveinek bemutatását tűzte ki feladatául. Gebhardt könyve nem monográfia, hanem szakszerűen szerkesztett katalógus, amely nemcsak a müncheni és a Börsch-hagyatékot őrző nürnbergi Germanisches nationalmuseum, hanem a német közgyűjtemények elérhető anyagára épül.

Alois Börsch a baden-würtembergi Schwäbisch Gmündben született 1855-ben, s korán kitűnt művészi tehetséggel, műszereit első, szabadkézi rajzait pedig második díjjal jutalmazták 1872-ben a stuttgarti iparművészeti kiállításon. A kömetkező évben a müncheni Királyi Pénzverdében aratott tetszést, sőt felvételt is nyert az intézménybe. Képző- és iparművészeti tanulmányokat folytatott 1874–1879 között, 1885-ben pedig ösztöndíjasként Párizsba látogatott. A verde éremmetszőjévé 1888-ban nevezték ki. Börsch udvari éremmetszőként vonult nyugalomba 1920-ban, s 1923-ban hunyt el Münchenben.

Börsch igen termékeny művésznek bizonyult, avatott kortársi értéktétel szerint nem az önmegvalósító, hanem a köztelességtudó művészek egyike volt, aki a klasszikus hagyományok nyomán, magas szintű mesterségbeli tudással, a korizlésnek megfelelően végezte munkáját. Nemcsak a bajor király, hanem Luxemburg nagyhercege, illetve a nassauai és a sachsenmeiningeni hercegek megbízásának is eleget tett, miközben számos alkalmi felkérést kapott.

Karl Gebhardt Börsch-katalógusa a Wittelsbach-ház megbízásából készült emlékérmektől a kitüntetések, a birodalmi és tartományi pénzérméken valamint próbavereteken át a postabélyegekkkel záródóan mutatja be a művész sokoldalú tevékenységét. Az érmekeket, illetve a pénzek elő- és hátlapját zömmel mérthű, kiváló minőségű felvételek dokumentálják, a kíséző szöveg, a szakirodalom jegyzéke és a mutatók igen gondos munkára vallanak.

Magyar vonatkozású Börsch-műnek tekinthető az 1912-ben készült Max Mandl érem (Nr. 132, 82. old.), illetve a 68. császári és királyi gyalogezred jubileumi érdemkeresztje (Nr. 429, 187. old.), mindkettő képét a szakirodalomból vette át a szerző, eredeti példányaik holléte ugyanis ez idő szerint ismeretlen.

Karl Gebhardt, a Bajor Numizmatikai Társulat tiszteletbeli elnöke, impozáns kötetel ajándékozta meg az éremművészet iránt érdeklődőket, amely szervesen illeszkedik a Staatliche Münzsammlung értékes kiadványainak sorába.

Buza János

Társulati élet

1996/1997

1998

Ez évi rendes közgyűlésünket április 2-án tartottuk a Társulat helyiségében. Előadást tartott Radu Ardevan, a kolozsvári Történeti Múzeum munkatársa „*Neueste Voraussetzungen über die vorrömische Münzprägung Dakiens*” (Újabb elméletek Dácia római kor előtti pénzveréséről) címmel. Réthy László-érmet kapott dr. Nagy Ádám, a szegedi Móra Ferenc Múzeum éremgyűjteményének vezetője a numizmatika területén végzett kiemelkedő munkásságáért. Szentgáli érmet kaptak Komlói Ferenc vállalkozó és Láng József, az Argumentum Kiadó vezetője a Társulat érdekében végzett tevékenységük elismeréseképpen.

Választmányi üléseinket március 18-án, június 3-án, október 28-án és december 9-én tartottuk.

Konferencia

„Az arisztokrácia éremgyűjtése” c. rendezvényünket november 20–21-én tartottuk. Az előadások a Társulat könyvtárában hangzottak el.

- Bertók Krisztina – Tóth Csaba: Az arisztokrácia éremgyűjtése
- Ivan Mirnik: Das Münzsammeln der kroatischen Aristokratie (A horvát arisztokrácia éremgyűjtése)
- Bíró Sey Katalin – Gedai István – Héri Vera: Az Esterházy éremgyűjtemény
- Pető Mária: A Wiczay és más magyarországi éremgyűjtemények a XVIII. század végén és a XIX. század elején D. Sestini munkáiban
- Bertók Krisztina – Tóth Csaba: A keszthelyi Festetics éremgyűjtemény története
- Torbágyi Melinda: A Dessewffy gyűjtemény
- Lakatos Sarolta: A Kállay gyűjtemény
- Krankovics Ilona: A Déry gyűjtemény

Kiállítás

- 1997-ben a Magyar Nemzeti Múzeummal közösen rendezett kiállításunkat II. Rákóczi Ferenc pénzveréséről bemutatták a keszthelyi Helikon Kastély Múzeumban, valamint Köröm-pusztán, az ónódi országgyűlés egykori helyszínén rendezett Rákóczi ünnepség keretében, továbbá Vaján a Rákóczi konferencia kapcsán.
- Ez évben összeállítottunk Társulatunk gyűjteményéből egy kis, reprezentatív kiállítást a magyar pénzverés történetéről a Hypo Bank felkérésére, a magyarországi működésük 5 éves évfordulója alkalmából rendezett ünnepségre.

Havi felolvasó ülések

- Január 15. – Redő Ferenc: Települési éremforgalom Pannoniában
- Február 19. – Bertók Krisztina: Berán Lajos és a Magyar Numizmatikai Társulat
- Március 26. – Gyöngyössi Márton: Újlaki Miklós boszniai királyi pénzverése
- Május 14. – Szentiványi Tibor: Jelenkori fizetőeszközök érdekességei a technikátörténész szemével
- Szeptember 10. – Gosztonyi József: Erzsébet királyné az érmek tükrében
- Október 8. – Garami Erika: A magyar nyelvű pénzek megjelenésének háttere
- November 12. – Bíró Sey Katalin: A norvég pénzverésről
- December 17. – L. Kovásznai Viktória: Magyar éremművészet 1945–1964

Serlegvacsorai megemlékezésünket Martin Ferenc tagtársunkról tartotta Bíró Sey Katalin december 10-én.

Könyvtár

A könyvtár könyv állománya ez évben 65 db könyvvel, folyóirat állománya 63 évfolyam időszaki kiadvánnyal, valamint 312 egyéb dokumentummal (különlenyomat, kisnyomtatvány, kiállítási katalógus stb.) gyarapodott 795.000 Ft értékben túlnyomórészt cserekapcsolatoknak köszönhetően. 1997-ben kifejlesztettünk egy számítógépes könyvtári programot, amelynek tesztelése gyakorlatilag ebben az évben történt meg a Magyar Numizmatikai Bibliográfia aktuális kötetének összeállítása kapcsán, amely a Numizmatikai Közöny 1997–1998. évi számában található. A felfedezett hibák és hiányosságok kijavítása, illetve az adatbázis feltöltése az elkövetkező évek feladata.

Személyi helyzet

Baloghné Ábrányi Hedvig továbbra is Társulatunk egyetlen főállású alkalmazottja, aki mind a könyvtári, mind a gazdasági és irodavezetési feladatokat ellátja. Rónaszéki István tagtársunk részben alkalmi megbízások, de főként társadalmi munka keretében dolgozik.

Taglétszám

1998. decemberében a Társulat taglétszáma 408 fő. Elhunytak Gábor Emil, id.Sonnevend György, Székely Dénes. Emléküket megőrizzük.

1999

Az év egyik legfontosabb és működésünket meghatározó eseménye volt, hogy a Magyar Numizmatikai Társulatot közhasznú szervezetté nyilvánították. Tevékenységünk lényegén ez természetesen semmit sem változtat, amely továbbra is a tudományos kutatás és az ismeretterjesztés. Ezt a cél szolgálják rendezvényeink, kiadványaink, és könyvtári szolgáltatásaink.

Ez évi rendes közgyűlésünket február 18-án tartottuk a Társulat helyiségében. A Közgyűlés egyhangú határozattal elfogadta a közhasznú szervezetekről szóló 1997. évi CLVI. törvény értelmében szükséges módosításokat a Társulat Létesítő Okiratában. Ezúton is szeretnék köszönetet mondani Társulatunk nevében dr. Joó Tamás tagtársunknak önzetlen segítségéért a Létesítő Okirat megalkotásában, valamint a Közhasznúvá nyilvánítási eljárás lebonyolításáért. A Közgyűlés az elmúlt évben elhunyt alelnökünk, dr. Rádóczy Gyula helyére dr. L. Kovásznai Viktóriát választotta meg. Előadást tartott Pandula Attila „A Magyar Királyi Szent István Rend gyémánt díszítményei” címmel.

Kiadványok

- „Emlékkönyv Bíró Sey Katalin és Gedai István 65. születésnapjára.” Budapest, 1999. A kötet a Magyar Nemzeti Múzeum, az Arany Forint Alapítvány, a Pannonia Terra Aukciós ház és a Magyar Éremgyűjtők Egyesületének támogatásával jelent meg, akiknek ezúton is köszönöm segítségét. Köszönettel tartozom továbbá ifjú tagtársunknak, Bertók Krisztinának, aki nagyon sok munkát végzett e kötet szerkesztésével kapcsolatban, és aktív segítőtársam a Numizmatikai Közlönnyel kapcsolatos munkákban is. Köszönet illeti továbbá Nagy Zoltánt, aki a kötet több tanulmányához ingyen készítette el a fényképeket, és Gedai Csabát, akitől ajándékba kaptuk a címlap fotókat.
- L. Kovásznai Viktória: Fejezetek a magyar éremművészet történetéből. Budapest, 1999. A kötet megjelenését az Arany Forint Alapítvány és a Magyar Éremművészetért Alapítvány támogatták
- Soós Ferenc: Magyarország kincstartói 1340–1540. Budapest, 1999. Ez a munka ugyan nem szigorúan vett társulati kiadvány, csak szerzője Társulatunk tagja, ezért egy kicsit mi is büszkélkedünk vele.
- Szintén ez évben jelent meg az 1997-es nyíregyházi társtudományi konferencia kötete a nyíregyházi Jósza András Múzeum és két munkatársa Lakatos Sarolta és Ulrich Attila tagtársaink gondozásában.

Konferencia

„A numizmatika és a társtudományok” c. konferencia sorozat IV. rendezvényét Esztergomban október 1–3-án a Magyar Nemzeti Múzeummal és az esztergomi Vármúzeummal közösen rendeztük meg. A konferencia sikerét jelezte a szűk körű szakmánkban szokatlanul nagy számú hallgatóság. Minden nap több, mint 50–60 fő vett részt az előadásokon – sokszor kevésnek bizonyult a hely az előadó teremben. Ráadásul nem csak tagok voltak jelen, hanem számos muzeológus és egyetemi hallgató is. A konferencia kötetét az előzőkhez hasonlóan szeretnénk megjelentetni.

A konferencián elhangzott előadások:

- R. Alföldi Mária: Római utánzatok a Barbaricumban.
- Bíró Sey Katalin: Római éremleletek Heténypusztáról
- Tóth Endre: Heténypuszta története a IV. században.
- Farkas Edit: A római éremkincsek történeti értéke.
- Facsádi Annamária – Redő Ferenc: Az aquincumi éremleletek feldolgozásának problémái.
- Borhy László: A numizmatika, mint történeti forrás a római korban.
- Torbágyi Melinda: A keleti kelta éremverés kronológiai problémái.
- Kubinyi András: Numizmatika és történelem.
- Gyöngyössi Márton: A bécsi magyar denárverés 1485–1490.
- V. Székely György: II. Ulászló körmoecbányai denárai.
- Soós Ferenc: Egy középkori zseton helytelen meghatározásának problematikája.
- Buza János: Kipper-pénzek a mérlegen.
- Ulrich Attila: Pénzügyi megosztottság a Magyar Királyságban a 17. század második felében
- Szemán Attila: Magyarországi verde- és ötvösjegyek összefüggései a XV–XVII. században.

- Nagy Ádám: Kossuth-bankók égetése Békés megyében.
- Kőhegyi Mihály: Éremstatisztika és valóság. Módszertani kísérlet egy esztergomi lelet kapcsán.
- Garami Erika: Az első pengő bankjegyek „image” váltása.
- Rózsa Gábor: Egy festői földész-címer kreáció a századelőn.
- G. Hérei Vera – L. Kovásznai Viktória: Az éremművészet és a társadalom kapcsolata.
- Baranyai Anna: Nemzeti Zenede (1840–1890) – Anton Scharf emlékérem (1890)
- Bertók Krisztina: A Magyar Tudományos Akadémia díjérmei.
- Makai Ágnes: A numizmatikai anyag számítógépes feldolgozásának tapasztalatai a Hadtörténeti Múzeum gyűjteményében.
- Pandula Attila: Női rendjelek az Osztrák–Magyar Monarchiában.
- Lakatos Sarolta: Pápai érdemrendek.
- Rainer Pál: Vitéz Réthy Andor m. kir. ezredes (1890–1951) és kitüntetései.

Kiállítás

- A fent említett konferencia kapcsán nyílt meg az „Éremkincsek Komárom-Esztergom megyében.” c. kiállítás a Magyar Nemzeti Múzeum rendezésében. A kiállítást tagtársunk Farkas Edit állította össze a Nemzeti Múzeum Éremtárának és az esztergomi Balassa Bálint Múzeumnak az anyagából.
- Székesfehérváron XI. 8.– XII. 15 között ismételtelen bemutatásra került jól sikerült kis kamara kiállításunk II. Rákóczi Ferenc pénzveréséről, amelyet néhány évvel ezelőtt a munkácsi Rákóczi konferenciára készítettünk a MNM Éremtárával közösen. Bertók Krisztina és Tóth Csaba voltak a kiállítás szakmai rendezői.

Havi felolvasó ülések

A változatos témák között szerepeltek ó-, közép- és újkori pénztörténeti előadások, emlékérmek, értékpapír. Újdonság volt és meglehetősen nagy vitát váltott ki egy Társulatunkban szokatlan téma, amely a késő római kisbronzok anyagvizsgálatával foglalkozott. Éppen ezért viszont számos új arcot – restaurátorokat, metallurgiai szakembereket – vonzott a Társulatba.

- Január 21. – Tóth Csaba: Pénzverdék az Anjou-kori Magyarországon.
- Február 25. – Prohászka Péter: A népvándorlás kori pénzutánpótlás kutatásának 100 éve.
- Március 11. – Prohászka László: A kardját néző huszár az érmészetben.
- Április 8. – Gyöngyössi Márton: Adatok a Mátyás és Jagelló kori pénzértékviszonyokról.
- Május 13. – Pallós Lajos: Sorsjegykölcsönök kibocsátása a századfordulón.
- Szeptember 9. – Gosztonyi József: A XX. század első felének neves magyar éremgyűjtői és kutatói.
- Október 14. – Csoma Zsigmondné: Az elmúlt 25 év orvosi érmei – tendenciák és jellegzetességek.
- November 11. – Szabó Géza: Késő római kisbronzok archaeometallurgiai vizsgálatának eredményei
- December 9. – Prohászka Péter: A német gyarmatok pénzei.

Az ez évi serlegvacsorai megemlékezést id. Dr. Kupa Mihályról Stirling János tagtársunk tartotta december 16-án.

Ez évi tevékenységünknek egy fontos fejezetét tették ki az előkészületek a Társulat 100 éves jubileumának megünneplésére. Terveink között szerepel egy nemzetközi pénztörténeti konferencia, egy ünnepi kötet a Társulat elmúlt száz évéről és egy jubileumi érem. A kötettel és az érmmel kapcsolatban már komoly lépések történtek. Az évfordulós kiadvány tartalmazni fogja a Társulat 100 évének történetét, amelyet Ábrányi Hedvig ír meg természetesen felhasználva mindazok segítségét – elsősorban az utolsó 30 évet illetően – akik aktív részesei ennek a történetnek. A kötet tartalmazza a teljes tagnévsort és tisztis-kart. Ennek összeállításán Soós Ferenc tagtársunk dolgozik. A kötetben szerepelni fognak a Társulat által kiadott érmek is. Ezeket Gosztonyi József tagtársunk állította össze. A jubileumi érem kiadását, illetve az ezzel kapcsolatos szervezéseket Társulatunk egy két főből álló bizottságra bízta, L. Kovásznai Viktória és Szolláth György személyében. A Társulat vezetősége elfogadta a bizottság javaslatát, amennyiben az érmet kizárólag a Társulat tagjai vehetik meg egy példányban önköltségi áron. A példányok számozottak, az utolsó példány a művészé. A Társulat maximum 10 példányt tart meg ajándékozási célokkal. A példány szám tehát maximálisan korlátozott, utánöntés nincs. Az érem ára díszdobozzal együtt 12.000 Ft. A konferencia pontos mikéntje egyelőre nem tisztázott, ez ugyanis erősen az anyagiak függvénye. Pillanatnyilag támogatási forrásokat keresünk. Ez ügyben már felvettük a kapcsolatot a Millenniumi Rendezvények Irodájával és a Magyar Nemzeti Bankkal.

Könyvtár

A Társulat könyvtára 86 könyvvel, 37 évfolyam időszaki kiadvánnyal és 46 egyéb dokumentummal (különlenyomat, kisnyomtatvány, kiállítási katalógus stb.) gyarapodott 828.000 Ft értékben túlnyomórészt cserekapcsolatok révén. A Társulat az elmúlt években kifejlesztett egy speciálisan numizmatikai szakirodalom nyilvántartására és feldolgozására alkalmas számítógépes könyvtári adatbázis programot. Az év folyamán elkezdődött az adatbázis feltöltése, és jelenleg a könyv-állomány 75%-a feldolgozásra került.

Könyvtári olvasószolgálat

Hétfő 15 – 18 h, szerda 10 – 16 h, csütörtök 16 – 19.30 h.

Személyi helyzet

Baloghné Ábrányi Hedvig továbbra is Társulatunk egyetlen főállású alkalmazottja. Rónaszéki István tagtársunk részben alkalmi megbízások, részben társadalmi munka keretében segíti Társulatunk működését. Ez évben egy könyvtári feldolgozás elősegítésére elnyert pályázat révén lehetőségünk volt még egy időszaki munkatárs foglalkoztatására Balogh Éva könyvtár szakos egyetemi hallgató személyében, aki az adatbázis program feltöltését végzi. Mindhármuknak szeretném kifejezni köszönetemet Társulatunk nevében, hiszen szűken vett munkaköri feladataikon messze túlmenően végzik munkájukat, hogy Társulatunk zökkenő mentes működését biztosítsák.

Taglétszám

1999. december 31-én 421 fő. Elhalálozott: Juhász Jenő, akinek emlékét kegyelettel őrizzük.

A Társulat ez évi működési költségeinek fedezését a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma támogatta.

Torbágyi Melinda

Magyar Numizmatikai Bibliográfia

BIBLIOGRAPHIE DER UNGARISCHEN NUMISMATIK (1997–98)

Balogh Éva – Balogné Ábrányi Hedvig

A feldolgozott időszaki kiadványok és rövidítések jegyzéke

Napilapok, hetilapok

AAH	A Survey of Numismatic Research
BajHonpolg	Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae
	Bajai Honpolgár
	Bankszemle
	Baranyai Kézműves
BéMK	Békés Megyei Hírlap
Déli Hlap	Déli Hírlap
	Délmagyarország
	Dunaújvárosi Hírlap
	Esztergom és Vidéke
ÉiTud	Élet és Tudomány
	Életünk
	Éremtani Lapok
	Észak-Magyarország
	Fejér Megyei Hírlap
	Heted Héthatár
HVG	Heti Világgazdaság
KalNépl	Kalocsai Néplap
	Kelet Magyarország
	Kisalföld
	Kiskegyed
KomHlap	Komárom Megyei Hírlap
	Magyar Nemzet
	Mai Nap
	Metro
Napi Mo.	Napi Magyarország
	Népszabadság
	Óbuda
	Orvosi Hetilap
Petőfi Népe	Petőfi Népe
	Pécsi Hét
	Századok
	Szellemi Tőzsde
ÚjDN	Új Dunántúli Napló
	Új Kun-Majsa
Új Vasárnapi DN	Új Vasárnapi Dunántúli Napló
	Világgazdaság

Időszaki kiadványok – hazaiak

	Acta Agronomica Academiae Scientiarum Hungaricae
Acta antiq.Acad.Sci.Hung.	Acta Antiqua Academiae Scientiarum Hungaricae
	Actes
AR	Alba Regia
	Alföld
ArchÉrt	Archaeológiai Értesítő
	Ars Dekorativa

Ars Hung.	Ars Hungariae Az Érem Bács Zsaru Bank & Tőzsde
BankLevél	BankLevél. A Bank és Tőzsde melléklete Bankvilág Baranya Baranyai Orvos Bányászat Bolyai Szemle Café Babel Cardioscan Cégvezetés Cumania Egészségnevelés Erdészeti Lapok
Eur Fórum	Európai Fórum
EurSzle	Európai Szemle Európai Utas Europark Magazin
ÉrHír	Éremgyűjtők Híradója, az MÉE Kecskeméti Csoport Lapja Értesítő Félegyházi Hírlap Folia Historica Forint Forrás G és E
Gazd.jog	Gazdaság és Jog Géza nagyfejedelem emlékünnepe, Esztergom Gyulai Katalógusok Halasi Tükör Hermann Ottó Múzeum Évkönyve, Miskolc Hétvégi Hirdető Honismeret Aegon Wise International Staff Magazine of the AEGON Insurance Group
JPMÉ	JAM Képzőművészeti katalógusai Janus Pannonius Múzeum Évkönyve Jászkunság Kalász Kécskei Újság Kiskőrösi Lap
KohLap	Kohászati Lapok Komárom-Esztergom Megyei Önkormányzat Múzeumainak Közleményei Könyvtári Kis Híradó Körmendi Figyelő Kőrösi Hírek Lemezborze
LvtSzle	Levéltári Szemle
MÁllatorvL	Magyar Állampapír
MBA	Magyar Állatorvosok Lapja
MF	Magyar Belorvosi Archivum Magyar Felsőoktatás Magyar Kultúra Magyar Múzeumi Egyesület Magyar Nemzeti Múzeum
MPTA	Magyar Pénzügyi és Tőzsdei Almanach Múzeumi Füzetek, Csongrád Múzeumi Híradó Múzeumi Hírlevél
MúzkutCsong	Múzeumi kutatások Csongrád megyében Műértő
Művtört.ért.	Művészettörténeti Értesítő Neue Zeitung, Budapest Nők Lapja
NK	Numizmatikai Közlöny

	Pécsi Extra
	Pécsi Orvostudományi Egyetem Hivatalos Közlemények
	Pilvax
	Print Publishing
	Rubicon
	Satu Mare
Scriptum – MFM	Scriptum – Móra Ferenc Múzeum
Szab.-Szat.-Beregi szle	Szabolcs-Szatmár-Beregi Szemle
Szeged	Szeged. Várostarténeti, kulturális és közéleti magazin
Társad.szle	Társadalmi Szemle
	Tiszatáj
	Tudományos Dialóg
	Turizmus 97' SzSzB megye
	Turul
	Tükörkép
	Új Hírnök
	Új Idők
	Vasárnapi Petöfi Népe
Zalai múz.	Zalai Múzeum

Időszaki kiadványok – külföldiek

Apulum	Analele Banatului
BSNR	Apulum. Acta Musei Apulensis, Alba Iulia
	Buletinul Societatii Numismatice Romane, Bucuresti
	Cronica Numismatica, Madrid
Dinar	Der Geldscheinsammler, Regensburg
	Dinar, Serbian Numismatic Society Belgrade
GN	Ephemeris Napocensis, Cluj-Napoca
	Geldgeschichtliche Nachrichten, Frankfurt am Main
HallerMbl	Genealogicko-heraldicky Hlas
	Haller Münzblätter, Hall in Tirol
	Icomon, Madrid
	Kiállítási leporolló, Szófia
	Magyar News, Stratford, USA
	Marquis Who's Who
	Militaria
	Money Trend Money Trend, Vaduz
MÖNG	Mitteilungen der Österreichischen Numismatischen Gesellschaft, Wien
	Munt Koerier, Apeldoorn
	Münzen Revue, Basel
MünzPap	Münzen und Papiergeld
NNUM	Nordisk Numismatisk Unions Medlemsblad, Oslo
	Numis Post, Bad Ragaz
NZ	Numismatische Zeitschrift, Wien
NNB	Numismatisches Nachrichtenblatt, Regensburg
NumVij	Numizmatice vijesti, Zagreb
Numizmatika	Numizmatika, Bratislava
	Salzburger Nachrichten
	Schweizer Münzblätter, Bern
	Szabad Újság
	The Medal, London
	The Numismatic Chronicle, London
	Wiadomosci Numizmatyczne, Warszawa

Egyéb rövidítések

JAM	Jósa András Múzeum
MÉE	Magyar Éremgyűjtők Egyesülete
MNB	Magyar Nemzeti Bank
MNT	Magyar Numizmatikai Társulat

I. ÁLTALÁNOS MŰVEK, ÖSSZEFOGLALÁSOK

- B.[EBESI] [Károly]: A régi pénzek nem „rossz pénzek”. = Hétvégi Hirdető, 8. 1998. 3. (01.24.)
- [BOROSS] BOROS Imre: A múlt hibái, a holnap esélyei és a stabilitás. Pénzügyi törvények, kudarcok, lehetőségek. = Magyar Nemzet, 61. 1998. 5. p. 10.
- CERNA, Silviu: Unificarea monetara in Europa. Bucuresti. 1997, Editura Enciclopedica. 128 p., ill. (Biblioteca Bancii Nationale, 20.)
- CRIBB, Joe → *MONEY*
- Az ÉREM a történelem hírnöke. = Szabad Újság, 5. 1997. 32. (09.10.) p. 9.
- ERRINGTON, Elizabeth → *MONEY*
- FAZEKAS Gábor: A dukát. = Az Érem, 53. 1997. 2. p. 6–8.
- The Ducat
- GARAMI Erika rec. → *MONEY*; PROKISCH, B.
- GEDAI István: Mi a pénz? = Bank & Tőzsde, 1997. (12.19.) p. 26
- HONVÁRI János → *MAGYARORSZÁG*
- KLUGE, Bernd → A *SURVEY* of
- MAGYARORSZÁG* gazdaságtörténete a honfoglalástól a 20. század közepéig. HONVÁRI János. 2. átdolg. kiadás. Budapest. 1997, Aula Kiadó 664 p., ill.
- MOESGAARD, Jens Christian → *ORD* meg mening
- MONEY*. Jonathan WILLIAMS, Joe CRIBB, Elizabeth ERRINGTON. London. 1997, British Museum Press. 256 p. – rec.
- GARAMI Erika = Az Érem, 55. 1999. 2. p. 52.
- MORRISON, Cécile → A *SURVEY* of
- NIELSEN, Preben → *ORD* meg mening
- NUMIZMATIKAI* Közlöny XCVI–XCVII (1997–1998). Budapest. 1998, Magyar Numizmatikai Társulat. 225 p., ill. – rec.
- SOÓS Ferenc = Az Érem, 55. 1999. 1. p. 13.
- ORD* meg mening. Festschrift til Jorgen Steen Jensen 1. November 1998. Red.: Jens Christian MOESGAARD og NIELSEN Preben. [Köbenhavn]. 1998, Nordisk Numismatisk Union. 141 p., ill.
- A PÉNZ filozófiája. 1. köt. Az ókori, a koraközépkori és az újkori pénzelmélet. Budapest. 1998, AULA BKE. 124 p.
- PROKISCH, B. et al.: Repertorium zur neuzeitlichen Münzprägung Europas. Bd. 2. Linz. 1996, – rec. GARAMI Erika = Az Érem, 54. 1998. 1. p. 21.
- SOÓS Ferenc rec. → *NUMIZMATIKAI*
- A *SURVEY* of Numismatic Research 1990–1995. Ed.: Cécile MORRISON, Bernd KLUGE. Berlin. 1997, International Association of Professional Numismatist. 888 p. (Special publication, 13.)
- VARGA István: Történelmi lecke. Pénzügy- és rendszerváltás 150 éve. = Napi Mo., 2. 1998. 131. p. 13.
- WILLIAMS, Jonathan → *MONEY*

II. BIBLIOGRÁFIÁK, IRODALOMJEGYZÉKEK

- BALOGHNÉ ÁBRÁNYI Hedvig: Magyar Numizmatikai Bibliográfia 1995–1996. = NK, 96–97. 1997–1998. p. 205–225.
- Bibliographie der Ungarischen Numismatik (1995–96)
- BUZA János: Négy száz éves a müncheni „New Müntz-Büech”. = NK, 96–97. 1997–1998. p. 45–52.
- Das Münchner „New Müntz-Büech” ist 400 Jahre alt
- HÁGEN József – RAYMAN János – SÜLE Tamás: Pécs-Baranya numizmatikai bibliográfiája. Pécs. 1994, MÉE támogatásával. 150 p., ill. – rec. KŐHEGYI Mihály = NK, 94–95. 1995–96. p. 144.; Az Érem, 53. 1997. 1. p. 2.
- IRODALOM*. = NK, 96–97. 1997–1998. p. 183–198.
- Literatur
- KŐHEGYI Mihály – PAJOR Enikő: Az Éremtani Lapok 1–50. számának repertórium a tartalmi ismertetésekkel 1990–1998. = Éremtani Lapok, 1998. 51. 62 p.
- KŐHEGYI Mihály – PAJOR Enikő: Az Éremtani Lapok 1–50. számának mutatói. 1990–1998. = Éremtani Lapok, 1998. 52. 47 p.
- KŐHEGYI Mihály rec. → HÁGEN József
- PAJOR Enikő → KŐHEGYI Mihály
- RAYMAN János → HÁGEN József
- SÜLE Tamás → HÁGEN József

III. LEXIKONOK, SZÓTÁRAK

- FAZEKAS Gábor: Numizmatikai szójegyzék avagy (majdnem) minden, ami a numizmatikával összefügg (lexikon szinten). Budapest. 1998, Szerző kiad. 213 p., ill. – rec. KŐHEGYI Mihály = Az Érem, 55. 1999. 1. p. 36.
- GARAMI Erika rec. → NORTH, Michael
- KŐHEGYI Mihály rec. → FAZEKAS Gábor
- NORTH, Michael: Pénztörténeti lexikon. Az aranytól a záloglevélig. Budapest. 1998, Perfekt Kiadó. 367 p. – rec. GARAMI Erika = Az Érem, 55. 1999. 1. p. 50.

IV. ANTIK PÉNZTÖRTÉNET, BIZÁNC

- ALFÖLDI Mária, R.: Das Labarum auf römischen Münzen. = Stephaos Nomismatikos Edith Schönert-Geiss zum 65. Geburtstag, Berlin, 1998. p. 1–22.
- ALRAM, Michael rec. → SOMOGYI Péter
- BAKOS Miklós: Római éremleletek Esztergomban a 18. században. = Komárom-Esztergom Megyei Önkormányzat Múzeumainak Közleményei, 5. 1997. p. 425–435.
- Roman Coin Find in Esztergom in the 18th Century. Römische Münzfunde in Esztergom aus dem 18. Jahrhundert
- BAKOS Miklós: Römische Münzfunde in Esztergom (Gran/Ungarn) im 18. Jahrhundert. = Schweizer Münzblätter, 45. 1995. 179/180. p. 52–64. – rec. KÖHEGYI Mihály = Az Érem, 53. 1997. 1. p. 43.
- BÍRÓNÉ SEY Katalin – MEDGYES Magdolna – TORBÁGYI Melinda: Der spätrömische Münzschatzfund von Tokorcs. Budapest. 1998, Ungarisches Nationalmuseum. 72 p., 6 t., ill. res. p. 63–65. – rec. KÖHEGYI Mihály = Az Érem, 55. 1999. 2. p. 51–52.
- BÍRÓNÉ SEY Katalin: Gewichtsvergleich der Centenionales aus den Münzstätten Roma und Siscia zur Zeit der valentinianischen Dynastie im Fund von Tokorcs. = Stephaos Nomismatikos Edith Schönert-Geiss zum 65. Geburtstag, Berlin, 1998. p. 99–129.
- BÍRÓ-SEY Katalin: Neuanschaffungen antiker Münzen des Universitetets Mynkabinett, Oslo 1993–1998. In: Ord Med mening – Festschrift til Jorgen Steen Jensen 1. november 1998. Dánia. 1998, 20–23 p.
- BÍRÓNÉ SEY Katalin: Római, II. századi denárlelet Hetényegyházáról. = NK, 96–97. 1997–1998. p. 17–21.
- Römischer Denarfund von Hetényegyháza aus dem 2. Jahrhundert res. p. 21.
- BÍRÓNÉ SEY Katalin: VOTA PVBLICA és Isis kultusz összekapcsolódása „pénzeken”. = Az Érem, 54. 1998. 1. p. 2–5.
- The linking of VOTA PVBLICA and the Isis culture on „coins”
- BYSANTINSKE mynter. Oslo. 1998, Universitetets Myntkabinett. 19 p., ill.
- DUNCAN, G. L.: Coin circulation in the Danubian and Balkan Provinces of the Roman Empire AD 294–578. London. 1993, Royal Numismatic Society. 192 p. (Special Publication, 26.) – rec. KOS P. = The Numismatic Chronicle, 1998. 158. p. 334–336.
- FITZ Jenő: Area sacra des niederpannonischen Kaiserkulten in Gorsium. = Alba Regia, 25. 1997. p. 61–73.
- HARMATTA János: Turk and Avar runic inscriptions on metal belt-plates. = Acta Antiq. Acad. Sci., 37. 1996–1997. 3–4. p. 321–330.
- HOMPASZ Péter: Septimius Severus hibrid denarius. = NK, 96–97. 1997–1998. p. 177.
- Hybrid Denarius von Septimius Severus
- KOBB, Karin: Aquincum – Augusta Raurica. Augusta Raurica – Aquincum : Das Leben in zwei römischen Provinzstädten. Élet a Római Birodalom két városában. Basel. 1997, Schwabe. 336 p., ill.
- KORINEK Tamás: Eddig publikálatlan (?) szeleukida érem. = NK, 96–97. 1997–1998. p. 176.
- Eine bislang unpublizierte seleukidische Münze
- KÖHEGYI Mihály rec. → BAKOS Miklós ; BÍRÓNÉ SEY Katalin ; MOLNÁR József
- MEDGYES Magdolna → BÍRÓNÉ SEY Katalin
- MOLNÁR József: A császárkori Pannónia közigazgatási kérdései gazdasága és pénzei. Győr. 1998, Szinovszky és Tsa. 74 p., ill. – rec. KÖHEGYI Mihály = Az Érem, 55. 2000. 1. p. 17.
- NÉMETH György: Laureion baglyai. [Az ókori Görögország pénzhasználatáról]. = Café Babel, 23. 1997. p. 113–121.
- ÓVÁRI Ferenc: Veritas felirat Decius-kori pénzek. = NK, 96–97. 1997–1998. p. 177–179.
- Veritas-Umschrift auf Münzen aus der Decius-Zeit
- PETRÁNYI Gyula: Srebrne drahma Apolonije i Dirahiona. = Dinar, 1998. 10. (10.) p. 6–8.
- PETRÁNYI Gyula: The silver drachms of Apollonia and Dyrrhachium. [The English original of „Srebrne drahma Apolonije i Dirahonia” = Kézirat gyanánt, 1998. p. 1–4.
- RÓNASZÉKI István: Philippus Arabs dáciai nagybronzának betűhibás verete. = Az Érem, 54. 1998. 2. p. 3–5.
- A defective stamp on a Dacian large bronze of Philippus Arabs
- SOMOGYI Péter: Byzantinische Fundmünzen der Awarenzeit. Innsbruck. 1997, Universitätsverlag Wagner. 181 p., ill.
- (Monographien zur Frühgeschichte und Mittelalterarchäologie, 5.) – rec. ALRAM, Michael = MÖNG, 38. 1998. 1. p. 28.
- TÓTH Endre: A későantik ifjúarckép-medallionok értelmezéséhez. Későrómai ezüstkánál Bajnárol. = Komárom-Esztergom Megyei Önkormányzat Múzeumainak Közleményei, 5. 1997. p. 363.
- To the interpretation of the late antoque medallions with portraits of juveniles (Late Roman Silver Spoon from Bajna)
- Zur Interpretation der spätantiken Medillons mit Jünglingsporträts
- TORBÁGYI Melinda: Bemerkungen zur Chronologie der keltischen Münzen von Kapostaler Typ. = Stephaos Nomismatikos Edith Schönert-Geiss zum 65. Geburtstag, Berlin, 1998. p. 631–642.
- TORBÁGYI Melinda: Keltische Münzprägung im Gebiet Ungarns. = NZ, 104–105. 1997. p. 7–17., t. 1–2.
- TORBÁGYI Melinda → BÍRÓNÉ SEY Katalin

V. MAGYAR PÉNZTÖRTÉNET

- I. ISTVÁN aranypénzétől a tízezer forintosig: Kis magyar pénztörténet. = Észak-Magyarország, 53. 1997. 154. (07.04.) p. 10.
1998. évi forgalmi sor. = ÉrHír, 6. 1998. 4. (11.) p. 4.
- ASZTALOS Andrásné: Pénzermék az évfordulóra. = Dunaújvárosi Hírlap, 1998. (04.15.)

- BAJ van az 50 filléresekkel. = Petőfi Népe, 1997. (01.28.) p. 3.
- BEVÁLTHATÓ fillérek. = Petőfi Népe, 1997. (12.10.) p. 8.
- BLAZOVICH László: A Telekdiék pere 1568–1572. Szeged. 1995. 283 p. – rec. KŐHEGYI Mihály = Az Érem, 54. 1998. 2. p. 40.
- BÚCSÚ a fillérektől. = ÚjDN, 1997. (12.19.)
- BUZA János: Bethlen Gábor, a debreceni tőzsérek pártfogója. = Századok, 1997. 4. p. 955–962.
- DÖMÖLKI Lajos: Jeruzsálemi András király házasságai. = Dunaújvárosi Hírlap, 1998. (05.14.)
- DUNAI I.: Két köcsög magyar arany dugipénz. = ÚjDN, 1997. (04.20.) p. 4.
- ÉRMEREND. = BÉMK, 53. 1998. (12.30.) p. 4.
- FARKAS György: Numizmatikai zsebkönyv. Magyarország 1926–1997. Budapest. 1998, MNB Érmekereskedelmi Rt. 56 p.
- FARKAS György: Numizmatikai zsebkönyv II. Magyar–Osztrák fémpénzek 1848–1922. Budapest. 1998, MNB Érmekereskedelmi Rt. 63 p., ill.
- FARKAS György: Numizmatikai zsebkönyv III. Magyar–osztrák fémpénzek 1835–1892. Budapest. 1998, MNB Érmekereskedelmi Rt. 68 p., ill.
- FLÖREN, Reinhard: Neuheiten aus aller Welt. Ungarn. = Geldgeschichtliche Nachrichten, 32. 1997. 180. (07.) p. 206.
- GARAMI Erika: 150 esztendeje. Pénzek magyar felirattal. = BankLevél, 8. 1998. 7–8. p. 2.
- GARAMI Erika: 1848–49 pénztörténeti emlékei. = Múzeumi Híradó, 19. 1998. 10. p. 236–237.
- GARAMI Erika: Bethlen tudósai körében. = ÉiTud, 53. 1998. 18. p. 547–549.
- GARAMI Erika: Károly Róbert aranyforintja. = MPTA, 8. 1997–98. 3. p. 2622.
- GARAMI Erika: Új forintok 1996-ban. = BankLevél, 7. 1997. 1. p. 2.
- GARAMI Erika: Új forintok 1997-ben. = BankLevél, 8. 1998. 1. p. 4.
- GARAMI Erika: Változó pénzeink. = BankLevél, 8. 1998. 4. p. 8.
- GEDAI István: Adatok a 14–15. századi magyar aranypénzek forgalmához. In: R. Várkonyi Ágnes emlékkönyv. / szerk. Tusor Péter. Budapest. 1998, ELTE BTK. 106–108 p.
- GEDAI István: Chemische Zusammensetzung von Münzen des Frühmittelalters. In: XIIth International Numismatic Congress. = Abstract of Papers, 1997. 142. p. 228.
- GEDAI István: Ellenjegy, értékpénz, font, forint, friesachi denárok, garas. In: Magyar Katolikus Lexikon III. Budapest. 1997.
- GEDAI István: Az Esztergom-Számárhegyi tallérlelet. = Komárom-Esztergom Megyei Önkormányzat Múzeumainak Közleményei, 5. 1997. p. 459–492.
- The Esztergom-Számárhegy thaler find
- Der Talerfund von Esztergom-Számárhegy
- GEDAI István: Monetite na Ungarszkitze Vladeteli 1000–1926. = Szófia, 1997. Kiállítási leporelló.
- GEDAI István: Pénz vagy történelem. = Lemezbörze, 3. 1997. 1. p. 25.
- GEDAI István: Tirolski taliri u Madarskoj. Tyrolean thalers in Hungary = NumVij, 1997. 39. p. 113–116.
- GEDAI István – PALLÓS Lajos – TÓTH Csaba: Hungary and Balkan Peninsula. = A Survey of Numismatic Research, 1997. p. 487–496.
- GROTTE András: Kísérlet néhány magyarországi ötvösjegy feloldására. 5. = Művtört.ért., 46. 1997. 3–4. p. 207–220.
- GUEST E.: Héber betűjelek Árpád-házi királyok pénzein. = Az Érem, 54. 1998. 1. p. 6–12.
- Hebrew characters on the coins of the Árpád kings of Hungary
- HORVÁTH István: Mi az igazság a pozsonyi pénzverés és az esztergomi pénzverde ügyében? = Esztergom és Vidéke, 1997. (02.06.) p. 6.
- ILISCH, Peter rec. → KOVÁCS László
- K.[JENYERES] D.[énes]: A szabadságharc fémpénzei. = Petőfi Népe, 1998. (03.14.) p. 6.
- KISS Gábor → SZEMÁN Attila
- KORONCZAY Lilla: Utánanéztünk a pénzünknek. = Nők Lapja, 1998. 50. p. 32–33.
- KOVÁCS László: 12. századi anonim denárok. = Századok, 131. 1997. 1. p. 75–104.
- KOVÁCS László: A kora árpád-kori magyar pénzverésről. Éremtani és régészeti tanulmányok a Kárpát-medence I. (Szent István és II. (Vak) Béla uralkodása közötti időszakának (1000–1141) érmeiről. Budapest. 1997, MTA Régészeti Intézete. 406 p., 20 t. (Varia archaeologica Hungarica, 7.) – rec. ILISCH, Peter = Geldgeschichtliche Nachrichten, 33. 1998. 186. p. 234–235. res. p. 353–381.
- KOVÁCS László: Újra a nagyharsányi kincsről és a LANCEA REGIS köriratú denárról. = Századok, 129. 1995. p. 1075–1104. – rec. KŐHEGYI Mihály = Az Érem, 54. 1998. 2. p. 32.
- KŐHEGYI Mihály: Hírünk a nagyvilágban egy olasz numizmatikai bibliográfia alapján. = Éremtani Lapok, 1997. 41. (02.) p. 17–18.
- KŐHEGYI Mihály: Pénztörténeti adatok Kecskemét város körösvényeiben II. (I.) Ferenc pénzkibocsátásának hatodik periódusához (1824–1826). = NK, 96–97. 1997–1998. p. 53–60.
- Geldgeschichtliche Angaben in den Rundschreiben der Stadt Kecskemét zur sechsten Periode der Geldemission unter Franz II (I) 1824–1826
- KŐHEGYI Mihály rec. → BLAZOVICH László ; KOVÁCS László ; SOÓS Ferenc
- LEÁNYFALUSI Károly – NAGY Ádám: Magyarország fém- és papírpénzei 1926–1998. Budapest. 1998, MEE. 312 p., ill.
- L[ÉÁNYFALUSI] K[ároly]: Érmék kivonása a forgalomból. = ÉrHír, 6. 1998. 3. (05.) p. 4.
- MAKARA Klára et al.: Mit ér ami nem érvényes. Régi magyar pénzek. = HVG, 20. 1998. 51–52. (12.26) p. 158–159.
- MÉG nem látták, de várják: Tízezres apróban. = Déli Hírlap, 29. 1997. 151. (07.01.) p. 3.
- MESELO képek: – Emlékszel még? = Kőrösi Hírek, 5. 1998. 19. (10.02.) p. 14.

- MÖSENER, Sabine: Münzschatz auf der Festung. = Salzburger Nachrichten, 1997. (06.) p. 6.
- MURÁNYI Gábor: A pénzváltás művészete. = HVG, 19. 1997. 1. (01.04.) p. 64–65.
- MURGESCU, Bogdan: The circulation of the Hungarian denars in the Romanian Principalities in the 16th century. = NK, 96–97. 1997–1998. p. 39–44.
- A magyar denárok forgalma a Román Fejedelemségekben a XVI. században res. p. 44.
- NAGY Ádám → LEÁNYFALUSI Károly
- NAGY Ádám: „A lázadás legfőbb segédeszközei”. Az 1848/49-es magyar forradalom pénzei. = Szeged, 1998. (10.) p. 16–19.
- NAGY Ádám: Előzetes a Magyarország fém- és papírpénzei újabb kötetéről. A magyar forradalom és szabadságharc pénzei 1848–49-ben. = Értésítő, 1998. 1. p. 14–15.
- NIEUWE uitgiften. Hongarije. = Munt Koerier, 26. 1997. 5. p. 12.
- OPPONENSI vélemények Kovács László „A kora Árpád-kori magyar pénzverés”-ről írt akadémiai doktori disszertációjáról és a szerző válasza = NK, 96–97. 1997–1998. p. 23–38.
- Die Meinungen der Opponenten über die Dissertation von Kovács László „Über die ungarische Münzprägung in der frühen Arpadenzeit” res. p. 38.
- PALLÓS Lajos → GEDAI István
- PÉTER Vladimir: A bűbosbankától a kétfejű sasig. Kusza gondolatok fémpénzekről és egyebekről egy hivatásos tervező-művész és amatőr állampolgár tollából. = Café Babel, 23. 1997. p. 105–111.
- POLGÁR Zoltán: Gondolatok a középkori magyar pénzverésről két érmelet kapcsán. A jászapáti és a Jászalsószentgyörgyi pénzletek. = Jászkunság, 43. 1997. 1. p. 3–8.
- RÁDÓCZY Gyula: A forint valutarendszer fémpénzei. = MPTA, 8. 1997–1998. 3. p. 2602–2611.
- RÁDÓCZY Gyula: A visegrádi királytalálkozó pénztörténeti vonatkozásai. = MPTA, 8. 1997–1998. 3. p. 2617–2621.
- RAYMAN János: Pécsi vélemény az 5 és 50 filléres váltópénzek bevezetéséről 1913-ban. = Az Érem, 54. 1998. 1. p. 13–14.
- The introduction of the 5 and 50 fillért small change in 1913
- R.[ENDES] Z.[oltán]: Hamis pénz, hamis pánik. = ÚjDN, 8. 1997. 101. (04.13.) p. 1.
- SALTZER Ernő: Hebräische Buchstaben auf ungarischen Münzen des Mittelalters. = MünzPap, 1997. 2. p. 140–141.
- SALTZER Ernő: Numismatik in Ungarn. = Money Trend, 1998. 3. p. 8.
- SOÓS Ferenc: A magyar fémpénzek feliratai és címerei. Budapest. 1998, Argumentum: Magyar Numizmatikai Társulat. 297 p., ill. – rec. KÖHEGYI Mihály = Az Érem, 54. 1998. 1. p. 14.
- Aufschriften und Wappen auf ungarischen Münzen; The inscriptions and coats-of-arms on Hungarian coins
- SOÓS Ferenc: Encyclopaedia Humana Hungarica 02. A Vazul-ág 1038–1301): Árpád-házi királyok Szent István után: Interaktív taneszköz: CD: Az Árpád-házi királyok pénzeinek leírása és fotója. Budapest. 1997, Enciklopédia Humana Egyesület.
- SOÓS Ferenc: Encyclopaedia Humana Hungarica 03. Lovagkirályok (1301–1437): Az Anjou- és Zsigmond-kor Magyarországon: Interaktív taneszköz: CD: A forgalmi pénzek leírása és fotója. Budapest. 1997, Enciklopédia Humana Egyesület.
- SOÓS Ferenc: Encyclopaedia Humana Hungarica 04. Pannon reneszánsz (1437–1526): A Hunyadiak és a Jagelló-kor: Interaktív taneszköz: CD: A forgalmi pénzek leírása és fotója. Budapest. 1998, Enciklopédia Humana Egyesület.
- SOÓS Ferenc: Észrevételeim az új éremhatározóval kapcsolatban. = Az Érem, 54. 1998. 1. p. 31–33.
- Notes in connection with the new Hungarian Coin Catalogue
- SOÓS Ferenc: Mühlstein Vid körmöci kamaraispánsága. = Az Érem, 53. 1997. 2. p. 1–5.
- Mühlstein Vid, the mintmaster of Körmöcbánya
- SOÓS Ferenc: Schmalz Friedrich erdélyi kamaraispán címere János király aranyforintjain. = Turul, 70. 1997. p. 46.
- SOÓS Ferenc: Verető és verdejel változatok. = Az Érem, 54. 1998. 2. p. 20–22.
- Die and mint mark variations
- SZEMÁN Attila: A Rákóczi-szabadságharc időszakának „labanc” rézpénzei. = Folia Historica, 19. (1994–1995.) 1998. p. 87–121.
- SZEMÁN Attila: Bányászkapánk becsülete. = Actes, 1997. 1. p. 5–16.
- SZEMÁN Attila: Rézpénzek és bányászat a 17–18. század fordulójának Magyarországon. A réz váltópénzek első megjelenése. In: Numizmatika és társtudományok III. / szerk. Ulrich Attila. Nyíregyháza. 1997, 261–267 p.
- SZEMÁN Attila – KISS Gábor: Die Schemnitzer und der Kaschauer Kupferpolturen und ihre Gegenstempelungen. = MünzPap, 1998. p. 75–76.
- SZÉKELY György, V.: 16. századi pénzlelet Pálmonostoráról. A tallérforgalom első évtizedei Magyarországon. = Cumania, 1998. 15. p. 5–92..
- SZLIVA László: Tudja-e, hogy... = ÉrHír, 6. 1998. 4 (11.) p. 3.
- TÓRT ezüstként kevesebbet ér: Átértékelt kétszázas. = Déli Hlap, 30. 1998. 88. (04.15.) p. 16.
- TÓTH Csaba → GEDAI István
- ÚJÉVIG érvényes százások. = Petőfi Népe, 1998. (12.30.) p. 1.

VI. ERDÉLY

- MURESAN, Angela: O medaile portret, emisiune a principelui Gabriel Bethlen, aflata in colectia numismatica a Muzeului National al Unirii din Alba Iulia. Une medaille – portrait, emission du prince Gabriel Bethlen, de la collection numismatique du Musee National de l'Union d'Alba Iulia. = Apulum, 34. 1997. p. 297–300.
- RÁDÓCZY Gyula: Bethlen Gábor emlék 200 forintos. = MPTA, 7. 1996–1997. 3. p. 2495.
- RÁDÓCZY Gyula: Bethlen Gábor pénzverése. = MPTA, 7. 1996–1997. 3. p. 2489–2494.

VII. KÜLFÖLDI PÉNZTÖRTÉNET

- ARANYBOTTAL fizettek a dánok. = Petőfi Népe, 1998. (01.24.) p. 10.
- AUSTRIA netto katalog. Münzen ab 1790. Österreich Münzkatalog 1997. Wien. 1997, ANK-Verlag. 109 p., ill.
- BÁCSKAI Tamás → [EURO]
- CHAMPARNAUD, Francois → [EURO]
- CRIBB, Joe → *STUDIES* in Silk
- CSATH Róza [EURO] → CSATH Róza
- DANNENBERG, Hans-Dieter: Die brandenburgischen Denare des 13. und 14. Jahrhunderts: Typenkatalog: Prägezeiten: Historische Zusammenhänge. Berlin. 1997, Numismatische Gesellschaft. 213 p., 18 t.
- DIVO, Jean-Paul: Münzkatalog Schweiz 1850–1997. Kursmünzen, Schützentaler, Gedenkprägungen. Bad Ragaz. 1998, Verlag Numis-Post. – rec. KAPOSSY Balázs = Schweizer Münzblätter, 1998. 191. p. 84.
- DÖCÖGVE indul a pénzreform Oroszországban. = Petőfi Népe, 1998. (01.02.) p. 4.
- EGYDOLLÁROS kérdés. = Petőfi Népe, 1998. (05.27.) p. 4.
- [EURO] A XXI. század kemény valutája: az euro. = Petőfi Népe, 1998. (02.26.) p. 13.
- [EURO] 1999-TŐL az euro váltja fel a márkát a valutakosárban. = Petőfi Népe, 1998. (11.03.) p. 9.
- [EURO] 1999-TŐL márka helyett euro. = Petőfi Népe, 1998. (04.28.) p. 11.
- [EURO] BÁCSKAI Tamás: Az euro – visszatérés a valódi pénzhez. = Eur. Fórum, 7. 1997. 2. p. 77–82.
- [EURO] CHAMPARNAUD, Francois: A közös pénz: a századvég legjelentősebb pénzügyi újítása. = Eur.szle., 1997. 3. p. 22–30.
- [EURO] CSATH Róza: Euro: közös pénz, személyes gondok. Magyarországon leghamarabb tíz esztendő múlva lesz időszertű a váltás. = BÉMK, 53. 1998. Európa-krónika. 189. (08.13.) p. 6.
- [EURO] E, mint euro. = Petőfi Népe, 1997. (08.21.) p. 4.
- [EURO] EURO emlékérmét... = Észak-Magyarország, 54. 1998. 257. (11.03.) p. 8.
- EURO-premier. = Petőfi Népe, 1998. (12.29.) p. 6.
- EUROÉRME. = BÉMK, 53. 1998. (12.10.) p. 11.
- EUROPÉNZEK 2002-ben. = Petőfi Népe, 1997. (11.18.) p. 9.
- [EURO] FORINT helyett euró. A britek várnak a közös valuta bevezetésével. = Petőfi Népe, 1997. (10.20.) p. 4.
- [EURO] FORMÁLÓDIK a 11 tagú euró-válogatott. = Petőfi Népe, 1998. (05.02.) p. 4.
- [EURO] GARAMI Erika: „ECU” a múltban. = BankLevél, 7. 1997. 1. p. 6.
- [EURO] GARAMI Erika: Euro Ausztriából. = Forint, 47. 1997. 2–3. p. 15.
- GARAMI Erika → [EURO]
- [EURO] JANUÁR elsején új európai pénz születik. = Észak-Magyarország, 54. 1998. 300. (12.23.) p. 7.
- [EURO] JANUÁR elsejétől „euroland”. = Petőfi Népe, 1998. (12.31.) p. 1.
- [EURO] KÉSZÜLÜNK az euróra. = Déli Hlap, 30. 1998. 272. (11.20.) p. 2.
- [EURO] KIRÁLYVERTE euro. = Petőfi Népe, 1998. (09.08.) p. 9.
- [EURO] MEGSZÜLETETT az első holland euroérme. = Petőfi Népe, 1998. (12.29.) p. 6.
- [EURO] MIRE jó az euro? = BÉMK, 53. 1998. Európa-krónika. 189. (02.13.) p. 6.
- [EURO] NAGY-BRITANNIÁBAN Rotterham lesz az első olyan város, ahol az euro ... hivatalos fizetőeszköz lesz. = Petőfi Népe, 1998. (11.17.) p. 11.
- [EURO] A NAGYKÖZÖSSÉG közös pénze. Egyetértő bizakodás az euro életbelépését illetően. = Petőfi Népe, 1997. (10.30.) p. 7.
- [EURO] NYOMJÁK az eurót. = Petőfi Népe, 1998. (11.21.) p. 1.
- [EURO] PAPIRPÉNZBŐL trágya. Németországban az euro bevezetésével megszűnő márka papírpénz komposztálásával kísérleteznek. = Észak-Magyarország, 54. 1998. 91 (04.18.) p. 10.
- [EURO] SZTÁJKOLNAK az eurogyártók. = Petőfi Népe, 1998. (06.25.) p. 6.
- [EURO] THEO Waigel pénzügyminiszter mutatta be ... az euro-pénzérmeiket. = Petőfi Népe, 1997. (09.23.) p. 12.
- [EURO] ÚTJÁRA bocsátották az eurót. = Petőfi Népe, 1998. (05.04.) p. 4.
- [EURO] VÁRJÁK az eurót. = BÉMK, 53. 1998. (12.31.) p. 2.
- [EURO] VERIK az eurót. = BÉMK, 53. 1998. (12.15.) p. 2. ; Petőfi Népe, 1998. (12.15.) p. 4.
- [EURO] ZABLA a nemzeti valutára. = BÉMK, 53. 1998. Európa-krónika. 189. (08.13.) p. 6.
- Az EZER majd csak egyet ér. Január elsejétől új rubellel fizetnek Oroszországban. = Petőfi Népe, 1997. (11.04.) p. 4.
- EZERLÍRÁS tévedés. Az új olasz 1000 líráson Európa térképén Németországról téves térkép szerepel. = Észak-Magyarország, 53. 1997. 266. (11.14.) p. 12.
- FORGALOMBA került a ... konvertibilis márka. = Petőfi Népe, 1998. (06.27.) p. 4.
- Die FRIESACHER Münze im Alpen-Adria-Raum. La moneta frisacense nell’ Alpe Adria. Akten der Friesacher Sommerakademie Friesach (Kärnten), 14 bis 18 September 1992: Atti del Convegno Internazionale Friesach (Carinzia), 14–18 settembre 1992. R. HÄRTEL. Graz. 1996, Akademische Druck- und Verlagsanstalt. – rec. TRAVAINI, Lucia = The Numismatic Chronicle, 1998. 158. p. 337–341.
- GYÖNGYÖSSY Márton: Újlaki Miklós boszniai királyi pénzverése. [A Magyar Numizmatikai Társulatban 1998. március 26-án elhangzott előadás szövege]. = Az Érem, 54. 1998. 2. p. 6–19.
- The Bosnian royal mintage of Miklós Újlaki
- KAPOSSY Balázs rec. → DIVO, Jean-Paul
- KÉTFONTOS érme. = Petőfi Népe, 1998. (06.16.) p. 8.
- KIRITESCU, Costin C.: Sistemul banesc al leului si precursorii lui (vol. I). Bucuresti. 1997, Editura Enciclopedica. 406 p., 20 t. (Biblioteca Bancii Nationale, 21.)

KOVÁCS József: Halotti pénzek. = *Az Érem*, 54. 1998. 2. p. 38–40.

Money for the dead

KUNZEL, Michael: Die Münzen der Hansestadt Wismar 1359 bis 1854. Münzgeschichte und Geprägekatalog. Berlin. 1997, Staatliche Museen zu Berlin – Münzkabinett. 346 p., 36 t. (Wismarer Studien zur Archäologie und Geschichte, Bd. 6.)

MIMICA, Boze: Numizmaticka povijest Istre i Kvarnera. Zagreb. 1997, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti. 587 p., ill. (Posebna Izdanja HAZU, 2.) res. p. 578–580.

PENGŐ egydollárosok. = *Petőfi Népe*, 1997. (03.11.) p. 7.

PÉNZCSERE Oroszországban. = *Petőfi Népe*, 1997. (08.05.) p. 9.

PÉNZFELAJÁNLÁSSAL próbálnak az állampolgárok segíteni a ... thai gazdaságon. = *Petőfi Népe*, 1998. (06.14.) p. 6.

STUDIES in Silk Road coins and culture. Papers in honour of Professor Ikuo Hirayama on his 65th birthday. Edited by Katsumi TANABE, Joe CRIBB, Helen WANG. Kamakura. 1997, The Institut of Silk Road Studies. 332 p., ill.

SZILÁGYI Mihály: Törvényhozó Szulejmán szultán kiadatlan akcséje. = *NK*, 96–97. 1997–1998. p. 179–180. Unpublished Akce of Kanuni Sultan Suleyman

TANABE, Katsumi → *STUDIES* in Silk

ÚJ rubelt hoznak forgalomba. = *Petőfi Népe*, 1997. (08.05.) p. 4.

VÉDETT Lipót 5 dukátos. = *Műértő*, 1998. (10.) p. 15.

WANG, Helen → *STUDIES* in Silk

VIII. PAPIRPÉNZ – a. Magyar

II. RÁKÓCZI Ferenc címletet váltott. = *ÚjDN*, 1998. (11.18)

AMIT az új tízezer forintosról tudni kell. = *Petőfi Népe*, 1997. (07.03.) p. 9.

ASZTALOS Andrásné: Az új bankjegysorozatról. = *Dunaújvárosi Hírlap*, 1998. (03.05.)

B. PÁRKÁNYI Adrienne: Ismét új bankjegy kerül forgalomba. = *BéMK*, 53. 1998. 2. (02.) p. 6.

BARTÓK helyett Mátyás király. = *ÚjDN*, 1998. (07.17.) p. 3.

BARTÓK helyett Mátyás király. Szeptember elsején új 1000 forintos bankjegy kerül forgalomba. = *Petőfi Népe*, 1998.

(07.17.) p. 1.

BEYER, Erwin: Geldschein-Express. Ungarn. 100 000 000 Adopengő. = *Der Geldscheinsammler*, 12. 1998. 6. (09.) p. 36.

BEYER, Erwin: Geldschein-Express. Ungarn. 50 Forint. = *Der Geldscheinsammler*, 12. 1998. 4. (05.) p. 36.

BEYER, Erwin: Geldschein-Express. Ungarn. 50 Forint. = *Der Geldscheinsammler*, 12. 1998. 5. (06–08.) p. 39.

DEREGÁN [Gábor]: A bankógrafikus István királya. = *ÚjDN*, 1997. (06.27.) p. 3.

DEREGÁN Gábor: Bankók, amelyek ereklivé váltak. = *Petőfi Népe*, 1998. (03.14.) p. 4.

DEREGÁN [Gábor]: Keddtől itt a 10 000 forintos. = *ÚjDN*, 1997. (06.28.) p. 3.

FORGALOMBA került az új kétszáz. = *Észak-Magyarország*, 54. 1998. 102. (05.02.) p. 1.

FORGALOMBAN a kétezer forintos. = *Déli Hírlap*, 30. 1998. 27. (02.02.) p. 1.

GARAMI Erika: A brand new banknote. = *Bank & Tőzsde*, 6. 1998. 6. p. 22.

GARAMI Erika: Az ezerforintos bankjegy. = *BankLevél*, 8. 1998. 10. p. 8.

GARAMI Erika: Adatok a Kossuth-emigráció utolsó pénzkibocsátási kísérletéhez. = *NK*, 96–97. 1997–1998. p. 180–181.

Angaben zum letzten Geldemissionsversuch der Kossuth-Emigration

GARAMI Erika: Kétezerforintos. = *Kalász*, 1998. (02.) p. 6.

GARAMI Erika: The lowest value banknote of the new series. = *Bank & Tőzsde*, 6. 1998. 18. p. 18.

GARAMI Erika: Új 500 forintos bankjegy. = *BankLevél*, 8. 1998. 11. p. 5.

GARAMI Erika: Vagyóczky Károly grafikái. = *Forint*, 48. 1998. 5–6. p. 21.

HA kedd, akkor új az ezres. = *Vasárnapi Petőfi Népe*, 1998. (08.30.) p. 2.

HÁROM kifli egy tízezer ára: Tízezer forintot nem adhatnak vissza – például – egyforintosokban. = *Észak-Magyarország*, 53. 1997. 231. (10.03.) p. 1,3.

HONNAN a keresztes pántkorona a tízezeren? = *Petőfi Népe*, 1997. (08.19.) p. 2.

HUBER, Josef: Aus aller Welt. Ungarn. = *Der Geldscheinsammler*, 11. 1997. 8. (12.) p. 26–27.

ÍME a tízezer! Szent István az elején. = *Déli Hírlap*, 29. 1997. 149. (06.28.) p. 1,3.

ITT a 2000 forintos. = *Petőfi Népe*, 1998. (01.10.) p. 1.

ITT a 2000 forintos. = *ÚjDN*, 1998. (01.10.) p. 3.

ITT a kétszáz forintos bankjegy. = *Észak-Magyarország*, 54. 1998. 80. (04.04.) p. 1,4.

ITT a kétszáz. = *Déli Hírlap*, 30. 1998. 80. (04.04.) p. 1.

ITT a papír kétszáz. = *Petőfi Népe*, 1998. (04.16.) p. 1.

ITT az új forint: kétezer: A februári premier után a papír kétszáz. = *Észak-Magyarország*, 54. 1998. 8. (01.10.) p. 2.

JÖN az új ötszáz. = *Petőfi Népe*, 1998. (11.18.) p. 1.

JULIUSTÓL tízezerrel a zsebben: Az MNB-alelnök szerint az új Pénz nem gazdaságpolitikai üzenet. = *Észak-Magyarország*, 53. 1997. 149. (06.28.) p. 1,2.

KENYERES Dénes: A szabadságharc papírpénzei. = *Petőfi Népe*, 1997. (03.15.) p. 5.

KOZMA Ferenc: Aki a magyar bankót megálmodta. Vagyóczky Károly grafikusművész, a Pénzjegynyomda Rt. osztályvezetője. = *ÚjDN*, 1998. (07.11.) p. 9.

- KŐHEGYI Mihály: A fehérhátú pénz gúnyos szövegű felülnyomásának terve Szegeden (1919). = *Az Érem*, 53. 1997. 2. p. 14–16.
- Plan to overprint the „Whiteback” banknotes with sarcastical text in Szeged
- L[EÁNYFALUSI] K[ároly]: Az új bankjegysorozat újabb címlete jelent meg. = *ÉrHír*, 6. 1998. 3. (05.) p. 4.
- LEÁNYFALUSI Károly: Pengő címletű bankjegyek. = *Az Érem*, 53. 1997. 2. p. 9–13.
- Differences in size of Pengő banknotes
- MAKARA Klára: Jó papírok. = *HVG*, 20. 1998. 51–52. (12.26.) p. 158.
- MÁR nyomtatják a kétszázast. = *ÚjDN*, 1998. (03.14.) p. 3.
- MÁTÓL: új ezerforintos. = *Déli Hlap*, 30. 1998. 204. (09.01.) p. 1,3.
- MEHLHAUSEN, W. J.: Nachrichten. Ende des 100-Forint-Scheins. = *Der Geldscheinsammler*, 12. 1998. 2. (03.) p. 17.
- MÉG érvényes a papírszázás. = *Déli Hlap*, 30. 1998. 261. (11.07.) p. 3.
- MÉG két új bankót hoznak forgalomba. = *Metro*, 1998. (09.15.) p. 4.
- MILYEN az új ezerforintos bankjegy? = *Petőfi Népe*, 1998. (09.03.) p. 9.
- MILYEN az új kétezer forintos banjegy? = *Petőfi Népe*, 1998. (02.05.) p. 8.
- MILYEN az új kétszáz forintos? = *Petőfi Népe*, 1998. (04.16.) p. 3.
- NEUE ungarische 1000-Forint-Banknote. = *Münzen Revue*, 30. 1998. 10. (10.) p. 19.
- NEUE ungarische 200-Forint-Banknote. = *Münzen Revue*, 30. 1998. 7–8. (07–08.) p. 21.
- NIEUWE uitgiften. Hongarije. = *Munt Koerier*, 27. 1998. 10. p. 14.
- NIEUWE uitgiften. Hongarije. = *Munt Koerier*, 27. 1998. 12. p. 13.
- NOTAFILIA. Exepcional caso de Hungria. Cuenta con billetes-tipo de 1947. = *Cronica Numismatica*, 9. 1998. 93. (05.)
- NYOMTATJÁK a kétszázast. = *Petőfi Népe*, 1998. (03.14.) p. 1.
- PERSIJN, Alexander rec. → RICHTER, Rudolf
- PERSIJN, Alexander: Nachrichten. Neue 200-Forint-Banknote. = *Der Geldscheinsammler*, 12. 1998. 5. (06–08.) p. 17.
- PERSIJN, Alexander: Nachrichten. Neuer ungarischer 2000-Forint-Schein. = *Der Geldscheinsammler*, 12. 1998. 3. (04.) p. 14.
- PÉNZKIVONÁSKOR több félreértés: Visszadobott ezresek. = *Déli Hlap*, 30. 1998. 206. (09.03.) p. 3.
- PICK, Albert: Papiergeld-ABC. Folge 55. Orell Füssli Graphische Betriebe AG [az 1920-as 50, 100, 1000, 5000, 10 000 és az 1922/23-as 10 000, 50 000, 100 000 koronások nyomdaja]. = *Der Geldscheinsammler*, 11. 1997. 1. (02.) p. 26.
- PICK, Albert: Papeirgeld-ABC. Folge 56. Österreichisch–Ungarische Bank. = *Der Geldscheinsammler*, 11. 1997. 2. (03.) p. 44–47.
- PILINYI Péter: Kossuth Lajos nyomdaja. = *Az Érem*, 54. 1998. 1. p. 22–26.
- The printing shop of Lajos Kossuth
- PRUKNER Pál: Bethlen-bankó februártól. = *Print Publishing*, 9. 1998. 46. (03.–04.)
- RAYMAN János: A korona bankjegy szerb lebélyezése a megszállt Baranyában. = *NK*, 96–97. 1997–1998. p. 61–99.
- Serbische Überstempelung der Kronen-Banknoten im besetzten Baranya
- RAYMAN János: Az osztrák–magyar korona bankjegyek magyar tervezőiről. = *Az Érem*, 54. 1998. 2. p. 23–24.
- RAYMAN [János]: Százötven éves a Kossuth száz forintos. = *Pécsi Hét*, 1998. (11.28.) p. 10.
- RAYMAN [János]: Százötven éves a magyar papírpénz. = *Pécsi Hét*, 1998. Helytörténet. (09.15.) p. 10.
- RÁDÓCZY Gyula: A forint valutarendszer bankjegyei. = *MPTA*, 8. 1997–1998. 3. p. 2612–2616.
- RÁDÓCZY Gyula: Bankjegy. = *MPTA*, 7. 1996–1997. 3. p. 2484–2488.
- RENDES Z.[oltán]: Júniusban tízezres bankó. = *ÚjDN*, 8. 1997. 141. (05.25.) p. 1.
- RICHTER, R.[udolf]: Leserbriefe. Ungarn: 100 Pengő 1930 mit Stempel der Totenkopf-Division. = *Der Geldscheinsammler*, 12. 1998. 2. (03.) p. 45.
- RICHTER, R.[udolf]: Leserbriefe. Ungarn: 100 Pengő 1930 mit Stempel der Totenkopf-Division. = *Der Geldscheinsammler*, 12. 1998. 7. (10.) p. 43.
- RICHTER, Rudolf: Notgeld Österreich: Lagergeld: Kriegsgefangenen-, Konzentrations-, Flüchtlings- und Internierlager in Österreich und der ehemaligen Donaumonarchie im 1. und 2. Weltkrieg sowie 1957 und Nebengebiete. *Regenstauf*. 1997, Gietl. 124 p., ill. – rec. PERSIJN, Alexander = *Geldgeschichtliche Nachrichten*, 33. 1998. 196. p. 239.
- SCHLEE, Simon: Neuheiten – Telegramm. Die ungarische Zentralbank hat ... ihrer neuen Banknoten begonnen. = *Der Geldscheinsammler*, 11. 1997. 7. (10.) p. 29.
- SCHOLZ, Werner: Papiergeld-Provisoren auf dem Gebiet der Tschechoslowakei in der Zeit von 1918/19 bis 1993. Banknote der österr.-ung. Bank zu 100 Kronen vom 2. Januar 1912 mit Kupon der CSR über 1 Krone. = *Der Geldscheinsammler*, 11. 1997. 2. (03.) p. 36–40.
- TABÁK Anna: A tízezres tervezője. = *ÚjDN*, 1997. (07.18.) p. 10.
- TÁJÉKOZTATÓ az ezerforintos bankjegyről 1998. = *MNB*, 1998. (03.12.) p. 3.
- A TÍZEZRES premierje. = *Petőfi Népe*, 1997. (07.02.) p. 5.
- TÓTH Sándor, A.: Koronás fők a bankjegyeken. = *Petőfi Népe*, 1998. (12.15.) p. 2.
- ÚJ bankjegy. = *Petőfi Népe*, 1998. (04.04.) p. 1.; *ÚjDN*, 1998. (04.04.) p. 3.
- ÚJ bankjegyek a kézben. = *Petőfi Népe*, 1998. (12.15.) p. 1.
- ÚJ bankjegysorozat. = *MNB*, 1998. (03.12.) p. 4.
- Az ÚJ bankjegysorozat újabb címlete jelenik meg szeptemberben. = *ÉrHír*, 6. 1998. 4 (11.) p. 4.
- ÚJ ezerforintos. = *Petőfi Népe*, 1998. (08.21.) p. 5.
- ÚJ ezerforintos bankjegy. = *Petőfi Népe*, 1998. (08.29.) p. 1.
- Az ÚJ ezerforintost mától hozza forgalomba a Magyar Nemzeti Bank. = *Petőfi Népe*, 1998. (09.01.) p. 1.
- ÚJ kétezer forintos bankjegyet bocsátott ki a Magyar Nemzeti Bank. = *Petőfi Népe*, 1998. (02.03.) p. 1.

- ÚJ pénz a 200-as. = Petőfi Népe, 1998. (05.02.) p. 5.
ÚJ, tízezer forintos papírpénz kerül forgalomba. = Petőfi Népe, 1997. (06.28.) p. 1.
UJVÁRI Gizella: Egygrammos az újszülött bankó. = Petőfi Népe, 1998. (02.02.) p. 5.
Az UNIVER Áfész kecskeméti piaci ABC-jében tegnap ... fizettek először az új kétszázassal. = Petőfi Népe, 1998. (05.05.) p. 7.

PAPÍRPÉNZ – b. Külföldi

- 100 ezer lejes bankjegy. = Észak-Magyarország, 54. 1998. 99. (04.28.) p. 16.
EGYMILLIÓ dolláros bankjegy. = Petőfi Népe, 1997. (11.19.) p. 16.
GARAMI Erika: Cseh bankjegyek grafikái a Magyar Nemzeti Bankban. = Értesítő, 1997. 1. (02.) p. 7.
JANUÁRTÓL egy rubel ezret ér. = Petőfi Népe, 1997. (12.30.) p. 1.
SZÁZEZERLEJES. = Petőfi Népe, 1998. (04.14.) p. 1.
ÚJ 500 és 1000 schillinges. = Petőfi Népe, 1997. (10.21.) p. 11.
ÚJ pénzjegyet bocsátott ki a Bolgár Nemzeti Bank. = Petőfi Népe, 1997. (10.22.) p. 8.
ÚJ százazres Romániában. = Petőfi Népe, 1998. (06.02.) p. 1.
ÚJ százfrankost használnak Franciaországban [1997] december 15-e óta. = Petőfi Népe, 1997. (12.23.) p. 11.

IX. ÉRTÉKPAPÍROK, PÉNZHELYETTESÍTŐK

- BODOR József: Kincstárjegyek a magyar kereskedelmi bankok portfóliójában 1996-ban. = Bankvilág, 10. 1997. 3. p. 4–8.
BORSOS Éva: Mire jó a bankkártya? = Körmendi Figyelő, 5. 1997. 4. (08.29.) p. 16.
EUROPARK érmek. = Europark Magazin, 1. 1997. 9. (11.) p. 1.
GARAMI Erika: Elektronikus numizmatika? = BankLevél, 7. 1997. 5. p. 4.
GEDAI István: Pénzhelyettesítő eszközök a magyaroknál az önálló pénzverés előtt. = ArchÉrt, 121–122. 1994–1995. p. 155–157.
GYENIS Ágnes: Régiségkereskedelem. Muzeális értékpapírok. = HVG, [20]. 1998. (03.12.) 79–85.
HARSÁNYI György: Értékpapírügyletek a befektetési szolgáltatások körében. = Gazdajog, 5. 1997. 5. p. 3–8.
HÍRHOZAM. = Magyar Állampapír, 1998. 3. p. 10.
KESZY-HARMATH Éva: Fizetési kártyák Magyarországon. = Bankszemle, 41. 1997. 2. p. 50–59.
KONCZNÉ NAGY Zsuzsanna: Adatok a békekölcsönjegyzés történetében Szabolcs-Szatmár megyében. = Szab.-Szat.-Be-regi Szle, 32. 1997. 2. p. 189–192.
NAGY Ádám: Értékpapírok a Móra Ferenc Múzeum gyűjteményeiben. = MúzkutCsong, 1998. p. 173–177.
RAYMAN [János]: Egy érdekes pécsi részvény. = Pécsi Hét, 1998. (11.19.) p. 10.
RAYMAN [János]: Százötven éves a kincstárjegy. = Pécsi Hét, 1998. (06.20.) p. 10.

X. SZÜKSÉGPÉNZ

- BECHERER Károly: A bajai szükségpénzek. = Az Érem, 54. 1998. 1. p. 37–42.
The emergency money of Baja
KRUSCHE, Gerhard rec. → RICHTER, Rudolf
RAYMAN János: A pécsi újságok aprópénzei 1919-ből. = BTT, 9–10. 1996–1997. p. 265–283.
RAYMAN János: Adatok a pécsi szükségpénzek díszítő mintáiról. = Az Érem, 53. 1997. 2. p. 17–22.
Some data about the decorative motives of the emergency money of Pécs
RICHTER, Rudolf: Notgeld Österreich. Deutsch-Österreich und Nachfolgestaaten mit Nebengebieten ab 1918. Regens-tauf. 1993, Heinrich Gietl Verlag. 129 p., ill. – rec. KRUSCHE, Gerhard = Geldgeschichtliche Nachrichten, 32. 1997. 179. (05.) p. 166.

XI. BANKÜGY

- BOTOS János: A Pesti Magyar Kereskedelmi Bank története. Budapest. 1991, Kereskedelmi Bank. 150 p., 32 ill. – rec. KÓHEGYI Mihály = Az Érem, 54. 1998. 1. p. 36.
BOTOS János: Reformkori és 1848-as kísérlet földhitelintézet létrehozása. Budapest. 1998, Földhitel- és Jelzálogbank Rt. 205 p.
BUDAPEST: A Magyar Nemzeti Bank műemlék épületei. Szerk.: DERCSÉNYI Balázs. Budapest. 1998, TKM Egyesület: Magyar Nemzeti Bank. 24 p., ill. (Tájak–Korok–Múzeumok Kiskönyvtára, 594.)
BUDAPEST gazdaságának 125 éve. 1873–1998. SÁGVÁRI Ágnes. Budapest. 1998, Kamarapress Kiadó és Szolgáltató Kft. 165 p.
BUDAPEST: Historical buildings of the National Bank of Hungary. Editor DERCSÉNYI Balázs. Budapest. 1998, TKM Egyesület: Magyar Nemzeti Bank. 24 p., ill. (Tájak–korok–múzeumok Kiskönyvtára, 594A.)
DERCSÉNYI Balázs → BUDAPEST

- FÖLDI Józsefné – GONDOS Judit – HETÉNYI István: Pénzügyminisztérium 1848–1998. Budapest. 1998, Pénzügyminisztérium. 79 p.
- GONDOS Judit → FÖLDI Józsefné
- HARMINCAD utca 6. A twentieth century story of Budapest: Hazai Bank 1914–46. Szerk.: Nigel THORPE, Petra MATYININ. Budapest. 1998, British Embassy. 72 p.
- HETÉNYI István → FÖLDI Józsefné
- JEGYZETT pénznekem áprilistól. = Petőfi Népe, 1997. (03.27.) p. 5.
- JEGYZIK a forintot a csehek. = Petőfi Népe, 1997. (01.23.) p. 1.
- KŐHEGYI Mihály rec. → BOTOS János
- L. COTTRELL, Philip → REBUILDING
- LÁMPÁSOK az alagútban. Emlékek a Pénzügykutatóról: 1968–1987. Budapest. 1998, Pénzügykutató Rt.: Perfekt Rt. 413 p.
- MATYININ, Petra → HARMINCAD
- MÜNDL, Klaus: Die Rolle der Oesterreichischen Nationalbank im Wandel der Zeit. = NZ, 104–105. 1997. p. 37–39.
- NAGY közgazdászok okortól napjainkig. A nagy elődök élete és műve. Szerkesztette Nikolaus PIPIN. Budapest. 1997, Kossuth Kiadó. 212 p.
- NYÁRI Gál: Pénzügyintézetek története 1916–1993. 1. köt. A PK első 25 éve 1916–1941: 2. köt. A PK története 1941-től napjainkig. Budapest. 1997, PK Rt.
- PIPIN, Nikolaus → NAGY közgazdászok okortól
- REBUILDING the financial system in Central and Eastern Europe. 1918–1914. Philip L. COTTRELL. Aldershot. 1997, Scholar Press: Ashgate Publ. 177 p.
- SÁGVÁRI Ágnes → BUDAPEST
- THORPE, Nigel → HARMINCAD
- TÍMÁR Máttyás: Válság – váltás – változások. 1979–94. Budapest. 1998, P and B. Média Rt. 221 p.

XII. ÉREMMŰVÉSZET

- 40 éves a megyei kórház: Születésnap emléklakett. = Déli Hlap, 30. 1998. 294. (12.16.) p. 4.
- 40 éves az Országos Kardiológiai Intézet. = Cardioscan, 3. 1997. 3–4. p. 3.
- ÁRVAY Attila: Az Intézet „első” 40 éve. = Cardioscan, 3. 1997. 3–4. p. 5–7.
- BARANYI Judit: XI. Országos Érembiennále, Sopron, Lábasház, Orsolya tér 5. 1997. június 21–szeptember 14. Ungarische Medaillen-Biennale = National Biennial of Medal Art. Budapest. 1997, Open Art. 90 p., ill.
- BECHERER Károly: Egy bajai érem és története. = Az Érem, 54. 1998. 2. p. 34–36.
- A medal from Baja and its history
- BERŐ Tamás – SÜLE Tamás: „Bármit teszel, megfontoltan tedd”. Az 1997. évi siófoki XLIV. Dunántúli Belgyógyász Vándorgyűlés emlékérméről. = MBA, 50. 1997. 2. (06.) p. 73.
- BIRKL László: Hozzászólás a „Tüzér emlékérmek a gyűjteményemben” című cikkhez. = Az Érem, 54. 1998. 1. p. 34–36.
- Remarks to the article Commemorative Artillery Medals in my collection
- BIRKL László: Lázár Vilmos autogramja? [Az Aradi vértanúk emlékérem sorozat Lázár Vilmos érméről]. = Az Érem, 54. 1998. 2. p. 31–32.
- Autograph of Vilmos Lázár?
- CÍMER és emlékérem. = ÚjDN, 1997. (02.27.) p. 4.
- CSOMA Zsigmondné: Gyógyszerészet és numizmatika. = Az Érem, 53. 1997. 2. p. 39–48.
- Pharmaceutics and numismatics
- A DEBRECENI OTE II. Belgyógyász Klinikájának tudományos ülése a DOTE Tudományos Bizottsága, továbbá a DAB Orvosi és Biológiai Szakbizottsága közreműködésével. [Rák Kálmán emlékérem] = MBA, 50. 1997. 4. (09.) p. 476.
- DÍJAT alapítottak Tompán. = Petőfi Népe, 1998. (08.05.) p. 3.
- DOMBI Gyula – HAJDÚ Béla: Dankó Pista emlékérem. = Értesítő, 1998. 3. (09.) p. 28.
- DREXLER Miklós rec. → LAMPÉ László
- EGERVÖLGYI Dezső: Kiegészítő adatok egy részben ismert éremhez. = Az Érem, 54. 1998. 2. p. 33.
- Complementary data to a partially known medal
- EGERVÖLGYI Dezső: Reguly Antal emléklakett. = Az Érem, 53. 1997. 1. p. 36.
- The commemorative plaque of Antal Reguly
- EGÉSZSÉGÜGYI érmekről. = Egészségnevelés, 38. 1997. 2. (03–04.) p. 100.
- Az EGYESÜLET Központi Irodájánál megvásárolható „egyesületi érmek”. = Értesítő, 1998. 3. (09.) p. 32–33.
- EIBEN Ottó: A magyar antropológia/humánbiológia a képzőművészetben. Budapest. 1998, ELTE Embertani Tanszéke: Plantin. 48 p., ill. (Humanbiologia Budapestinensis, 26.) res. p. 36–48. – rec. GOSZTONYI József = Az Érem, 54. 1998. 2. p. 36.
- EMLÉKÉRMET kérhetnek. A vitézi rend második világháborús emléklakettet alapított. = Észak-Magyarország, 54. 1998. 179. (08.01.) p. 3.
- EZÜSTÉRMÉK a kórháztól. = Észak-Magyarország, 54. 1998. 294. (12.16.) p. 2.
- FELHÍVÁS! A MEE 30 éves fennállásának évfordulójára jubileumi tagsági érmet és az első magyar tallér 500 éves jubilmára emlékérmeket kívánunk kiadni. = Értesítő, 1998. 3. (09.) p. 2.
- GARAMI Erika: Kiss Nagy András (1930–1997). = Forint, 47. 1997. 4. p. 16.

- GIEROW, Gerhard: Volksmedaillen des 18. und 19. Jahrhundert auf geschichtliche Ereignisse um Pressen. Bronzene Spottmedaille 1742 des Österreich. Erbfolgekrieges (1740–1748) auf die pragmatische Sanktion. (Die entbloste Königin von Ungarn). Bronzene Medaille 1743 auf die böhmische Krönung Maria Teresias von Österreich (Mar. Theresia. Reg. Ung. & Boh. Coron.). = *Money Trend*, 30. 1998. 4. (04.) p. 68–72.
- GOSZTONYI József rec. → EIBEN Ottó
- GOSZTONYI József: A mezőgazdaság a magyar éremművészetben. = *Acta Agronomica Academiae Scientiarum Hungaricae*, 1984. 33. p. 247–267.
- GOSZTONYI József: Kiss Nagy András éremművészete. 6. rész. = *Az Érem*, 53. 1997. 1. p. 44–48.
- The medal art of András Kiss Nagy. Part 6.
- H. Zs.: Jubileumi érmek. = *Délmagyarország*, 1998. (03.13.) p. 1,7.
- HAJDÚ Béla → DOMBI Gyula
- HÁGEN [József]: Balogh Imre (1941–1996). = *Baranyai Kézműves*, 1997. (02.) p. 15.
- HEIDEMANN, Martin → *KUNST* und Technik
- JAKÓ János: Az első sikeres hazai szívűtétről – az orvosi érmek tükrében. = *MBA*, 51. 1998. 6. (12.) p. 442–445.
- JAKÓ János: Az orvosi érem. Fonet Béla emlékérmek. = *MBA*, 50. 1997. 2. (04.) p. 227–229.
- KAPOSSY Balázs rec. → SMOLDEREN, Luc
- KELTAI Mátyás: Intézetünk második igazgatója: dr. Gábor György. = *Cardioscan*, 3. 1997. 3–4. p. 17.
- KENYERES Dénes: Emlékérem a „Bácsépszer” dolgozóinak. = *ÉrHír*, 5. 1997. 3. (23) p. 3.
- KENYERES Dénes: Ipari kiállítási érem. = *ÉrHír*, 5. 1997. 5. (23) p. 3.
- KENYERES Dénes: Kecskemét város tanácsa érem. = *ÉrHír*, 6. 1998. 6. (11.) p. 2.
- KENYERES Dénes: Kecskeméti atlétikai sportérem. = *ÉrHír*, 6. 1998. 5. (09.) p. 2.
- KENYERES Dénes: Kodály plakett. = *ÉrHír*, 5. 1997. 6. (26.) p. 2.
- KENYERES Dénes: Légoltalmi érem Kecskemétről. = *ÉrHír*, 6. 1998. 4. (11.) p. 3.
- KENYERES Dénes: Református egyházi érem Kecskeméten. = *ÉrHír*, 6. 1998. 3. (05.) p. 2.
- KENYERES Dénes: Tüzér emlékérmek a gyűjteményemben. = *Az Érem*, 53. 1997. 2. p. 23–26.
- Commemorative artillery medals in my collection
- A *KEREK* fémдарabtól az éremig. Beszélgetés Bozó József „érmésszel”. = *KomHlap*, 1997. (08.09.) p. 6.
- KIS János: Szemők Zsuzsa Kecskemét vonatkozású érmei. = *ÉrHír*, 6. 1998. 4. (11.) p. 2.
- KÖHEGYI Mihály – NAGY Ádám: Az 1883-as szegedi királylátogatás emlékérmek. = *NK*, 96–97. 1997–1998. p. 101–110.
- Medaillen zum Königlich Besuch in Szeged 1883
- KÖHEGYI Mihály rec. → SZOLLÁTH György
- KOVÁSZNAI Viktória, L. – WEHNER Tibor: Border lines: two views on unconventional medals in Budapest. = *The Medal*, 1998. 32. p. 84–94.
- KOVÁSZNAI Viktória, [L.]: Die Entwicklung der ungarischen Medaillenkunst vom Klassizismus bis zum Historismus. = *NZ*, 104–105. 1997. 104–105. p. 187–193. T. 31–34.
- KOVÁSZNAI Viktória, L.: Hungary. In: *Modern Art Medals, a retrospective*. FIDEM XXVI. Leiden; Schveningen. 1998, 145–156 p.
- KOVÁSZNAI Viktória, L.: Ifj. Szilánci László. Budapest. 1997, [s.n.].
- KOVÁSZNAI Viktória, L.: Ungarn. In: *A Survey of Numismatic Research 1990–1995 / ed. by Cécile Morrison, Bernd Kluge*. Berlin. 1997, International Association of Professional Numismatists. 687–693 p. (Special Publication, 13.)
- LAKATOS Sarolta: Emlékérem verőtüvek a Jósza András Múzeum Kállay-gyűjteményében. = *NK*, 96–97. 1997–1998. p. 111–119.
- Prägestöcke zu Medaillen in der Kállay-Sammlung des Jósza András Museums
- LAMPÉ László – SZÁLLÁSI Árpád: Medicina in nummis Debreceniensis. Debrecen. 1997, Universitas Scientiarum
- Medicarium Debreceniensis. 448 p., 256 ill. – rec. DREXLER Miklós = *Orvosi Hetilap*, 139. 1998. 15. (04.12.) p. 932.; SÜLE Tamás = *MBA*, 51. 1998. 2. (04.) p. 165–166.
- L[EÁNYFALUSI] K[ároly]: A kecskeméti „Művészetek kútja”. = *ÉrHír*, 6. 1998. 5. (09.) p. 2.
- LEHOCZKY Dezső: 50 éves a Magyar Belorvosi Archivum. [Az „Orvosi érmek” c. rovatról] = *MBA*, 50. 1997. 1. p. 9–12.
- A *MAGYAR* Belgyógyász Társaság emlékérmek. = *MBA*, 51. 1998. 3. (11.) p. 174.
- MEER, Gay van der → *MODERN* art medals
- MÉSZÁROS István: A Budapesti Műszaki Egyetem érmei. = *MF*, 1998. Érem-Tár. 8. p. 38–39.
- MÉSZÁROS István: A Semmelweis Orvostudományi Egyetem érmei. = *MF*, 1998. Érem-Tár. 3. p. 38.
- MÉSZÁROS István: Az Eötvös Lóránd Tudományegyetem érmei 1. = *MF*, 1997. Érem-tár. 10. p. 44–45.; 2. = *uo*, 1998. Érem-Tár. 1–2. p. 46–47.
- MÉSZÁROS M. János: Az Állatorvostudományi Egyetem érmei. = *MF*, 1998. Érem-tár. 9. p. 46–47.
- MODERN* art medals. A retrospective: FIDEM XXVI. Gay van der MEER. Leiden; Zee Scheveningen. 1998, Rijksmuseum Het Koninklijk Penningkabinet: Museum Beelden. 357 p., ill.
- MOLNÁR Katalin: A magyar radiológia 100 éves történetének numizmatikai emlékei. = *Orvosi Hetilap*, 138. 1997. 50. (12.14.) p. 3194–3198.
- MÓZSIK Gyula: 75 éves a pécsi I. sz. Belgyógyászati Klinika. Jubileumi ünnepség. [Emlékérem]. = *Pécsi Orvostudományi Egyetem Hivatalos Közlemények*, 1998. (11.) p. 6.
- NAGY Ádám: „...a művészet kitűnőségei versenyeztek kegyeiert...”. Erzsébet királynéval kapcsolatos érmek, plakettek a MFM Éremtárában. = *Szeged*, 1998. (09.) p. 20–21.
- NAGY Ádám → KÖHEGYI Mihály

- NAGY Imre Gábor – ÓDOR Imre – RADNÓTI Ilona: Pécs-Baranya 1848–1849-ben. A magyar polgári forradalom és szabadságharc 150. évfordulója tiszteletére. Pécs. 1998, Baranya Megyei Levéltár. 36 p., ill. (Tanulmányok és források, 4.)
- NAGY Tibor: 50 év után.. = Esztergom és Vidéke, 1998. 4. (01.29.)
- NIEUWENDAM, Arnold: De FIDEM in Nederland. 7 en 7a Budapest 1977. = Munt Koerier, 27. 1998. 8. p. 44–48.
- NY. L.: Mócsy-emlékérem csabai állatorvosnak. = BÉMK, 53. 1998. (12.22.) p. 3.
- ÓDOR Imre → NAGY Imre Gábor
- ORVOSTÖRTÉNET – érmeiken. = Pécsi Hét, 1998. (03.28.) p. [2].
- ÖTVENÉVES a Kossuth-díj. = Észak-Magyarország, 54. 1998. 61. (03.13.) p. 6.
- PANDUR Ildikó: Alexandre Carpentier művei és budapesti Iparművészeti Múzeum. = Ars Dekoratív, 16. 1997. p. 11–132.
- PANDUR Ildikó: Les ouvres d'Alexandre Charpentier et le Musée des arts décoratifs de Budapest. = Ars Dekoratív, 16. 1997. p. 132–142.
- [PLAKETT] KISS József: Esztergom barátai. Vékás Domokos (1926–1995). = Esztergom és Vidéke, 1998. 26–27. (07.09.)
- PROHÁSZKA László: Adam Miczkiewicz ábrázolása a magyar éremművészetben. = Az Érem, 54. 1998. 2. p. 25–29.
- The portrayal of Adam Miczkiewicz in the Hungarian medal art
- RADNÓTI Ilona → NAGY Imre Gábor
- RAYMAN [János]: A francia emlékmű. = Pécsi Hét, 1998. (08.29.) p. 10.
- RAYMAN János: A Pécsi Dalárda fennszázados jubileumának emlékérmé. = JPMÉ, 41–42. 1996–1997. p. 105–114.
- RAYMAN János: Egy ismeretlen Kossuth emlékérem 1851-ből. = Az Érem, 54. 1998. 2. p. 30.
- Unknown commemorative medal of Kossuth from 1851
- RAYMAN János: Emlékezés az Országos Magyar Bányászati és Kohászati Egyesület 100 éve Pécsen tartott közgyűlésére. = Bányászat, 131. 1998. 6. (10–11.) p. 522–525.
- RAYMAN János: Néhány szép erdélyi vonatkozású érem. = Erdészeti Lapok, 132. 1997. 7–8. (07–08.) p. 248–249.
- RAYMAN [János]: Pécs város díszkulcsa. = Pécsi Hét, 1998. (07.04.) p. 2.
- RAYMAN [János]: Pécsi autóparkett. = Pécsi Hét, 1998. (07.18.) p. 10.
- RAYMAN [János]: Szent Borbála. = Pécsi Hét, 1998. (12.05.) p. 10.
- RAYMAN [János]: Szent Eligiusz Pécsen. = Pécsi Hét, 1998. (12.19.) p. 10.
- RAYMAN [János]: Zrínyi Miklós, a szigetvári hős. = Pécsi Hét, 1998. (09.26.) p. 10.
- RAYMAN [János]: Zsolnay Miklós kitüntetése. = Pécsi Hét, 1998. (07.25.) p. 10.
- REIZNER-szoboravató a múzeumnál. = Délmagyarország, 1997. (07.21.)
- RÜCKER, Claudia → SCHÖNER, Erich
- SALTZER Ernő: Eine seltene und höchst interessante Gedenkmedaille aus Pressburg. = Money Trend, 29. 1997. 11. p. 96.
- SCHÖNER, Erich – RÜCKER, Claudia: Radiologie in Nummis. Wilhelm Conräd Röntgen und Radiologie auf Medaillen: Ungarn. Würzburg. 1998, Röntgen-Kuratorium. 148 p. res. p. 143.
- SLOVENSKE pamätné mince. Slovak commemorative coins. Bratislava. 1997, Národná Banka Slovenska. [23] p., ill.
- SMOLDEREN, Luc: Jacque Jonghelinck. Sculptur, médailleur et graveur de sceaux (1530–1606). Publications D'archéologie et d'histoire de l'art de l'Université catholique de Louvain. = Numismatica Lovaniensia, 15. 1996. 5. p. 559. – rec. KAPOSSY Balázs = Schweizer Münzblätter, 1998. 191. p. 84.
- SÜLE Tamás → BERÓ Tamás
- SÜLE Tamás rec. → LAMPÉ László
- S.[ÜLE] T.[amás]: 75 éve költözött Pécsre az Erzsébet Tudományegyetem. [Erzsébet királyné érem]. = Pécsi Hét, 1998. (10.17.) p. 10.
- S.[ÜLE] T.[amás]: 80 éves a pécsi Orvostudományi Egyetem. = Pécsi Hét, 1998. (04.11.) p. 11.
- SÜLE Tamás: A Dunántúli Belgyógyász Vándorgyűlés Emlékérem kitüntetettjei. = MBA, 50. 1997. 2. (06.) p. 69.
- SÜLE Tamás: A dunántúli belgyógyász vándorgyűlések érmei. = MBA, 51. 1998. 2. (04.) p. 146–150.
- SÜLE Tamás: A Magyar Belgyógyász Társaság Dunántúli Szekciójának XLIV. Vándorgyűlése. = MBA, 50. 1997. 4. (09.) p. 487–488.
- SÜLE Tamás: A pécsi egyetemek és főiskolák érmei I. = MF, 1998. Érem-Tár. 4. p. 37–39. ; II. = MF, 1998. Érem-Tár. 5–6. p. 41–43.
- SÜLE Tamás: A Pécsi Orvostudományi Egyetem II. Belgyógyászati Klinikájának története. = MBA, 50. 1997. 3. (06.) p. 327–333.
- S.[ÜLE] T.[amás]: Erzsébet királyné emlékezete halálának centenáriumán. = Pécsi Hét, 1998. (09.05.) p. 10.
- S.[ÜLE] T.[amás]: Érmeskönyv pécsi szereplőkkel. = Hétvégi Híradó, 1998. Helytörténet. (04.25.) p. 10.
- S.[ÜLE] T.[amás]: Hadastyánok Pécsen és Baranyában. = Pécsi Hét, 1998. Helytörténet. (05.30.) p. 10.
- SÜLE Tamás: Hírek a Magyar Orvostörténelmi Társaság életéből. [Endesné Lakatos Aranka orvosi érmei]. = Orvosi Helytörténet, 139. 1998. 27. (07.05.) p. 1665.
- S.[ÜLE] T.[amás]: Janus Pannonius két arca. = Pécsi Hét, 1998. (15.09.) p. [2].
- S.[ÜLE] T.[amás]: Klinikakronika. = Baranyai Orvos, 4. 1998. 3. (12.) p. 10.
- S.[ÜLE] T.[amás]: Máriagyűd jubileuma. = Pécsi Hét, 1998. (06–27–) p. 10.
- SÜLE Tamás: „Miniatur Plutarkhosz” Debrecenből. = Baranyai Orvos, 4. 1998. 1. (04.) p. 8.
- S.[ÜLE] T.[amás]: Pécs attribútumai. = Pécsi Hét, 1998. (07.04.) p. 10.
- S.[ÜLE] T.[amás]: Semmelweis Ignác emlékezete. = Pécsi Hét, 1998. (07.11.) p. 10.

- SÜLE Tamás: Százötven év pécsi orvosi érmei 1845–1995. Pécs. 1997, 64 p., 25 t. – rec. SZÁLLÁSI Árpád = Orvosi Hetilap, 138. 1997. 8. (02.23.) p. 509.
- SCHULZ, Karl: Der Medailleur Anton Scharff. 1845–1903. = NZ, 104–105. 1997. p. 31–36., t. 8–14.
- STEGUWEIT, Wolfgang → KUNST und Technik
- SZÁLLÁSI Árpád → LAMPÉ László
- SZÁLLÁSI Árpád rec. → SÜLE Tamás
- SZÁLLÁSI Árpád: Orvosnők a magyar numizmatikában. = Orvosi Hetilap, 139. 1998. 40. p. 2389–2391.
- SZENT István emlékérmé. = Petőfi Népe, 1997. (09.12.)
- SZLIVA László: A pénz és a pénzverés, valamint a pénzverés eszközeinek ábrázolása magyar érmeiken. 2. rész. = Az Érem, 53. 1997. 2. p. 32–37.
- SZOLLÁTH György: A Magyar Éremgyűjtők Egyesületének érmei 3. 1989–1998. Budapest. 1998, MÉE. 78 p., ill. – rec. KÖHEGYI Mihály = Az Érem, 55. 1999. 2. p. 49–50.
- SZOLLÁTH György: Renner Kálmán érmei. 6. rész. = Az Érem, 53. 1997. 1. p. 38–43.
- The medals of Kálmán Renner. Part 6.
- TAMÁSI Károly: Dr. Tamási Károly visszaemlékezése Ángyán János professzorra. In: Mózsik Gyula–Pár Alajos: 75 éves a Pécsi I. sz. Belgyógyászati Klinika 1923–1998. Budapest. 1998, Akadémiai Kiadó.
- TISZTELGÉS Diana emléke előtt. = Nők Lapja, 1998. 8. p. 16.
- TOMPAI díjazottak. = Petőfi Népe, 1998. (08.24.) p. 3.
- TÓTH József: Grastyán-díj. = Tudományos Dialóg, 1998. 2. (03.)
- VÁRADI András: Borsos Miklós: Magyar Imre emlékérmé. = MBA, 50. 1997. 3. (06.) p. 334–335.
- WEHNER Tibor → KOVÁSZNAI Viktória, L.
- ZALAI Károly: Gyógyszerészeti numizmatika. Budapest. 1998, Magyar Gyógyszerészeti Társaság.
- ZOMBORI Lajos: A Szondy Szövetkezet évfordulóérme. = Az Érem, 53. 1997. 1. p. 35.
- The anniversary medal of the Szondy Szövetkezet (co-op)
- ZRÍNYI emléklakett. = ÚjDN, 1997. (05.02.) p. 5.
- [ZSOLNAY Vilmos] B. K.: A Zsolnay Mauzóleum. 170 éve született az eozin atyja. = Pécsi Hét, 1998. Egy nagy pécsi lokálpatrióta. 1. (03.14.) p. [2].
- [ZSOLNAY Vilmos] RAYMAN János: Egy különleges portré. Még mindig Zsolnay. = Pécsi Hét, 1998. (05.09.) p. 10.

XIII. EMLÉKPÉNZ

- ASZTALOS Andrásné: A magyar emlékpénzekről. = Dunaújvárosi Hírlap, 1997. (12.27.) p. 8.
- BERTÓK Krisztina – GARAMI Erika: Az 1996–1997. évi jubileumi érmék gipsztervei. = NK, 96–97. 1997–1998. p. 159–168.
- Commemorative coin plans 1996–1997
- DEREGÁN [Gábor]: Ezüstpénzen balatoni hajók. = ÚjDN, 1997. (09.01.) p. 3.
- [EURO 2000 Ft-os kibocsátása] LEÁNYFALUSI Károly: Új emlékpénz. = ÉrHír, 5. 1997. 6. (26.) p. 3. 750 forint. = ÚjDN, 1998. (03.25.) p. 5.
- FLÖREN, Reinhard: Neuheiten aus aller Welt. Ungarn. = Geldgeschichtliche Nachrichten, 32. 1997. 177. (01.) p. 29. ; uo. 32. 1997. 182. (11.) p. 361–362.
- FLÖREN, Reinhard: Neuheiten. Ungarn. = Geldgeschichtliche Nachrichten, 33. 1998. 183. (02.) p. 24. ; uo. 33. 1998. 184. (03.) p. 96. ; uo. 33. 1998. 188. (11.) p. 341–342.
- GARAMI Erika → BERTÓK Krisztina
- GARAMI Erika: MNB emlékpénzek az Atlétikai EB-n. = Forint, 48. 1998. 4. p. 13.
- GEDAI István: Amit az emlékpénzekről tudni kell. = Lemezbörze, 3. 1997. 2. p. 28.
- GEDAI István: Értékmegőrző tárgyak – Nemes gyűjtőszervenvedélyek – Emlékpénzermék. = Cégvezetés, 5. 1997. (05.) p. 199.
- GEDAI István: Pénz vagy történelem? = Lemezbörze, 3. 1997. 1. p. 25.
- L[EÁNYFALUSI] K[ároly]: Ismét új ezüst 2000 forintos. = ÉrHír, 6. 1998. 6. (11.) p. 4.
- L[EÁNYFALUSI] K[ároly]: Új ezüst emlékpénzek. = ÉrHír, 6. 1998. 3. (05.) p. 3.
- LABDARÚGÓ vb-ezüst. = ÚjDN, 1997. (12.04.) p. 7.
- LEÁNYFALUSI Károly: Az új emlékpénzek átvétele. = ÉrHír, 6. 1998. 5. (09.) p. 1.
- A MAGYAR Nemzeti Bank által kibocsátott ezüst emlékpénzérme a WWF „Övd a természetet” nemzetközi érmeprogram keretében. Silver commemorative coin issued by the National Bank of Hungary within the WWF Conversing Nature international coin programme. = Galéria-Altamira, 1998. p. 2.
- NEUHEITEN. Ungarn. = Münzen Revue, 29. 1997. 4. (04.) p. 119. ; uo. 29. 1997. 12. (12.) p. 40. ; uo. 30. 1998. 2. (02.) p. 96. ; uo. 30. 1998. 5. (05.) p. 42. ; uo. 30. 1998. 11. (11.) p. 98. ; Numis Post, 31. 1998. 11. (11.) p. 54.
- NOVEDADES. Hungria. = Cronica Numismatica, 9. 1998. 94. (06.) p. 33.
- PÉNZRITKASÁG. = ÚjDN, 1997. (12.08.) p. 4.
- RÁDÓCZY Gyula: II. Rákóczi Ferenc emlék 2 pengős 1935-ből. = MPTA, 6. 1995–1996. 3. p. 2311.
- RÁDÓCZY Gyula: A forint valutarendszer emlékpénzei. = MPTA, 8. 1997–1998. 3. p. 2591–2601.
- RÁDÓCZY Gyula: Emlékpénz. = MPTA, 7. 1996–1997. 3. p. 2463–2473.
- RÁDÓCZY Gyula: Fémpénz. = MPTA, 7. 1996–1997. 3. p. 2474–2483.
- Egy RITKASÁG gyermekekért. Az „S.O.S.” Gyermekfalu Alapítvány támogatására 100 forintos címletű pézsmét bocsátott ki a Magyar Nemzeti Bank. = Észak-Magyarország, 53. 1997. 282. (12.03.) p. 12.

- SÜLE Tamás: „Magyarnak Bécs – Németnek Pécs”. Reformkori tárca Pécsről-Baranyáról. = Baranya, 9–10. 1996–1997. p. 133–147.
- ÚJ ezüst 2000 forintos. = ÉrHír, 6. 1998. 4. (11.) p. 4.
- ÚJ ezüst 2000 forintos. = ÉrHír, 6. 1998. 5. (09.) p. 4.
- UNGARISCHE Neuheiten. = NNB, 47. 1998. (12.) p. 526.
- Az UNICEF „A világ gyermekei” nemzetközi érmeprogramban a Magyar Nemzeti Bank által kibocsátott ezüst emlékpénz-érme. Silver commemorative coin issued by the National Bank of Hungary within the international coin programme „The UNICEF Children of the World”. = Galéria-Altamira, 1998. p. 2.
- VAN már európai pénzünk. = Metro, 1998. (10.03.) p. 4.

XIV. KITÜNTETÉSEK, RENDJELEK, JELVÉNYEK

- AELXY, Zdenko G.: Ehrenzeichen der Kapitel in vormaligen Habsburgischen Ländern. Wien; Köln; Weimar. 1996, Böhlau Verlag. – rec. GRAUS Igor = Numizmatika, 16. 1998. p. 119–120. ; PANDULA Attila = Turul, 70. 1997. 3–4. p. 122–123.
- BERÉNYI Zsuzsanna Ágnes: Az első magyar tűzzománc jelvénygyárban készült iskolajelvények katalógusa (2. rész). = NK, 96–97. 1997–1998. p. 121–127.
- Katalog der in der Ersten Ungarischen Emailleabzeichen-Fabrik hergestellten Schulabzeichen (Teil 2)
- FÁRI Irén – NAGY Ádám: Megyei kitüntető érmek és plakettek a közigazgatás tanácsi korszakából. = MúzkutCsong, 1998. p. 162–172.
- GRAUS, Igor rec. → ALEX, Zdenko G.
- GRAUS, Igor: Staatliche Auszeichnungen der Slowakischen Republik. Bratislava. 1996. – rec. PANDULA Attila = Turul, 71. 1998. 1–2. p. 46.
- HADOBÁS Pál: A Magyar Köztársaság kitüntetései, emlékérmek. = Az Érem, 64. 1998. 1. p. 27–30.
- The decorations and the commemorative medals of the Hungarian Republic
- HADOBÁS Pál: A Magyar Úttörők Szövetsége és a Magyar Kommunista Ifjúsági Szövetség kitüntetései, jelvényei, érmei. Gyűjteményem ismertetése. = Kézirat gyanánt, 1997.
- HADOBÁS Pál: Az 1848–1849-es magyar forradalom és szabadságharc kitüntetései. Bibliográfia, szemelvények. Edelőny. 1998, Városi Rendezvények Háza és könyvtár. 101 p., ill.
- HOLTAK hídjai: Módosítja kitüntetésekkel kapcsolatos rendeletét a miskolci közgyűlés. = Észak-Magyarország, 53. 1997. 224. (09.25.) p. 1,5.
- JUTALOMÉREM. = Petőfi Népe, 1998. (07.25.) p. 2.
- KEDVES Gyula → KOTTRA Györgyi
- KENYERES Dénes: A Vilmos császár huszárezred csákó-jelvénye. = ÉrHír, 5. 1997. 2. (22) p. 2–3.
- KENYERES Dénes: Az 1848–49-es forradalom- és szabadságharcához kapcsolódó érmek, jelvények. = Az Érem, 54. 1998. 1. p. 15–19.
- Medals and badges related to the War of Independence 1848–1849
- KENYERES Dénes: Az Osztrák–Magyar Monarchia repülőjelvényei. 4. rész. = Az Érem, 53. 1997. 1. p. 29–33.
- The flying badges of the Austro–Hungarian Monarchy
- KENYERES Dénes: Blériot budapesti repülőbemutatójának jelvénye. = Az Érem, 54. 1998. 2. p. 41–43.
- The badge of Blériot’s flying performance in Budapest
- KENYERES Dénes: Kecskeméti Nemzeti Nagydíj. = ÉrHír, 5. 1997. 4. (24.) p. 3.
- KENYERES Dénes: Kecskeméti Szent Tamás ostrománál. = Petőfi Népe, 1997. (03.15.) p. 6.
- KENYERES Dénes: Láhner György honvéd tábornok rövid életrajza és kitüntetései. = Bolyai szle., 6. 1997. 1. p. 130–134.
- KENYERES Dénes: Nemzetközi Szövetség jelvénye. = ÉrHír, 6. 1998. 6. (11.) p. 2.
- KENYERES Dénes: Poeltenberg Ernő lovag honvéd tábornok rövid életrajza és kitüntetései. = Bolyai szle., 6. 1997. 1. p. 61–64.
- KISVÖLCSEY Frigyes: Adalék a szabadságharc utólag készült katonai érdemkeresztjeinek történetéhez. = Az Érem, 54. 1998. 1. p. 20–21.
- Contribution to the history of the military cross of distinction produced after the War of Independence
- KITÜNTETÉSEK, elismerések. = Tudományos Dialóg, 1998. 1. p. 33.
- KITÜNTETETT nők – női kitüntetések. Tűzze a mellére. = Kiskegyed, 6. 1997. 20. (05.13.) p. 1266.
- KITÜNTETETTJEINK. [Széchenyi jutaloméremben részesült Cseri József, Kis János, Leányfalusi Károly, Szilva László kecskeméti gyűjtő]. = Petőfi Népe, 1997. (09.) p. 1.
- K.[OZMA] F.[erenc]: Aranyjelvény és vasediploma. = ÚjDN, 1998. (06.02.)
- KOZMA F.[erenc]: Átkosbeli érdemrendek és kitüntetések. = Új Vasárnapi DN, 9. 1998. 182. (07.05.) p. 11.
- KOZMA Ferenc: Ötvenéves a Kossuth-díj. = ÚjDN, 1998. (03.14.)
- KÖHEGYI Mihály – NAGY Ádám: Kitüntető jelvények alapítása Szegeden 1969-ben. = MúzkutCsong, 1997. p. 161–172.
- LAKATOS Sarolta: A Jósza András Múzeum Kállay-gyűjteményének falerisztikai algyűjteményéből. Nyíregyháza. 1997, Jósza András Múzeum. 42 p., ill.
- LAKATOS Sarolta: A lovagrend adományai rászorulóknak. = Kelet Magyarország, 1998. (10.15.) p. 7.
- LAKATOS Sarolta: A római magyar Szent István Ház. = Kelet Magyarország, 1998. (01.13.) p. 13.
- LAKATOS Sarolta: A Székely Himnusz eredete. = Kelet Magyarország, 1997. (12.03.) p. 9.

- LAKATOS Sarolta: A Szuverén Máltai Lovagrend alapításának 900. évfordulója. In: MTA SzSzB Megyei Tudományos Testülete 1998. évi tudományos ülésének előadás összefoglalói. Nyíregyháza. 1998, 134–136 p.
- LAKATOS Sarolta: Az emigráció öröksége. Folyóiratoktetek ajándékba. = Kelet Magyarország, 1998. (05.08.) p. 13.
- LAKATOS Sarolta: In memoriam Kállay Miklós. In: MTA SzSzB Megyei Tudományos Testülete 1997. évi tudományos ülésén elhangzott előadások összefoglalói. Születésének 100., halálának 30. évfordulóján. Nyíregyháza. 1997, 161 p.
- L[ÉÁNYFALUSI] K[ároly]: Bács-Kiskun megyei kitüntetések. [A Bács-Kiskun megyében 1996-ban alapított szakmai kitüntető díjakról] = ÉrHír, 5. 1997. 2. (22) p. 4.
- LEÁNYFALUSI Károly: Egy új kecskeméti érem. [Katona József Társaság – MÉE. Kecskeméti Csoport]. = ÉrHír, 5. 1997. 1. (21) p. 4.
- LEÁNYFALUSI Károly: Új turistajelvény Kecskeméten. = ÉrHír, 6. 1998. 6. (11.) p. 3.
- MÉSZÁROS M. János: A magyar állatorvosok külföldi rendjelei és kitüntetései az elmúlt 100 év folyamán. III. = MÁllatorvL, 1997. 9. p. 568–571. Foreign merit orders and medals conferred on Hungarian veterinarians in the last 100 years. III.
- NAGY Ádám → FÁRI Irén ; KŐHEGYI Mihály
- PANDULA Attila: III. k. Éhi–Gar: IV. k. Gas–Hom. In: Magyar Katolikus Lexikon / szerk. Diós István – Viczián János. 1998.
- PANDULA Attila: A Katonai Mária Terézia Rend és a magyar királyi Szent István Rend román tulajdonosai In: Nobilimea romaneasca din Transilvania / szerk. DIACONESCU, Marius – DRAGAN, Joan. Satu Mara. 1997, Editura Muzeului Satmarean. 245–259 p.
- PANDULA Attila: Orden und Auszeichnungen – Besondere Spiegelbilder der Geschichte. In: Das erste Gunzenhäuser Phaleristik – Symposium: Vorträge und Presseberichte / szerk. AUTENGRUBER, Michael. Offenbach am Main. 1997, PHV Phaleristischer Verlag Michael Autengruber. 13–25 p. (Offenbacher Phaleristische Studien, 1.)
- PANDULA Attila: Stúdium pomocnych vied historických na Universite Lóranda Eötvösa v Budapest. = Genealogicko-heraldický Hlas, 7. 1997. 2. p. 22–24.
- PANDULA Attila: Unbekannte Abzeichen. = Militaria, 21. 1998. 1. (01–02.) p. 30.
- PANDULA Attila rec. → GRAUS, Igor ; ALEX, Zdenko G.
- Nach PÉCS. Der Perle Pannoniens zu allen Jahreszeiten. Pécs. 1938, Pécsi Idegenforgalmi Hivatal. 24 p. – rec. S.[ÜLE] T.[amás] = Pécsi Hét, 1998. 09.12. p. 10.
- RAYMAN [János]: A 40. Honvéd Hadosztály. = Pécsi Hét, 1998. Helytörténet. (06.27.) p. 10.
- RAYMAN [János]: A Pécsi 8. Honvéd huszárezred. = Pécsi Hét, 1998. Helytörténet. (02.28.) p. 11.
- RAYMAN [János]: A Pécsi Lóverseny Egylet. = Hétvégi Hírdető, Helytörténet. 1998. (01.24.) p. 11.
- RAYMAN [János]: A pécsi népfelkelő gyalogzászlóalj. = Pécsi Hét, Helytörténet. 1998. (04.11.) p. 10.
- RAYMAN [János]: Az 52-es gyalogezred. = Pécsi Hét, 1998. Helytörténet. (04.18.) p. 10.
- RAYMAN [János]: Hindenburg gyalogezred. = Pécsi Hét, 1998. Helytörténet. (06.13.) p. 10.
- RAYMAN [János]: Régi márciusok idusa. Helytörténet. = Pécsi Hét, 1998. Helytörténet. (03.14.) p. [2].
- RENDEK, csillagok, keresztek, érmek. = Kiskegyed, 6. 1997. 20. (05.13.) p. 1266.
- SÁGVÁRI György → KOTTRA Györgyi
- SIMONYI Márton: A kitüntetések koronként változnak. = Metro, 1. 1998. 22. (10.06.) p. 1,8–9.
- S.[ÜLE] T.[amás] rec. → Nach PÉCS
- S.[ÜLE] T.[amás]: Az érdem jelöl. = Pécsi Hét, 1998. (07.18.) p. 10.
- A SZEGEDÉRT emlékérem kitüntetettjei. = Szeged, 1997. (05.) p. 14–15.
- A VÍG vezér „múzeumigazgató”. A sajtóvezér Lenin kocsmá tulajdonosa, ahol a Szovjetunió kitüntetései is nagy számban vannak a falra kitéve, múzeummá akarja nyilvánítani a kocsmát. = Észak-Magyarország, 53. 1997. 246. (10.21.) p. 4.

XV. ZSETON, BÁRCA

- BILÉTÁT kap minden kutya [Lakitelken]. = Petőfi Népe, 1997. (04.12.) p. 3.
- KŐHEGYI Mihály: Gondolatok a Magyar robotbárcák olvasása közben. = Az Érem, 54. 1998. 2. p. 44–48. Ld.
- ZOMBORI Lajos: Magyar robotbárcák...
- KŐHEGYI Mihály rec. → ZOMBORI Lajos
- LEÁNYFALUSI Károly: Ebbárcák Kecskeméten és környékén. = ÉrHír, 6. 1998. 5. (09.) p. 3.
- PANDULA Attila rec. → ZOMBORI Lajos
- TÓTH József: Egy ritka legújabb kori bárca. = Az Érem, 54. 1998. 2. p. 37.
- A rare recent token
- TÓTH József: Mi a porcinka? = Az Érem, 53. 1997. 1. p. 34.
- What is porcinka?
- TÓTH József – ZOMBORI Lajos: A Hungexpo bárcái. = Az Érem, 53. 1997. 2. p. 27–31.
- Tokens of HUNGEXPO
- ZOMBORI Lajos → TÓTH József
- ZOMBORI Lajos: Magyar robotbárcák, uradalmi pénzek és gazdasági napszámok. Budapest. 1996, Szerző kiadása. 182 p., ill. – rec. KŐHEGYI Mihály = Az Érem, 54. 1998. 2. p. 44–48. ; PANDULA Attila = Turul, 70. 1997. 3–4. p. 126–127.

XVI. HAMISÍTÁS

- 75 millió névértékű hamis ötezres Ózdról. = Déli Hlap, 30. 1998. 22. (01.27.) p. 1,2.
- AKAD, akit a tízezer rosszra csábít: Alig ismerjük a bankót, így az amatőr hamisítvány is megtéveszt. = Észak-Magyarország, 53. 1997. 167. (07.19.) p. 1.
- Az AKASZTÓI és a vadkerti pénzpapírügy új fejleménye. = Petőfi Népe, 1997. (08.22.) p. 5.
- [AKASZTÓN letartóztatták a pénzpapírlopás gyanúsítottját] Kommandószóval a vállalkozónál. = Mai Nap, 1997. (07.10.) p. 9.
- AKÁR tíz évet is kaphatnak a pénzhamisítók. = Déli Hlap, 30. 1998. 23. (01.28.) p. 3.
- Az ALVILÁG már felkészült a bankjegyhamisításra? [Soltvadkerten előkerült az eltűnt bankjegypapír]. = Petőfi Népe, 1997. (03.01.) p. 4.
- AUTÓ hamis pénzért. = Déli Hlap, 30. 1998. 182. (08.05.) p. 1,3.
- ÁLEZRESEKKEK fizettek. = Észak-Magyarország, 54. 1998. 124. (05.14.) p. 16.
- BALAI FERENC István: Hamis ötezres a vásárban? = Petőfi Népe, 1998. (10.31.) p. 3.
- BÁN János – SZÁSZ András: Vigyázat, hamis ötezres! = Vasárnapi Petőfi Népe, 1998. (02.22.) p. 1,5.
- BÁN János: Hamis papírpénzeket találtak [a Bács megyei rendőrségen]. = Petőfi Népe, 1997. (04.02.) p. 4.
- BÁN János: HAMIS pénzpapírokat találtak. = Petőfi Népe, 1997. (04.02.) p. 4.
- BEFEJEZŐDÖTT a vizsgálat a ... szlovákiai forinthamisítók ügyében. = Petőfi Népe, 1998. (03.06.) p. 4.
- CLODO pénzt hamisított. = BÉMK, 53. 1998. (12.15.) p. 4. ; Petőfi Népe, 1998. (12.15.) p. 5.
- CSAPAI Lajos: Hamis pénzt találtak a bankban. = KalNépl, 1998. (10.01.) p. 1,3.
- CSAPAI Lajos: Hamis százdollárosok. = KalNépl, 1998. (10.16.) p. 1,3.
- CSERI László: Jönnek a hamis ötezresok. = ÚjDN, 8. 1997. 99. (04.11.) p. 1,5.
- CSINÁLD magad tízezer Halason. = Petőfi Népe, 1997. (08.07.) p. 3.
- DEREGÁN Gábor: Itt a tízezer, hol a tízezer? = Petőfi Népe, 1997. (09.06.)
- DEREGÁN Gábor: Nem a kicsit, a nagyot hamisítják. = Petőfi Népe, 1997. (07.08.) p. 7.
- DEREGÁN Gábor → TAKÁCS
- DOLLÁRHAMISÍTÓK Itáliában. = Petőfi Népe, 1997. (10.07.) p. 4.
- EGYMILLIÓS bankjegy. Volgográdon egymillió dolláros amerikai bankjegyre bukkantak a nyomozók. = Észak-Magyarország, 53. 1997. 270. (11.19.) p. 19.
- ELFOGTÁK a pénzhamisító szervezet egyik főnökét. = Déli Hlap, 29. 1997. 224. (09.25.) p. 16.
- Az ÉVTIZED fogása. = Mai Nap, 1997. (07.10.) p. 9.
- FELISMERHETŐ a hamis ötezres. = Petőfi Népe, 1997. (04.11.) p. 1.
- FÉLÁRON vették Budapesten a hamis ötezresoket. = Petőfi Népe, 1998. (02.20.) p. 1.
- FIGYELJÜNK a hátoldalon levő jelekre. = Petőfi Népe, 1997. (03.07.) p. 5.
- FORGALOMBAN a hamis ötezresok. = Déli Hlap, 29. 1997. 84. (04.11.) p. 1,3.
- GÉCZY Zsolt: Hamisítják az új 100 forintost? [Baján]. = Petőfi Népe, 1997. (05.27.) p. 3.
- GYERMEKEK hamisították a tízezeret [Solton]. = Petőfi Népe, 1997. (07.18.) p. 1.
- HAMIS a márka. = Petőfi Népe, 1997. (07.12.) p. 2.
- HAMIS bankjegy reklámkiadványból. = Petőfi Népe, 1997. (07.15.) p. 2.
- HAMIS bankjegyek. = Petőfi Népe, 1997. (08.21.) p. 1.
- HAMIS bankjegyek Kiskunmajsán hamis ezer márkás, Kiskörösnön hamis ötezer forintost. = Petőfi Népe, 1997. (08.21.) p. 1.
- HAMIS bankkók. = Kiskörösi Lap, 1998. (02.27.) p. 1,12.
- HAMIS dollárok. = Petőfi Népe, 1997. (08.12.) p. 1.
- HAMIS dollárral akartak fizetni. = Petőfi Népe, 1997. (10.30.) p. 4.
- HAMIS ezres. = Petőfi Népe, 1997. (05.21.) p. 5. ; uo. 1997. (08.29.) p. 3. ; uo. 1998. (11.05.) p. 2. ; uo. 1998. (09.28.) p. 2.
- HAMIS felülbélyegzések. = Műértő, 1998. (10.) p. 15.
- HAMIS forintmilliók Ózdról. = Észak-Magyarország, 54. 1998. 21. (01.26.) p. 3.
- HAMIS forintok Szlovákiában. = Déli Hlap, 29. 1997. 214. (09.13.) p. 16.
- HAMIS ötezer forintostok [Kiskunfélegyházán, Lajosmizsén]. = Petőfi Népe, 1997. (07.01.) p. 2.
- HAMIS ötezres? = Petőfi Népe, 1998. (09.23.) p. 14.
- HAMIS ötezres [Baján]. = Petőfi Népe, 1997. (06.14.) p. 1.
- HAMIS ötezresok. = BÉMK, 53. 1998. (12.10.) p. 3. ; Észak-Magyarország, 54. 1998. 135 (06.11.) p. 16. ; Petőfi Népe, 1997. (07.24.) p. 5. ; uo. 1998. (02.10.) p. 1. ; uo. 1998. (07.27.) p. 5.
- HAMIS ötezresok Baján. = Petőfi Népe, 1998. (08.03.) p. 1.
- HAMIS ötezresok bukkantak fel megyénkben. = Déli Hlap, 30. 1998. 173. (07.25.) p. 3.
- HAMIS ötezresok Kiskörösnön. = Petőfi Népe, 1997. (10.24.) p. 3.
- HAMIS ötezresoket találtak a megyében. = Petőfi Népe, 1998. (02.17.) p. 1.
- HAMIS pénz az autóban. = Petőfi Népe, 1998. (08.08.) p. 1.
- HAMIS pénz, drog, fegyver. = Észak-Magyarország, 54. 1998. 182. (09.05.) p. 3.
- HAMIS pénzek a híres városban. = Petőfi Népe, 1998. (05.26.) p. 1.
- HAMIS pénzt akart elsózni. = Petőfi Népe, 1998. (09.29.) p. 3.
- HAMIS részvények. = Petőfi Népe, 1998. (05.20.) p. 11.
- HAMIS svájci frank? = Petőfi Népe, 1997. (02.21.) p. 2.
- HAMIS tízezer. = Petőfi Népe, 1997. (08.06.) p. 1.
- Egy HAMIS tízezer. = ÚjDN, 1998. (03.24.) p. 7.

- HAMIS tízezesek. = Észak-Magyarország, 54. 1998. 112. (05.14.) p. 16.
- HAMIS tízezzel próbálkoztak. = Észak-Magyarország, 53. 1997. 162. (07.14.) p. 14.
- HAMIS újbankó [Kiskunhalason 10000 Forintos]. = Petőfi Népe, 1997. (08.02.) p. 3.
- HAMIS volt az ötezres? = Petőfi Népe, 1998. (10.02.) p. 2.
- HAMISÍTHATJÁK az eurót? = BÉMK, 53. 1998. (12.16.) p. 2.
- HAMISÍTHATJÁK a kártyákat. = Petőfi Népe, 1998. (09.24.) p. 11.
- HAMISÍTOTT ötezer forintosok. = Petőfi Népe, 1997. (07.01.) p. 2.
- HAMISNAK látszó ötezrest találtak egy bajai bankban. = Petőfi Népe, 1998. (03.02.) p. 3.
- HARMINC MILLIÓ forint értékű hamis magyar ötezrest foglalt le a szlovák rendőrség. = Petőfi Népe, 1998. (08.18.) p. 4.
- HÁROMEZERÉRT adták a hamis ötezrest. = Észak-Magyarország, 54. 1998. 173. (07.25.) p. 1,3.
- HÁROMEZERÉRT ne vegyünk ötezrest. = Vasárnapi Petőfi Népe, 1998. (07.26.) p. 2.
- HETVENÖTMILLIÓ forint hamis ötezesekben. = Petőfi Népe, 1998. (01.26.) p. 1.
- K. F.: Szaporodik a hamis bankó. = ÚjDN, 1997. (03.16.) p. 4.
- K. J.: Fénymásolt ötezesek. = ÚjDN, 1998. (03.30.) p. 5.
- KÁBÍTÓSZERT kerestek, lopott pénzpapírt találtak. = Petőfi Népe, 1998. (10.22.) p. 16.
- KÉT és fél milliónyi hamis ötezes volt a kocsiban. = Metro, 1998. (09.15.) p. 1.
- KÉZZEL rajzolt tízezesek. = Petőfi Népe, 1998. (05.23.) p. 1.
- KÉZZEL rajzolt tízezzel fizettek Nógrádban. = ÚjDN, 9. 1998. 140. (05.23.) p. 1.
- KISKŐRÖSI kommandóroham [az ellopott pénzpapírok ügyében]. = Petőfi Népe, 1997. (07.11.) p. 4.
- KOPPANNAK, nem pengenek: Harapjunk rá, nehogy ráharapjunk. = Déli Hlap, 30. 1998. 230. (10.01.) p. 5.
- L.[ENDVAI] D.[ávid]: Primitíven hamisított ezresek. = ÚjDN, 1998. (01.26.) p. 4.
- LEBUKTAK a hamis német márkával. = Petőfi Népe, 1997. (09.26.) p. 1.
- LETARTÓZTATÁSOK pénzpapírügyben. = Déli Hlap, 29. 1997. 85. (04.12.) p. 16.
- LÉZERNYOMTATÓS ötezerforintos. = Petőfi Népe, 1997. (08.28.) p. 3.
- MÉG nincsenek hamis ötezesek a megyében. = ÚjDN, 1997. (03.04.) p. 5.
- MILYEN az igazi 5000-es bankó? = Petőfi Népe, 1998. (02.19.) p. 9.
- NÉMET márka is készült az ötezes után: Fogd meg és „láss”! = Déli Hlap, 29. 1997. 90. (04.18.) p. 3.
- NGG: Vadkender és hamispénz-fogás Baranyában. [5000 Ft]. = Pécsi Hét, 1998. (09.08.) p. 2.
- ÖTEZRES sunnyogott a sötétben. = Új Hírnök, 9. 1998. 3.1 (08.01.) p. 7.
- P. Á – T. K.: Hamis ötezzel fizettek Kunfehértón. = Petőfi Népe, 1998. (07.31.) p. 3.
- P. Á.: Csináld magad tízezes Halason. = Petőfi Népe, 1997. (08.07.) p. 3.
- PÁNCSICS Hajnalka: Hamis bankókra letek Kalocsán. = Petőfi Népe, 1998. (09.29.) p. 1,3.
- PÉNZHAMISÍTÁS játékból. = Petőfi Népe, 1997. (06.14.) p. 10.
- PÉNZHAMISÍTÓ Kiskunfélegyházán. = Petőfi Népe, 1997. (07.30.) p. 3.
- PÉNZHAMISÍTÓK előzetesben. = Petőfi Népe, 1998. (10.17.) p. 5.
- PÉNZHAMISÍTÓK után nyomoznak [Mélykúton hamis 5000, Kiskunhalason hamis 1000 forint]. = Petőfi Népe, 1997. (09.18.) p. 3.
- PÉNZHAMISÍTÓT fogtak. = Észak-Magyarország, 53. 1997. 224. (09.25.) p. 12.
- PIACON kapták a hamis ötezeseket. = Petőfi Népe, 1997. (07.10.) p. 3.
- A POLIP csápjai messzire nyúlnak. = Petőfi Népe, 1998. (01.28.) p. 5.
- POSZTOBÁNYI: A Bács-bűnbermuda és prominensei. = Bács Zsaru, 1998. (09.) p. 9.
- POSZTOBÁNYI: Újabb köteg pénzpapírt találtak. = Bács Zsaru, 1998. (11.) p. 6.
- PRISKA Tibor: A kabáton bukkott le a pénzhamisító. = Észak-Magyarország, 54. 1998. 22. (01.27.) p. 1,3.
- RAGASZTOTT tízezes. = Déli Hlap, 29. 1997. 162. (07.14.) p. 16.
- RENDŐRKÉZEN a pénznyomdász. Német papírra nyomták az ötezeseket. = Petőfi Népe, 1998. (01.27.) p. 1,5.
- RENDŐRÖK őrzik a megtalált pénzpapírt [Soltvadkereten került elő]. = Petőfi Népe, 1997. (03.01.) p. 16.
- S. G.: Ál-bankókat terítenek. = ÚjDN, 1998. (04.29.) p. 4.
- S. G.: Hová tegyük a hamis pénzt? = ÚjDN, 1998. (05.19.) p. 4.
- SOLTVADKERETEN megtaláltak titonnányi pénzpapírt. = Petőfi Népe, 1997. (03.01.) p. 1,6.
- SZ. E.: A pénzpapírnak szaga van. = Petőfi Népe, 1997. (05.24.) p. 5.
- SZÁSZ András → BÁN János
- SZÁZMILLIÓS hamis pénz-fogás. = Déli Hlap, 30. 1998. 21. (01.26.) p. 1.
- SZÉCHÉNYI és Bartók a hamisítók kedvencei: Rossz pénz nem vész el?. = Déli Hlap, 30. 1998. 154. (07.03.) p. 3.
- SZLOVÁK forinthamisítók. = ÚjDN, 8. 1997. 251. (09.13.) p. 2.
- SZLOVÁKIÁBAN sok a hamis forint. = Petőfi Népe, 1998. (09.08.) p. 11.
- T. K. → P. Á
- TAKÁCS [Mariann] – DEREGÁN [Gábor]: 35 millióból 75 millió hamisat. = ÚjDN, 1998. (01.27.) p. 3.
- TAKÁCS Mariann: Megkerült a bankópapír. = ÚjDN, 1997. (07.10.) p. 3.
- TINTASUGARAS bankók. = Vasárnapi Petőfi Népe, 1998. (08.02.) p. 1.
- TÖBB tízmillió hamis pénz: Bankókészítők vádirata. = Déli Hlap, 30. 1998. 198. (09.25.) p. 3.
- TÖBB tonna pénzpapír Akasztón. = Petőfi Népe, 1997. (07.10.) p. 1.
- TÖBBEZER hamis bankkártya. = Észak-Magyarország, 53. 1997. 281. (12.02.) p. 12.
- ÚJABB hamis bankók bukkantak fel Félégyházán. = Petőfi Népe, 1998. (02.27.) p. 3.
- ÚJABB hamis ötezerforintosok. = Petőfi Népe, 1998. (02.25.) p. 1.

ÚJABB hamis ötezres bankók. = Petőfi Népe, 1998. (02.18.) p. 1,2.
VÁDAT emelt. = Petőfi Népe, 1998. (04.11.) p. 4.
VILLÁMGYORS hamsítók. = Petőfi Népe, 1997. (07.16.) p. 4.

XVII. ÉREMLELETEK

- ALRAM, Michael → [AUSZTRIA St. Valentin]
[AUSZTRIA, St. Valentin] ALRAM, Michael – WINTER, Heinz – METLICH, Michael: Ein mittelalterlicher Münzschatz des 15. Jahrhunderts aus St. Valentin in Niederösterreich. = NZ, 104–105. 1997. p. 109–185., t. 21–30.
[AZERBEJDZSÁN] KISS Attila: Die Zeitstellung des „münzdatierten“ Grabes von Üc Tepe /Aserbajdschan/. = AAH, 49. 1997. 1–3. p. 261–265.
- CONDREANU WINDAUER, Silvia → [NÉMETORSZÁG, Regensburg]
FACSÁDY Annamária → [MAGYARORSZÁG]
FRATEAN, Ioan → [ROMÁNIA, Fogaras]
GUTSCHE, Horst → [NÉMETORSZÁG, Herzberg-Frauenhorst]
HÄRTEL, R. → Die FRIESACHER Münze
HAUPT, Peter → [MAGYARORSZÁG, Győr]
H.[OLLÓSI] Zs.[olt] → [MAGYARORSZÁG, Szentes]
IVANAUSKAS, Eugenijus → [OROSZORSZÁG, Kaliningrád]
KELEMEN Márta, H → [MAGYARORSZÁG, Nyergesújfalu]
KISS Attila → [AZERBEJDZSÁN]
KLÜSSENDORF, Niklot → [NÉMETORSZÁG]
KŐHEGYI Mihály rec. → [NÉMETORSZÁG, Regensburg]
[LENGYELORSZÁG] MITKOWA-SZUBERT, Kunka: Skarb XI-wiecznych monet ze zbierska, woj. Kaliskie. Wegry. = Wiadomosci Numizmatyczne, 41. 1997. 1–2. p. 71–93.
[MAGYARORSZÁG] FACSÁDY Annamária: Tavaly talált leletek. Aquincumi Múzeum. = Óbuda, 4. 1998. 6. (07.) p. 15.
[MAGYARORSZÁG] SALTZER Emő: A történelmi Magyarország területén fellelt 156 Árpád-házi kincslelet összefüggő áttekintése. Budapest. 1996, Szinovszky és Tsa Tipográfiai Kft. 88 p. – rec. NAGY Ádám = Az Érem, 54. 1998. 1. p. 44.
[MAGYARORSZÁG, Budapest, Medve u.] TORBÁGYI Melinda: Római aranyéremlelet. = NK, 96–97. 1997–1998. p. 176–177. Roman Gold Coin Hoard
[MAGYARORSZÁG, Győr] HAUPT, Peter – NICK, Michael: Ein neuer Münzschatz mit Denaren der Eravisker aus der Gegend von Győr (Ungarn). = NZ, 104–105. 1997. p. 41–81., t. 15–16. res. p. 65–66.
[MAGYARORSZÁG, Nyergesújfalu] KELEMEN Márta, H.: Későrómai sírok a nyergesújfalui tábor temetőjéből. = Komárom-Esztergom Megyei Önkormányzat Múzeumainak Közleményei, 5. 1997. p. 399–424.
Late Roman Tombs from the Cemetery of the Nyergesújfalu Camp = Spät Römerzeitliche Gräber auf dem Friedhof des Lagers von Nyergesújfalu
[MAGYARORSZÁG, Szársomlyó] GY. Z. – K. J.: Éremesélyes barangolások. Római érmek a Szársomlyó tövében. = ÚjDN, 1998. (06.23.) p. 5.
[MAGYARORSZÁG, Szentes] H.[OLLÓSI] Zs.[olt]: Ezüstpénzek Szentes határából. „Kincsekre” bukkantak a szegedi régészhalhatók. = Délmagyarország, 1998. (05.13.) p. 7.
[MAGYARORSZÁG, Zalaszentgrót] TORBÁGYI Melinda: Zalaszentgróti antoninianus lelet. = Zalai Múz., 8. 1997. p. 105–114.
[MAGYARORSZÁG, Zarkaháza, Viziváros] TORBÁGYI Melinda: Elfelejtett római éremleletek III. rész. = NK, 96–97. 1997–1998. p. 7–15.
Im Vergessenheit geratene römische Münzfunde III. Teil res. p. 15.
METLICH, Michael → [AUSZTRIA, St. Valentin]
NAGY Ádám rec. → [MAGYARORSZÁG]
[NÉMETORSZÁG] KLÜSSENDORF, Niklot: Münzfundbericht des Hessischen Landesamtes der geschichtliche Landeskunde, Marburg Nr. 8: 1992 bis 1996. Wiesbaden. 1998, Landesamt für Denkmalpflege Hessen. 77 p., ill. (Fundberichte aus Hessen, 36.)
[NÉMETORSZÁG, Herzberg-Frauenhorst] GUTSCHE, Horst: Münzen erzählen aus der Geschichte. Der Schatzfund von Herzberg-Frauenhorst 1996. Elster. 1997, Herzberger Münzfreunde e. V. 78 p., ill. res. p. 72–75.
[NÉMETORSZÁG, Regensburg] STUMPF, Gerd – CONDREANU WINDAUER, Silvia – WANDERWITZ, Henrich: Der Goldschatz von Neupfarrplatz. Ein spätmittelalterlicher Münzfund in Regensburg. Regensburg. 1997. 56 p. – rec. KŐHEGYI Mihály = Az Érem, 56. 2000. 1. p. 33. ; STUMPF Gerd: Der Goldfund von Regensburg. Ein Vorbericht. = NNB, 46. 1997. 1. p. 6–7.
NICK, Michael → [MAGYARORSZÁG, Győr]
NYOLCSÁZ éves pénz. = ÚjDN, 1998. (05.12.) p. 3.
[OROSZORSZÁG, Kaliningrád] IVANAUSKAS, Eugenijus: Montfund fra Kaliningrad 1984–1992. Liste over monter, regnenpenninge og tegn fundet i Kaliningrad. Ungarn. = NNUM, 1997. 4. p. 69.
[ROMÁNIA, Kolozs megye] IONESCU, Calin: Le trésor de monnaies romaines impériales de Lujerdiu (Dép. de Cluj) – Réétude. = Ephemeris Napocensis, 1997. 7. p. 129–165.

- [ROMÁNIA, Fogaras] DRAGOTA, Gheoghe – FRATEAN, Ioan: Tezaurul monetar de la Páráu sec. XVI–XVII. Fágáras. 1998, Muzeul Tárii Fágárasului. 58 p., 24 t. (Contributii la Istoria Tárii Fágárasului, 2.) res. p. 20–24.
- ROTAR, Mihai → ARDEVAN, Radu
- SZAIVERT, Wolfgang – WINTER, Heinz: Antike, mittelalterliche und neuzeitliche Fundmünzen aus der Kaplaneikirche Kirchberg bei Kremsmünster in Oberösterreich. Neuzeit. Österreich–Ungarn. = MÖNG, 38. 1998. 1. p. 5–16.
- SZATMÁRI Imre: Újabb leletek a középkori Kovácsháza területéről. = Múzeumi Híradó, 1998. 2. p. 31–33.
- SZÁMADÓ Emese: Brigetio kutatástörténete. = Komárom-Esztergom Megyei Önkormányzat Múzeumainak Közleményei, 5. 1997. p. 149–174. Research History of Brigetio = Forschungsgeschichte Brigetios
- TOMA, Nicoleta → GUDEA, Nicolae
- TORBÁGYI Melinda → BÍRÓNÉ SEY Katalin; [MAGYARORSZÁG, Budapest, Medve u.]; [MAGYARORSZÁG, Zarkaháza, Víziváros]; [MAGYARORSZÁG, Zalaszentgrót]
- [TÖRÖKORSZÁG, Janina] EZÜSTKINCSLELET Janinában. = Petőfi Népe, 1997. (10.09.) p. 10.
- TRAVAINI, Lucia rec. → Die FRIESACHER Münze
- WANDERWITZ, Henrich → [NÉMETORSZÁG, Regensburg]
- WINTER, Heinz → [AUSZTRIA, St. Valentin]
- WINTER, Heinz → SZAIVERT, Wolfgang

XVIII. NUMIZMATIKUSOK, GYŰJTŐK

- [BALOGHNÉ] ÁBRÁNYI Hedvig – KÖHEGYI Mihály: Réthy László levelei Thallóczy Lajoshoz II. rész. = NK, 96–97. 1997–1998. p. 149–158.
- Briefe von László Réthy II. Teil
- BURKUS Zoltán: A kincsért gyakran tanulópénzt kell fizetni. [Éremgyűjtők a módszerről és a szenvedélyről]. = Kisalföld, 1998. (05.30.) p. 3.
- GÁL Zoltán → [KÖHEGYI MIHÁLY]
- GEDAI István: Mi a pénz? = Szellemi Tőzsde, 1997. (12.19.) p. 26.
- [HEGEDŰS Zoltán] SZABÓ Antal: Dr. Hegedűs Zoltán. 1925–1995. = KohLap, 128. 1995. 7–8. p. 319.
- [KÁLDOS István] SOÓS Ferenc: Káldos István 1926–1998. = Az Érem, 54. 1998. 2. p. 1.; NK, 96–97. 1997–1998. p. 204.
- István Káldos 1926–1998
- [KÖHEGYI MIHÁLY] GÁL Zoltán: Bajai tudóst választottak alelnökké az éremgyűjtők. = Petőfi Népe, 1997. (04.11.) p. 2.
- [KÖHEGYI MIHÁLY] GÁL Zoltán: Vallanak neki a régi pénzek. Széchenyi Ferenc-díjas a bajai múzeum nyugalmazott, tudós igazgatója. = Petőfi Népe, 1998. (06.26.) p. 2.
- [KÖHEGYI Mihály] K. E.: Értekezés római éremről. = Petőfi Népe, 1997. (10.30.) p. 2.
- KÖHEGYI Mihály: Régészetről, honfoglalásról, magamról. = Forrás, 29. 1997. 1. p. 35–45.
- KÖHEGYI Mihály → [BALOGHNÉ] ÁBRÁNYI Hedvig
- [LÁNYI Vera] TORBÁGYI Melinda: Lányi Vera (1939–1997). = NK, 96–97. 1997–1998. p. 5–6.
- Vera Lányi (1939–1997)
- [MÉE]. Halottaink. = Értesítő, 1998. 3. (09.) p. 37.
- PULAI Sára: Műgyűjtő lett a kis kecskepásztor fiúból. = Vasárnapi Petőfi Népe, 1998. (03.22.) p. 4.
- RÁDÓCZY Gyula → [VADÁSZ György]
- SOMOGYI Gábor: A pénz szerelmese. Nemcsak pénzügyekben kutat. = Tükörkép, 10. 1997. 6. (12.) p. 12.
- [SOÓS Ferenc] BEMUTATKOZIK. = Aegon, 1998. 37. (02.) p. 2.
- [SÜLE Tamás Gyula] Who's who in the World 1998. Süle, Tamás Gyula. = Marquis Who's Who, 1998. p. 1375.
- TORBÁGYI Melinda → [LÁNYI Vera]
- [VADÁSZ György] RÁDÓCZY Gyula: Vadász György. 1924–1997. = Az Érem, 54. 1998. 1. p. 1.; NK, 96–97. 1997–98. p. 3–4.

XIX. MÚZEUMOK, GYŰJTEMÉNYEK, SZERVEZETEK

- ARDEVAN, Radu: Colectia monetara a gimnazului din Gherla. = BSNR, 88–89. 1994–1995. 142–143. p. 19–27.
- BECHERER Károly → [MÉE Bajai Csoportja]
- BERTÓK Krisztina → [FESTETICS-éremgyűjtemény]
- ERDÉLYI Péter – NAGY Ádám – SZÜCS Judit: Csongrád városi múzeum tárgyairól 1927-ben készült jegyzőkönyv. = Múzeumi Füzetek, Csongrád, 1998. 1. p. 19–23.
- ÉREMGYŰJTŐK. = Petőfi Népe, 1997. (11.15.) p. 7.
- ÉREMGYŰJTŐK. Magyar Éremgyűjtők Egyesülete, Baranya Megyei Szervezete, Pécs. = Heted Héthatár, 2. 1998. 13. (06.26.) p. 24
- [FESTETICS-éremgyűjtemény] BERTÓK Krisztina – TÓTH Csaba: Adatok a keszthelyi Festetics-éremgyűjtemény történetéhez. = NK, 96–97. 1997–1998. p. 129–148.
- Contribution to the History of the Festetics Coin Collection
- GARAMI Erika: Jegybanki múzeumok. = Forint, 48. 1998. 2–3. p. 30.
- HARCOS István → [MÉE Bajai Csoportja]

- [KÁLLAY-gyűjtemény] LAKATOS Sarolta: A Jósa András Múzeum Kállay-gyűjteménye. = Könyvtári Kis Híradó, 3. 1998. 1. (05.) p. 7–8. ; uő.: A Kállay-gyűjtemény, mint a turisztikai kínálat lehetséges eleme. = Turizmus 97' SzSzB megye, 1998. p. 15–16.
- KONKOLY Alajos → [MAGYAR Éremgyűjtők Egyesülete]
- KÓHEGYI Mihály rec. → SZOLLÁTH György
- LAKATOS Sarolta → [KÁLLAY-gyűjtemény]
- [LEÁNYFALUSI] [Károly]: Hírek. = ÉrHír, 6. 1998. 6. (11.) p. 1.
- LEÁNYFALUSI Károly → [MAGYAR Éremgyűjtők Egyesülete]
- LÓDI Józsefné → [MAGYAR Éremgyűjtők Egyesülete]
- [MAGYAR Éremgyűjtők Egyesülete] LEÁNYFALUSI Károly – KONKOLY Alajos: A Magyar Éremgyűjtők Egyesülete alapszabályának az eddigi módosításokkal és kiegészítésekkel egységes szerkezetbe foglalt szövege. = MEE, 1998. (07.09.) p. 18. ; LEÁNYFALUSI Károly: Éremajándék Egyesületünk részére. = Értesítő, 1998. 3. (09.) p. 27. ; LÓDI Józsefné: Magyar Éremgyűjtők Egyesülete Vidéki Csoportok vagyoni helyzete (ezer Ft-ban). = Értesítő, 1998. 3. (09.) p. 11–12. ; [MEE]. A Központi Iroda közleményei. = Értesítő, 1998. 3. (09.) p. 31. ; MIGLÉCZY Ferenc: A Magyar Éremgyűjtők Egyesületének 1997. évi (központi) mérlegadatai (ezer Ft-ban). = Értesítő, 1998. 3. (09.) p. 10.
- [MAGYAR Nemzeti Múzeum, Éremtár] PALLÓS Lajos – TORBÁGYI Melinda – TÓTH Csaba: A Magyar Nemzeti Múzeum Éremtárának új szerzeményeiből 1996–1997. = NK, 96–97. 1997–1998. p. 169–173. Aus den Neuerwerbungen des Münzkabinetts des Ungarischen Nationalmuseums, 1996–1997
- [MAGYAR Numizmatikai Társulat] TORBÁGYI Melinda: TÁRSULATI élet. 1996/1997. = NK, 96–97. 1997–1998. p. 199–203.
- Gesellschaftliches Leben 1996–1997
- [MAGYAR Orvostörténelmi Társaság Numizmatikai Szakosztály] SÜLE Tamás: A Magyar Orvostörténelmi Társaság Numizmatikai Szakosztályának története 1976–1996. = Orvosi Hetilap, 138. 1997. 26. (06.29.) p. 1700–1702. ; uő.: Hírek a Magyar Orvostörténelmi Társaság életéből. = Orvosi Hetilap, 138. 1997. 26. (06.29.) p. 1722–1723.
- [MÉE Bajai Csoportja] BECHERER Károly: Az Éremgyűjtők Bajai Csoportjának története III. = BajHonpolg, 8. 1997. 7. (07.) p. 19–20. ; HARCOS István: A Bajai Éremgyűjtő Egyesület története. = BajHonpolg, 8. 1997. 5. (05.) p. 1–2. ; SZVOBODA Ferenc: A bajai éremgyűjtők első csoportjának történetéről. = BajHonpolg, 8. 1997. 6. (06.) p. 2–3.
- [MÉE Kecskeméti Csoportja] A Táncsics Mihály Művelődési Házban találkoznak az éremgyűjtők [Kecskeméten]. = Petőfi Népe, 1997. (03.22.) p. 4.
- MIGLÉCZY Ferenc → [MAGYAR Éremgyűjtők Egyesülete]
- NAGY Ádám → ERDÉLYI Péter
- NÉMETI, Ioan: Câteva considerațiiior „Kovács”. Some appreciations about the Kovács collections. = Satu Mare, 14. 1997. p. 63–69.
- PALLÓS Lajos [MAGYAR Nemzeti Múzeum, Éremtár]
- ORVOSI éremgyűjtemény. = Népszabadság, 1997. (01.29.)
- SÜLE Tamás → [MAGYAR Orvostörténelmi Társaság Numizmatikai Szakosztály]
- SZÜCS Judit → ERDÉLYI Péter
- SZVOBODA Ferenc → [MÉE Bajai Csoportja]
- T. F.: Sisakserleg „gyűjti” az érmeke. A tatai éremgyűjtők hagyományt teremtettek. = KomHlap, 3. 1998. 291. (12.12.) p. 1.
- TORBÁGYI Melinda → [MAGYAR Nemzeti Múzeum, Éremtár] ; [MAGYAR Numizmatikai Társulat]
- TÓTH Csaba → [FESTETICS-éremgyűjtemény]; [MAGYAR Nemzeti Múzeum, Éremtár]
- „A VILÁG, ahol minden a pénz körül forog” [az éremgyűjtők életéből, megemlítve a bajai és a kecskeméti vándorgyűlést is]. = KomHlap, 1997. (08.09.) p. 6.

XX. KIÁLLÍTÁSOK

- [„150 ÉV” NEMZETKÖZI BÉLYEGKIÁLLÍTÁS] GARAMI Erika: „150 év” Nemzetközi Bélyegkiállítás katalógusa. = Budapest. 1998. Hadtörténeti Intézet és Múzeum. p. 25., ill. Kiállítási katalógus.
- [1848–49 PÉNZTÖRTÉNETI EMLÉKEI] GARAMI Erika: Új kiállítás a Magyar Nemzeti Bank múzeumában. 1848–49 pénztörténeti emlékei. = Forint, 48. 1998. 4. p. 14–15.
- [„A CSÁSZÁR LOVASSÁGA”] PANDULA Attila: „A császár lovassága”. Kiállítás a marchfeldi kastélyban. = Turul, 71. 1998. 1–2. p. 45.
- [AZ ARADI 1848–49-ES EREKLYEGYŰJTEMENY] NAGY Ádám: „Egyedülálló és megrendítő kiállítás volt”. Az aradi 1848–49-es ereklyegyűjtemény Szegeden, 1992-ben. = Szeged, 1998. (03.) p. 70–73.
- ÉREMKIÁLLÍTÁS. = BÉMK, 53. 1998. (10.24–25.) p. 3.
- [„FÉNYESEBB A LÁNCNÁL A KARD”] KOTTRA Györgyi – KEDVES Gyula – SÁGVÁRI György: „Fényesebb a láncnál a kard”: 1848–49 emlékkiállítás. Budapest. 1998. Hadtörténeti Múzeum. 29 p., ill.
- [FORTITUDINI – A VITÉZSÉGNEK] PANDULA Attila: Fortitudini – a vitézségnek. A Katonai Mária Terézia Rend alapításának 240. évfordulóján rendezett emlékkiállítás a Hadtörténeti Múzeumban. = Turul, 71. 1998. 1–2. I. 42–44. ; PANDULA Attila: Fortitudini – Der Tapferkeit. Kiállítás Wagramban. = Turul, 71. 1998. 1–2. p. 45.
- GARAMI Erika: A Magyar Nemzeti Bank Bankjegy- és Éremgyűjteményének kiállítása. Budapest. 1998, MNB Emissziós Főosztály. 79 p.
- GARAMI Erika: A Magyar Nemzeti Bank kiállítása a Hadtörténeti Intézet és Múzeumban. = Forint, 48. 1998. 2–3. p. 33.

- GARAMI Erika → [„150 ÉV” NEMZETKÖZI BÉLYEGKIÁLLÍTÁS] ; [1848–49 PÉNZTÖRTÉNETI EMLÉKEI] ; [VAGYÓCZKY KÁROLY GRAFIKAI KIÁLLÍTÁS]
- GEDAI István: József főherceg, a nemzet nádora [Emlékkiállítás halálának 150. évfordulóján]. Előszó. = Magyar Nemzeti Múzeum, 1997. p. 3–4.
- GEDAI István: Kiállítási köszöntő. = Éremtani Lapok, 1997. 41. (02.) p. 21.
- GEDAI István: Muzeológusok szakmai vitája a Magyar Nemzeti Múzeum új, állandó történeti kiállításáról. = Magyar Múzeumi Egyesület, 1997. (05.27.) p. 33–34.
- GEDAI István: Numismatic exhibitions. Exhibition in the Hungarian National Museum. = Icomon, Madrid, 1997. p. 229–232.
- HOBBIKIÁLLÍTÁS a népfőiskolán. = Kécskei Újság, 1998. (06.30.) p. 5. ; Petőfi Népe, 1998. (07.10.) p. 2.
- [HORNYÁK CSABA GYŰJTEMÉNYÉNEK KIÁLLÍTÁSAI] A VILÁG aprópénzei. = Petőfi Népe, 1998. (02.06.) p. 2. A VILÁG jelenlegi fém pénzei. Dr. Hornyák Csaba gyűjteményének kiállítása Edelényben. = Déli Hlap, 30. 1998. 64. (03.17.) p. 6. ; A PÉNZÉRMÉK megszallottja. [Hornyák Csaba miskolci orvos kiállítása Kiskunmajsán]. = Új Kun-Majsa, 1998. (02.06.) p. 9.
- [HÖBLING MIKSA EMLÉKKIÁLLÍTÁS] VÉRTES László: Emlékkiállítás Hölbling Miksa egészségnevelőnek. = Egészségnevelés, 38. 1997. (01–02.) p. 50.
- JÁGER Levente → [RITKA PÉNZEK, HALASI ÉRMEK]
- A JÓSA András Múzeum éremkiállításának katalógusa. Az ókortól a XVII. század végéig. Szerk.: ULRICH Attila. Tiszavasvári. 1997, Legány és Társa. 84 p., [25] t. (A Jósa András Múzeum képzőművészeti katalógusa, 55.)
- KEDVES Gyula → [„FÉNYESEBB A LÁNCNÁL A KARD”]
- KIÁLLÍTÁSOK szerte a megyében. Szűts Tamás ... érmeivel, kispasztikáival mutatkozott be a közönségnek. = Petőfi Népe, 1997. (09.25.)
- KOTTRA Györgyi → [„FÉNYESEBB A LÁNCNÁL A KARD”]
- LAKATOS Sarolta → [OSCAR DIETRICH]
- [A MAGYAR FORRADALOM ÉS SZABADSÁGHARC PÉNZEKEN, ÉRMEKEN] NAGY Ádám: A magyar forradalom és szabadságharc pénzeiken, érmeiken c. kiállításról. Emlékkiállítás Szegeden a 150. évfordulóra. = Értesítő, 1998. 2. p. 11–12.
- A MÚZEUM születésnapja. 125 év krónikája dokumentumokon, műtárgyak nélkül. = Fejér Megyei Hírlap, 54. 1998. 252. (10.28.) p. 1,5.
- NAGY Ádám → [AZ ARADI 1848–49-ES EREKLYEGYŰJTEMÉNY] ; [A MAGYAR FORRADALOM ÉS szabadságharc pénzeiken, érmeiken]
- [OSCAR DIETRICH] LAKATOS Sarolta: Oscar Dietrich bécsi arany- és ezüstműves emlékkiállítás. Nyíregyháza. 1997, Jósa András Múzeum. 27 p., ill. JAM Képzőművészeti katalógusai 54. ; uő.: Oscar Dietrich – Gedenkausstellung. = Neue Zeitung, Budapest, 1997. (01.18.) p. 4.
- PANDULA Attila → [„A CSÁSZÁR LOVASSÁGA”] ; [FORTITUDINI – A vitézségnek]
- [PÉCS-BARANYA 1848–1849-BEN] RAYMAN János: Pécs-Baranya 1848–1849-ben. Kiállítás. = Pécsi Hét, 1998. Helytörténet. (05.09.) p. 10. ; TÖRTÉNELMI érmék. = ÚjDN, 1998. (06.18.)
- RAYMAN János → [PÉCS-BARANYA 1848–1849-BEN]
- [RITKA PÉNZEK, HALASI ÉRMEK] JÁGER Levente: Numizmatikai kiállítás: ritka pénzek, halasi érmék. = Halasi Tükör, 1998. (12.02.) p. 5. ; MAGYARORSZÁGI pénzekből, kiskunhalasi érmékből, jelvényekből nyílt kiállítás. = Halasi Tükör, 1998. (09.09.) p. 7.
- SÁGVÁRI György → [„FÉNYESEBB A LÁNCNÁL A KARD”]
- [TIROLER TALER IN UNGARN] AUSSTELLUNG „Tiroler Taler in Ungarn” in Schloss Keszthely am Plattensee. = HallerMbl, 1997. 10–11. (05.) p. 245–247.
- ULRICH Attila → A JÓSA András...
- [VAGYÓCZKY KÁROLY GRAFIKAI KIÁLLÍTÁS] GARAMI Erika: Del. et sc. Vagyóczy Károly grafikai kiállítás. = Kiállítási katalógus, Bélyegmúzeum, 1998. (11.) p. 6–7.

XXI. KONFERENCIÁK

2. Medunarodni Numizmatički Kongres u Hrvatskoj: Program i sažeci radova. 2nd International Numismatic Congress in Croatia Oct. 15–17. : Programme and summaries. Opatija. 1998, Dobrinic & Dobrinic. 67 p.
- XII. Internationaler Numismatischer Kongress: Vortragszusammenfassungen. XIIth International Numismatic Congress: Abstracts of paper = XIIeme Congres International de Numismatique: Résumé des communications. Berlin. 1997, Staatliche Museum: Preussischer Kulturbesitz et al. 232 p., ill.
- CSIHÁK György → A TIZENEGYEDIK Magyar
- A TIZENEGYEDIK Magyar Östörténeti Találkozó és Ötödik Magyar Történelmi Iskola előadásai és iratai. Honfoglalásunk és előzményei. Keresztény egyházak és történelmi szerepük a Kárpát-medencében. Szerk.:CSIHÁK György. Budapest; Zürich. 1997, Zürichi Magyar Történelmi Egyesület. 284 p., ill.

XXII. EGYÉB RENDEZVÉNYEK

- ASZTALOS Andrásné: Kirándulás. = Értesítő, 1998. 3. (09.) p. 26.
- BECHERER Károly → [DÉL DUNATÁJI ÉREMGYŰJTŐK TALÁLKOZÓJA]
- B. GY. Gy.: Éremgyűjtők. = Délmagyarország, 87. 1997. 144. (06.23.)

- B. M.: Ilyen még nem volt Tatán ... Numizmatikusok találkozója megyénkben. = *KomHlap*, 1997. (06.24.) p. 6.
 [DÉL DUNATAJI ÉREMGYŰJTŐK TALÁLKOZÓJA] BECHERER Károly: Dél Dunatáji Éremgyűjtők Találkozója Baján. = *Értesítő*, 1998. 3. (09.) p. 22–23. ; *NAGYASZABÁSÚ* találkozót rendezett a Magyar Éremgyűjtők Egyesülete bajai csoportja. = *Petőfi Népe*, 1997. (05.30.) p. 2.
 ÉREMCSERE. [Pécs]. = *Pécsi Hét*, 1998. (06.06.) p. [2].
 ÉREMGYŰJTŐK. = *Petőfi Népe*, 1997. (09.06.) p. 4. ; uo. 1997. (10.04.) p. 6. ; uo. 1998. (02.07.) p. 4. ; uo. 1998. (04.18.) p. 4. ; uo. 1998. (06.06.) p. 4. ; uo. 1998. (06.20.) p. 4.
 ÉREMGYŰJTŐK országos napja. = *Petőfi Népe*, 1998. (07.23.) p. 2.
 FEJES Sándor: Bakonyvidéki éremgyűjtők találkozója. = *Értesítő*, 1998. 3. (09.) p. 21–22.
 KISKUNHALASI éremgyűjtők. = *Petőfi Népe*, 1998. (01.12.) p. 3.
 LEÁNYFALUSI Károly → [NUMIZMATIKAI Hírös Nap]
 MEGHÍVÓ. A Magyar Éremgyűjtők Egyesülete Dunaújvárosi Csoportja tisztelettel meghívja Önt az ... I. Dunaújvárosi Éremgyűjtő Találkozóra. = *Értesítő*, 1998. 3. (09.) p. 36.
 MENYECSKETÁNCRA vár a lázsiás. = *Petőfi Népe*, 1998. (07.26.) p. 5.
 MI, hol, mikor? = *Petőfi Népe*, 1998. (05.20.) p. 2.
 [NUMIZMATIKAI Hírös Nap] A 12. numizmatikai hírös napon ... több száz gyűjtő, érdeklődő jött össze. = *Petőfi Népe*, 1998. (07.29.) p. 2.
 NUMIZMATIKAI Hírös Nap Kecskeméten. = *Értesítő*, 1998. 3. (09.) p. 23–24.
 NUMIZMATIKAI hírös nap volt ... Kecskeméten. = *Petőfi Népe*, 1997. (07.28.) p. 2.
 [NUMIZMATIKAI Hírös Nap] LEÁNYFALUSI Károly: XI. Numizmatikai „Hírös Nap” Kecskeméten. = *ÉrHír*, 5. 1997. 5. (25) p. 2.
 [NUMIZMATIKAI Hírös Nap] LEÁNYFALUSI Károly: 12. Numizmatikai Hírös Nap Kecskeméten. = *ÉrHír*, 6. 1998. 4. (06.) p. 1.
 [NUMIZMATIKAI Hírös Nap] MEGHÍVÓ. 12. Numizmatikai Hírös Nap. = *ÉrHír*, 6. 1998. 3. (05.) p. 1.
 [NUMIZMATIKAI Hírös Nap] P[ulai] S[ára]: Numizmatikai hírös nap. = *Petőfi Népe*, 1997. (07.23.) p. 3.
 SZILÁGYI Mihály: II. Nemzetközi Filatéliai és Numizmatikai Találkozó. = *Értesítő*, 1998. 3. (09.) p. 24–25.
 SZILÁGYI Mihály: A MÉE XXVIII. Vándorgyűlése Zalaegerszegen. = *Értesítő*, 1998. 3. (09.) p. 18–20.
 SZILÁGYI Mihály: Kiállítás. = *Értesítő*, 1998. 3. (09.) p. 26–27.

XXIII. CÍMERTAN

- BAJÁK László: Címerek a gyászszertartásokon, halotti címerek a 19. századból. = *Hermann Ottó Múzeum Évkönyve*, Miskolc, 35–36. 1997–1998. p. 163–191.
 BOTKA János: Pajzs, vitézi kard és kereszt. Jász önkormányzati pecsétképek és címermotívumok a XV–XIX. századból. = *Jászkunság*, 43. 1997. 1. p. 15–26.
 CSÁKY Imre: Vörös-ezüst mezők kettős kereszt. Az országgyűlés elnökének karosszéke mögött a milleneumi középcímer látszik. = *Népszabadság*, 56. 1998. 194. p. 32.
 DOBOS János: Zenta pecsétje és címere. Zenta. 1997, Fórum Kiadó: Dudás Gyula Múzeum: Levélbarátok Köre. (Zentai monográfiai füzetek, 42.) – rec. PANDULA Attila = *Hunyadi Szövetség Füzetek*, 1999. 8. p. 224.
 FÁRI Irén – NAGY Ádám: Szeged címere. = *Scriptum – MFM*, 1998. p. 60.
 NAGY Ádám – PAPPNÉ ZÁNTHO Rita: Egy döntés-előkészítés állomásai. A dóm tér címereinek rekonstrukciója. = *MúzkutCsong*, 1997. p. 109–114.
 NAGY Ádám → FÁRI Irén
 PANDULA Attila rec. → DOBOS János
 PAPPNÉ ZÁNTHO Rita → NAGY Ádám
 RAINER Pál: Egy 1388-as budai sírkő és Heinzmann Eisenrinkel körmöci kamaraispán. Adalék a középkori Magyarországi polgári címerhasználatához. = *Turul*, 70. 1997. 1–2. p. 20–25.
 SAS Péter: A kolozsvári piarista templom halotti címerei. = *Ars Hung.*, 25. 1997. 1–2. p. 69–79.
 SZEMÁN Attila: Selmecbánya címerének fejlődése. = *LvtSze.*, 47. 1997. 4. p. 11–24.

XXIV. EGYÉB

- ANTAL László: A pénz természetéről. = *Eur.utas*, 26. 1997. p. 46–51.
 BÜNTETENDŐ éremgyűjtés. = *Petőfi Népe*, 1998. (11.13.) p. 2.
 ENGEL Pál: Magyarország világi archontológiája 1301–1457. Budapest. 1996, História; MTA Történettudományi Intézet. 2 köt p. – rec. SOÓS Ferenc = *Az Érem*, 54. 1998. 1. p. 12.
 FABATKA, peták és a többiek. = *Félegyházi Hírlap*, 1998. (10.30.) p. 8.
 JOBB a forint, mint a von. = *Petőfi Népe*, 1997. (10.13.) p. 10.
 GÁL József → [KASS János]
 HOLLÓSI Zsolt → [KASS János]
 [KASS János]: Beszélgetés Kass Jánossal. = *Életünk*, 35. 1997. 11–12. p. 1174–1187.
 [KASS János] HOLLÓSI Zsolt: „Mi urunk: a pénz”. Rendhagyó tárlat a Kass Galériában. = *Délmagyarország*, 1997. (12.03.)

- [KASS János] HOLLÓSI Zsolt: „Szeged számomra elveszett paradicsom”. [Beszélgetés Kass János grafikusművésszel]. = Tiszatáj, 51. 1997. „A Tisza-parton mit keresek?”. 12. (12.) p. 60–65.
- [KASS János] TANDI Lajos: Kass János évtizedei. = Tiszatáj, 51. 1997. 12. p. 46–50.
- KASS János: A pénzről. Mese az aranytojást tojó tyúkról. = Alföld, 8. 1997. 1. p. 34–35.
- KICSERÉLT bankjegykötet. = Petőfi Népe, 1998. (11.04.) p. 1.
- LAKATOS Sarolta: O nekotorüh trugnosztjah radomü szo szpecialnoj lekszikoj. In: Vesztnik Filiala Insztituta Russzkogo Jazüka / A. Sz. Puskina. No 10. 1998, 108–112 p.
- [LEÁNYFALUSI] Károly: Az „Éremgyűjtők Híradója”-nak jubileuma. = ÉrHír, 5. 1997. 6. (26.) p. 1.
- M. A.: A profi műkincstolvajok tudják, hol kell kutatni. = ÚjDN, 9. 1998. 141. (05.24.)
- Az ÖTSZÁZ líra csak ötven forint: Majdnem olyan, mint a száz... = Déli Hlap, 30. 1998. 41. (02.18.) p. 1,3.
- SCHULTHEISZ Emil: Traditio renovata. Tanulmányok a középkor és a reneszánsz orvostudományáról. Budapest. 1997, Semmelweis Orvostörténeti Múzeum. 225 p. (Orvostörténeti közlemények, 21.)
- SOÓS Ferenc rec. → ENGEL Pál
- SZÁZ forintnak ötszáz lírás a fele. A legújabb százforintos helyett olasz ötszázlírát kapott vissza egy vásárló egy Miskolci üzletben. = Észak-Magyarország, 53. 1997. 172. (07.25.) p. 7.
- SZLIVA László: Nemzetközi bélyegkiállítás egy éremgyűjtő szemével. = ÉrHír, 5. 1997. 4. (24) p. 2.
- TANDI Lajos → [KASS János]
- TISZTELT gyűjtőtársak! Kedves Olvasók! [Szerkesztőbizottsági közlés]. = Az Érem, 54. 1998. 2. p. 2.

Balogh Éva
Baloghné Ábrányi Hedvig
Magyar Numizmatikai Társulat
1085 Budapest Csepregy u. 4. fszt. 2.

MELLÉKLET

A Fővárosi Bíróságon 735 sorszám alatt nyilvántartásba vett

MAGYAR NUMIZMATIKAI TÁRSULAT

eddig módosításokkal és kiegészítésekkel egységes szerkezetbe foglalt, a Közhasznú szervezetekről szóló 1997. évi CLVI. törvény előírásainak megfelelően megállapított hatályos szövegű

L É T E S Í T Ő O K I R A T A

I.

ÁLTALÁNOS RENDELKEZÉSEK

1.§

A társadalmi szervezet neve: MAGYAR NUMIZMATIKAI TÁRSULAT
székhelye: H-1085. Budapest, Csepreghy u. 4. fsz. 2.

2.§

A Magyar Numizmatikai Társulat önálló jogi személyként működő, közhasznú tevékenységet végző társadalmi szervezet.

3.§

- (1) A Társulat a numizmatika iránt érdeklődőket és annak tudományos művelőit összefogó társadalmi szervezet.

Célja: a numizmatika tudományos művelése, fejlesztése, eredményeinek előmozdítása és ismertetése, a numizmatika iránt érdeklődők között a kapcsolat megteremtése, fenntartása és fejlesztése.

- (2) A Társulat céljai megvalósítása érdekében:

- a) rendszeres összejöveteleket tart, –
- b) munkacsoportokat szervez, –
- c) előadásokat, vitaüléseket, tudományos ülésszakot és kiállításokat szervez, –
- d) folyóiratokat és egyéb kiadványokat jelentet meg a numizmatika tárgyköréből, –
- e) emlékérmeket veret és bocsát ki, –
- f) kapcsolatokat tart fenn rokon- és hasonló rendeltetésű bel- és külföldi szervezetekkel, egyesületekkel, –
- g) díjakat, jutalomérmeket alapít, pályázatokat ír ki, –
- h) könyvtárat és olvasószolgálatot tart, amely nyilvános tudományági szakkönyvtárként működik, –
- i) a numizmatika tárgykörébe tartozó kérdésekben szakvéleményt ad és javaslatot készít.

- (3) A Társulat közvetlen politikai tevékenységet nem folytat, szervezete pártoktól független, és azoknak anyagi támogatást nem nyújt.
- (4) A Társulat a közhasznú szervezetekről szóló 1997. évi CLVI. tv. előírásainak megfelelően az alábbi közhasznú tevékenységeket végzi:
- tudományos tevékenység, kutatás, –
 - ismeretterjesztés, –
 - kulturális örökség megővése.

A Társulat közhasznú tevékenységét, szolgáltatásait bárki igénybe veheti.

- (5) A Társulat csak a saját numizmatikai gyűjteményét fejleszti, valamint elősegíti a közgyűjtemények fejlesztését.

4.§

A Társulat vagyona és jövedelme

- (1) A Társulat vagyonát a tulajdonában lévő helyiség és annak berendezési tárgyai, irodagépei, éremgyűjteménye, könyvtára, valamint saját kiadású folyóiratai és egyéb kiadványai, továbbá pénzeszközei, értékpapírai és követeléseik képezik.
- (2) A Társulat a társadalmi szervezetekre vonatkozó mindenkor hatályos jogszabályi előírásoknak megfelelően folytat gazdálkodási tevékenységet, melynek eredményét nem osztja fel, hanem azt a jelen alapszabályban meghatározott célokra, tevékenységekre fordítja.
- (3) A Társulat vállalkozási tevékenységet csak közhasznú céljainak megvalósítása érdekében, azokat nem veszélyeztetve végez. Ebben a körben és célból a Társulat gazdasági társaságot alapíthat, abba tagként beléphet.
A Társulat befektetési tevékenységet nem folytat.
- (4) A Társulat bevételeit elsősorban a tagok által fizetendő tagdíj képezi, de a Társulatot céljai elérése érdekében bármely bel- és külföldi természetes és jogi személy támogathatja adományokkal és hivatalkával.
- (5) A gazdálkodással kapcsolatos nyilvántartásokról, pénzügyi beszámolókról a jogszabályi előírásoknak megfelelően gondoskodni kell.

II.

A TÁRSULAT TAGJAI

5.§

A Társulat tagja lehet minden bel- és külföldi természetes és jogi személy, aki, vagy amely a Létesítő Okirat előírásait magára nézve kötelezőnek elismeri, és azokat betartja.

6.§

A numizmatika tudományában kimagasló eredményt elérő, vagy különös érdemeket szerzett személyeket a Közgyűlés tiszteleti taggá választhatja.

A tiszteletbeli tagságra a tagok jogai és kötelezettségei irányadók azzal, hogy a Közgyűlésen tanácskozási joggal vesznek részt, valamint tisztségre nem választhatók és nem választhatnak.

7.§

A tagok jogai

- (1) Csak az a tag gyakorolhatja jogait, aki a Létesítő Okiratban előírt kötelezettségeinek eleget tett. Ezért tagfelvételnél feltétlenül, a későbbiekben pedig kíváncsra a Létesítő Okiratot minden tag rendelkezésére kell bocsátani.
- (2) Minden tagot szavazat illet meg.
- (3) A társulati tag
 - (a) részt vehet a Társulat munkájában és rendezvényein,
 - (b) részesül a Társulat által nyújtott kedvezményekben,
 - (c) használhatja a Társulat szakkönyvtárát a Szervezeti és Működési Szabályzatban lefektetett szabályok szerint,
 - (d) tanulmányozhatja a Társulat gyűjteményét a Szervezeti és Működési Szabályzatban lefektetett szabályok szerint,
 - (e) felvételre ajánlhat új tagokat,
 - (f) a közgyűlésen hozzászólhat a tárgysorozat pontjaihoz és szabályszerű írásbeli indítványokat tehet,
 - (g) a közgyűlésen gyakorolhatja szavazati jogát,
 - (h) vitaüléseken előadhatja véleményét,
 - (i) a társulati étellel, a vezetőség munkájával kapcsolatban javaslatokat tehet,
 - (j) bármely tisztségre választhat és megválasztható.

8.§

A társulati tagok kötelezettségei

- (1) A Társulat tagjai kötelesek:
 - a) a Létesítő Okiratban foglaltaknak eleget tenni,
 - b) a Társulat célkitűzéseit előmozdítani,
 - c) vállalt munkájuknak, feladatuknak és megbízatásuknak a legjobb tudásuk szerint eleget tenni,
 - d) a megállapított tagdíjat fizetni.

9.§

A társulati tagság megszűnése

- (1) A társulati tagság megszűnik:
 - a) törléssel,
 - b) kilépéssel,
 - c) kizárással.
- (2) A kilépési szándékot a főtitkárnak írásban kell bejelenteni.
- (3) Törölni kell a tagok sorából azokat, akiknek 1 évi tagdíjhátraléka van, és ugyancsak törölni kell a tagnyilvántartásból az elhalt tagot.

- (4) Ha a társulati tagok sorából törölt egyén a Társulatba való újrafelvételét kéri és ennek egyéb kizáró oka nincsen, az újrafelvételnek feltétele az elmaradt tagdíj rendezése.
- (5) Ki kell zárni a tagok sorából:
- a) aki a mindenkor hatályos törvényi előírásokkal szemben összeegyeztethetetlen magatartást tanúsít,
 - b) aki ellen a bíróság olyan jogerős büntető ítéletet hozott, amely büntetett előéletet eredményez,
 - c) aki a Társulat Létesítő Okiratával összeegyeztethetetlen magatartást tanúsít, az abban foglaltakat megsérti, vagy semmibe veszi,
 - d) aki a Társulat célkitűzéseit hátráltatja, vagy megakadályozza,
 - e) aki a Társulatra nézve káros vagy méltatlan magatartást tanúsít.
- (6) A kizárási határozatot a vezetőség hozza, amely ellen 15 napon belül a Közgyűléshez lehet írásban fellebbezni.

10.§

A Társulat tevékenysége, valamennyi rendezvénye, kiállítása, stb. nyilvános és közhasznú szolgáltatások – szakkönyvtár, előadások, stb. – bárki által igénybe vehető.

III.

NYILVÁNOSSÁG

11./A.§

- (1) Mind a Közgyűlés, és a vezetőség, mind a Felügyelő Bizottság döntéseit a Társulat ügyintéző szerve nyilvántartja a határozatok tárában. Ebben fel kell tüntetni a döntések tartalmát, időpontját, hatályát, a támogatók és ellenzők számáranyát, ha ez lehetséges, személyét is.
- (2) A határozatokat az érintettekkel írásban igazolható módon kell közölni, melyről az elnök köteles gondoskodni. A fentiekén túl a határozatokat a Társulat székhelyén lévő hirdetőtáblán kell nyilvánosságra hozni, illetőleg az időszakonként megjelenő Numizmatikai Közlönyben kell ismertetni.
- (3) A Társulat működésének módjáról, szolgáltatásai igénybevételének rendjéről, továbbá a beszámoló közzétételéről, ugyancsak a hirdetőtáblán történő kifüggesztéssel, illetőleg az időszaki kiadványban kell tájékoztatást adni.
- (4) A Társulat működésével kapcsolatos iratokba bárki betekinhet – előre egyeztetett időpontban –, s azokról saját költségén másolatot készíthet.

11./B.§

ÖSSZEFÉRHETETLENSÉG

- (1) A Társulat tagjai a tisztségviselők kijelölésekor figyelembe veszik a Khtv.8.–9.§-aiban rögzített összeférhetetlenségi okokat.

- (2) A vezető szerv határozathozatalában nem vehet részt az a személy, aki vagy akinek közeli hozzátartozója (Ptk.685.§.b.pont), élettársa (a továbbiakban együtt: hozzátartozó) a határozat alapján
- a) kötelezettség vagy felelősség alól mentesül, vagy
- b) bármilyen más előnyben részesül, illetve a megköthető jogügyletben egyébként érdekelt. Nem minősül előnynek a közhasznú szervezet cél szerinti juttatásai keretében a bárki által megkötés nélkül igénybe vehető nem pénzbeli szolgáltatás, illetve a társadalmi szervezet által tagjának, a tagsági jogviszony alapján nyújtott, létesítő okiratnak megfelelő cél szerinti juttatás.

IV.

A TÁRSULAT SZERVEZETE

12.§

A KÖZGYŰLÉS

- (1) A Társulat legfőbb szerve a Közgyűlés, amely valamennyi ügyben jogosult dönteni és a tagok összességéből áll.
- (2) A Közgyűlés üléseit szükség szerint, de évente legalább egyszer tartja.

13.§

A Közgyűlés kizárólagos hatáskörébe tartozik

- a társulati tevékenység főbb irányainak meghatározása,
- a Létesítő Okirat megállapítása, módosítása, illetőleg kiegészítése,
- döntés a Társulat megszűnéséről, egyesüléséről, szétválásáról,
- döntés a Társulat vagyonáról,
- a Társulat éves beszámolójának elfogadása,
- a Társulat közhasznúsági jelentésének elfogadása,
- az éves költségvetés elfogadása,
- a Társulat tisztségviselőinek – a Vezetőség 16 tagjának és a Felügyelő Bizottság 3 tagjának – megválasztása, visszahívása
- tiszteleti elnök- és tagok megválasztása,
- a Társulat által alapított emlékérmek, jutalomérmek odaítélése,
- döntés a mindenkor hatályos jogszabályi előírások, a Létesítő Okirat, illetőleg a Vezetőség által előterjesztett ügyekben
- a Vezetőség éves beszámolójának elfogadása.

14.§

- (1) A Közgyűlést a Társulat elnöke hívja össze írásban. A meghívót valamennyi tagnak legalább 15 nappal korábban kell megküldeni, s abban közölni kell a Közgyűlés helyét, időpontját és napirendjét. A Társulat Közgyűlése nyilvános, ezen a tagokon kívül más is részt vehet.
- (2) Az évi rendes Közgyűlésen kell megtárgyalni a Társulat éves beszámolóját, a Felügyelő Bizottság jelentését, a közhasznúsági jelentést, és a Vezetőség beszámolóját.
- (3) Rendkívüli Közgyűlést kell írásban összehívni, ha azt a tagok 10 %-a az ok és a cél megjelölésével kéri, ha azt a Felügyelő Bizottság, illetőleg a törvényességi felügyeletet ellátó ügyészség indítványozza, továbbá ha azt a Vezetőség szükségesnek tartja, valamint, ha azt a bíróság elrendeli.

- (4) A Közgyűlés akkor határozatképes, ha azon a tagok 50 %-a + 1 fő jelen van. Határozatképtelenség esetén a Közgyűlést 15 napon belül újból össze kell hívni változatlan napirenddel, s ez alkalommal a Közgyűlés a megjelentek számától függetlenül határozatképes.
- (5) A Közgyűlés határozatait nyílt szavazással, egyszerű szótöbbséggel hozza. Szavazategyenlőség esetén a levezető-elnök szavazata dönt. A Közgyűlés adott esetben titkos szavazást is elrendelhet, ebben az esetben előálló szavazategyenlőség esetén sorshúzással kell dönteni. Más szervezettel való egyesüléshez, a társulat megszűnéséhez, vagyonának hovafordításához való Közgyűlési határozathoz I-es szavazattöbbség szükséges.
- (6) A Közgyűlésen a Társulat elnöke elnököl, és gondoskodik az ülés levezetéséről. A Közgyűlésről jegyzőkönyvet kell vezetni, melynek tartalmaznia kell:
- a Közgyűlés helyét, idejét, napirendjét és a jelenléti ívet,
 - az egyes napirendekkel kapcsolatban elhangzottak lényegét,
 - a szavazást és annak eredményét, feltüntetve a döntést támogatók és ellenzők számát, feltüntetve a tartózkodók számát is azzal, hogy az érdemben „nem” szavazatnak számít,
 - a határozatot szó szerint.

A jegyzőkönyvet az elnök és a jegyzőkönyvvezető írja alá, és a Közgyűlés által megválasztott két tag hitelesíti.

A TÁRSULAT VEZETŐSÉGE

15.§

- (1) A Társulatot a Vezetőség irányítja, és ellátja a szükséges feladatokat. A vezetőség tagjai:
- a) az elnök
 - b) két /2/ alelnök (budapesti és vidéki)
 - c) a főtitkár
 - d) a főtitkárhelyettes
 - e) a főszerkesztő és
 - f) 10 tag.
- (2) A Vezetőség a mindenkor hatályos jogszabályi előírások, a Közgyűlés határozatai és a Létesítő Okiratban foglaltak szerint végzi munkáját, s a Közgyűlésnek tartozik felelősséggel. Tagjait a Közgyűlés választja határozott időre, 5 /öt/ évre, s a Közgyűlés a vezetőség tagjait bármikor visszahívhatja. A határozott idő elteltével újra választhatók.
- (3) Vezetőség jogosult minden olyan ügyben dönteni, amely nem tartozik a Közgyűlés kizárólagos hatáskörébe. Munkájáról, tevékenységéről, döntéseiről évente legalább egyszer köteles a Közgyűlésnek beszámolni.
- (4) A Vezetőség köteles gondoskodni a Társulat jogszabályi működésének biztosításáról, az előírt nyilvántartások vezetéséről, a pénzügyi, számviteli, adózási előírások maradéktalan betartásáról. Elkészíti és a Közgyűlés elé terjeszti a Társulat éves beszámolóját, valamint a közhasznúsági jelentést, továbbá az egyéb beszámolókat és jelentéseket.
- (5) A Vezetőség üléseit szükség szerint, de negyedévenként legalább egyszer tartja. Az ülést az elnök hívja össze írásban a napirend közlésével és vezeti le. Az ülésről jegyzőkönyvet kell felvenni, melyben rögzíteni kell az ülés helyét, idejét, napirendjét, a jelenlévőket, az elhangzottak lényegét, a határozatokat szó szerint, feltüntetve a szavazás eredményét, a támogató és ellenző szavazatokat.

A jegyzőkönyvet az elnök és a jegyzőkönyvvezető írja alá, egy vezetőségi tag hitelesíti.
A vezetőségi ülés nyilvános.

- (6) A Vezetőségi ülés akkor határozatképes, ha azon a tagok több mint fele jelen van. Határozatképtelenség esetén az ülést 8 /nyolc/ napon belül újból össze kell hívni az eredeti napirenddel, amely a megjelentek számától függetlenül határozatképes.
A vezetőség határozatait egyszerű szavazattöbbséggel, nyílt szavazással hozza, szavazategyenlőség esetén a levezető-elnök szavazata dönt.
- (7) A Közgyűlés által választott Vezetőségi tagok a jogszabály értelmében a Társulat vezető tisztségviselőinek minősülnek, és ezért a vezetőség tagjai megválasztásukat követően írásban kötelesek nyilatkozni arra vonatkozóan, hogy e tisztséget elfogadják, és velük szemben az 1997. évi CLVI. tv. 8. - 9.§-ában foglalt összeférhetetlenségi okok nem állnak fenn.

16.§

Az elnök

- (1) A Társulat élén a Közgyűlés által öt /5/ évre választott elnök áll.
- (2) Az elnök a főtitkárral együtt képviseli a Társulatot bíróságok, hatóságok és harmadik személyek vonatkozásában. Ugyancsak a főtitkárral együtt jogokat szerezhet, és kötelezettségeket vállalhat a Társulat nevében a jogszabályi előírásoknak, a jelen Létesítő Okiratnak és a Közgyűlési határozatoknak megfelelően.
- (3) A társulati ügyekben folytatott levelezést, a szerződéseket a főtitkárral együtt írja alá.
- (4) Irányítja és szervezi vezetőség munkáját, összehívja a Közgyűlést, a vezetőségi üléseket, azokon és a Társulat egyéb rendezvényein elnököl.

17.§

Az alelnökök

- (1) Az alelnökök az elnököt munkájában segítik és az elnök akadályoztatása esetén minden társulati vonatkozásban helyettesítik őt.

18.§

A főtitkár

- (1) A főtitkár az elnökkel együtt irányítja a Társulatot és gondoskodik a Létesítő Okiratban foglaltak és jogerős határozatok betartásáról és végrehajtásáról.
- (2) A főtitkár az elnökkel együtt képviseli a Társulatot bíróságok, hatóságok és harmadik személyek tekintetében, a mindenkor hatályos jogszabályi előírások, a Létesítő Okirat és a Közgyűlési határozatok szerint.
- (3) A főtitkár gyakorolja a munkáltatói jogokat a Társulat alkalmazottai tekintetében, ideértve azok munkakörének és munkaidő beosztásának meghatározását is.
- (4) A főtitkár az elnökkel együttesen utalványozza a Társulat kifizetéseit, akadályoztatása esetén a főtitkár-helyetttel együtt jogosult utalványozásra.

- (5) A főtitkár köteles gondoskodni a Társulat ügykezelésének megszervezéséről és intézi a Társulat folyó ügyeit.
Különleges feladatok esetenkénti elvégzésére jogosult társulati tagot vagy tagokat felkérni, illetve megbízni.
- (6) A főtitkár tartozik felelősséggel a jogszabályi előírások szerinti nyilvántartások vezetéséről, jelentések megtételéről.

19.§

A főtitkárhelyettes

A főtitkárhelyettes mindenben segíti a főtitkár munkáját, és annak akadályoztatása esetén a társulati ügyek tekintetében helyettesíti.

20.§

Felelős szerkesztő

- (1) A társulat által rendszeresen, de időszakonként kiadandó tudományos folyóiratot a „Numizmatikai Közlönyt” a Közgyűlés által 5 /öt/ évre megválasztott felelős szerkesztő szerkeszti, aki egyben a szerkesztőbizottság elnöke is.
- (2) A szerkesztő bizottsági tagokat a Vezetőség kéri fel, és őket bármikor fel is mentheti.

21.§

A tiszteleti elnök

- (1) A közgyűlés által határozatlan időre – élete végéig – választott tiszteleti elnök, mint a Társulat elnökének tanácsadója, javaslataival, észrevételeivel segíti és támogatja a Vezetőséget.
- (2) A tiszteleti elnök jogosult mind a Vezetőség, mind a Közgyűlés, és a Társulat egyéb ülésein, rendezvényein részt venni.

21.§

A Felügyelő Bizottság

- (1) A Társulat Közgyűlése határozott időre, 5 /öt/ évre 3 /három/ tagú Felügyelő Bizottságot választ azal, hogy a megválasztott tagok maguk közül választják meg az elnököt.
- (2) A Felügyelő Bizottság tagjai a jogszabályi előírások értelmében vezető tisztségviselőnek minősülnek, ezért megválasztásuk alkalmával írásban kötelesek nyilatkozni arról, hogy velük szemben az 1997. évi CLVI. tv. 8.–9.§-aiban rögzített összeférhetlenségi okok nem állnak fenn.
- (3) A Felügyelő Bizottság ügyrendjét maga állapítja meg, és azt a Közgyűlés hagyja jóvá.
- (4) A Felügyelő Bizottság ellenőrzi a Társulat működését és gazdálkodását. Ennek során a vezető tisztségviselőktől jelentést, a Társulat munkavállalóitól pedig tájékoztatást, vagy felvilágosítást kérhetnek, továbbá a Társulat irataiba, könyveibe betekinthetnek, és azokat megvizsgálhatják.
- (5) A Felügyelő Bizottság tagjai a Társulat Közgyűlésén és a Vezetőségi üléseken tanácskozási joggal jogosultak részt venni, azonban az éves beszámolót és a közhasznúsági jelentést tárgyaló Közgyűlésen

a Felügyelő Bizottság elnöke köteles részt venni, és a bizottság álláspontját határozathozatal előtt ismertetni.

- (6) A Felügyelő Bizottság köteles a Vezetőséget tájékoztatni, és annak összehívását kezdeményezni, ha arról szerez tudomást, hogy
- a Társulat működése során olyan jogszabálysértés, vagy a Társulat érdekeit egyébként súlyosan sértő esemény, vagy mulasztás történt, melynek megszüntetése vagy következményeinek elhárítása, illetve enyhítése a Vezetőség döntését teszik szükségessé,
 - a Vezető tisztségviselők felelősségét megalapozó tény merült fel.

Amennyiben a Felügyelő Bizottság, fentiekre vonatkozó tudomása azt indokolja, úgy jogosult a Társulat elnökénél kezdeményezni a rendkívüli Közgyűlés összehívását, s ha az elnök 30 napon belül ennek nem tesz eleget, akkor a rendkívüli Közgyűlést a Felügyelő Bizottság elnöke is jogosult összehívni.

Amennyiben a Közgyűlés a törvényes működés helyreállítása érdekében a szükséges intézkedéseket nem teszi meg, úgy a Felügyelő Bizottság köteles haladéktalanul értesíteni a törvényességi felügyeletet ellátó ügyészséget.

Működésére az elnökség működésének szabályai az irányadók.

22/A.§

Munkacsoportok

- (1) A numizmatika egyes ágainak művelői, vagy a numizmatika egy-egy szűkebb területe iránt érdeklődők munkacsoportba szerveződhetnek a részterület hatékonyabb művelése céljából.
- (2) A munkacsoport megalakulását, annak munkaprogramját és vezetőjének nevét a főtitkárhoz kell írásban benyújtani, és a munkacsoport megalakulását a Vezetőség hagyja jóvá.
- (3) A munkacsoport vezetőjét a munkacsoport tagjai választják, aki az általa elkészített munkatervnek megfelelően szervezi a csoport munkáját és arról évente a Vezetőséget írásban tájékoztatja.
- (4) A munkacsoportok összejegyzetei is nyilvánosak.

23.§

Záró rendelkezések

- (1) A Társulat tevékenységére a Létesítő Okiratban nem szabályozott kérdésekben a mindenkor hatályos jogszabályi rendelkezések az irányadók.
- (2) Jelen Létesítő Okiratot a Társulat Közgyűlése 1999. február 18.-i ülésén jóváhagyta, és felhatalmazta a Társulat elnökét és főtitkárát, hogy az ügyvédi ellenjegyzés mellet a Társulat képviselőjében aláírják.

Budapest, 1999. február 18.

Tagtársaink figyelmébe

A társulati tagok tagsági díja 2000-ben évi 600 Ft, amely magába foglalja a kétévenként megjelenő Numizmatikai Közlöny árát is.

A Numizmatikai Közlönybe szánt cikkek és közlemények kéziratai, valamint a tudományos kérdésekben való érdeklődés, új tagok felvételi kérelme, bármilyen a Társulattal kapcsolatos érdeklődés a Társulat címére (1445 Budapest, Pf. 282.) küldendő.

A Társulat könyvtára hétfőn 16–18, szerdán 9–16 óráig, és csütörtökön a hivatalos órák alatt 16–19.30 áll a tagok és az olvasók rendelkezésére.

A Társulat tisztségviselőit rendszerint csütörtökön a hivatalos órák alatt kereshetik fel tagtársaink hivatalos ügyeikkel, de célszerűbb az előzetes telefon megbeszélés időpont egyeztetés céljából. Telefonszámunk: 327-0704

